

Turgut Özakman

Şu Çılgın Türkler

roman

BİLGİ YAYINEVİ

Şu Çılgın Türkler

Önsöz

Başlangıç(28 Haziran 1914 -1 Nisan 1921)

Birinci Kitap:**Yunan Büyük Taarruzu**

Birinci Bölüm: Kütahya-Eskişehir Savaşına Hazırlık (1 Nisan 1921 -10 Temmuz 1921) İkinci Bölüm: Kütahya-Eskişehir Savaşı (10 Temmuz 1921 - 24 Temmuz 1921) Üçüncü Bölüm: Sakarya Savaşı'na Hazırlık (25 Temmuz 1921 - 13 Ağustos 1921) Dördüncü Bölüm: Ankara'ya Yürüyüş (14 Ağustos 1921 - 22 Ağustos 1921) Beşinci Bölüm: Sakarya Savaşı (23 Ağustos 1921 -13 Eylül 1921)

İkinci Kitap:**Türk Büyük Taarruzu**

Birinci Bölüm: Büyük Taarruza Hazırlık (14 Eylül 1921 - 13 Ağustos 1922) İkinci Bölüm: Afyon Güneyine Yürüyüş (14 Ağustos 1922 - 25 Ağustos 1922) Üçüncü Bölüm: Büyük Taarruz (26 Ağustos 1922 -18 Eylül 1922)

Sonuç(19 Eylül 1922 - 27 Ekim 1922)

Sonsöz

Dipnotlar

Önsöz

1948 yılında on arkadaş, Nezih Bayman adlı bir arkadaşımızın başkan olduğu Anadolu Oymağı adlı bir derneğin düzenlediği uzun yürüyüşe katıldık. Polatlı'dan Dumlupınar-Zafer Tepe'ye kadar yürü-yecek, Sakarya siperlerinden aldığımız toprağı Zafer Tepe'deki anıtın toprağına katacaktık.

19 Ağustos 1948 günü Ankara'dan Polatlı'ya trenle gittik. Polat-lı'dan Zafer Tepe 'ye kadar on gün yayan yürüdük.

Yol çizgimiz şöyleydi: Polatlı, Beylikköprü, Acıkır, Mülk köyü, Sivrihisar, Çifteler, Seyitgazi, Türkmen ormanı, Alayunt, Kütahya, Altıntaş, Çal köyü, Zafer Tepe-Zafer abidesi.

Zafer Tepe'ye 29 Ağustos gecesi vardık, toprakta uyuduk. Sa-bahleyin on binlerce insan şehirden ve köylerden trenle, otobüsle ve yaya olarak tören alanına aktılar. Burada 30 Ağustos geçit törenine katıldık. Ertesi yıl da yapıldı bu yürüyüş. Ben, Kütahya-Zafer Tepe bölümüne bir daha katıldım. Bu kez Altıntaş üzerinden değil, Olu-cak'tan geçerek Dumlupınar'a geldik.

Geçtiğimiz yerler, savaşların olduğu, Yunan işgali görmüş, işgal ve zafer günlerini yaşamış yerlerdi. Savaşa katılmış, tanık olmuş in-sanlarımız sağdı. Onları dinleye dinleye yürüdük.

Yol boyunca not aldım.

Milli Mücadele ile ilgili anılan toplamam böyle başladı. Zaman içinde, kitap, dergi ve gazetelerde çıkmış yazılı anıları derledim. Bu dönemi yaşamış, görmüş asker ve sivillerle konuştum. Derleme sın-rımı genişletip Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemiyle ilgili özgün ya da çeviri, bütün belge, araştırma, inceleme kitaplarını da toplama-ya başladım. Alamadıklarımı —o zamanlar fotokopi yoktu— el yazım-la çoğalttım. 1. ve 2. Dönem TBMM tutanaklarını sağladım. Harp Tarihi Dairesi'nin kitaplığındaki Yunancadan çevrilmiş kitapları oku-dum, fotokopisini alamadığım için el yazımla kopya ettim. Bu konu-daki yeni yazıya çevrilmemiş eski yazı kitapları rahmetli kayımpede-rim İlhamı Gökçekoğlu ya da annem okudu.

Haritalar ve fotoğraflar topladım. Sakarya ve Büyük Taarruz bölgelerini birkaç kez gezdim.

Milli Mücadele ile ilgili bilgi ve belge toplama tutkum elli küsur yıldır sürüyor. Hemen hiç ara vermedim diyebilirim. Bu derleme ve okumayı hâlâ da sürdürüyorum.

Bu kaynakları o kadar çok okuyup inceledim ki insanları yakın-dan tanımış, bazı olaylara sanki tanık olmuş gibiyim. Bazı olayları ya-şadığım vehmine kapıldığım zamanlar oluyor.

Yaklaştıkça büyüyen, bir macera romanından daha heyecan ve-rici olan Milli Mücadele'yi, gençler için roman olarak yazmayı, bu uzun ve yoğun emeği böyle değerlendirmeyi düşündüm. Birkaç ro-man kişinin çevresinde dönerek değil, bütünüyle, her cephesiyle anlatmak istedim. Bunu yapabilmek için bu tür anlatımlarda kullanı-lan zincirleme ve paralel kurgu modelinden yararlandım.

Okurlar bu büyük konuyu, sade ve meraklı bir roman gibi yorul-madan okusunlar istedim.

Bunu başarmış olmayı çok isterim.

Gençlerimize uzun zamandır Milli Mücadele'yi gerektiği gibi anlatmıyoruz. Bu yüzden şimdiki birçok orta yaşlılar da Milli Mücadele'yi iyi bilmiyor. Bilmemek oranı gittikçe artıyor. O görkemli olayı eski, soluk fotoğraflara benzettik. Oysa cumhuriyetimiz o mücadele-nin ürünü ve kaçınılmaz sonucudur. Yeni devletin kuruluş felsefesini o mücadele belirlemiştir. Anadolu aydınlanması, birliği ve yurttaşlık bilinci o büyük mücadeleyle başlamıştır. O dönem bilinmeden bugünü okuyamayız, yarını göremeyiz.

Milli Mücadele'nin emperyalizme karşı verilmiş ve kazanılmış ilk kurtuluş savaşı olduğu anlatılmadığı için gençlerimiz başkalarının kurtuluş mücadelelerine imrendiler. Kendi tarihlerine, kendi kahramanlarına yabancılaştılar.

Milli Mücadele'nin bir yazarın hayal zenginliğine ihtiyacı yok. Şaşırtıcı bir yakın zaman destanı. Gerçek olaylar hayali çok aşıyor.

Bu gurur ve ibret verici gerçekleri, roman biçimi içinde yansıtmak istedim.

Şu Çılgın Türkler, belgelere dayalı, gerçek olgu ve olayların romanıdır. Belgeler, mektuplar, anılar, makaleler, bilgiler, raporlar, habberler, gerçeğe bağlı kalarak öyküleştirilmiştir.

Genel olarak bütün kişiler gerçektir. O zamanlar soyadı yoktu. Ben bu önemli insanların bilinmesi için soyadlarını da kullandım.

Havayı yansıtmak, ayrıntıları belirtmek ve konuyu yürütmek için Nesrin, Yzb. Faruk, Dr. Hasan, Gazi Çavuş, saatçi Ali Efendi, Pa-nayot gibi birkaç hayali kişiye yer verdim.

Olaylar tarih sırasıyla anlatılmış, gün içindeki olaylar da sabah-tan geceye doğru sıralanmıştır.

Şu Çılgın Türkler, elbette bir tarih kitabı değildir. Bununla birlikte o dönemi ve özellikle de insanlarımızı anlatan belli başlı tarihi ve askeri olayları ihmal etmedim. Savaşlar, teknik açıklamalardan ve ayrıntılardan ayıklanmış olarak, ana çizgileri, özellikle de ruhu koru-narak hikâye edilmiştir. Deniz olaylarının ancak bir kısmına yer vere-bildim. Örnek olarak Rüşümat'ın hikâyesini anlatmakla yetindim.

Yunanlılar için Yunan kaynaklarını, İngilizler için İngiliz kaynaklarını kullandım. Aleyhlerindeki bilgiler kendi kaynaklarında, uluslararası kurulların raporlarında ve yabancı gazete ve araştırma kitaplarında yer almaktadır.

Hiçbir şeyi abartmadım, küçültmedim de.

Aktarılan olayların gerçek olduğunu belirtmek için geçerli kaynakları gösterdim. Dipnotlar sonda toplanmıştır.

İlk kez okurken dipnotlara hiç bakmamanızı dilerim.

Romanın başında, Mondros Mütarekesi'nden İkinci İnönü Savaşı'nın son gününe kadar geçen sürecin bir özeti var. Bu süreci bili-yorsanız, bu özeti okumasanız da olur. Ama isterseniz roman bitince bir göz atın, belki dikkatinizden kaçmış birkaç gerçek bulursunuz. İyi bilmiyorsanız, romanı daha sıcak izlemeniz için okumanızı tavsiye ederim.

Anıları, gazete, dergi ve kitapları toplarken, birçok insandan yardım ve destek gördüm. Hepsinin adını ansam sayfalar alır. Yarı-sına yakını da rahmetli oldu. Hepsine yürekten teşekkür ediyorum, sonsuzluğa geçmiş olanlara rahmet diliyorum.

Bir küçük açıklama:

Bu çalışmamı bilen Televizyon Daire Başkanı Serpil Akıllıoğlu Kurtuluş Savaşı'nı TRT'ye dizi olarak yazmamı istemişti (1992). Mal-zemeyi roman olarak kurgulamıştım. Ama heyecanlandım. Kurtuluş Savaşı ile ilgili filmlerde halk ıskı geçilir, sosyal ve siyasi yan yok sayılır. Olay genellikle bir Türk-Yunan savaşına indirgenirdi. Milli Mücadele'nin emperyalizme karşı bir istiklal ve kurtuluş savaşı, salta-nat düzenine ve anlayışına karşı da bir ihtilal olduğu yansıtılmazdı. Savaş bölümlerinde askerler ütü izi belli uniformalar giyer, subaylar pek sık gezerlerdi. Yunan, İngiliz, Fransız, Sovyet cephelerine hiç de-ğinilmezdi.

Bu dönemin halkımıza doğru yansıtılmasının yararlı olacağını düşündüm, 'peki' dedim. Bir yıl süre istedim. Uygun görüldü. Yirmi bölüm halinde yazdım, verdim. TRT Yönetim Kurulu bütçe sorunla-rını ileri sürerek, önce 90 dakikalık bir film olarak çekilmesini istedi, sonra üç bölüme çıktılar. Sonunda Genel Müdür Kerim A. Erdem, Yönetim Kurulu Üyesi Gültekin Samancı ve Yönetmen Ziya Öztan'ın çabalarıyla altı bölüm olmasına rıza gösterdiler.

Yazılan senaryonun üçte birinden yararlanılabilmiş, birçok ay-rıntıya yer verilememiştir.

Dizinin yönetmenliğini Ziya Öztan yaptı. Müziği Muammer Sun üstlendi. Başta Rutkay Aziz olmak üzere filme emeği geçen her-kes büyük özveriyle çalıştı. Temiz bir film oldu. Çok ilgi gördü. Genç izleyicilerin ilgisi beni mutlu etti.

Bu açıklamayı şunun için yaptım:Şu Çılgın Türkler, Kurtuluş adlı dizinin romanı değildir.Kurtuluş'tan daha kıdemli ve geniş bir çalışmadır. Şu denilebilir:Kurtuluş, Şu Çılgın Türkler'den oldukça ya-rarlanılarak yazılmış bir dizidir.

Sevgi ve saygıyla.

Turgut Özakman

Mart 2005, Ankara

tozakman@bilgiyayinevi.com.tr

Başlangıç

28 Haziran 1914 -1 Nisan 1921

SULTAN REŞAT, İstanbul'u ziyaret eden İngiltere'nin Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Poe onuruna, 28 Haziran 1914 akşamı Dolmabahçe Saray'ının şölen salonunda 120 kişilik bir yemek veriyordu. Konukların tören giysileriyle katıldığı görkemli yemeğin ortasında, salonun büyük kapılarından biri yavaşça aralandı, bir saray görevlisi eşikte durup bekledi. Teşrifat Memuru Ercüment Ekrem Talu, sessiz-ce kapıya yaklaştı. Bir olağanüstülük olduğunu anlayan Teşrifat Nazı-rı da hızla yanlarına geldi.

Yaşlı Padişah, dikkatini dağıtan bu davranışlardan rahatsız ol-muştu. Yorgun gözlerini Teşrifat Nazırına çevirdi. Nazır büyük bir saygıyla yaklaştı, eğildi, olayı bildirdi: Bir Sırlı, Avusturya Veliahtı Arşidük Ferdinand'ı, Saraybosna'da öldürmüştü.

Haber hızla sofrayı dolaştı. Saray orkestrası sustu. İki teşrifat-çı ağır koltuğu usulca geri çektiler. Sultan

Reşat, zorlukla ayağa kal-karak, başsağlığı dilemek için Avusturya-Macaristan Büyükelçisine doğru yürüdü.

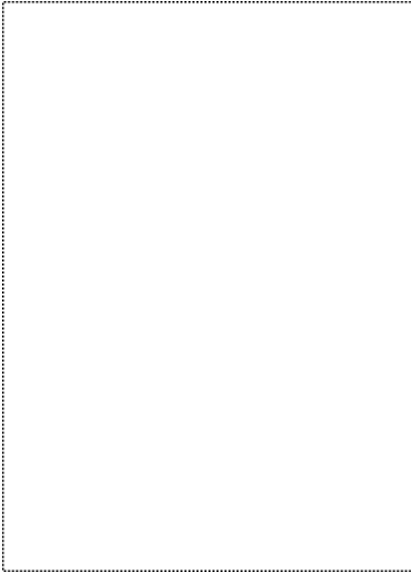
Yemek sona erdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun üst yöneticileri, ertesi gün, amirallik gemisinde verilecek yemeğe çağrılıydılar. Ama İngiliz Akdeniz Filosu, sabahhaber vermekgereğini duymadan İstanbul'dan ayrılmıştı.

Bir ay süren diplomatik kargaşadan sonra su, kaynama noktasına ulaş-tı. 28 Temmuz 1914 günü, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Tuna filosu, Sırbistan'ın başkenti Belgrad'ı bombaladı. Dünyayı bölüşmekte an-laşamayan büyük devletler, hesaplaşmak için böyle bir fırsat bekliyorlardı. Savaş bir salgın hastalık gibi dört bir yana yayıldı. Almanya ardarda Rusya, Fransa ve Belçika'ya savaş açtı. Bunu, 4 Ağustosta İngiltere'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesi izledi. Sonunda, savaşa katılacak ülkelerin sayısı otuzu bulacak, on milyon insan ölecek, on beş milyon insan sakat kalacak, dört imparatorluk yıkılacak, yeryüzünün siyasi haritası değişecektir.

Osmanlı İmparatorluğu Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanın-da savaşa girer.

Bunun üzerine İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener bir açıklama ya-par:

Lord Kitchener

"Türkiye'yi yok edinceye kadar savaşacağız!"

Türkiye önemliydi. Çünkü İngiltere'nin egemenliği altında, bir Türk zaferinin cesaretlendirmesinden korkulan 300 milyona yakın Müslüman

bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nu hızla dize getirerek, Müslümanla-rın bağımsızlık heveslerini bastırmak, İngiltere açısından şarttı. 1

Emperyalistler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması, 6 gizli anlaşma ile karara bağlanır.

1917 yılında ABD, İngiltere ve yandaşlarının yanında yer alırken, Çarlığı deviren Bolşevikler, kendi iç kavgalarını sonuçlandırmak için sa-vaştan çekildiler.

Zavallı Anadolu, beş cepheye, durup dinlenmeden kan ve can pom-palıyordu. O kadar ki dört yıl süren savaşın sonuna doğru, yaşı kaç olursa olsun, kilosu 45'i geçen her genç cepheye sürülecektir.²

Bulgaristan Eylül sonunda, teslim bayrağını çeker. Almanya ile bağ-lantı kesilir. İttihat ve Terakki iktidarı yenilgiyi kabullenerek mütareke is-ter.

Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyıldan beri hızla gerileyerek sonun-da bir yan sömürge olmuş, süslü bir operet imparatorluğuna dönmüştür. Savaştan iyice tükenmiş olarak çıkar. Süsü de dökülmüştür. Pantürkizm Hazar kıyılarında, Panislamizm Arabistan çöllerinde ölmüş, elde yalnız bitkin ve yoksul Anadolu kalmıştır.

30 Ekim 1918'de İngiliz deniz üssü Mondros'ta mütareke anlaşma-sı imzalanır.

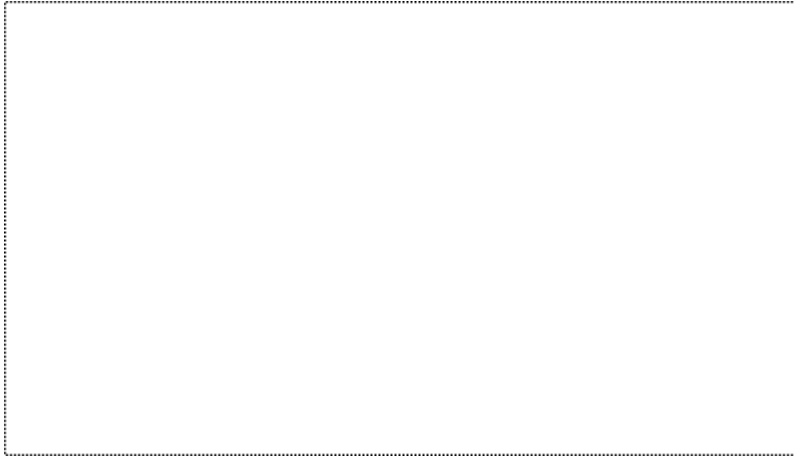
İttihat ve Terakki'nin başlıca yöneticileri, başta Enver, Talat ve Cemal Paşalar olmak üzere yurtdışına kaçar.

Osmanlı Devletine ve Türklere karşı, ortaçağın haçlı anlayışıyla ye-niçağın ürünü emperyalizmi kaynaştıran acımasız bir politika uygulana-caktır.³

İlk adımda Osmanlı orduları dağıtılır, silahlar toplanmaya başlar, donanma gözaltına alınıp ulaştırma ve haberleşme kurumlarına el konu-lur. 337.000 asker terhis edilir. Gizli anlaşmalara uygun olarak, İtalyanlar Güneybatı Anadolu'yu, Fransızlar -Ermenilerle birlikte- Çukurova'yı, İn-gilizler Musul ve Güneydoğu Anadolu'yu işgal ederler. Çanakkale, Mu-danya, Samsun ve Merzifon'a İngiliz, Zonguldak ve Doğu Trakya'ya Fran-sız, Konya'ya İtalyan birlikleri yerleşir.

Ermenilerin yakıp yıktığı Kuzeydoğu Anadolu, yeniden Ermenilere açılacaktır. Doğu Karadeniz'de Pontus devletini kurmak için silahlanmış Rum çeteleri faaliyete geçerler.

İstanbul ortaklaşa işgal edilir.⁴

İtalya,İngiltere, Fransa başbakanlarıve ABD başkanıTürkiye'nin işgal edilmesini ve parçalanmasınıkararla ştırdılar. (Orlando, Lloyd George, Clemenceau ve Ba ş-kan VWilson)

İşgal!..

Ermeni kıymı yaptıkları veya İngiliz esirlerine kötü davrandıkları ile-ri sürülerek, asker ve sivil birçok yönetici İngilizlerce tutuklanır ve Malta'ya sürülür.

Gerici Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yurtdışına sürülmüş ya da kaç-mış üst kadrosu, kin ve iktidar özlemiyle tutuşmuş bir halde, İstanbul'a geri döner.⁵

Türlü ayrılıkçı dernekler kurulur. Bazı aydınlar birdenbire Kürt, Çerkez ya da Arap olduklarını anımsarlar. Bazı ümitsiz aydınlar da, İn-giliz, Fransız veya Amerikan mandasını ya da himayesini arayan akımlar arasında bocalamaktadır.

Bir çöküş ve çözülüş dönemine girilmiştir.⁶

1918 yazında, Sultan Reşat'ın ölümü üzerine VI. Mehmet sanıyla 36. padişah olarak tahta çıkan Vahidettin, devletin ve tahtının geleceğini, dö-nemin süper devleti İngiltere'nin lütfuna bağlamıştır.

İngiltere Karadeniz Ordusu Komutanı General Milne, Londra'ya şu mesajı yollar. "**VI. Mehmet, İngilizlerin Türkiye'de idareyi mümkün ol-duğu kadar süratle ellerine almasını istiyor.**"⁷

Amiral VVeb'in mektubu: "**Padişah bizi buraya yerleştirmek istiyor.**"⁸

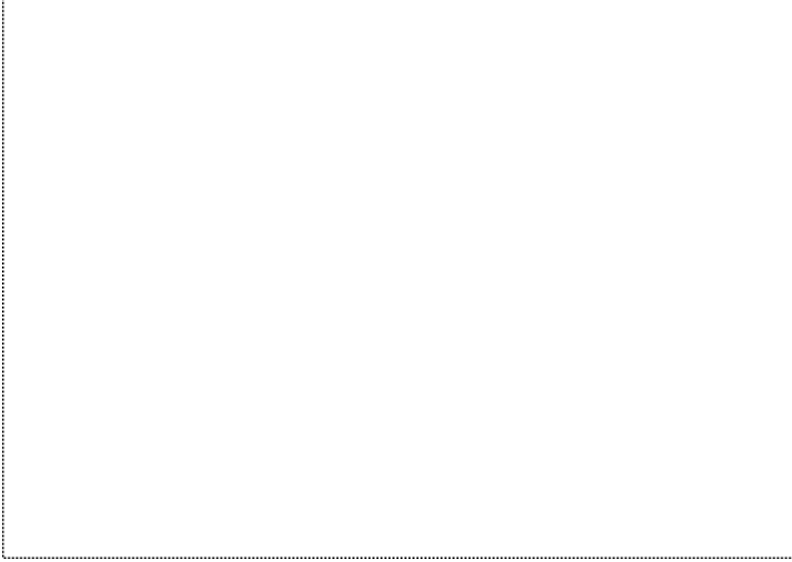
Damat Ferit, Amiral Calthorpe'a şöyle diyecektir: "**Padişahın ve be-nim yegâne ümidimiz, Allah'tan sonra İngiltere'dir.**"⁹

Vahidettin, 30 Mart 1919'da, Damat Ferit aracılığıyla, 'kendi eli ile yazdığı bir tasarıyı' İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'a ulaştırı-caktır. Özeti şudur: "**Osmanlı İmparatorluğu'nun 15 yıl müddetle İn-gi-liz sömürgesi olması.**"¹⁰

Osmanlı hükümdarının kurtuluş reçetesi budur. Vahidettin İngiliz sö-mürgesi olabilmek ümidiyle her türlü yola başvurur. Aklına onurlu, başı dik, bağımsız bir Türkiye gelmez. Kimseye güvenemediği için ablasının kocası Damad Ferit'i, ardarda sadrazamlığa getirir.¹¹

Halk uzun yıllardan beri cephede ölümle, cephe gerisinde yoksul-lukla boğuşa boğuşa tükenmiş, içine kapanmıştır.¹²

Bu sırada fırsatçı Yunanlılara gün doğar. Bu küçük, tecrübesiz dev-letin hırslı yöneticilerinde, ölçsüz bir genişleme tutkusu vardır. Genişle-mek için tarihi kurcalayıp dururlar. Yunan büyük ölküsü (megali idea), 'bütün Yunanlıları ve eski Helen topraklarını bir bayrak altında toplamak' diye özetlenebilir. Yunan büyük ölküsü en ateşli temsilcisini Giritli Elef-teryos Venizelos'ta bulmuştur.

Yunan BaşbakanıVenizelos veİngiltere BaşbakanıLloyd George

Ölkesini savaş dışında tutmaya çalışan Kral Konstantin'in tersine Başbakan Venizelos, İngilizlerin yanında yer almak için sabırsızlanmak-tadır. Birçok Yunan subayı, Alman İmparatoru Wilhelm'in kız kardeşi ile evli olan Konstantin'in Alman casusu olduğuna inanmaktadır. Krala bağlı askerler ile Venizelos'a bağlı 'Milli Savunma' (Ethniki Amyna) adlı örgü-tün yandaşları savaşır. Sonunda Kral Konstantin, oğlu Aleksandros le-hine tahttan çekilmek zorunda kalır. Yunanistan'dan ayrılır. Venizelos Ati-na'ya gelir. Yunanistan, artık görünen zaferden pay istemek için, on ikiye beş kala, savaşa katılacaktır.

Venizelos, gözlerini Batı Anadolu'ya çevirir. Etkili üslubu ve verdiği yanıltıcı bilgiler ile kendilerine göre yeni bir dünya kurmağa çalışan bilgi-siz politikacılarla atgözlüklü diplomatları etkiler. İngiltere'nin, Yakındoğu petrollerinin ve pazarlarının paylaşılması sırasında bir ajan-devlete, olası bir Türk kıpırdanmasını bastıracak jandarmaya ihtiyacı vardır. İngiltere Başbakanı Lloyd George, Yunanlıları gözüne kestirir, kanlı ve uzun bir sa-vaşa yol açacak olan düşüncesini açıklar:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı, Yunanistan'dır."13

Yunan ordusuİzmir'de

Mağrur Evzon askerleri

Daha önce İtalyanlara vaadedilmiş olan İzmir ve çevresi, Lloyd Ge-orge'un önerisi, Başkan Wilson'un onayı ile avans olarak Yunanlılara verilir.

14 Mayıs akşamı İzmir Metropolit Hrisostomos, Efes kilisesinde Rumlara müjdeyi yetiştirir:

"Kardeşlerim! Mükâfat zamanı gelmiştir."

Panhelenist siyasetin galiplerce donatılmış silahlı birlikleri, 15 Mayıs 1919'da İngiliz donanmasının koruması altında, İzmir'e çıkarlar, kıyıma ve Batı Anadolu'yu işgale başlarlar. 14 Yunan ordusunun gelmesi Ege Rumlarını şımartmıştır. Bin yıllık barışı bozarlar. Ege'de acı ve kanlı bir dönem başlar. 15

İlk kurşunu atan Hasan Tahsin Türkler silaha sarılırlar.

İlk Yunan tümeninin İzmir'e çıkmasından dört gün sonra, ünlü Çanakkale Savaşları sırasında parlamış olan Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkar. Kendisine verilen görev, bu bölgede asayiş sağlamaktır. Ama Padişahı, İstanbul hükümetini ve galip devletleri şaşırtan bir şey yapar: Bütün milleti, işgale tepki göstermeye çağırır. 16

İngiliz baskısıyla ordu müfettişliğinden alınınca, askerlikten istifa eder. Gerçekçilikten uzaklaşmadan, hayale kapılmadan, büyük bir sabırla, bütün Anadolu'yu yurtseverlik ve bağımsızlık bayrağı altında toplamaya koyulur.

Erzurum Kongresi'ni, daha kapsamlı Sivas Kongresi izleyecektir. Kurulmuş olan Redd-i İlhak ve Müdafaa-yı Hukuk dernekleri, 'Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Derneği' adıyla tüm yurdu kucaklayan tek bir dernek olarak örgütlenir. M. Kemal Temsil Heyeti (Yönetim Kurulu) Başkanlığına seçilir.

Heyet 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelir ve halkın büyük gösterileriyle karşılaşır. 17

Times gazetesi Türk kıpırdanışını şöyle karşılar: *"Bütün cihanın kuvvetine karşı milli bir hareket yaratmak... Ne çocukça bir hayal!"* 18

Yazar Refik Halit Karay, Milli Mücadelenin başlamasını alayla karşılar:

"..Bir patırtı, bir gürültü. Beyannameler, telgraflar... Sanki bir şeyler oluyor, bir şeyler olacak... Ayol şuracıkta her işimiz, her kuvvetimiz meydan-da. Dört tarafımız açık. Dünya vaziyetimizi

biliyor. Hülyanın, blöfün sırası mı? Hangi teşkilat, hangi kuvvet, hangi kahraman? Hülyanın bu derecesine, uydurmasının bu şekline ben de dayanamayacağım. Bari kavuklu gibi ben de sorayım:

- Kuzum Mustafa, sen deli misin?"

Elde avuçta hiçbir şey yokken, emperyalizme, galip devletlere, Yu-nan ordusuna, Ermenilere, Pontus çetelerine karşı silahlı mücadeleye gi-rişmeyi çılgınlık sayanlar çoktur. Silahsızlandırılmış Türk ordusunun bu tarihteki gücü, o da kâğıt üzerinde, 35-40 bin kişidir. Oysa Türkiye'de-ki silahlı işgalcilerin sayısı giderek 400.000 kişiyi bulacaktır. Yoksul, bitik Anadolu, 400.000 işgalciyi ve on binlerce silahlı-silahsız haini yenmeyi başaracaktır.

Milli Mücadele işte bu mucizenin, bu onurlu, güzel çılgınlığın adıdır.

Ankara'nın ısrarı üzerine İstanbul hükümeti, İngilizlerin izniyle, se-çim yapılmasını kabul eder. 12 Ocak 1920'de Osmanlı Meclisi, İstanbul'da toplanır. Esasları Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Ankara'da oluşturu-lup belirlenmiş olan Milli Ant'ı (Misak-ı Milli'yi) kabul ve ilan eder. Milli Ant'ın özü şudur:

"Bölünmez, bağımsız, hür ve çağdaş bir Türkiye!"

Bu karar, işgalcileri olağanüstü rahatsız etmiştir. İşgalci güçler, An-kara'ya halka gözdağı vermek üzere, İstanbul'da yönetime resmen el ko-yarlar. Birçok milliyetçiyi tutuklarlar. Anadolu'ya yardım edenlerin idam edileceklerini gazeteler ve duvar ilanlarıyla duyururlar. Meclis'i sarıp Rauf Orbay ve Kara Vasıfı götürürler. Bazı milletvekillerini, askerleri ve yazar-ları da tutuklar, hepsini yaka paça Malta'ya sürerler.¹⁹

Mustafa Kemal Paşa işgale misilleme olarak, başta Albay Rawlinson olmak üzere, o sırada Anadolu'da bulunan bütün İngiliz subay ve erlerini tutuklatmış ve Meclis'i Ankara'da toplanmaya çağırmıştır.

Milli kuvvetler de harekete geçerek, İngiliz birliklerini Eskişehir'i boşaltmak zorunda bırakır, demiryollarına el koyarlar. İngiliz birlikleri, İstanbul ile Anadolu arasındaki tek geçidi, Geyve Boğaz'ını Türklere bıra-karak İzmit'e çekilirler.

Vahidettin ise Türk tarihinin en hain adamı olan Damat Ferit'i yeni-den sadrazamlığa getirir, görevlendirme yazısında, Ankara'yı kastederek, *"..isyan halinin devamı, daha korkunç hallere sebep olabileceğinden, bu kar-gaşalıkların bilinen tertipçileri ve teşvikçileri hakkında kanun hükümlerinin*

Damat Ferit

Türkiye Büyük Millet Meclisi

*uygulanmasını ve (...) bütün memlekette asayiş ve düzeni sağlayacak önlem-lerin hızla ve kesinlikle alınmasını"*emreder.²⁰

Bu emir üzerine Damat Ferit, yapılabilecek en kötü, en alçakça şeyi yapar: Milli namusu korumak ve istilayı durdurmak için kanını döken Kuva-yı Milliye'lilere ve askerlere karşı, dinsel nitelikli bir savaş açar. Şey-hülislam Dürrizade Abdullah'ın verdiği fetvalar, İngiliz ve Yunan uçakla-rıyla Anadolu'ya atılır, işbirlikçi gazetelerde yayımlanır, Rumlar, Ermeni-ler, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin adamları ve ajanlar tarafından dağıtılır.

Özü şudur: *"Padişahın izni olmadan işgalcilere karşı duranları, asker ve para toplayanları tek tek veya topluca öldürmek, din gereği ve görevidir! Milliyetçileri öldürenler gazi sayılır, bu yolda ölenler şehit! "*²¹

Damat Ferit'in hainlikleri saymakla bitmez.²²

Milletvekilleri ve subaylar İstanbul'dan kaçarak Ankara yoluna dü-şerler. Aralarında Yunus Nadi, Dr. Adnan Adıvar, eşini yalnız bırakma-yan H. Edip Adıvar, Albay İsmet Bey de vardır. Birkaç gün sonra da İstanbul'dan kaçan Harbiye Nazırı Fevzi Çakmak Paşa da Ankara'ya katı-lacaktır.

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi, yeni seçilen millet-vekilleri ve Ankara'ya ulaşan son Osmanlı Meclisinin milletvekillerinin de katılımıyla açılır ve Milli Ant'ta belirtilen amaçları gerçekleştirmek azmiyle çalışmaya başlar.²³

M. Kemal TBMM Başkanlığına seçilir.

İstanbul Harp Divanı, M. Kemal'i ve kadrosunu idama mahkûm eder. Vahidettin, idam kararlarını bekletmeden onaylar. Bununla yetin-mez, M. Kemal'in rütbesini de yarbaylığa indirir.²⁴

Müttefikler halkın direnme gücünü kırmak için Yunan ordusunu, Batı Anadolu'yu ve Trakya'yı bütünüyle işgal etmesi için yeniden hareke-te geçirirler. İstanbul yönetimi de Yunanlıları destekler.

Damat Ferit hükümetinin medrese çıkışlı Adliye Nazırı Ali Rüşti Efendi, *"Yunan ordusunun başarısı için dua edilmesini"* ister. Trakya, Balı-kesir, Bursa ve Uşak'ın, Yunanlılarca işgal edilmesi üzerine de, *"Yunan or-dusunun "ilerlemesi hükümetimizin programına uygundur"* diyecek ve Yu-nanlıların işgal etmediği illeri, 'kurtarılmamış iller' olarak tanımlayacak-tır.²⁵

İstanbul yönetimi Sevr Antlaşmasını da kabul ve imza eder.

Sevr Antlaşması tarihte örneği olmayan trajik bir antlaşmadır. Yal-nız kabul edenler için değil, böyle bir antlaşmayı hazırlayan Batılılar için de bir utanç belgesidir.

Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, İngiltere'nin isteği doğrultusunda, 'bir daha Batıya kafa tutamayacak kadar küçük ve güçsüz bir devlet' ha-line getirilmekte, Çatalya'ya kadar Doğu Trakya Yunanlılara verilmekte, Anadolu Türkler, Yunanlılar, Ermeniler, Kürtler ve Fransız mandası altın-daki Suriye arasında bölüştürülmekte, kapitülasyonlar daha ağırlaştırılıp genişletilmekte, devletin her etkinliği denetim altına alınmakta, Marmara denizi ile Boğazların idaresi ayrı bayrağı olan milletlerarası bir kuru-la bırakılmaktadır. Ayrıca, Üçlü Anlaşma'yla Anadolu, iyice sömürülmek üzere, İngiliz, Fransız ve İtalyan çıkar bölgelerine ayrılmaktadır. Başbakan Lloyd George Avam Kamarası'nda şöyle diyecektir:

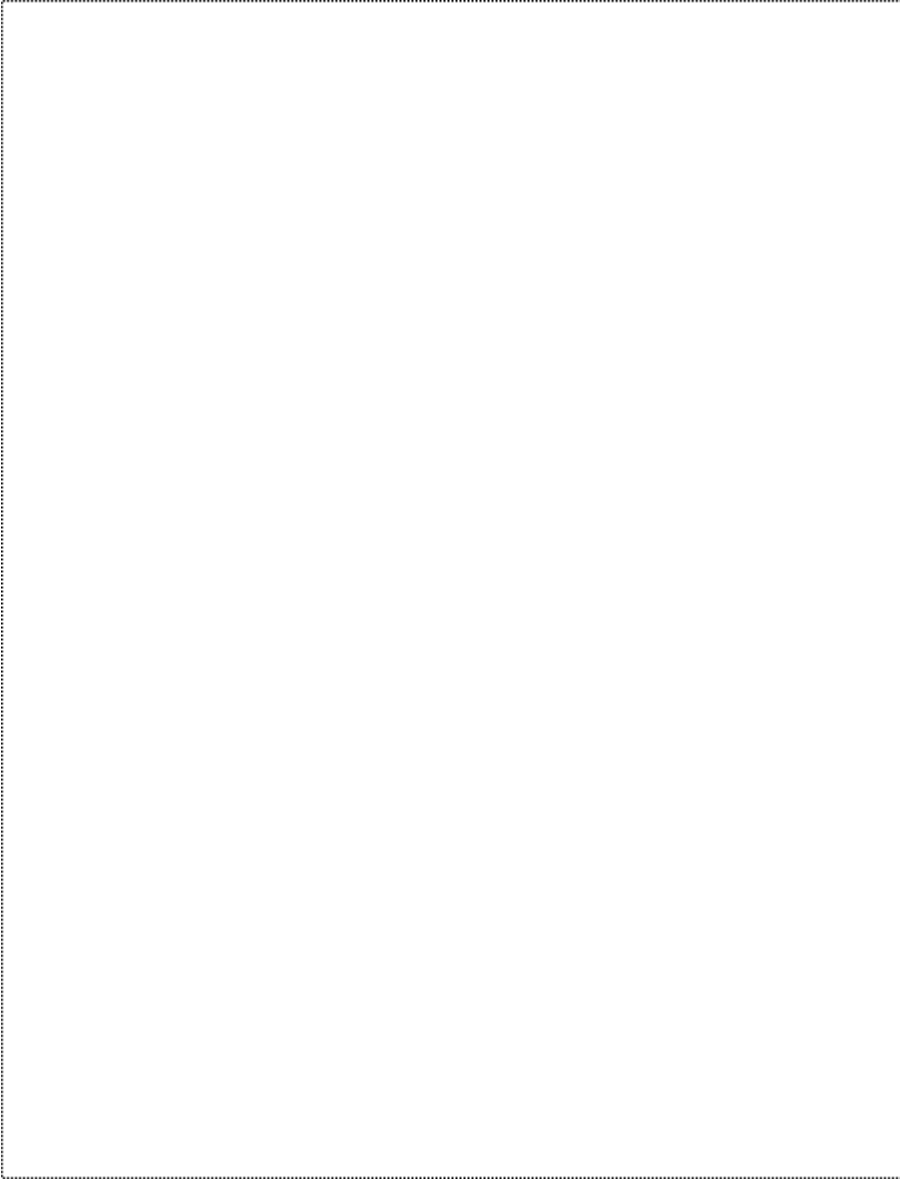
"Türkiye sahneden siliniyor diye üzülecek değiliz." (The Times,25.5.1920)

Sevr Antlaşması'nı ve tabii Üçlü Anlaşma'yı milliyetçilere silah zo-, ruyla kabul ettirmek görevi, İngilizlerin aracılığıyla Yunan ordusuna öne-rilir, o da kabul eder. Yunan hükümeti, bu hizmetine karşılık, İzmir ve Doğu Trakya'dan başka, İstanbul'un da Yunanistan'a verileceği ümidine kapılır.

Fakat beklenilmeyen bir olay Yunanistan'ı karıştıracaktır. Kral Alek-sandros ölür. Venizelos, Konstantin'in tahta geri dönmesini engellemek için seçimleri yenilemeye karar verir ve seçime "ya Konstantin, ya ben!" sloganıyla girer. Halk Konstantin i ve onu destekleyen partiyi seçer. Veni-zelos yurtdışına kaçır. Vaktiyle Konstantin'in devrilmesine yardım etmiş olan Fransız hükümeti, Konstantine ve muhalefete oy veren Yunan halkı-na kızır ve yeni iktidara karşı tavır alır.

İngilizler de tedirgin olurlar ama tavır almak için beklemeyi tercih ederler.

Venizelos'un sürgüne yolladığı, hapse attırdığı siviller ve askerler, tıpkı Hürriyet ve İtilaf Partililer gibi, iktidar özlemi ve kinle tutuşmuş bir halde yeniden sahnede boy gösterirler. Kralcı General Papulas, Ana-dolu'daki Yunan ordusunun komutanlığa atanır. İktidar, Anadolu'yu bo-şalttığı takdirde, Yunanistan'ın Fransa ve İtalya'dan sonra, İngiltere'nin de desteğini kaybedip yalnız kalacağını anlar; azdırdıkları Anadolu Rumları-nı yazgılarıyla baş başa bırakmayı da göze alamaz. Sonunda Venizelos'un yayılmacı politikasını ve İngilizlerin askeri olmayı kabul eder. Bu sebeple Anadolu olaylarını iyi bilen bazı Venizeloscu komutanlara dokunmaz.

O günlere ait bir anıkartı

Savaş tamtamları yeniden çalmaya başlar.

Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, TBMM'nin kararı üzerine harekete geçmiş, Ermenileri kolayca yenerek Sarıkamış ve Kars'ı geri, Doğu sınırını güven altına almıştır. Barışçı yolla Artvin de Gürcis-tan'dan geri alınacaktır. Böylece bir cephe kapanır ve Sovyetler'le bağlan-tı kurulur.

Fakat bu kez de Batı cephesinde beklenilmez bir sorun patlak ve-recektir: Disiplinsiz çetelerin ordu çatısı altına alınması için çalışılırken, Kuva-yı Seyyare adı verilen en kalabalık çetenin komutanı Ethem ve kar-deşleri orduya bağlanmak istemez ve isyan ederler.

Bu sırada Yunan ordusu, üç tümene yakın bir kuvvet ile yeni Türk ordusunun durumunu keşfetmek için Bursa'dan Eskişehir'e doğru taarru-za geçecektir. O güne kadar çoğu disiplinsiz çetelerle çatışmış ve kolayca ilerlemiş olan Yunan ordusu, yeniden kurulmakta olan Türk ordusu ile ilk kez karşı karşıya gelir.

Yoksul ve zayıf Türk ordusunun, isyan ile savaş arasında ezileceğini sananlar ya da ümit edenler az değildir.

Fidan halindeki ordu, canını dişine takarak, Yunanlıları püskürtür (6-11 Ocak 1921, Birinci İnönü Savaşı), sonra da orduyla çatışmaya yeltenen asi Ethem'in kuvvetini ezip dağıtır. Ethem, iki kardeşi ve bine yakm adamı Ege'yi yakıp yıkan Yunanlılara sığınacak, bundan sonra Yunanlılar için çalı-şacaklardır. Yoktan var edilmiş ordunun 'hiyanete ve düşmana karşı' kazan-dığı bu ikiz başarının iç ve dış etkisi çok büyük olur. isyanlar son bulur. Hal-kın orduya ve Meclis'e desteği artar. Milli iktidar daha da güçlenir. Ankara'da aylardır açık kapalı devam eden tartışmalar son bulur ve Meclis, anayasa ta-sarısını kabul eder. Tasarıdaki bir hüküm, doğrudan rejimle ilgilidir, salta-naçları ve halifecileri telaşlandırır ama her vakti gelmiş düşünce gibi onu da durdurmak artık mümkün değildir, anayasada yerini alır:

"Egemenlik, kayıtsız ve şartsız milletindir!"²⁶

Bu hüküm milleti, Allah'ın gölgesi olarak nitelenen padişahın kulu olmaktan çıkarıp devletin sahibi ve yurttaş yapıyor, laikliğin temelini atı-yordu.²⁷

Halkın büyük çoğunluğu yüzünü, meclisi, anayasası, hükümeti, or-dusu olan ve işgalcilerle savaşıyan Ankara'ya dönecek, istiklal ordusunu git-tikçe artan bir azimle destekleyecektir.²⁸

Vahidettin

Tevfik Paşa

Ali Kemal

Uygulanmasının zor olacağı anlaşılan Sevr Antlaşması'nın biraz yu-muşatılması için Londra'da toplanacak konferansa, silahını konuşturmaya başlayan Ankara'nın temsilcileri de çağrılır.

Son dönem Osmanlı aydınlarının kişiliksizliğinin, teslimiyetçiliği-nin ve Batı karşısında duyduğu aşağılık duygusunun mükemmel bir ör-neği olan Ali Kemal Londra Konferansı öncesinde şöyle yazacaktır:

"Avrupa ile başa çıkmayı, yüzyıllardan beri Asya'nın hangi kavmi ba-şarabildi ki biz başarabilelim?"

Ayrıca gazetesinde, Yunanlılara sığınarak onlar adına propaganda yapmayı kabul eden Ethem'in İzmir'de verdiği bir demeci de yayımlar. Et-hem şöyle demektedir: *"M. Kemal, Yunan ordusunun hızlı bir taarruzuna bir dakika bile dayanamaz!"*

Ethem bu cümleyle, yalnız kendi beklentisini değil, hanedanın, çıka-rı hanedana ve bu çürümüş düzene bağlı olanların, işbirlikçilerin, gafille-rin, hainlerin ve elbette işgalcilerin hayalini de dile getirmiş oluyordu.

Konferansın ilk oturumunda Tevfik Paşa kısa bir konuşma yaparak İstanbul'un görüşlerini açıklar. Ankara sözcüsünün parlak konuşması çok takdir toplar. Ama konferans, İngiliz entrikasının şaheser bir

örneği ola-rak devam edecektir.29

Türklerin Sovyetlerle görüşmelere başlamasından huzursuzlanan Lloyd George, yeni Yunan hükümetinin savaşı sürdürmeye çok hevesli olduğunu görünce, Yunan ordusuna yeşil ışık yakar.

Atina ve Ankara temsilcilerine, hükümetleriyle yeniden temas etme-leri için 25 gün süre tanınarak konferansa ara verilir.

Taşhan ve bugünküUlus meydanı

Londra'da bulunan Dışışleri Bakanı Bekir Sami Bey, Fransızlarla ba-rışı sağlayacağını sandığı gizli bir anlaşma imzalar ve anlaşmayı Anka-ra'ya yollar.

Bunu öğrenen Yunan hükümeti, Türk-Fransız anlaşması kesinleşir-se, Türklerin, Çukurova'daki iki tümenli İkinci Kolordu'yu Batı Cephesi-ne kaydırmasından korkacaktır. Erken davranmak için General Papulas'a hemen harekete geçmesi için emir verir. Oysa Büyük Millet Meclisi, Fran-sızlarla yapılan anlaşmayı, Milli Ant'a ve tam istiklal anlayışına aykırı bu-lacak ve askeri yararını bir yana bırakarak reddedecektir.

Bu günlerde Türk-Sovyet görüşmeleri sonuçlanır ve Moskova'da dostluk antlaşması imzalanır. Bu antlaşmayla Sovyetler, güney sınırlarını güven altına alırlar. İstanbul ve Çanakkale boğazlarının İngilizlerin elinde kalmaması için de yeni Türk ordusuna silah ve cephane yardımı yapmayı ve yılda 10 milyon ruble vermeyi kabul ederler.30

General Papulas 22 Mart 1921 günü orduya bir mesaj yayımlar:

"Asker!

Düşman, Yunan İyonyasına ayak bastığınızdan beri yenip kovaladığınız düşmandır! Hızınız karşısında kaçıyor! Bu barbar zulmün son kalıntıla-rını yok edip Yunan uygarlığının kurucuları olunuz!

Sizi yeni bir zafere çağırıyorum!"

Yunan ordusu, temsilciler dönüş yolundayken, 23 Mart sabahı, saat 07.00'de, Eskişehir ve Afyon'a doğru, iki koldan taarruza geçer.

İstanbul'da üslenen Yunan donanması da, İstanbul'dan ve Rusya'dan Anadolu'ya silah ve malzeme kaçırılmasını ve yollanmasını önlemek için, Karadeniz kıyılarını abluka altına almak amacıyla Karadeniz'e açılır.

Böylece Londra Konferansı, sonuçlanmadan tarihe gömülür.

Genel bir taarruzla düşmanı yok edebilecek gücü kazanıncaya ka-dar stratejik savunmada kalmayı kararlaştırmış olan Ankara, bu savaşta şu çok sade ve cüretli planı uygulayacaktır: Düşmanın güney koluna kar-şı oyalama savaşı verilerek ordunun büyük kısmını, kuzeydeki kol karşı-sında (İnönü'de) toplayıp düşmanı yenmek, daha sonra katılması müm-kün olan bütün kuvvetlerle düşmanın güney koluna (Dumlupınar-Af-yon) dönmek.

Uşak'tan yola çıkan **General Kondulis** komutasındaki Birinci Yu-nan Kolordusu, Dumlupınar mevziindeki Türk Tümenini geri atarak iler-ler, 26 Martta Afyon'a girer.

Türk komuta kurulu, bu kesimdeki yenilgiye bakmaksızın, bu cep-heden iki piyade tümenini kuzeye kaydırır. Meclis Muhafız Taburunu ve Ankara'ya ulaşmış olan 5. Kafkas Tümeni'ni de demiryoluyla İnönü'ye yollar.

Bursa'dan ilerleyen **General Vlahopoulos** komutasındaki Üçüncü Yu-nan Kolordusu, İnönü mevzileri önünde, çok sert ve büyük bir direnişle kar-şılaşır. Eskişehir'deki demiryolu tamirhanesinde, Anadolu'ya geçip işbaşı et-miş imalat-ı harbiye subay ve ustalarının çalışır hale getirdikleri 150 mm.lik sekiz ağır top, Yunanlıları dehşete düşürür. Türk askeri bu kez daha kararlı-dır. Süngüsü olmayanlar tüfeğinin dipçığı, küreği, çıplak yumruğu ile dövü-şürler. Mesela 3. Alayın 3. Tabur'unun bütün bölük komutanları şehit düşer. Tümen komutanları bile ileri hatlara kadar gelirler; Albay (Deli) Halit Karsıalan yaralanır.

Kızgın savaş ileri-geri dalgalanmalarla sürmektedir.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, heyecan içinde savaşı izleyen Ankara'ya, sağ kanat birliklerini karşı taarruza kaldıracığını bildirir.

Birinci Kitap **Yunan Büyük Taarruzu**

Birinci Bölüm

Kütahya-Eskişehir Savaşına Hazırlık

1 Nisan 1921 - 9 Temmuz 1921

1 NİSAN 1921 Cuma günü, Keçiören'de, şimdi Meteoroloji Genel Müdürlüğü olan eski Ziraat Okulu binasına yerleşmiş Genelkur-may karargâhının ikinci katındaki genişçe odada, harita serili bir masanın başında, M. Kemal ve Fevzi Çakmak Paşalar, konuşmadan oturuyorlardı. Yalnız M. Kemal Paşa'nın iri taneli kehribar tespihinin tekdüze şaklaması duyulmaktaydı.

Saat 17.00'ydi.

Sağ kanadını taarruza kaldıracığını bildirmiş olan İsmet Paşa ile öğleden beri bağlantı kurulamıyordu. /

m

ANADOLU AJANSI, camilere, kahvelere her gün tek sayfalık bültenler asarak olup bitenleri halka duyurmaktaydı. O gün hiçbir bülten asılmayınca, meraklanan Ankaralı esnaf ve zanaatkarlar, dük-kânlarını, küçük atölyelerini erkenden kapatıp bugünkü Ulus meydanındaki küçük Meclis binasının önünde toplandılar. Gittikçe çoğalı-yor ve sessizce cepheden haber bekliyorlardı. Adana Milletvekili Zamir [Damar] Arkoğlu, kalabalığı telaş içinde yararak Meclis'e girdi.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 31

KOMİSYON odaları ve koridor, kalpaklı, fesli, sarıklı milletve-killeri ile doluydu. Zamir Bey ilk rastladığına sordu:

"Hâlâ bir haber yok mu?"

"Yok."

Antalya Milletvekili Rasih Kaplan Hoca, "Konferans sona erme-mişti ki birader, ara verilmişti.." diye söyleniyordu, "..bu Yunan taar-ruzunun anlamı neydi?"

Siyah kalpaklı, avcı ceketli, iri kıyım bir genç, Manisa Milletve-kili Mustafa Necati Bey, "Ne olacak.." dedi, "..bizi konferansla uyutup gafil avlamak istediler."

"Ama buna diplomasi değil, sahtekârlık derler!"

Konya Milletvekili Musa Kâzım Efendi, beyaz sakalını sıvazladı:

"Ordumuz direnebiliyorsa, mesele yok. Batının bu oyununu da boşa çıkarırız."

BU SIRADA görevden dönen çift kanatlı bir keşif uçağı, Eskişehir/ Muttalıp havaalanına yaklaşmaktaydı. Alan, uçak hangarları, pi-lot okulu ve geniş tamirhanesiyle birinci sınıf bir havaalanıydı.2

Uçak Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Fazıl, makinist Eşref Koşman ve görevliler, yaklaşan uçağı içleri giderek izliyorlardı. Çünkü ellerindeki son işe yarar uçak buydu. Eşref inledi:

"Eyvah, bu da arızalanmış."

Uçak arkasında siyah bir duman bırakarak toprak piste indi, sıçrayarak ilerleyip durdu. Koştular. Pilot Vecihi Hürkuş ve gözlem-ci Basri, yıldırım gibi uçaktan aşağı atladılar. İkisi de savaş heyecanı içindeydi. Vecihi, "Uçağı çabuk hazırlayın.." diye haykırdı, "..bomba yükleyin, tüfeğe şerit takın! Çabuk, çabuk, çabuk."

Fazıl'a döndü:

"..Hava kararmadan bir çıkış daha yapsak iyi olacak."

"Durum nasıl?"

Vecihi tam savaşın gidişi hakkında bilgi verecekti ki uçağı kont-rol eden makinist acıyla, "Vecihi Bey.." diye seslendi, baktılar, maki-nistin eli yağ içindeydi, "..bunun yağ deposu delinmiş."

"Değiştirin! Ama çok çabuk olun!"

"Yedek depo yok ki."3

"Öyleyse bunu tamir edin! Bir şey yapın! Haydi!" Makinist kıvrandı:

"Sökmesi, taniiri, yerine takması saatler alır." Vecihi, gözleminden yaş fışkırarak, başlığını ve rüzgâr gözlüğü-nü yere çarptı:

"Lanet olsun yoksulluğa!"

BİR YUNAN avcı uçağı ilerleyen Türk birliklerinin üzerine ma-kineli tüfeğiyle ateş yağdırmaya başlamıştı. Hücumla kalkmış bir takı-mın önünde koşan teğmen, birden sendeleyip düştü. Teğmenin düş-tüğünü gören erler hemen yere yattılar. Takım çavuşu sürünerek so-kuldu:

"Komutanım?"

Teğmen boynundan vurulmuştu. Zorlukla, "Durma.." diye fısıldadı, "takımı hücumla kaldır. Hemen! Haydi!"

Her kelimedede yarasından yeni bir kan dalgası boşanıyordu. Ça-vuş, gözlerinden yaş akarak ayağa fırladı. Olanca sesiyle haykırarak, takımı yeniden hücumla kaldırdı. Erler doğruldular ve koşarak savaş sisine karıştılar. Taşlı arazi çarıklarının altını erittiği için çoğu yalı-nayaktı.

Bir top mermisi patladı. Fışkıran gevrek bahar toprağı, sönen Teğmenin üzerini örttü.

ANKARA'da, Genelkurmay'ın telgraf odasındaki tıraşı uzamış subaylar, kan oturmuş gözlerini Batı Cephesi karargâhına bağlı ma-nipleye dikmiş bekliyorlardı. Derin sessizlik içinde birinin ayak sesle-ri duyuldu, kapı yavaşça aralandı. İsteksizce başlarını çevirdiler. Ge-len Meclis Başkanlığı Yaveri Yüzbaşı Salih Bozok'tu.

"Paşalar merakta. Hâlâ bağlantı yok mu?"

Maniple başındaki astsubay başını ümitsizce iki yana salladı. Sa-lih Bey kapıyı yavaşça kapatıp çekildi.

Genelkurmay Başkanlığı

MECLİS'te de bazılarına ümitsizlik çökmüştü. Bir milletveki-li, "Bu iş çetelerle yürümez dedik, hepsini dağıttık.." dedi kaygıyla, "..ordu başarılı olmazsa, korkarım bu iş burada biter."

Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Ataç içerledi:

"Ne münasebet! Bir muharebe kaybedilmekle harp biter mi?"

Erzurum Milletvekili Celalettin Arif Bey, çevresindekilere, "Ben-ce, Londra Konferansı'nda, biraz esnek davranmalıydık.." diyordu, "..eğer yenilirsek, yeni önerleri de geri alır bu adamlar."

Mustafa Necati çok sinirlendi:

"Onlar öneri değildi ki beyefendi, sadakaydı. Geri alsınlar!"

Celalettin Arif Bey son Osmanlı Meclisinin Başkanıydı. Millet Meclisi'nin de kendisini başkan seçmesini beklemiş, yerine M. Kemal seçilince sinirli ve alıngan olmuştu. Mustafa Necati'yi, "Ödün verme-den, uzlaşma olmaz delikanlı" diye tersledi.

"İstiklalden ödün verilir mi beyefendi? Siz bugün Artin Kemal gibi konuşuyorsunuz!"

Celalettin Arif, gazeteci Artin Kemal'e benzetilmesine çok içer-ledi. Morardı. Bir olay çıkacağını sezenler araya girdiler. Öbekten uzaklaştırılırken, dayanamayıp geri döndü, M. Necati'ye, "Seni affet-meyeceğim!" diye bağırdı.

Balıkesir Milletvekili Albay Kâzım Özalp'in sabrı tükenmişti, Genelkurmay'a telefon etmek için Başkanlık odasına daldı. Arkasın-dan bazı milletvekilleri de odaya doluştular. Telefona sarıldı:

"Hâlâ haber yok mu?... Peki. Öyle mi? Yapma!.. Anladım, geliyo-rum."

Kâzım Bey telefonu kapadı.

"Ne olmuş? Ne diyorlar?"

Zamir (Damar) Arıkoğlu

Mustafa Necati Bey

KâzımÖzalp

"İsmet Paşa ile bağlantı kurulamıyormuş. Onlar da haber bek-liyorlar."

Yüzü asılmıştı. Kalabalığı yarıp dışarı çıktı. Arkasından Gazian-tep Milletvekili Yasin Kutluğ da seğırtti. Kapının önünde kolundan yakaladı:

"Dur hele. Sen bizden bir şey sakladın. Neydi o?"

Kâzım Özalp, alçak sesle, "Bir tümen komutanımız daha yara-lanmış" dedi.

"Kim?"

"Albay Kemalettin Sami Bey."

"Bu ikinci. Ne arıyor bu komutanlar ateş hattında yahu? Demek savaş pek kıyasıya oluyor Kâzım Bey!"

Öyle olmalıydı.

Cephe Komutanlığı'nın sessiz kalması Kâzım Özalp'in içine kurt düşürmüştü. Meclis'ten fırladı. Az ilerde faytonlar bekliyordu. İki atlı bir faytona atladı.

"Haydi, çabuk! Keçiören'e, Genelkurmay'a! Çok çabuk ama!"

"Başüstüne beyim."

Kâzım Bey'in heyecanı arabacıya da bulaştı. Kırbacını telaşla şaklattı:

"Haydi çocuklar!"

Atlar ileri atıldılar.

TÜRK KUVVETLERİNİN Kars'ı Ermenilerden geri almasını eleştiren yazısından beri halkın bir Ermeni adı olan Artin adını ekle-yerek Artin Kemal diye andığı yazar Ali Kemal İstanbul'da, Peyam-ı Sabah gazetesindeki geniş odasında, ortağı Ermeni Mihran ve misa-fırleriyle çene çalıyordu.

Sarışın, gürbüz, yarı alafranga, yarı alaturka, kendine özgü bir insandı. O günkü başyazısını öven tombul misafirine neşeyle, "An-kara'dakiler yine köpürecekler.." dedi, ünlü kahkahasını attı, sonra da ekledi: "
..Haydutların işi gücü savaş. Siyasetten zerre kadar anladıkla-rı yok. Ellerinde derme çatma bir ordu, birkaç tane de düzme kakra-man, dövüşüp duruyorlar. Hükümet ölçmüş biçmiş, uygun görmüş, Sevr Antlaşması'nı imzalamış. Size ne oluyor a zirzoplar? Beyhude yere kan dökmenin âlemi var mı? Öğrendiğime göre, Londra'da da, çocuk gibi, 'İzmir'i isteriz, Edime'yi isteriz, Adana'yı isteriz', hatta 'tam istiklal isteriz' diye tutturmuşlar."

Misafirleri şaşakaldılar:

"Yok canım?"

Mihran, "Bunlar çılgın" diye söylendi. Ali Kemal, bu niteleme-yi pek sevdi:

"Tabii canım! Çılgın olmasalar, sanki cihan savaşını biz kazan-mışız gibi koskoca Lloyd George'a barış şartlarını dikte etmeye yel-tenirler miydi? Ne demiş Arap, 'elhükmü limen galebe^ galibin dediği olur! İşte bu kadar. Bu kavrayışta, bu bilgide, bu çapta adamlar, değil devleti, ufak bir aşireti bile idare edemezler!"

Edebilseler, Yunan ordu-su şimdi Eskişehir yolunda olur muydu?"4

Birer kahve daha söyledi.

ATİNA'da çıkan Katimerini gazetesi yazarlarından Hristos Ni-colopulos da tıpkı Ali Kemal gibi, Yunan ordusunun, Türk direnişini kırarak Eskişehir'e yürüdüğünü sanmaktaydı. Daktilo makinesini ça-tırdatarak yazısına devam etti:

"..Güney kesiminde, Afyon'u daha ilk gün ele geçirmiştik. Ordu karargâhından alınan haberlere göre, kuzeyde de Eskişehir'e doğ-ru ilerliyoruz. İngiliz Başbakanı Lloyd George, 'Yunan ordusu, M. Kemal kuvvetlerini yenecektir' demişti. Ordumuz bu zaferle yalnız Lloyd George'u doğrulamakla kalmıyor..."

Gittikçe yaklaşan bir uğultu duyuluyordu. Birkaç kişi pencerele-ı e koştu. Dikkati dağılan Nicolopulos yazmayı kesip sesledi:

"Ne var, ne oluyor?"

"Lloyd George lehine gösteri yapıyorlar."

Nikolopulos da yerinden kalkıp pencereden baktı. Binlerce Ati-nalı, sevinç içinde Omonia meydanına akıyor ve Yunanlıların koru-yucu meleği Lloyd George'u yüceltiyordu:

"Zito Georgis! Zito Georgis!" (Yaşasın George!)

O SAATTE Londra'da iç karartan bir hava vardı ama uyarılara rağmen siyasi kudretini Yunanlılar yararına kullanan İngiltere Baş-bakanı Lloyd George'un yüzü parlıyordu. Anadolu'dan iyi haberler almıştı. Çay getiren sekreteri ve gizli sevgilisi Miss Frances Steven-son'a, "öyle sanıyorum ki.." dedi neşeyle, "..birkaç gün sonra, şu asi Mustafa Kemal ile birlikte Türkiye sorunu da tarihe gömülecek."

İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson'un nasıl mahcup olacağını düşünerek gülümsedi. Bu dik kafalı ve kalın kabuklu asker, Yunan ordusunun Türkleri yenemeyeceğini ileri sürmekteydi.

Pöh!

Yeniyordu işte!

OYSA DURUM, Ali Kemal'in, Nicolopulos'un ve Lloyd Geor-ge'un tahminlerinin ve ümitlerinin tam tersine gelişmekteydi.

61. Tümen savaş idare yerine gelmiş olan Batı Cephesi Komuta-nı İsmet Paşa, sağ kanat birliklerinin, düşmanı tutunduğu son mevzi-lerden de sökü� atan taarruzunun sonunu izlemekteydi. Akşam pusu içinde geri çekilen düşman kollarının kaldırdığı kalın toz bulutları, batı güneşinin ışığında kaynaşarak göğe yükseliyor, savaş uğultusu ağır ağır uzaklaşıyordu.

Savaşın İnönü kesimindeki bölümü Türklerin üstünlüğüyle sona ermişti.

Kendisinden başka hiç kimsenin duyamayacağı derin bir mutlu-luk içinde bir taşın üstüne oturdu, Genelkurmay'a yollayacağı telgrafi yazmaya koyuldu.

AĞIZLARINDAN köpükler dökülen atlar Genelkurmay binası-nın önünde durdular. Meraklanan nöbetçi subay dışarı çıktı. Fayton-dan atlayan Kâzım Özalp'i tanıymca selam durdu.

"Bir haber geldi mi?"

"Hayır efendim."

"İnşallah bir aksilik yoktur."

İçeri girdi. Alt kattaki büyük salon, derme çatma tahta duvarlar-la küçük odalara bölünmüştü. Sadece bütün hareketlerin haritaya işlendiği ve savaşın izlendiği harekât odası büyüktü. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Genelkurmay örgütü bu kadardı.

Harekât Şubesi Müdürü Yarbay Salih Omurtak'ın küçük odası-nın kapısı açıktı.

"Salih Bey!"

Yarbay Salih, Kâzım Özalp'i görünce ayağa zıpladı:

"Hoş geldiniz."

"Ne haber?"

"Bekliyoruz."

Oturdular. İkisinin canı da konuşmak istemiyordu. İyi bir ha-ber için sağ kollarını vermeye hazır, sustular. Bir zaman sonra telgraf odasındaki astsubayın haykırışı duyuldu:

"Cephe arıyor!"

Herkes deli gibi odaya koştu. Ama manipule birkaç kez tıkırdayıp susmuştu. Astsubay yalvarıyordu:

"Durma aslanım, ne olur durma!"

Manipule yeniden tıkırdamaya başladı. Herkes soluğunu tuttu. Cephe Karargâhının telgrafçısı, manipleyi santur çalar gibi keyifle tı-kırdatarak Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın telgrafını geçmeye başladı:

"Saat 18.30'da Metristepe'den gördüğüm vaziyet: Gündüzbey kuzeyinde, sabahtan beri direnen ve artçı olması muhtemel bulunan bir düşman birliği, sağ kanat grubunun taarruzuyla düzensiz olarak geri çekiliyor. Yakından takip ediliyor. Bozüyük yanıyor. Düşman, binlerce ölüsüyle dolu savaş alanını, silahlarımızı terk etmiştir. Batı Cephesi Komutanı İsmet."

"Heeeeyü!"

Genelkurmay'da ne rütbe farkı kaldı, ne resmiyet. Herkes sar-maş dolaş oldu.

Albay Kâzım telefona koştu.

KÂZIM ÖZALP'ın verdiği haber üzerine, Meclis'te de yer yerin-den oynadı. Sevinçten kimi ağlıyor, kimi kahkaha atıyordu. Bu karga-şalık içinde Celalettin Arif ile Mustafa Necati Beyler göz göze geldi-ler, bir an kararsız kaldılar, sonra koştular ve kucaklaştılar. Yasin Kut-luğ dışarı fırladı. Pencerelerden yansıyan gaz lambalarının ışığının al-tında bekleyen Ankaralılar dalgalandılar. Kapının önüne çıkan çelim-siz milletvekilinin gür sesi yankılandı:

"Zafer bizi!!!!!!!im! Kazandımuk! Yunanlılar çekiliyor!.." Aşka gelen biri silahını ateşledi. Bunu, uzaktaki bir başka silah sesi izledi. Biraz sonra Meclis'in önu sevinçten deliye dönmüş meşa-leli, fenerli insanlarla dolacak, karanlık meydan gündüz gibi aydınla-nacaktı.

İŞGAL GÜÇLERİNİN bir türlü yerini bulamadığı İstanbul giz-li telgraf merkezi, Büyük Postane'nin bodrumundan, daha güvenli olduğu için Telgraf Şefi İhsan Pere'nin Zeyrek'teki eski, ahşap evi-nin çatı katına alınmıştı.5 Telgrafçılar aileleri ile birlikte alt katlar-daki odalarda kalıyor ve dikkati çekmeden yaşamaya çalışıyorlardı. Gündüzleri İngiliz denetimi altındaki telgrafhaneye gidip resmi işle-rini yapıyor, gece olunca nöbetleşe çatı katına çıkıp sabaha kadar İs-tanbul ile Ankara arasındaki gizli haberleşmeyi sağlıyorlardı. Sabah olur olmaz, haberleşme kesiliyor ve içlerinden biri, erkenden işe gi-der gibi evden çıkıp mesajları yerlerine ulaştırıyordu. Yakalanırlar-sa, işgal kuvvetlerinin emirlerini çiğnedikleri için idam edileceklerini bilmekteydiler.6

Ankara, zafer haberini geçmeye başlayınca, nöbetçi telgrafçı yeri tekmeleyerek arkadaşlarını yukarı çağırdı. Ezik telgrafçılar, ma-niplenin her vuruşunda, biraz daha silkindiler, doğrudular, sonunda gururla dikildiler.

Bu haber sabaha kadar bekletilemezdi. İçlerinden biri, müjdeyi ilgili yerlere ve gazetelere duyurmak için sokağa fırladı.

İSTANBUL'un ünlü oteli Pera Palas'ın yemek salonu, o gece de tıklım tıklımdı. Rum müşteriler, Yunanlı şarkıcının söylediği güzel şarkıya eşlik ediyorlardı. Duvar kenarındaki bir masada, işgalcilerin şiddetli baskılarına rağmen harıl harıl milli orduya hizmet eden iki de Türk oturuyordu. Bunlar Muharip adlı gizli örgütün başkanı Kurmay Binbaşı Ekrem Baydar ile haber alma kolu başkanı Kurmay Yüzbaşı Seyfi Akkoç'tu. İkisi de sivil giyinmişti. Başları açıktı. Gözleri kapı-daydı. Anadolu'ya silah ve mühimmat satmak isteyen Fransız ban-kacı Mösyö Marcel Savoie ile buluşacaklardı. Kapıdan Marcel Savoie yerine, otelin mareşal kılıklı, palabıyıklı Rum kapıcısı girdi, ilk masa-ya eğildi ve bir şey söyledi. Masadakiler darbe yemiş gibi sarsıldılar. Haber masadan masaya yayıldıkça, şarkıya katılanlar susmaya başla-dılar. Sonunda güzel şarkıcı da bir felaket olduğunu sezerek şarkıyı kesti. Bir İngiliz subayı telefona koştu. Ekrem ile Seyfi dikkat kesil-mişlerdi.

Haberi duyup da sokağa dökülmüş heyecanlı Türklerin söyledi-ği bir marş, yavaş yavaş sessizliği dağıtmaya başladı:

İzmir'in dağlarında çiçekler açar

Altın güneş orda sırmalar saçar

Bozulmuş düşmanlar yel gibi kaçar..

Heyecanla otelin holüne çıkıp, camdan caddeye baktılar.

Yüzlerce Türk, ellerinde bayraklar ve tutuşturulmuş bükülü kâ-ğıtlar, Pera Palas'ın önünden geçerek Tepebaşı'ndaki İngiliz Elçiliğine doğru yürüyordu.

Kader böyle imiş ey şanlı paşa

Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa...

İşgal kuvvetlerinin devriye kolları, kalabalığı susturmak ve da-ğıtmak için harekete geçti. Türklerin

birdenbire neden coştuklarını öğrenince, hepsinin neşesi kaçacaktı.

Bu güzel şehirde görev yapmak, keyifli bir tatil olmaktan çıkı-yordu galiba.

Akşam gazetesine telefon ederek haberi öğrenen Ekrem Bey, Yüzbaşı Seyfi'ye, "Yarın.." diye fısıldadı, "..Lloyd George'un yüzünü görmek isterdim."

HABER Londra'ya sabah ulaştı ve Lloyd George öfkeden deli-ye döndü. Bu talihsiz anda ziyaretine gelen eski gazeteci ve konsolos, şimdi İyonya Bankası'nın Başkanı Yunan asıllı Sir John Stavridis'e ağ-zına geleni söyledi. "Artık bir Yunanlı'nın fotoğrafını bile görmek iste-miyorum.." diye bağı-yıyordu, "..Temsilcileriniz bana zafer için güven-ce vermişti. Kendi askeri danışmanlarıma değil, sizin hayalci subay-larınıza inandım. Ama az önce öğrendim ki o kadar güvendiğim Yu-nan ordusu üç ay içinde ikinci kez yenilmiş. Bu başarısızlığın beni na-sıl bir çıkmaza soktuğunu anlayabilirsiniz. Hâkimiyetimiz altında her ülkedekinden çok Müslüman var. Bir Türk zaferi hepsinde bağımsız-lık hevesi uyandırabilir. Dağılmamak için M. Kemal'i mutlaka ezmek zorundayız. Bunun için Yunan ordusuna güveniyordum. Hükümetim o orduyu donatmış, ayrıca da 16 milyon sterlin yardım yapmıştı."7

Yunan burjuvazisini İngiliz burjuvazisine bağlayan zarif köprü-lerden biri olan Sir John Stavridis'in yenilgiden haberi yoktu.

Donup kaldı.

YENİLGİYE Ordu Komutanı Korgeneral Papulas da inanmak-ta zorluk çekiyordu. Üçüncü Yunan Kolordusu'nun karargâh olarak kullandığı Bursa Anadolu Otel'i'nde, ordu kurmay kurulu ile yaptığı toplantının sonunda, Türkleri ezebilmek için, daha fazla güçlenme-le-rine fırsat vermeden, takviye alıp hemen ve yeniden taarruza geçmek gerektiğine karar verdi.

Kurmaylarını, düzensiz çekilişin yarattığı karmaşık sorunlarla baş başa bırakarak, hükümete yollayacağı raporu yazmak için oda-sına kapandı.

Yunan ordusu yakarak yıkarak geri çekilmekteydi.8

METRİS TEPE apaydınlıktı. Sabahleyin şehitlerini toprağa ve-ren 4. Tümen, gece de zaferi kutlamak için toplanmıştı.

Flamalar, öbek öbek yanan büyük ateşlerin oynak ışığında çı-r-pınıyor, pilav ve fasulye kazanları kaynıyordu. Yoksul tümen, çem-ber halinde dizilmişti. Erlerin üstünde mintanlar, yelekler, biri öte-kine benzemeyen askeri ceketler, altlarında ise rengârenk şalvarlar, poturlar vardı. Pek çoğunun çorabı, matarası, kütüklüğü, süngüsü, hatta çarığı yoktu.9 Subayların da bir bölümü çarıklydı, bazılarının

üniforması çadır bezindendi. Ama erler de, subaylar da, bütün dona-nımları tamammış gibi vakar içinde, tümen komutanının konuşma-sını beklemekteydiler.

Yarbay Nâzım Bey, kısa bir konuşma yaparak, Cephe Komutanı-nın, gösterdiği olağanüstü kahramanlık sebebiyle tümene takdimname yolladığını bildirdi, subay ve erlere teşekkür etti ve şenliği başlattı.

Davul ve zurna sesleri yükseldi. İki gün önce cehennemi andıran Metris Tepe, bütün Anadolu gibi bayram yerine döndü.10

ZAFER HABERİ İstanbul'a gökten bir müjde gibi inmiş, gaze-telerin ilk sayfaları büyük resimler ve zafer edebiyatı ile kaplanıp be-zenmişti.

Laternalar ve 'zito zito Venizelos' şarkıları susmuştu. 10a

Beyoğlu caddesindeki bazı Türk mağazaları vitrinlerini M. Ke-mal ve İsmet Paşaların resimleriyle süslediler.

İstanbul yeniden Türkleşti.

MİLLETVEKİLLERİ ertesi gün, Meclisin önünde toplanan An-karalılar alkışları arasında Meclise girdiler. Milli Savunma Bakan-lığı'nın 1921 bütçesinin görüşülmesi, zafer neşesi içinde fazla uzun sürmedi ve yaklaşık 45 milyon lira olarak kabul edildi. 11 Verilen kısa bir aradan sonra Başkan Vekili Dr. Adnan Adıvar, Bursa'nın düştüğü günden beri siyah bir örtü ile kaplı başkanlık kürsüsünde yerini aldı, zile vurdu:

"Celse açılmıştır. Söz, Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa Hazret-lerindir."

Uğultu kesildi.

Fevzi Paşa ön sıraya sıkışmış Bakanların arasından kalkıp, İkinci İnönü Savaşı hakkında bilgi vermek üzere konuşma kürsüsüne geldi. İsmet Paşa cephede olduğu için, Genelkurmay Başkanlığı'na da ve-kâlet ediyordu. Ankara'ya geldiğinden beri M. Kemal Paşaya büyük bağlılık göstermekteydi. Bu yüzden adı muhalifler arasında 'kuzu pa-şa'ya çıkmıştı. Ama hiçbir siyasi grup ya da akım, bu kuzu paşayı ken-di yanına çekmeyi başaramıyordu.

Fevzi Paşa sık sık alkışlarla kesilen uzun konuşmasını şöyle bi-tirecekti:

"..Yunan ordusu Başkomutanı Papulas, İzmir'den Bursa'ya geldi, Vvr Antlaşması'nı Türklere zorla kabul ettirmek amacıyla, alayları-nı birbiri ardından taarruza kaldırdı. Kesin savaş İnönü mevzilerinde oldu. Yunanlılar, Başkomutanların gözü önünde, fedakârlıklarını ispat ettiler. Çarpışmalar yedi gün, yedi gece devam etti. Fakat bütün Hayretleri, yılmaz Türk safları önünde tamamiyle kırılmıştır. Düşman t, ekiliyor ve kahraman süvarilerimiz düşmanı takip ediyor."12

İNÖNÜ ile Eskişehir arasındaki Çukurhisar Köyü'nde, küçük l>ir evin odasında, İsmet Paşa da bu saatte kurmayları ile toplantı ha-lindeydi. İlk raporlara göre, Yunan ordusu ciddi kayıp vermiş ve çok Kanimet bırakmıştı.

Mezit vadisi-İnegöl yoluyla parça parça Bursa'ya çekilmeye ça-lısan Yunan birlikleri, 'üzengisi ipten, kılıcı tahtadan' ama gözü kara

Türk süvarilerinin takibi altındaydılar. Birinci İnönü Savaşı sonunda düşmanı takip edemeyen ordu şimdi o çaresizliğin acısını çıkarıyor, süvariler yakaladıklarını tepeliyorlardı.

Hiç yoktan yola çıkarak bu noktaya gelmişlerdi. Bunun tadını çı-karırken, Binbaşı Cemil Taner, "Ama haberleşme çok aksadı." diyerek keyif kaçırıyor, "..acele olarak telsize ihtiyacımız var efendim."

İsmet Paşa acıyla güldü:

"Acele ihtiyacımız olmayan ne var ki Cemil Bey?"

Bütün telsiz cihazlarının, İngilizlerin sıkı denetimi altında bulu-nan İstanbul'daki Selimiye Kışlası'nda toplandığını bilmekteydi. Hiç

İl midî olmadığı halde, Binbaşı Cemil'in ısrarı üzerine, İstanbul'daki *Muharip* adlı gizli örgüte, telsiz cihazlarına da ihtiyaç duyulduğunun bildirilmesine razı oldu.

BU SIRADA İstanbul'da İkdâm gazetesindeki odasında, Yakup Kadri Karaosmanoğlu başmakalesini yazmaktaydı:

"..Bir yükselişin başlangıcındayız. Bir yücelme, bir yeniden doğuş, bir şafak! İsmet Paşa adındaki bir serdarın kılıcı tarihi ikiye böldü. Dört beş günden beri bütün Doğu âlemi ve bütün Asya için yeni bir devir açılmıştır.'."

İdare Memuru Mahmut odaya daldı:

"Yakup Kadri Bey!"

"Evet?"

"Kızılay İkinci Başkanı Hamit Hasancan'dan bir duyuru geldi efendim."

Dikkati dağıldığı için canı sıkılan Yakup Kadri söylendi:

"İyi. Gerekeni yapınız."

"İstanbulcuları, Anadolu mücahitlerine para yardımı yapmaya çağırıyor."

Yakup Kadri toparlandı:

"Yok canım!"

"Bağışların Kızılay'a ya da gazetelere verilmesini istiyor."

Gözleri büyüdü:

"Oo.. İşgal kuvvetlerine bir çeşit meydan okuma bu. Öyleyse du-yuruyu birinci sayfada yayımlayalım. İstanbul'da doğru dürüst çalışın tek kurum Kızılay."

Kaleme yeni bir şevkle sarıldı:

"Geçen gün şehrimizde çıkan Rumca gazetelerden biri, 'Eskişehir önündeki bu kan deryasında, 'Doğu meselesi' denilen ayıp artık tamamiyle boğulacaktır' diyordu. Bu gazete ne doğru söylemiş. Evet, dediği çıktı, Eskişehir önündeki kan deryasında Doğu meselesi denilen ayıp tamamiyle boğuldu. Bu kutsal kıta, yüzyıllarca süren bir uy-kudan sonra, ta göbeğinden sarsılıyor. Bütün mazlum milletler, de-mirden ve çelikten zincirlerini kırıyor ve karanlık zindanlarından dışarıya boşanıyor!"¹³

YAKUP KADRİ yazısını bitirirken, Londra'da, Hindistan İşleri Bakanı Mr. Montagu, yardımcılarını toplantıya çağırdı. Çünkü son Yunan taarruzu, İngiliz sömürgesi Hindistan'da öfkeyi doruğa çıkar-mış, Türk zaferi yeni kıpırdanmalara yol açmıştı.

1920 yılının son haftası içinde, Nagpur'da toplanan Hindistan Ulusal Kongresi'nde, Gandi'nin, sömürgeci İngilizlerle her türlü iş-birliğinden kaçınma önerisi görüşülmüş ve kabul edilmişti. Gan-di'nin boykot önerisinin gerekçeleri arasında, İngilizlerin Türkiye'ye adaletsiz davranması da yer almaktaydı:

"Sevr (Sevres) Antlaşması'nın başyazarı olan Lloyd George hü-kümetiyle işbirliğine devam etmek, Hindistanlılar için haksız ve ahıksızca bir davranıştır. Ne pahasına olursa olsun, bu şeytandan uzak durmalıyız!"

Ayrıca, 70 milyon Hindistan Müslümanının lideri ve ilerde Pa-kistan devletini kuracak olan Muhammet Ali Cinnah da, boykotu des-teklediğini açıklayarak İngilizlerin durumunu daha zorlaştırmıştı.

Uzun süren toplantı sonunda, Sevr Antlaşması'nın Türkler lehi-ne yumuşatılması için Dışişleri Bakanlığı'na bir muhtıra verilmesini kararlaştırdılar.¹⁴

Hindistan İngiltere'nin yumuşak karnıydı.

İSTANBUL'da iki saat önce akşam olmuştu. İngiliz Yüksek Ko-miseri Sir Harold Rumbold, Tepebaşı'ndaki elçilik binasının ikinci katındaki şık döşenmiş odasında, Bekir Sami Bey yurtdışında oldu-nu için Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'na vekâlet eden Ahmet Muhtar Mollaoğlu'nun yolladığı sert notayı okumaktaydı:

"..Barış ümidi vererek Londra'da görüşmeye çağırdığınız halde, Konstantin'e de hücum emrini verdiniz ve bizi en yalancı vaatlerle uyutmaya çalıştınız. Türk milleti ve kalben kendisiyle birlikte olan bütün Müslümanlar, Londra hükümetinin bu hareketini asla unut-mayacaklar; İngiltere hükümetinin, ücretli köleleri olan Yunanlılar aracılığı ile yaptırdığı kıyım ve yıkımı, her zaman hatırlayacaklardır. Siz kadınlarımızı, çocuklarımızı önce Venizelos'un, şimdi de Konstan-tin'in sürülerine öldürterek, bize Batı emperyalizminin boyunduru-ğunu kabul ettirmeyi başaramayacaksınız vesselam!"¹⁵

Rumbold, geçerli yazışma üslubuna tümenden aykırı olan notanın yarattığı diplomatik dehşet içindeyken, deneyli baş tercüman ve siya-si danışman Andrew Ryan sessizce içeri girdi:

"Efendim, lütfen dışarı bakar mısınız?"

Elçiliğin pencerelerinden, Sarayburnu'ndan Eyüp'e kadar asıl İstanbul görünüyordu. Her gün bu saatlerde, karanlığa gömülmeye başlayan bezgin şehir, bugün ısl ısıldı. Bütün minareler kandillerle donanmıştı.

İşgal altındaki İstanbul, sessiz ama çok çarpıcı bir biçimde zafe-ri kutlamaktaydı.

Sir Rumbold sevinçten titreyen binlerce kandile bakarak içi-ni çekti. Türkler, toprakları üzerinde güneş batmayan İngiliz İmparatorluğu'nun saygınlığına ve savaş sonrası siyasetine Yunanlı-ları yine yenerek bir darbe daha indirmişlerdi.

İngiltere durumu düzeltecek bir hamle yapmak zorundaydı.

ERTESİ SABAH, savaşın güneydeki ikinci bölümü başladı. Gü-neydeki savaşı Refet Bele Paşa yönetecekti. Birinci Yunan Kolordu-su'nu, iki hafta önce ele geçirdiği Dumlupınar mevziinden geri atmak gerekiyordu. Doğuya karşı savunulması kolay bir doğal mevzi olan Dumlupınar'ın Yunanlıların elinde kalması, Türkler açısından çok sa-kıncalıydı.

Birinci Yunan Kolordusu Komutanı General Kondulis de, bir kazaya uğramadan, hızla Dumlupınar'a çekilerek bu doğal mevziyi elde tutmak istiyordu. Bu amaçla, Afyon'un doğusuna kadar ilerle-miş olan 2. Yunan Tümeni'ne, geri çekilmesi için emir verdi. Çekil-me başlayınca, Afyon'un doğusunda, tetikte bekleyen Albay Fahret-tin Altay'ın iki tümenli kolordusu, 7/8 Nisan akşamı, kolayca Afyon'a girdi.

Batı Cephesinden hızla güneye kaydırılan üç tümen,16Dumlu-pınar'ın 12 km. kuzeyindeki Altıntaş'ta toplanmış, iki süvari tümeni de İnönü'den Kütahya'ya ulaşmıştı. Refet Paşa, bu durumdan yararlanarak, Birinci Yunan Kolordusu'nu, ertesi sabah, bir meydan savaşına zorlamaya karar verdi.

O AKŞAM Yunan Kralı, sarayın Alman zevkiyle döşenmiş ça-lışma odasında, yenilginin daha da çökerttiği yaşlı Başbakanı kabul etti.

Kalogeropulos, General Papulas'ın, 52.000 yeni asker ve en geç iki hafta içinde yeniden taarruza geçmek için izin istediğini bildi-rerek söze başladı ve İnönü'de Üçüncü Kolordu'nun uğradığı kaybı açıkladı:

"İlk saptamalara göre, 5.000 subay ve er, bir hayli de ganimet.17Ordumuz güneyde de geri çekiliyor efendim."

Kral sarsıldığını belli etmemeye çalışarak, sordu:

"Başlangıçta her şey iyi gidiyordu. Sizce nerede yanlış yaptık?"

Başbakan üzüntüyle, "Ankara'nın, yeni ordusunu, iki ay içinde İm kadar güçlendirebileceğini tahmin edemedik.." dedi, başını kaldır-dı, "..bu yenilginin sorumluluğunu taşıyan hükümetim, yerini daha onerjik bir hükümete bırakmak istiyor efendim."

Hükümet daha iki ay önce kurulmuştu. Kral uzun bir sessizlik-ten sonra, "Kimi tavsiye edersiniz?" diye sordu.

"Dimitrios Gunaris'i. Hırslı, zafere susamış ve size çok bağlı bi-ridir."

SABAH İstanbullular, Kızılay'ın çağrısına uyarak para yardımı yapmak üzere gazetelerde sıraya girdi. İleri gazetesinin dar idareha-nesine sığmayanların büyük kısmı, dışarıda kalmıştı.

Kaldırımın sonunda bir işgal devriyesi görüldü. Düzenli adım-larla yaklaşmaya başladı. İşgal askerlerine, her zaman kenara çeki-lerek yol veren İstanbullular, bu sefer kollarını bile kıpırdatmadılar. Devriye kolu, kalabalığın arasından geçmeyi göze alamadı, yola ine-rek geçip gitti.

İçerde, daha afyonu patlamamış olan huysuz idare memuru, bir deftere, söylene söylene, bağış yapanın adını ve bağış miktarını yazı-yordu.

"Kahveci Ali, 100 kuruş."

"Eskici Yusuf, 50 kuruş."

"Hallaç Asım, 75 kuruş."

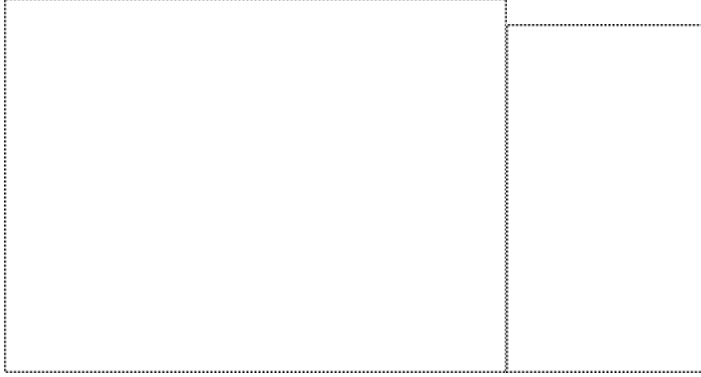
"Bakkal Ahmet, 100 kuruş."

"Terlikçi Adem, 200 kuruş."

Sırada, küçük, cılız bir oğlan vardı. Bir önceki bağışçının çocuğu sanan memur, öfkeyle, yürüyüp yol vermesi için işaret etti. Ama ço-cuk yürümedi, büyük bir ciddiyetle, bütün servetini çıplak masanın üzerine bıraktı:

"Hasan, 5 kuruş."

Suratsız idare memurunun birdenbire gözleri doldu. Ağladığını göstermemek için yüzünü, kocaman mendilinin arkasına saklayarak gürültü ile burnunu sildi.18

Kral Konstantin

Başbakan Gunaris

General Papulas

GUNARİS, Venizelos'un partisini hezimete uğratarak çoğunlu-ğu kazanan Halkçı Parti'nin lideriydi. Son hükümette Savaş Bakanı olarak bulunmuş, Londra Konferansı'na da katılmıştı.

Kraldan hükümet kurma teklifini alır almaz, 1920 yılının sonun-da emekliliğini isteyerek ordudan ayrılan tecrübeli General Metak-sas'la temas aradı. Maliye Bakanlığına getirilecek olan Protopapa-dakis'in evinde buluştular. Gunaris, hemen konuya girdi ve Metak-sas'tan Başkomutanlığı üzerine almasını istedi.

Silahlı politikası yüzünden Venizelos'la da anlaşmazlığa düşmüş ve bu yüzden sürgüne bile gönderilmiş olan Metaksas, Yunan ordu-sunun başarı kazanacağına inanmayan belki de tek Yunanlıydı. Tekli-fi ağırbaşlılıkla reddetti:

"Başarısızlık olasılığını halktan gizleyerek Başkomutanlığı kabul edersem onlara, benim hiç de inanmadığım bir ümit vermiş olurum. Halkı aldatamam."

Protopapadakis, "Yüzde altmış başarı olasılığı da yok mu?" diye sordu.

"Olsa, Başkomutanlığı kabul ederdim."

"Hiç olmazsa, ne kurtarabilerseniz onu kurtarmayı kabul edin."

Metaksas parladı:

"Siz benden zafer değil, başkalarının sorumluluğunu örtbas et-mem için kendimi feda etmemi istiyorsunuz. Bunu yapamam!"

Toplantı gece yarısı, bir sonuç vermeden dağıldı.19

REFET PAŞA, sabah erkenden, birliklerini harekete geçirmişti. İki süvari tümenini, Dumlupınar mevziinin, dolayısıyla Birinci Yu-nan Kolordusu'nun arkasına düşmeleri için, Murat Dağı geçitlerin-ı İcn Banaz'a inmek üzere yola çıkardı.

Bir piyade tümeni, Dumlupınar mevziinin sol kanadını tutan düşman alayına; bir başka piyade tümeni ise, Yunan çekilişini koru-makla görevli alaya hücum edecekti. 5. Kafkas Tümeni yedekte bekli-yordu. Takviye olarak yollanan iki tümen de yoldaydı.

Fahrettin Altay'ın kolordusu da Afyon'dan batıya doğru ilerle-meye başladı.

Birinci Yunan Kolordusu, kısıpaca girmek üzereydi.

ÇEVİRME HAREKETİNİN geliştiğı saatlerde, Ankara Öğret-Mim Okulu'nun konferans salonu kadınlarla dolmaktaydı. Önde sık-ım başlı, uzun mantolu, iskarpinli İstanbullular, onların arkasında ırıgârenk çarşafli, potinli, mest lastik giymiş, yüzleri açık Ankaralı-lar oturuyordu. En arkada ise, köylü kadınlar. Ankaralı hanımlar, ilk defa böyle bir toplantıya katıldıkları için çok tedirgindiler. Ama Hali-• I" İdip'e duydukları merak, çekingenliklerini bastırmıştı. Gözleri ka-pıda, hâlâ Halide Edip'i bekliyordu.

O ise, sahnedeki masada yer alan Kızılay Kadınlar Kolunun Baş-kanı Zehra Müfit Hanım ile Belediye Başkanı Kütükçüzade Ali Bey'in eşi Cazibe Hanım'm arasında oturuyordu. Başkan Zehra Müfit Ha-nım, toplantıyı kısa bir konuşma ile açarak sözü Halide Edip'e bıraktı.

Halide Edip, kimseyi umursamadan, erkeklerle çekişen, tartışan, yarış eden bu ufak tefek, iri gözlü, beyaz tenli genç kadındı ha? Ana-aaav!

Halide Edip, "Hanımefendiler!" dedi, sesinde hafif bir heyecan titriyordu. Çok tutumlu olduklarını duyduğu Ankaralı hanımları yar-dıma çağıracaktı.

"Tarih Türkü ateşle imtihan ediyor. Bu imtihandan, yalnız er-keklerimizin cesareti ile başarılı çıkamayız. Artık biz kadınlar da bu ateşe yüzümüzü çevirmek, ellerimizi uzatmak zorundayız. Ordumu-zun hepimize ihtiyacı var.."

Kadınların, büyük bir dikkatle dinlediğini fark edince, heyecanı azaldı, daha sakin bir sesle devam etti:

"..Bir hafta önce Eskişehir'deydim. Gördüklerimden birini sizle-re de anlatmak istiyorum. Uçakların gövdesi ve kanatları, özel bir ke-ten kumaşla kaplanmış. Bulunamadığı için bizimkiler, kaput beziyle kaplıyorlar. Özel yapıştırıcısı olmadığı için, kaput bezini uçakların gövdelerine, kanatlarına nal mihı ya da zamlarla tutturuyorlar. Bezin gerginliği ve kayganlığı emayit denilen özel bir sıvı ile sağlanmış. Getirtemedikleri için beze, kaynatılmış patates kabuğu ve paça suyu-na tutkal, kola karıştırarak yaptıkları bir pelteyi sürüyorlar. Sonra da gözlerini bile kırpmadan bu uçaklara binip uçuyorlar.19a

Kardeşlerim!

Sizleri, milletin şerefini ve namusunu canından aziz bilen bu genç ve yoksul orduya yardıma çağırıyorum!"

Kısa bir sessizlikten sonra, kadınlar ağır ağır ayağı kalkmaya başladılar ve hiç konuşmadan ilerlediler, masanın önünde sıraya gir-diler. Masanın üstü parayla dolmaya başladı. Yanında para olmayan-lar, yüzüklerini, bileziklerini bırakıyordu. Gözleri görmeyen, beyaz başörtülü, yaşlı bir kadın çevresinden yardım istedi:

"Bana ne olur Halide Hanım'ı bulun!"

Halide Edip bu yakaran sesi duymuştu, yaklaştı, "Benim, burda-yım!" dedi. Kadın eliyle okşayarak, Halide Edip'in yüzünü içine sindirdi:

"Çamaşırcılık yaparak geçiniyorum, kızım. Bunu, zor günüm için saklamıştım. Ama sözlerinden anladım ki ordumuz benden dahazordaymış."

Göğsüne bastırıldığı sol elini açtı, uzattı, yüzü gururla aydınlandı:

"Al bunu."

Derisi çatlamış avucunda bir lira vardı.

Halide Edip, gözlerinden yaş fışkırarak kadına sarıldı, "Ah anam.." iledi içi titreyerek, "..bir kere daha iman ettim. Kurtulacağız!"²⁰

DIŞİŞLERİ BAKANI Lord Curzon, Montagu'nun muhtırası-nı küçümseyici bir gülüşle karşıladı. Gereksiz bir telaştı bu. Dışişle-11 Bakanlığı gelişmeleri dikkate alarak yeni bir politika geliştirmişti bile. İngiltere'nin, Türk-Yunan savaşında tarafsız kalacağı ilan edile-irk, kamuoyunun Anadolu'daki savaşı bir Türk-Yunan savaşı olarak görmesi sağlanacaktı. Böylece İngiltere Yunan yenilgilerinden dolayı yura almayacak, Hindistan Müslümanlarının hedefi olmaktan çıkarmak, olaya bir hakem gibi yaklaşıyor görünecekti. Bu konum İngiltere'yi daha da etkili yapardı.

Curzon, Bakanlık Müsteşarı William Tyrell'a, "Bu tavır Fransız-İtalyanları da memnun edecektir sanıyorum.." dedi, "..ama Sevr Antlaşması'nın esasları, 20 yıldan önce değiştirilemez.²¹Sevr'in mi-marı Mr. Lloyd George ise, onun ilham perisi de benim. Bu muhtıra-yı M-dedeceğiz."

Bu açıklama Bakanlık Müsteşarını memnun etti. Sevr Antlaşması'nın kabulüyle Doğu sorunu çözülmüşken, M. Kemal hareketi bu liliyuk projeyi baltalamıştı. Bu yüzden birçok Dışişleri mensubu gibim ılı» Ankara'yı affetmiyordu. Yüzünü buruşturarak, "Ankara temsilci-li Bekir Sami, İtalyanlarla da gizli görüşmeler yapmış" dedi.

Curzon belkemiğindeki arzadan dolayı giydiği çelik korse için-ılır neşeyle doğruldu:

"Oo! Demek onlara da yanaştı. Ben dik kafalı bir milliyetçi bek-liyordum, uysal bir Ankara kedisi çıktı.."

Güldü:

"..Mustafa Kemal de verdiğimizle yetinmeyi öğrenecektir."

Tunalı Hilmi bey

Süreyya Yiğit

Bekir Sami Kunduk

ANKARA'da, vakit geçirecek bir-iki kahveden başka yer olmadığı için yatılı milletvekilleri, Öğretmen Okulu binasındaki Meclis ya-takhanesinde erkenden toplanmışlardı. Kimi söküğünü dikip çora-bını yamıyor, kimi çay içip laflıyordu. Birkaçı mektup yazmaktaydı. 20 lirası da milli savunmaya kesilen 100 lira aylıkla geçinebilmek için yemeklerini de aynı binadaki yemekhanede yiyorlardı. Tabldot ucuz-du. Topal yatakhane hademesi, fazla gaz harcanmasın diye sadece iki lambayı yakmıştı.

Kapı gürültüyle açıldı, Kütahya Milletvekili Besim Atalay içeri girdi, loş yatakhanenin ortasına kadar yürüdü, dik sesiyle bağırdı:

"Beyler.."

Takunyalılar, terlikliler, takkeliler, başı açıklar, sakallılar, sakal-sızlar, bütün milletvekilleri durdular.

"..Dışişleri Bakanlığı'ndan geliyorum."

Oturanlar, önemli bir haber olduğunu anlayarak ayağa kalktılar.

"..Bekir Sami Bey, İngilizlerle de, esir değişimi için bir sözleşme imzalamış."

Bir sevinç uğultusu yükseldi. Besim Atalay'ın çevresine üşüştü-ler. Manisa Milletvekili Süreyya Yiğit, neşeyle "Bravo Bekir Sami'ye.." diye haykırdı, "..öyleyse Malta'daki bütün Türkler serbest bırakılacak!"

Besim Bey soğuk bir sesle, "Hayır!" dedi.

"Ya?"

"Biz elimizdeki bütün İngiliz esirlerini geri veriyoruz.."

"İngilizler?"

"..Onlar, yalnız uygun gördükleri Türkleri serbest bırakacaklar."

Süreyya Yiğit, "Böyle şey olmaz.." diye isyan etti, "..eşitliğe de ay-kırı bu, haysiyetimize de. Bekir Sami iyice şaşırmış!"

Malta'daki kafa dengi arkadaşlarına bir an önce kavuşmak is-Iryen birkaç koyu İttihatçı, bu tepkiyi iyi karşılamamıştı. İçlerinden biri, "Canım, ne koparsak kârdır" diye söylendi. Tunalı Hilmi Bey ya-Inkhaneye gelmeden önce, içki yasağına rağmen harıl harıl çalışan I >.ıyko'nun dükkânına uğrayıp iki kadeh parlatmıştı, köpürdü:

"Sen ne diyorsun efendi? İstiklal mücadelesi bu, ticaret değil!"

Beyaz sakallı, babacan bir milletvekili öne çıktı, "Çocuklar, Al-lah aşkına sakın olun!" diye yalvardı, ortalık durulunca, düşüncesini >• ıMadı:

"Bana da öyle geliyor ki aşırı gidersek, bu işi sonuna vardırma-yı/ Bugün öğrendim, ordunun elinde pek az ağıri kesici kalmış. An-ı ,tk büyük ameliyatlarda kullanıyor, öteki ameliyatları hissi iptal et-in.don yapıyorlarmış."218

Koyu bir sessizlik oldu.

MALTA VALİSİ Lord Plumer, 24 Martta Edirne Milletvekille-ıl I aik Kaltakkıran ve Şeref Aykut ile birlikte İttihat ve Terakki Par-lu'nin Bolu Teşkilatı Başkanını serbest bırakmış, öbür Malta sür-günleri, sıranın kendilerine geleceği ümidi içinde üçünü de neşeyle İljırlamışlardı.

Tel örgü ile çevrili Polverista kışlasında 115 Türk sürgünü kal-mıştı. Dört savaş yılı boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetmiş ve yönlendirmiş olan Sadrazam Sait Halim Paşa, nazırlar, bazı millet-vekilleri, belediye başkanları, valiler, mutasarrıflar, paşalar, subaylar, bürokratlar ile birkaç yazar, iki yıla yakın bir süredir Malta'da, hapis İmyatı yaşıyordu. Çoğu kaba kuvvetle evinden alınmış, yolculuk sıra-sında horlanmış, Malta'da aşağılanarak karşılanmış ama Gaziantep Milletvekili Ali Cenani ile eski İzmir Valisi Rahmi dışında, hepsi onu-iurw korumuş, hiçbir İngilizlere yaltaklanmamıştı.²²

Bekir Sami Bey'in görüşme masasına, bu gibi durumlarda geçer-li ulan genel kurala uyarak 'tüm Türklere karşılık tüm İngilizler' diye

oturacağını sanıyorlardı. Gerçi Bekir Sami Bey de masaya bu niyetle oturmuştu ama sonunda, 29 İngiliz esirine karşılık, 64 Türk sürgü-nün serbest bırakılmasına razı olmuştu.

İngiliz hükümeti, geri kalan 51 Türkü ise, kurulacak özel bir 'müttefikler arası siyasi mahkeme'de yargılamayı düşünüyordu. Oysa Ermeni Patrikhanesi, İngiliz ajanları, Damat Ferit Paşa hükümetleri ile Hürriyet ve İtilaf Partisi yöneticilerinin iki yılı aşkın ortak ve hum-malı çabalarına rağmen, Ermeni kırımını iddiasını doğrulayacak bir tek ciddi kanıt bile bulunamamıştı.²³

Sadece 64 kişinin serbest bırakılacağı haberi Malta'ya bomba gibi düştü.

Diyarbakır Milletvekili Feyzi Pirinçcioğlu, "Ya hep, ya hiç!" diye bağırıyor, Ermeni kırımını yaptıkları iddiasıyla Malta'ya getirilmiş olan 51 Türkün, yabancı bir mahkeme tarafından yargılanmasını kabul ederek devletin egemenliğini yaralayan Bekir Sami'ye ağız dolusu sö-vüyordu.

Sabaha kadar hiçbir uyumadı.

Nöbetçi onbaşı her yarım saatte bir, demir bir boruyu taş bir sü-tuna vuruyor, tel örgüler dışında dolaşan nöbetçiler, bedbaht sürgün-lerle alay eder gibi ardarda tekmil veriyorlardı:

"Numara bir, her şey yolunda... Numara iki, her şey yolunda... Numara üç..."²⁴

9 NİSAN 1921 sabahı savaş kızıştı. Refet Paşa, ihtiyatta tuttuğu 5. Kafkas Tümeni'ni de, ileri kaydırarak Dumlupınar önündeki Yunan alayını makasa aldı.

Birinci Yunan Kolordusu'nun akıbeti tehlikeye girmişti.

On İkinci Türk Kolordusu'nun ağır hareket ettiğini gören 2. Tü-men'in usta komutanı Albay Valettas, On İkinci Kolordu'ya karşı bir alay bıraktı, iki alayını hızla yürüttü ve Dumlupınar'a yaklaşan Türk tümenine taarruza geçti.

Bu beklenmedik cesur taarruz, Türk cephesini dalgalandırdı, ta-arruz ettiği Türk tümeni geri çekildi. Bu sayede zaman kazanan Bi-rinci Yunan Kolordusu, Dumlupınar'a çekilmeyi sürdürdü. Türk bir-likleri çekilen düşmanı izlediler. Refet Paşa Ankara'ya, "Aslıhanlar'da

son darbeyi vuran ordunun, düşmanı izlediğini" bildirdi ve hararet-le kutlandı.

Milliyetçi basın, bu yeni başarıyı bildiren başlıklarla dolup taşı.

Oysa bu sırada, Birinci Yunan Kolordusu amacına ulaşmış, I)umlupınar'a yerleşmekteydi.

Refet Paşa, süvari tümenlerini asıl sonuç yerinde kullanacağı-na, çok uzak bir hedefe yürüterek, 5. Kafkas Tümeni'ni ise savaşa bir gün geç sokarak, büyük bir fırsatı harcamıştı.²⁵Düşmana kaptırdığı Dumlupınar mevziine, altı tümenle taarruza geçip üç gün kıyasıya mücadele edecek, fakat savunmaya çok elverişli bu mevzi geri alınma-mayacaktı.

Ankara kurcaladıkça, başarının parlaklığı solmaya başladı. Fevzi ve İsmet Paşalar, durumu yerinde incelemek için Güney Cephesine hareket ettiler. Savaşın iyi yönetilmediği izlenimi ile geri döndüler.

M. Kemal'in, ilk fırsatta, büyük kuvvetleri yönetmekte zayıf ka-lan Refet Paşa sorununu çözmesi gerekiyordu.

BAŞBAKAN GUNARİS, parlamentonun gizli oturumunda yap-ı ığı konuşmayı, "Son hareket bazı teknik sebepler yüzünden başarıya ulaşamadı ama herkes bilsin ki Yunan silahları yakında bir daha ve on kez konuşacaktır!" diye bitirmişti.

Yunan siyasetçileri için son yüzyılın en büyük olayı, Osmanlı I ınparatorluğu'nun tasfiye edilmesi ve Sevr Antlaşması'nın Türkle-ri bir daha geri dönmek üzere Avrupa'dan uzaklaştırmasıydı. An-kara'da kurulan zayıf bir yönetimin bu karara silahla karşı çıkmasını, başlangıçta pek ciddiye almamış ama ardarda iki yenilgiye uğrayınca l>aniklemişlerdi. Yeni hükümetin de antlaşmanın zorla uygulanma-sından yana olduğunu öğrenmek hepsinin içini rahatlattı.

Yeni Başbakanı, muhalefet lideri Stratos izledi. Londra Konfe-ransı sırasında, İstanbul ve Ankara temsilcilerinin ortak hareket et-t ikleri söylentisi yayılmıştı. Stratos gerçeği yansıtmayan bu söylentiye dayanarak parlamentoyu coşturdu:

"Londra Konferansı sırasında, İstanbul'daki meşru hükümet ile Ankara'daki asi hükümetin bize karşı birleştiği anlaşılıyor, öyleyse Yunan hükümeti de serbesttir. Ordumuz yalnız Ankara'ya değil, artık İstanbul'a da yürüyebilir."

Bütün milletvekilleri ayağa fırladılar. Parlamento çığlıklarla sar-sılıyordu:

"İstanbul'a!.. İstanbul'a!.. İstanbul'a!.."26

HÜKÜMETİ KURAN Gunaris, o gece General Metaksas'la bir kere daha buluştu. Toplantıya bu sefer, Maliye Bakanı Protopapada-kis'den başka, eski diplomat, yeni Savaş Bakanı Teotokis de katılmak-taydı. Gunaris, Metaksas'a bu defa Genelkurmay Başkanlığı'nı teklif etti. Metaksas bunu da reddetti. Teotokis kızdı:

"Politikamızı ancak savaş yoluyla gerçekleştirebileceğimizi ne-den kabul etmiyorsunuz?"

Metaksas sabırla açıkladı:

"Türkler bizim istilacı olduğumuzu biliyorlar. Önce çeteler çıktı karşımıza. Şimdi ordu ile dövüşüyoruz. Yarın bütün Türklerle karşı karşıya kalacağız. Çünkü yalnız dini değil, milli duygulan olduğunu da gösterdiler. Bütün Türklerle hiçbir zaman başa çıkamayız."

Gunaris, "Ne yapabilirim." diye sızlandı, "..bu savaş bize Venize-los'tan miras kaldı."

"Devam ettirmek zorunda mısınız?"

"Evet! Çünkü Venizelos'tan daha azına razı olursak, halk bizi alaşağı eder! Ayrıca Londra'da İngiliz Başbakanına da zafer sözü verdik. Sözüne güvenilir bir millet olduğumuzu kanıtlamak zorundayız."26a

Metaksas ayağa kalktı:

"İngiliz Başbakanının güvenini sağlamak için mahvolmak zorunda mıyız?"

Çileden çıkan Gunaris bağırmağa başladı:

"Mahvolmamak için bir tek çaremiz var, anlamıyor musunuz, o da kazanmak!"

Gergin bir sessizlik çöktü odaya. Metaksas Gunaris'e acımişti, "Bir hal çaresi var" dedi isteksizce.

Hepsinin gözleri ümitle inatçı generale çevrildi.

"Türkleri savaşarak yenemeyiz ama belki bir oldubitti ile manen çökerterek sonuç alabiliriz."

"Nasıl?"

"Trakya'daki birliklerimizle İstanbul'u işgal ederek. Bu manevi darbe sonunda, ya Türkler Sevr Antlaşması'na razı olurlar ya da İstanbul'u elimizde tutar, İzmir'le ilgimizi keseriz. Yunan halkı bu çözümlü büyük bir heyecanla kabul edecektir."27

Gunaris, "Londra'da bu konu da görüşülmüştü.." diye homur-dandı, "..teklif ettik ama galip devletler, İstanbul'u işgal etmemize izin vermediler, özellikle İngiltere Boğazları elinde tutmak istiyor."28

Teotokis söze karıştı:

"Türkler de, İngilizleri kabullenmiş görünüyorlar."

Metaksas, "İstanbul hükümetine bakıp da aldanmayın.." dedi, "..Türk milliyetçileri İngiliz yönetimini kabullenmezler."

İSTANBUL HÜKÜMETİNİN Harbiye Nazırı Ziya Paşa29 her zamanki yumuşaklığı ile, "Beyler.." dedi, "..İngilizlere kafa tutamayız. Adamların hiç şakası yok. Daha geçen gün, bir bahane icat ederek İzmir'i tekrar işgal ediverdiler."30

Sarı atlas döşeli büyük oda, nezaretin ileri gelen subayları ile doluydu. Hürriyet ve İtilaf Partisi yanlısı olan birkaç gerici subay dışın-da hepsi, Anadolu'ya geçmeye çoktan hazır, Ankara'nın İstanbul'da kalmalarını gerekli gördüğü namuslu askerlerdi. Kapı açıldı, kapının boşluğu içinde yaver göründü:

"Emrettiğiniz yüzbaşı geldi efendim."

"İçeri al."

Nazır subaylara bilgi verdi:

"Az önce sözünü ettiğim talihsiz olayın faili."

Yüzbaşı bekletmeden içeri girdi, kaygılı bakışlarla kendisini izleyen subayların arasından hızla ilerleyerek nazırın masası önünde durdu, selam verdi:

"Yüzbaşı Faruk, İstanbul. Beni emretmişsiniz."

Uzun boylu, kumral, yakışıklı, biraz bıçkın havalı bir subay-dı. Nazır önündeki bir yazıya bakarak, yumuşak bir sesle, "Oğlum." dedi, "..dün akşam Beyoğlu'nda, İngiliz İnzibat Subayı Teğmen Mil-ler'i, emre rağmen selamlamamışsın. Doğru mu?"³¹

"Evet efendim, doğru."

Nazır, dürüst subaya babacanca yol gösterdi:

"Herhalde görmediğin için selamlamadın, değil mi çocuğum?"

"Hayır efendim, gördüm."

Nazırın canı sıkıldı:

"Niye selamlamadın öyleyse? Selamlamanız için emir veril-mişti."

"Rütbesi benden küçük olduğu için selamlamadım Paşam. As-kerlik töresince, önce onun beni selamlaması gerekmez miydi?"

Ziya Paşa derin bir kederle ellerini açtı:

"Askerlik töresi mi kaldı a yavrum? Adamlar galibiyet haklarını kullanıyorlar. İngiliz Komutanlığı bu sabah olayı protesto etti. Mesele çıkarılacak zaman değil. Hemen şu müzevir teğmeni bul da özür dile. Olayı kapatalım."

Başıyla çıkması için izin verdi. Ama yüzbaşı yerinden kıpırda-madı:

"Paşam, bir de beni dinlemenizi rica ediyorum."

Nazır bıkkınlıkla, "Söyle bakalım" dedi.

"Balkan Savaşı'nda teğmendim, Çanakkale'de üsteğmen, Suriye cephesinde yüzbaşı oldum. Ben bu rütbeleri tek başıma savaşarak al-madım. Her rütbemde binlerce şehidin ve gazinin hakkı var. Onların hakkını korumak namus borcumdur. Beni affedin, özür dileyemem."

Harbiye Nazırı bozuldu:

"Anlamadın galiba. Harbiye Nazırı olarak emrediyorum."

Yüzbaşı sükûnetle, "Anladım efendim" dedi, apoletlerini bir hamlede söküp nazırın masasına bıraktı:

"Artık emrinizi dinlemek zorunda değilim!"³²

Selam vermeden dönüp kapıya yürüdü. Oturan subayların, İs-tanbul'u tutan birkaçı dışında, hepsi saygıyla ayağa fırladı. Hepsinin rütbesi yüzbaşidan daha büyüktü.

Gözleri dolarak, yüzbaşıya selam durdular.

YÜZBAŞI FARUK Harbiye Nezareti'nden çıkarken, İngiliz aja-nı Rahip Frevv'un adamı, İngiliz Muhipleri Derneği'nin kurucusu Sait Molla da, beyaz cüppesinin eteklerini savurarak Ali Kemal'in gazete-deki odasına giriyordu. Elindeki bir tomar gazeteyi, masanın üstüne attı. Yüzü kıpkırmızıydı:

"Bu ne iştir beyefendi? Bütün İstanbul gazeteleri Ankara paşa-larının fotoğraflarıyla dolu!33İşgal sansürü neden göz yumuyor bu

58 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

lı.ile, anlamıyorum. Böyle giderse bu haydutlar, yakında İstanbul'a da gelirler."

Kendini bir koltuğa bırakarak, "Ah Ali Kemal Bey ah.." diye in-ledi, "..hükümette iken İngilizlerle sağlam bir anlaşma yapacaktınız. Şimdi bizi onlar idare ediyor olacaktı."

Ali Kemal kızdı:

"Rica ederim Molla Bey, haksızlık etmeyin! Biliyorsunuz, Damat Paşa da, ben de bunun için yırtındık34 ama Ankara elinde silah or-ı aya fırlayınca, işler karıştı. Safdil İngilizler bunları bir kuvvet sandı, 1 ereddüde düştü. Hiç üzülmeyin, bu çılgınların iki atımlık barutları vardı, ikisini de kullandılar, bitti."

Molla "İnşallah" diye dua etti.

".Yakında pes ederler. İş siyasete dökülür. O zaman sorun, İstanbul'da halledilecek demektir. Çünkü hükümdarı ile hükümeti ile meş-ru devlet burada, İstanbul'da. Korkmaya gerek yok."35

HORCH marka siyah, büyük bir otomobil, köprüyü geçerek Ka-ı aköy'e saptı. Ali Kemal'in güvendiği meşru devletin Sadrazamı Tev-lik Paşa, Londra'dan dönmüş, konferans hakkında Padişah'a bilgi sunmak için saraya gidiyordu. Birdenbire bir İngiliz trafik askeri, dü-dük çalarak önlerine atıldı. Şoför arabayı zorlukla durdurdu. Sarsılan Tevfik Paşa sızlandı:

"Ne oluyor?"

Şoförün yanında oturan parlak kordonlu yaver, "Şimdi anlarım efendim" dedi, arabadan fırladı.

İngiliz askeri öfke içindeydi.

Yaver sert bir şekilde, hemen yolu açmasını istedi. İngiliz, bir Türk subayının kendisiyle böyle yukardan konuşmasına şaşmıştı, o yüzden duraksadı. Askerin kabalığından pişman olduğunu sanan ya-ver, arabada Sadrazam'ın bulunduğunu açıkladı, yolu açmasını istedi. İngiliz kendini toparlamıştı, bir şey söylemeden düdüğüne asıldı.

İhtiyar Tevfik Paşa "Ne istiyor bu adam." diye yakındı arabada, "..geç kalıyoruz."

Düdük sesine koşan bir devriye kolu arabayı sarıyordu. Yaver al-tüst olmuş bir suratla arabaya döndü. "Çabuk gidelim" emrini veren Sadrazam'a, "İmkânsız efendim.." dedi, "..bizi tutukladı."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 59

Tevfik Paşa'nın yüzü soldu:

"Kim olduğumu söylemediniz mi?"

"Söyledim efendim ama bir faydası olmadı. Karakola götürü-yor."

"Neden?"

"Arabanın plakası olmadığı için."

İngiliz trafik askeri, motosikleti üe arabanın önüne geçmişti. Rüzgâr gözlüğünü gözlerine indirdi. Motosiklet gümbürdeyerek ha-reket etti. Sadrazam Tevfik Paşa'nın makam arabası, motosikleti ta-kip etti.³⁶

Çevre meraklılarla dolmuştu. Gözleri hayretten büyümüş bir Türk yanındakilere, "Şu hale bakın yahu." diye fısıldadı, "..bir İngi-liz askeri, koca Osmanlı Sadrazamını tutukladı, götürüyor, o da kuzu kuzu gidiyor. Ölmüş bu devlet."

Yere tükürdü.

O GÜNKÜ görüşmeler çok sakın geçmişti. Oturum kapanırken, Bekir Sami kurulunun İtalyanlarla imzaladığı sözleşmenin içeriği ku-laktan kulağa yayıldı. Söylenenlere inanmayan biri Dışişleri Bakan-lığı'na telefon etti, afallamış bir halde telefonu kapadı. Haber doğ-ruydu. İtalyanlara da Güneybatı Anadolu'da ekonomik öncelikler ta-nınmış, ilk barış konferansında Türk haklarını korumaları için Ereğli madenlerini işletme hakkı verilmişti.³⁷Salondan koridora çıkan mil-letvekilleri, söylentinin doğru olduğunu öğrenince şaşkına döndüler. Bekir Sami Bey'i aşağılıyorlardı, geç gelen bir milletvekili, "Yapmayın beyler, bu kadar katılık iyi değil!" dedi.

Der demez de Zamir Bey, yakasına yapıştı:

"Bu imtiyazlara razı olacak idiysek, niye silaha sarıldık? Niçin dünyaya isyan ettik?"

Milletvekili, yakasını zorlukla kurtardı:

"Her sözleşmeyi reddederek, galip devletleri yine karşımıza mı alacağız?"

"Zaten karşımızdalar!"

"Değiller! Anadolu Ajansı'na uğradım. İngiltere, Fransa ve İtal-ya, Türk-Yunan savaşında tarafsız kalacaklarını açıklamışlar."³⁸

"Neeeeee?"

60 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Birçoğu haberi sevinçle karşıladı. Bazıları kuşkuluydu. Eskişehi Milletvekili Veli Bayraktar, "Hemen sevinmeyelim.." dedi, "..belki bu da bir İngiliz oyunudur."

Ciddi bir devletin bu kadar oynak olabileceğini düşünemeyen-ler itiraz ettiler:

"Sen de amma şüphecisin haaa!"

Oysa Veli Bey haklıydı. Bunun oyun olduğunu kısa bir süre son-ra hepsi anlayacaktı.

ATİNA'daki İngiliz Elçisi Lord Granville, yeni Dışışleri Bakanı Baltacis'i ziyarete gelmişti. Bakan İngiliz elçisini sapsarı bir yüzle kar-şıladi. Klasik nezaket sözlerinden sonra, "Türk-Yunan savaşında ta-rafsız kalacağınızı öğrenmek bizim için çok acı bir sürpriz oldu.." diye yakındı, "..oysa bu savaş sizin de savaşınızdır. Anadolu'ya sizin onay ve desteğinizle çıktık. Sizin teşvikinizle ilerledik. Sizin düşüncelerini-zi temsil ediyoruz. Hükümetim bu olumsuz gelişmenin sebebinin an-lamakta zorluk çekiyor, Lord Hazretleri."

Elçi sevgiyle, "Sayın Bakan." dedi, "..ben de bu konuda bilgi ver-mek için gelmiştim. İtalyanlar İzmir daha önce kendilerine vaat edil-mişken size verilmesini hiçbir zaman affetmediler."

Bakanın alını kırıştı:

"Evet, bunu çok iyi biliyoruz."

"Fransa ise Kral'ın geri dönmesinden dolayı Yunan halkına ve hükümetine kırgın. Tarafsızlık kararı, özellikle bu iki hükümeti yatış-tırmak için verilmiştir."

"İngiltere'den farklı bir muamele görmenin hakkımız olduğunu sanıyorduk."

Lord Granville öne eğildi, "Takdir edersiniz ki." dedi, "..galip devletler arasında çıkacak bir anlaşmazlık, kurmak istediğimiz ebe-di barışı tehlikeye düşürebilir. Bu karar birçok anlaşmazlığı engelle-di. Ayrıca bizim de İngiliz ve Müslüman kamuoyu ile başımız dert-te. Onları da dikkate almak gerekti. Ama hükümetimin, Yunanistan'a duyduğu dostluk duygularında hiçbir değişiklik olmamıştır."

Baltacis kuşkuyla sordu:

"Buna nasıl inanabilirim?"

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 61

"Silah satışı yasak ama diğer her türlü savaş araç ve gereci satıl-ması serbest bırakılacak. Bundan yararlanabilirsiniz."39

"Oo! Bu yeni bir haber!"

"Mütareke ilan edildiği sırada, biliyorsunuz birçok Türk birliği Anadolu dışındaydı. Deniz yoluyla İstanbul'a dönen bu birliklerin su-baylarının Anadolu'ya geçmelerini başından beri engellemeye çalışı-yoruz. Şimdi kontrol daha da şiddetlendirilecek.40Donanmanız İs-tanbul'u üs olarak kullanmayı sürdürebilecek. Ayrıca İzmit de Yunan ordusuna devredilecek."41

İzmit İstanbul'un kapısıydı!

Bakan yaşından umulmaz bir çeviklikle ayağa fırladı:

"Aah, İngiltere'nin bizi terk etmeyeceğini biliyorduk."

Gözleri sevinçle parlıyordu. İngilizlerin, bir süre sonra Yunanis-tan'a silah ve mühimmat satışını da serbest bırakacağını bilse, sevin-ci göğe çıkardı.

YILDIZ SARAYI'nın Küçük Mabeyn dairesindeki genişçe oda-da, Vahidettin gözlerini kapatmış, Tevfik Paşayı dinliyordu. Tevfik Paşa saraya ancak hava karardıktan sonra gelebilmişti.

"..Karakoldaki İngiliz subayı, üstleriyle konuşmadan bizi serbest bırakmadı. Bu yüzden geciktim efendimiz, affınızı dilerim."

Vahidettin bir süre sessiz kaldı, neden sonra gözlerini araladı, durgun bir sesle, "Bu tatsız olayı, diplomatik bir kaza olarak değer-lendirelim" dedi.

"Hakk-ı âliniz var. Londra'da bendenize çok nazik davranmışlar-dı zaten. Bugünkü olay, ancak bir kaza olabilir."

Tevfik Paşa konferansa ara verildikten sonra Lloyd George ve Lord Curzon'la yaptığı görüşmeleri aktardı ve tutanakları sehpanın üzerine bırakarak sözünü bitirdi:

"Her ikisine de ısrarla, isteğimizin tamamen İngiltere'ye bağlan-mak olduğunu belirttim."42

Vahidettin canlandı, "Elbette.." dedi, "bizi ancak İngiltere'nin lütfü kurtarabilir."43

"Ermenilere de toprak vermeye razı olduğumuzu hatırlattığım halde, yazık ki olumlu bir sonuç almam mümkün olmadı.44İstediği-miz gibi bir anlaşma yapmaya yanaşmıyorlar."

62 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Vahidettin hırçınlaştı:

"Daha ne istiyorlar?"

"Sevr Antlaşması'nı Ankara'ya da kabul ettirmemizi."

Padişah, "Bu mümkün değil ki.." dedi kırık bir sesle, "..Ankara l>ize bu antlaşma yüzünden isyan halinde."

Sadrazam, "Efendimiz" dedi, "..bendeniz Bekir Sami Bey'den limitliyim."

"Nasıl olur? Ankara'ya ilk katılanlardan biri de o değil miydi?"

"Ama şimdi o da, tıpkı bizim gibi İngiliz dostluğuna çok değer veriyor.45Ne pahasına olursa olsun, bir an önce barış yapılması için yabalıyor.46Ankara'da yalnız olmadığımı sanıyorum."

Vahidettin ümitle gözlerini iyice açtı:

"Emin misiniz?"

"Evet efendimiz."

Başını koltuğun arkasına dayadı:

"..İngilizlere güvenimizi koruyarak, Ankara'daki olayların geliş-mesini bekleyelim."

Gözlerini yeniden kapadı.

ERTESİ GÜN 23 Nisandı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıl-dığı, milli iradenin egemen olduğu gündü. İlk milli bayramdı.

İşgal altında olmayan her yerde törenler ve toplantılarla kutlan-dı. Halk bu güne 'milletin saltanat günü' adını takmıştı.

Bekir Sami Bey kurulunun öbür gün, dekoville Yahşihan'dan Ankara'ya geleceği duyulunca, Mustafa Necati Bey, "Ben karşılamaya gitmem." dedi, "..hiçbirinin yüzünü görmek istemiyorum!"

Bazı milletvekilleri sabahtan Meclis'e gelmişler, komisyon odala-rından birinde oturmuş tartışıyorlardı. Pencereden Mustafa Kemal'in Kenz arabasını gören Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı İçöz saygıy-la, "Reis Paşa geldi" diye haber verdi. Mustafa Necati Bey bozuldu:

"Brak Allah aşkına, ona da kızgıyım."

"Niye?"

"Milli Mücadele'nin anlamını bu kadar kavramamış bir kurulun seçilmesine razı olduğu için!"

Odadakiler sustular.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 63

O kadar ümit ve güvenle uğurladıkları kurulun, niye böyle dav-randığını kavrayamıyorlardı.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI yenilgiyle bitince, Ankara-Sivas de-miryolu yapımı durmuş, geride sadece Ankara ile Yahşihan arasında 70 km.lik bir dekovil hattı, birkaç küçük lokomotif ile yolcu ve yük vagonları kalmıştı. Bu dar hattın, İç Anadolu'daki depolarda bulunan ve kağınlarla Yahşihan'a getirilen silah ve cephaneyi Ankara'ya taşı-mak için yararlanılıyordu.

Türk ordusunun ana ikmal merkezi Ankara'ydı.

İki küçük vagondan kurulu katar, Ankara istasyonunun tahta dikmeli sundurmasının önünde durdu. M. Kemal Paşa, bakanlar, bir-çok milletvekili, sundurmanın altında bekliyorlardı. Aralarında o sa-bah Malta'dan Ankara'ya ulaşmış olan Edirne Milletvekilleri Faik ve Şeref Beyler de vardı.

İstanbul'dan deniz yoluyla Samsun'a, oradan da arabalarla beş günde Yahşihan'a gelen kurul üyeleri, bu kısacık yolu dekoville 4 sa-atte alarak, yorgun ama güleç yüzlerle oyuncak vagonlardan inmeye başladılar.⁴⁷

Kurul üyelerinden Adana Milletvekili Zekai Apaydın istasyon-dan çıkarken, aynı evi paylaştıkları Zamiir Bey'e, "Ne oluyor? Bir şey mi var.." diye sordu, "..Paşa, neden bu kadar soğuktı? Sen niye surat-lısın? Ne oldu?"

"Sus şimdi. Evde hesaplaşacağız."

İki arkadaş daha eve varmadan, Bekir Sami Bey'in, son anlaşma-ları, kurul üyelerinden gizli imzaladığı duyuldu.

BUGÜNKÜ Ulus meydanından yukarı doğru uzanan taş döşeli Karaoğlan caddesinin sağ yanındaki Merkez Kıraathanesi yükünü al-mıştı. Karşı sırada da daha çok tutucuların gittiği Kuyulu Kahve var-dı.

Her akşamüstü Merkez Kıraathanesinde buluşmayı âdet edinen milletvekilleri ile Enver Behnan Şapolyo, Münir Müeyyet Bekman, Sadri Ertem gibi genç gazeteciler, şair Kemalettin Kami (Kamu), Milli Eğitim Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Vasıf Çınar gelmişlerdi. Çevre

64 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

masalarda ise, böyle kritik günlerde kıraathaneyi doldurup bir şeyler öğrenmeye çalışan esnaflar oturuyordu.

Hakkari Milletvekili Mazhar Müfit Kansu, duyduklarını aktar-dıktan sonra, "Yahu.." dedi, "..tam silkinip de kendimize gelmek, yüz-yıllardır Avrupa'nın karşısında duyduğumuz ezikliği üstümüzden at-mak üzereydik, bu sefer de bir Bekir Sami çıktı ortaya, gitti yine kur-banlık koyun gibi boynunu uzattı."

Kapıdan çizmeli, pantolonlu, çapraz fişeklikli, kalpaklı bir ka-dın girdi:

"Selamünaleyküm beyler!"

Sesler yükseldi:

"Aleykümselam Ayşe bacı!"

Köy köy dolaşarak gönüllü toplayıp Yunanlılarla dövüşen, kısa boylu, esmer bir çeteciydi. Büyük oğlu Demirci'de, küçük oğlu İkinci İnönü Savaşı'nda şehit düşmüştü.48Bir haftadır Ankara'da misafir ediliyordu. Dükkânına kadın ayağı basmamış softa esnaf bile, erkek rahatlığı ile her yere girip çıkan Ayşe Hanım'ı birkaç gün yadırgadık-tan sonra, ister istemez kabullenmişti. Zorunluk alışkanlıkları ezip geçiyor, birçok şey ağır ağır değişiyordu.

Yürüdü, erkeklerin arasına oturdu. Kıraathane sahibi hemen çay koşturdu.

Mazhar Müfit Bey devam etti:

"Biz, ya hakkından, ya toprağından, ya onurundan bir şeyler feda edemeden yaşayamaz bir millet miyiz? İlle üste vermeye mi mahkû-muz? Bu İngiliz kumaşından yapılmış kefeni, şimdi yırtamazsak bir daha hiç yırtamayız."

Trabzon Milletvekili Hamdi Ülkümen ümitsiz, sordu:

"Ne yapabiliriz?"

Kimseden ses çıkmadı. Ayşe Hanım konuyu anlamamıştı ama Hamdi Bey'e seslendi:

"Üzülme kardeş! Bir çare bulunur elbet."

Cahil çetecinin iyimserliğine imrendiler.

KARAOĞLAN caddesi üzerinde bulunan Bektaşî. Hüseyin'in dükkânında da Enver Paşa'ya hâlâ sadık koyu İttihatçılar ile bazı sal-tanatçı milletvekilleri toplanmıştı. Aralarında birçok konuda görüş

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 65

ayrılığı vardı ama Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefet etmekte birleşiyorlar di.49

Hava iyice kararmıştı.

Ardahan Milletvekili Hilmi Bey kirli vitrin camından sokağı seyrediyordu, birdenbire "Bekir Sami Bey!" diye bağırdı. Hepsini dışarı baktılar. M. Kemal ve arkadaşlarını, Samsun'dan Erzurum'a, oradan da Ankara'ya taşımış üç döküntü otomobilden biri olan ve mucize halinde hâlâ yürüeyebilen eski bir Mercedes, karpitle çalışan farlarıyla yolu aydınlatarak, homurdana homurdana önlerinden geçip istas-yona doğru uzaklaştı. Rize Milletvekili Ziya Hurşit, "Paşa'ya gidiyor.." dedi, "..ne dersiniz? Direnebilir mi?"

Trabzon Milletvekili Hafız Mehmet Bey, "Evet.." dedi, "..ayak üstü konuştuk, direnmeye kesin kararlı. Eğer M. Kemal anlaşmala-ra karşı çıkarsa, konuyu Meclis'e getirecek. Meclis'te kulis yapar, ağır basar, barışı sağlarız. Savaş sürdükçe M. Kemal'den kurtulamayaca-

ğız."

Sustular.

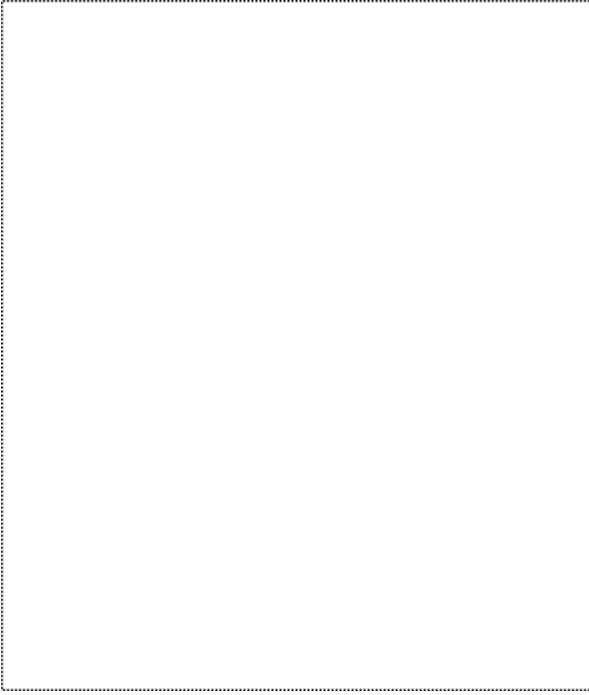
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI Siyasi İşler Müdürü Hikmet Bayur, bu sırada güncesine şu notu düşüyordu:

"Ankara'yı Sevr Antlaşması'na razı etmek için Bilecik'e gelen ve M. Kemal tarafından zorla Ankara'ya getirilen Ahmet İzzet ve Salih Paşalar heyeti, İstanbul'daki karamsarlık ve ümitsizlik havasını An-kara üzerine bol bol saçtılar. Yarı giyinmiş, yarı silahlı askerlerimi-zi göstererek, 'bunlarla mı zafer kazanılacağını' soruyorlardı. Birçok şüpheli kişi de Ankara'ya dolmuştu. Bunlar, zayıf yürekli karamsarla-ra veya mücadeleden bıkmış olanlara katılınca, Milli Ant'ın bir yana bırakılması ve Bekir Sami Bey anlaşmalarının onaylanması lehinde kuvvetli bir akım belirdi.

Ahmet İzzet ve Salih Paşaların, bir daha siyaset yapmayacak-larına söz vermeleri üzerine İstanbul'a geri dönmelerine izin verildi ama olumsuz etkileri hâlâ sürüyor!"50

ESKİ MERCEDES, istasyondaki, bugün müze olan, kesme taş-tan yapılmış iki katlı binanın önüne yanaştı. Yaver Salih Bozok, Dışış-leri Bakanını, iki serdengeçti Giresunlu muhafızın koruduğu kapıda

66 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Ankara

istasyonundaki Direksiyon Binası

bekliyordu, hemen Mustafa Kemal'in istasyona bakan çalışma odası-na çıkardı.

Alman demiryolu şirketinin eski yönetim binası, M. Kemal'in hem çalışma yeri, hem eviydi. 'Direksiyon Binası' diye anılıyordu. Alt katta Salih Bozok ile yaver Muzaffer Kılıç'ın odaları bulunuyordu. Salih Bozok yanına aldırıldığı 12 yaşındaki oğlu Cemil ile birlikte kal-maktaydı.

Meclis Muhafız Taburu Komutanı Yüzbaşı İsmail Hakkı Tekçe, Salih'e, "Bizimkinin havası nasıl?" diye sordu.

"Fazla sakın. Galiba fırtına kopacak."

BİNBAŞI EKREM ile Yüzbaşı Faruk, Sirkeci'deki Meserret Kır-athanesi'nde buluşmuşlardı. Güvenlik gereği alçak sesle konuşuyor-lardı. İkisi de sivildi.

"Nazır Paşa apoletlerini söküp önüne atmana çok üzölmüş."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 67

"Emri dinlememek için başka çare bulamadım."

Binbaşı Ekrem, Faruk'un omzunu okşadı.

"Paşanın emrini dinleyeceksin diye bütün arkadaşların yüreği ağzına gelmiş. Hepimizin şerefini kurtardın. Sağ ol. Şimdi ne yapma-yı düşünüyorsun?"

Yüzbaşı Faruk hiç duraksamadı:

"Hemen Anadolu'ya geçmek istiyorum. Bunu sağlarsanız sevi-nirim."

İnebolu'dan Anadolu'ya geçebilmek için gizli Muharip örgütün-den 'temiz kâğıdı' almak gerekiyordu. Ankara yeni orduda yalnız gü-venilir, bilinçli ve dürüst subaylara yer vermekteydi.

"O kolay. Ama İstanbul'da da önemli işler var! Mesela M.M Teş-kilatı, gerektiğinde İstanbul için çarpışmak üzere semt semt örgütle-niyor."51

Faruk başını salladı: .

"Siz beni Anadolu'ya yollayın."

"Sen bilirsin."

Sarışın, çelimsiz, genç bir sivil saygıyla yaklaştı:

"İyi akşamlar!"

Ekrem tanıttı:

"Muhabere Teğmeni İhsan. Görünüşüne bakma ha, yaman de-likanlıdır."

İstanbul'daki subaylar, Mütareke'den sonra, Anadolu'ya yardım için kendiliklerinden Çeşitli gizli örgütler kurmuşlardı. Teğmen İhsan da, savaş bitip Libya'daki görevinden İstanbul'a dönünce, daha kuru-luş aşamasındayken Yüzbaşı Neşet Bora'nın kurduğu örgüte katılmış, bu küçük örgüt İmalat-ı Harbiye ve Yavuz grupları ile birleşerek ge-nişlemiş, güçlenmiş ve Muharip adını almıştı.52Daha başka örgütler de vardı.53

Ama Ankara'nın en güvendiği kuruluş Muharip örgütü idi. Ana-dolu'ya geçecek subaylar hakkında inceleme yapmak ve temiz belgesi vermek yetkisi bu örgüte aitti.54

Faruk gülümsedi. Mühendis teğmenin yamanlıkla en ufak bir ilgisi bile yoktu. Pembe yanaklı, anasının kuzusu bir İstanbulluydu. Ekrem Bey sesini daha da alçaltarak, "Bir şey düşünebildin mi?" diye sordu. İhsan "Evet efendim" dedi ve Selimiye Kışlası'nda bulunan tel-

68 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

1/. cihazlarını kaçırmak için tasarladığı planı bir solukta anlattı. Fa-ı uk dayanamadı, gürültüyle güldü. Bacaksız teğmen sahiden yaman-<lı galiba. O da heveslendi:

"Nalıncı yokuşundaki türbenin sandukası altına iki tane ağır makineli tüfek saklamıştık. Bu tüfekleri İngilizlere selamlata selamla-ı a caddelerden geçirip de öcümü almazsam, yazıklar olsun bana!"

M. KEMAL PAŞA'nın sözünü hiç kesmeden dinlediği Bekir Sami Kunduk, açıklamasının sonuna gelmişti. "Paşa Hazretleri." dedi, arz ettiğim sebeplerle bütün sorumluluğu üzerime alarak, anlaşma-l.ır, arkadaşlara haber vermeden, ben yaptım ve imzaladım. Hiçbiri, memleketin yüksek çıkarlarına aykırı değildir. Fransızlarla yaptığım mlaşma yüzünden Meclis'te ağır eleştiriler yapıldığını öğrendim ve <ok üzüldüm. Aleyhte konuşan arkadaşların duygusal davrandıkla-rını sanıyorum. Yaptığım anlaşmaları Meclis'te savunmaya ve yararlı ı lduklarını ispat etmeye hazırım. Çünkü üçü de uygar memleketlerle veniden ilişki kurmamızı amaçlıyor."

İstasyona gümbürtüyle giren bir tren, Bekir Sami Bey'in konuş-masını ikiye böldü. Bekir Sami Bey, bakışlarını halının karışık desen-lerinde dolaştırarak konuşmasını tamamladı:

"Girişimde bulunmadan önce çok düşündüm, Paşam. Bu savaşı sürdürürsek, bir gün mutlaka bir felakete uğrayacağız. Çok feci du-rumlara düşeceğiz. Esir ve zelil olacağız. Bunun için bir an önce ba-nış yapmak zorundayız. Bu sözleşmelerle barış yolunu açtığımı sanı-yorum. Eğer reddedilirse, hepimiz, tarih ve millet önünde sorumlu oluruz!"⁵⁵

Sustu.

"Bitti mi?"

"Evet efendim."

"Sizi sükûnetle dinledim."

"Teşekkür ederim."

"Şimdi de siz beni sükûnetle dinleyeceksiniz."

"Emredersiniz."

M. Kemal Paşa sigarasını bastıra bastıra söndürdü:

"Bu dava benim kişisel davam değil. Geçen yıl, Meclis'in açılışın-dan önce, hatırlarsınız, siz yakın arkadaşlarımı toplamış, 'Milli Mü-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 69

cadele'yi engellemek isteyenler, benim maceracı olduğumu iddia edi-yorlar; bu kutsal davaya zarar vermemek için görevimi bir arkada-şa devretmek, bir kenara çekilerek unutulmak istiyorum' demiştim.⁵⁶Doğru mu Bekir Sami Beyefendi?"

"Evet efendim."

"Ama sizler itiraz ettiniz, isyan ettiniz, görevde kalmam için ısrar ettiniz. Doğru mu beyefendi?"

"Evet Paşam."

"Ben de bunun üzerine göreve devam ettim. Bin zorlukla Mec-lis'i toplamayı başardık. Meclis büyüklüğüne yakışır bir azimle dava-ya sahip çıktı ve uygar dünyadan çok basit bir şey istedi: Hür ve ba-ğımsız yaşamak. Doğru mu?"

"Doğru."

M. Kemal Paşa, "Ben askerim.." dedi, "..savaşın ne olduğunu he-pinizden iyi bilirim. Zorunlu değilse savaş cinayettir.⁵⁷Ben de elbet-te barıştan yanayım. Çünkü yüzlerce yıllık yaralarımızı ancak barış-ta sarabiliriz. Ama galip devletler, hür ve bağımsız yaşama hakkımızı kabul etmiyorlar. Kabul edeceklerini gösteren en ufak bir belirti de yok."

Ayağa kalktı, sesi iyice acılaşmıştı:

"Geliniz!"

Hızla pencereye yürüdü, perdeyi yırtar gibi açtı:

"Lütfen bakınız! Bu tren, az önce Eskişehir'den geldi, vatanına kan borcunu ödeyen gazileri getirdi.."

Bekir Sami Bey pencereden dışarı göz attı. Acemi askerler, kaba tahta sedyelerde yatan ağır yaralıları, hiç konuşmadan, yük vagonla-rından alıp Cebeci Hastanesi'ne götürmek için istasyon önünde bek-leyen araba ve kağınlara taşıyorlardı.

"..Biraz sonra da, şimdi yaralı arkadaşlarını taşıyan şu gencecik askerleri alıp cepheye götürecek. Bu insafsız ve vahşi savaşı, kendi va-tanında garip dolaşan bu mazlum millet mi başlattı beyefendi?"

Bekir Sami Bey, "Hayır efendim" diye mırıldandı.

"..Üzerine kinle, entrikayla, ateşle gelen dış düşmanlara ve içer-deki hainlere ve gafillere karşı, namusunu ve vatanını savunmaktan başka ne yapıyor? Biz bu zavallı milletin maddi ve manevi haklarını, sırf lütuflarını kazanmak için yabancılara nasıl bağışlayabiliriz? Asıl o

70 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

zaman tarih ve millet önünde sorumlu olmaz mıyız? Kendimizi kur-tarmak için geleceklerini satarsak, bu insanlar, ilerde hepimizi lanet-le anmazlar mı?"

Bekir Sami Bey pencereden istasyona bakıyordu hâlâ. Bir as-ker, kucağında küçük bir çocukla vagondan aşağı atladı. Çocuğu yer-de bekleyen askerin kollarına bıraktı, bir başka yaralıyı getirmek için tekrar vagona girdi. Bekir Sami Bey, birden gözlerinin dolmasına en-gel olamadı. Çocuk sandığı şeyin, iki bacağı da kökünden kesilmiş genç bir subay olduğunu fark etmişti.

"..İmzaladığınız anlaşmaları, Misak-ı Milli'ye aykırı oldukları için reddetmesi tavsiyesiyle hükümete götüreceğim. Kişisel dostlu-ğumuz elbette sürecektir. Ama hükümette arkadaşlık etmemize artık imkân kalmadığını sizin de teslim edeceğinizi sanıyorum."

Bekir Sami Bey, M. Kemal Paşa'nın eleştirmekle yetinerek, genel eğilime boyun eğeceğini ümit etmekteydi. Bu keskin tepki karşısında çıplak kalmış gibi titredi. Lloyd George ile 4 Mart günü yaptığı özel görüşmenin tutanağını göstermekten caydı. Çünkü o gün Lloyd Ge-orge'a -Moskova'daki Türk kurulu İngiliz emperyalizmine karşı dire-nebilmek amacıyla Sovyetlerle anlaşabilmek için çırpınırken-Sov-yetler'e karşı bir Kafkas birliği kurulması için işbirliği teklif etmiş ve İngiliz Başbakanının takdirini kazanmıştı.⁵⁸Lloyd George'un, bu gö-rüşmeyi gizli tutacağını sanıyordu.⁵⁹

Oysa İngiliz Başbakanı bu teklifi, Türk-Sovyet yakınlaşmasını bozmak için el altından ve hiç vakit kaybetmeden Sovyetler'e duyur-muştu bile.⁶⁰

İHSAN, telsiz deposunun komutanı Yüzbaşı Hikmet ve yardım-cısı Üsteğmen Hakkı Petek ile akşamüstü Üsküdar'da bir muhallebi-cide buluştu.

İhsan'ın tahmini doğru çıkmıştı. Depodaki malzemeler arasın-da, savaşın bitmesine yakın Almanya'dan gönderilmiş ve hiç kullanılmamış 10 vatlık 6 Telefunken dağ telsizi ile kamyonlara monte edil-miş sahra telsizleri vardı. İhsan, "Hepsini kaçırmayı düşünüyorum" dedi. Hikmet toy teğmene ters ters baktı. Anlaşılan gizli örgütü gö-zünde boşuna büyüttü.

Üsteğmen Hakkı niyeti olmadığı halde lafa karıştı:

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 71

"Yahu, siz bizim boş durduğumuzu mu sanıyorsunuz yoksa? Bu-nun için biz de çok kafa patlattık ama hiçbir çare bulamadık. Her yan İngiliz denetimi altında. Kuş uçurtmuyor adamlar. Depoların ve tel-siz arabalarının kapıları da mühürlü."

Teğmen yalnız toy değil, inatçıydı da, "Zarar yok." dedi, "..Seli-miye'de bir Sıhhiye Birliği olacaktı. Hâlâ duruyor mu o?"

"Evet. Niye sordun?"

"Çünkü iş, o birliğin doktor komutanına bağlı."

Hakkı'nın yüzü iyice karardı:

"Öyleyse hiç ümit yok. Suratsız, laf anlamaz doktorun biridir."

"Olsun! Yarın Selimiye'ye gelsem, beni tanıştırmı mısınız?"

Üsteğmen Hakkı boynunu büktü. Bu çocukla tartışmayı sürdür-menin bir anlamı yoktu:

"Gel."

Yüzbaşı Hikmet, bu konuşmadan sıkılmıştı, İhsan'a azarlar gibi, "Haydi ye de kalkalım" dedi. İhsan daha dokunmadığı keşkülden bir kaşık aldı, ağzına götürdü, vitrinden içeri imrenerek bakan iki çocuk-la göz göze gelince utandı, kaşığı tabağın kenarına bıraktı.

Kalktılar.

ONLAR KALKARKEN, Embros gazetesinin savaş muhabiri İlia Vutieridu ile 3. Yunan Tümeni Komutanı General Trikupis de, Bur-sa'da, Anadolu Otel'i'nin yemek salonunda, sofraya oturuyorlardı.

Trikupis siyaset dışında kalabilen ender komutanlardan biriydi. Uçları yukarı kıvrık siyah bıyıklı, ciddi yüzü, uzunca boylu, güven ve-ren bir askerdi. Zafer için yetiştirilmiş her asker gibi yenilgiden çok rahatsız olmuştu.

Yemek boyunca havadan sudan konuşmaya özendi ama sonun-da söz yine savaşa geldi. Vutieridu, ordunun Anadolu'dan geri çekile-ceğinden korkuyordu. Trikupis, "Hayır İlia.." dedi, "..asıl savaş şimdi başlıyor. Bu savaş için bütün gücümüzü ortaya koymak zorundayız. Zira sonunda iki yandan biri mahvolacak."61

TEĞMEN İHSAN AKSOLEY, ertesi sabah Haydarpaşa Hasta-nesi'ne uğradıktan sonra Selimiye'ye geldi.

72 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Nizamiye kapısı İngilizlerin denetimi altındaydı. Zorlukla izin alabildi. Nöbetçi subay yanına bir de İngiliz eri kattı. Dev Selimiye Kışlası'nın Haydarpaşa'ya bakan kısmında, iskelet halindeki birkaç küçük Türk

birliği ile esir kamplarından parça parça İstanbul'a ta-şınan askerler kalıyorlardı. Kışlanın karşı kısmı ise iç savaşta Sovyet birliklerine yenilerek Rusya'dan kaçan General Vrangel ordusunun döküntülerine ayrılmıştı. Namlu ağzlarına meşin kılıflar geçirilmiş pırl pırl İngiliz toplarının ve kamyonlarının düzenle sıralandığı ge-niş avludan geçip binaya girdiler. Koridorlarda İngilizce uyarı levha-ları vardı.

Yüzbaşı Hikmet, Üsteğmen Hakkı ve kısa boylu, suratsız doktor, İhsan'ı bekliyorlardı. Hikmet atıldı:

"Ziyaret için kaç dakika verdiler?"

"15 dakika."

"Öyleyse acele edelim."

Tanıştırdı:

"Binbaşım, bu delikanlı Teğmen İhsan.."

Doktor Hasan azarladı:

"Merasimi bırak."

İhsan'a döndü:

"Ne istiyorsun?"

"Buradaki askerlerimizden biri hastalanırsa, hastaneye siz sevk ediyorsunuz değil mi?"

"Evet ama sana ne?"

"Nasıl sevk ediyorsunuz?"

Doktorun yüzü morarmaya başladı:

"Allah Allah! Adam beni sorguya çekiyor. Yazıyorum, gidiyor."

"İngiliz Komutan onaylamadan mı?"

"O onaylamadan, burada yaprak bile kımlıdamaz."

Yüzbaşıya, "Bu ne şaşkoloz adam" diye homurdandı. İhsan duy-mazlıktan geldi:

"Binbaşım, siz her gün, birkaç askeri, veba veya kolera şüphesi ile hastaneye sevk etseniz, ne olur?"

"Ne olacak, kıyamet kopar!"

Birden ayıldı:

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 73

"Yoksa senin niyetin, bulaşıcı hastalık korkusuyla İngilizleri Se-limiye'den kaçırtmak mı?"

"Evet. Buraya gelmeden başhekimle konuştum, Haydarpaşa Hastanesi, istediğimiz gibi rapor verecek."

Doktor gözlerini kıstı:

"Sonra da depolarda ne var ne yok, toparlayıp Anadolu'ya mı yollayacaksınız?"

Hikmetle Hakkı korkuyla bakıştılar. Haydarpaşa Başhekimisi Ziya Bey'den, doktor hakkında bilgi almış olduğu için İhsan sükûnet-le, "Evet efendim.." dedi, "..yardımcı olmak istemez misiniz?"

Doktor infilak etti:

"Bir de soruyor sersem! Elbette isterim."

Elini alınma vurdu:

"Allah kahretsin! Bu kadar basit bir hile neden daha önce benim aklıma gelmedi? Bir hafta sonra, burada bir tek İngiliz kalırsa, yuh ol-sun bana. Hazırlığınızı yapın!"

Odadan kapıyı gümlererek çıktı. Hikmet'le Hakkı, sevinç içinde teğmene sarıldılar.

"Oldu! Daha 10 dakikamız var. Otur da çay içelim!"

ANKARA'ya gelmesi için Kızılay aracılığı ile M. Kemal'den çağ-rı alan Yakup Kadri, heyecan içindeydi. Ciğerlerinden rahatsız oldu-ğundan, büyük savaş sırasında üç yıl İsviçre'de tedavi görmüş, iki yıl önce İstanbul'a gelmişti. Daha o zaman İstanbul'un onur ve ümit kırıcı havasına dayanamayarak hemen Anadolu'ya geçmek istemişti ama M. Kemal, yazılarıyla milli mücadeleyi desteklemesinin daha yararlı olacağını bildirdiği için İstanbul'da kalmıştı.

Yazar Abidin Daver, çetin yolculuğun ve Ankara'daki ilkel şart-ların, sağlığını sarsacağını düşünerek şefkatle, "Gidecek misin?" diye sordu.

Yakup Kadri coştı:

"Elbette! Ankara'da ne Yunan takkesi var, ne İngiliz kepi, ne Fransız kasketi, ne İtalyan şapkası, ne sansür, ne de zindan!62Ciğerle-rimi temiz hava ile doldurmak istiyorum."

74 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

İdare Memuru Mahmut, "Kızılay'dan istediğimiz bilgi geldi.." diye sevinçle içeri girdi, "..İstanbul halkından kuruş kuruş 155.000 lira toplanmış!"63

Odadakiler doğruldular:

"İnanılmaz bir sonuç bu!"

"Evet efendim. Bu hesaba göre İstanbul halkının büyük çoğunlu-ğu, Ankara'yı destekliyor."

Yemeğe çıkmadan önce, İkdâm gazetesinde biraraya gelmiş olan gazeteciler, derin bir huzur içinde sustular. Çünkü bu güzel sonuçta, hükümet ve işgal sansürü ile boğuşa boğuşa görevini sürdüren yurt-sever basın payı büyüktü.

İSTANBULLU TÜRKLERİN bir bölümü işgalcilerle iyi geçini-yor, hiçbir şeyi umursamadan zevk ve sefa içinde yaşıyordu. Bir bölümlü işbirlikçilerin ve yobazların telkinleri yüzünden Milli Mücade-le'ye karşıydı. Küçük bir bölüm de para için işgalcilere hizmet edi-yordu.

Ama çoğunluk Ankara'yı desteklemekteydi.

İşgal olayı, galiplerin saygısızlığı, Yunan ordusunun vahşeti, Rumların gösterileri İstanbulluları çok çabuk uyandırmış, uyanış hız-la her kesime yayılmıştı. Anadolu için olduğu anlaşılan her işe ve iş-leme destek vermeye başladılar. Bu hareketin bir lideri yoktu. Bu çok yönlü, büyük, karmaşık hareketin içinde yalnız aydınlar ve bürokrat-lar değil, her düzeyden, birçok meslek ve milletten, kadın ve erkek İs-tanbullular vardı.

Anadolu'yu desteklemek, Milli Mücadele'nin devam edebilme-si için İstanbul depolarındaki silah, cephane, askeri araç-gereci Ana-dolu'ya kaçırmak, Anadolu için haber toplamak, Anadolu'ya geçmek isteyenlere yardımcı olmak ve gerektiğinde İstanbul için dövmüşmek üzere gizli örgütler, gruplar, dayanışma birlikleri, hücreler kurulmuş, var olan dernekler, loncalar, topluluklar da bu harekete katılmışlar-dı.633

Buna karşılık, İngiliz üniformasıyla dolaşan bir kısım Rumlar ve Ermeniler, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin üyeleri ve ücret karşılığı av köpekliği yapan her milletten hayli Osmanlı da Anadolu'ya yardım

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 75

edenleri keşfetmek, izleyip ihbar etmek, yakalatmak için durmadan çabalıyorlardı.6315

Yakalanacak olanları zindan, işkence ve idam beklemekteydi.

Ama görevli olan ya da payına bir görev düşen namuslu İstan-bullular, bu tehlikeleri göze alarak çalışıyorlardı.630İstanbul yönetimi ile İngilizler, bu buzdağının ancak su üstüne yansıyan bazı bölümle-rinden haberiylidiler.

GECE Muharip örgütünün yöneticileri, Süleymaniye'deki gü-venli evde buluştular. Binbaşı Ekrem çok sıkıntılı görünüyordu, he-men içini döktü:

"Şimdiye kadar kim Ankara'dan çağrı aldıysa, derhal Anadolu'ya hareket etti. Bugün Harbiye Nezareti İstihbarat Müdürü ve M. Kemal Paşa'nın sınıf arkadaşı Albay Asım Gündüz'e, Ankara'ya çağrıldığını bildirdim ama gitmek için hiç beklemediğim bazı şartlar ileri sürdü."

Şaşırdılar:

"Ne gibi şartlar?"

Binbaşı Ekrem cebinden not aldığı kâğıtları çıkardı:

"Hanedandan bir şehzade ile birlikte Anadolu'ya geçmek.. Şeh-zadenin bir cepheye komutan yapılması.. Kendisinin de şehzadenin kurmay başkanlığına atanması."64

Yüzbaşı Aziz Hüdaî'nin yüzü, cehennem taşı yalamış gibi buru-şuverdi. "Yahu.." diye bağırды, "..bizim albay, demek ki daha uyanma-mış. Elbet bir gün o da uyanır. Durumu Ankara'ya bildirelim."

M. Kemal'in cevabı iki gün sonra ellerine geçecekti:

"Çağrı iptal edilmiştir!"65

NALINCILAR YOKUŞUNDAKİ türbenin arkasındaki avluda, geniş omuzlu, koca elli, palabıyıklı bir adam, yerde duran iki açık ta-buta, ağır makineli tüfeklerin parçalarını özenle yerleştiriyordu. Yüz-başı Faruk, "Tüfeklerin durumu iyi mi Haydar Çavuş?" diye sordu. Irak'ta silah arkadaşlığı yapmışlardı.

"İkisi de zehir gibi yüzbaşım. Daha çok iş görür bunlar."

"Sen ne zaman Anadolu'ya geçeceksin?"

Haydar Çavuş kırgın önüne baktı:

"Soruşturdum beyim, bizi çağırıyorlar."

76 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Haklıydı. Ankara hükümeti, yıllardan beri cepheden cepheye koşturulan bu yorgun kuşaklan, silah altına çağırılmıyordu. Çünkü elde yeni birlikleri donatacak kadar silah da yoktu, cephane de. Çoğu da sakattı. Belki yetkililer, savaşa doymuş bu eski askerlerin çağrıya uymayacaklarından da çekinmekteydiler.

Küçük caminin ak sakallı imamı avluya girdi, "İstediklerini ha-zır ettik oğlum" diye seslendi. Arkasında güvenilir mahalleliler vardı. Haydar Çavuş aceleyle tabut kapaklarını kapatıp sıkıca çiviledi. Biri tabutların üzerine, kaç zamandır sandık dibinde saklandıkları için kı-rışmış bayrakları serdi.

BİNBAŞI EKREM ile İhsan, Faruk'tan gelen haber üzerine Di-van Yolu'nun ağzında bekliyorlardı. İkisi de gözlerine inanmadı.

Faruk, bayrağa sarılı iki tabutu taşıyan küçük cemaatin önüne geçmiş, sırtında imamın cüppesi, başında beyaz sarık, ağır ağır yü-rüyerek yaklaşıyordu. Bir işgal devriye kolu, komutanının emri üzeri-ne durup cenazeleri ve Yüzbaşı Faruk'u saygıyla selamladı. Faruk'un ağzı, belli belirsiz bir gülümseme ile kıvrıldı. Cenaze alayı, Ayasof-ya'ya doğru, rast geldiği İngiliz subaylarının selamları arasında uzak-laştı.

Makineli tüfekler biraz sonra, Ayasofya'nın arkasındaki yanmış bir konağın enkazında oturan alaylı Teğmen Ahmet Ağa'ya teslim edilecek, onun sandıkladığı silahlar, iş makinesi, hurda demir, değir-men taşı diye, kapalı adı Zafer Ticarethanesi olan İnebolu Menzil Ko-mutanlığına sevk edilecekti.

Ekrem keyifle, "Vay deli fişek.." dedi, "..dediğini yaptı. Üstelik yüksek rütbeli İngiliz subaylarına bayrağı da, kendini de selamlattı."

İhsan sözünü fazlasıyla yerine getiren Faruk'u gıpta ile izliyordu. Olacakları düşününce heyecandan midesi kasıldı. Dr. Hasan, önüne geleni veba şüphesiyle hastaneye sevk etmişti. Haydarpaşa Hastane-si'nin, tahlil sonuçlarını anlaştıkları şekilde, bugün Selimiye Komu-tanlığı'na bildirmesi gerekiyordu.

POLVARİSTA'dakiler bir kere daha sarsıldılar. Yunan taarruzu başlayınca, Türk sürgünlerin bırakılmasını erteleyen İngilizler, 64 ki-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 77

silik grubu da ikiye böldüklerini bildirdiler. Önce 37 sürgün serbest bırakılacaktı, belirsiz bir süre sonra da kalan 27 kişi.

Kısacası Türklerle oynuyorlardı.

Çoğu bezginlik içinde rutubetli ve haşaratla dolu odalara ka-pandı. Bazı sürgünler kışlanın arka bahçesinde bir tenis kortu yapa-rak oyalanmaya karar verdiler. İşbölümüne göre Bitlis Valisi Abdül-halik Renda, Mülkiye Müfettişi Şükrü Kaya, İttihat ve Terakki Partisi Genel Sekreteri Mithat Şükrü Bleda toprak kazacak, Dahiliye Nazırı Fethi Okyar, Diyarbakır Milletvekili Fevzi Pirinçcioğlu, gazeteci Ah-met Emin Yalman taş kıracak, Maarif Nazırı Sarhoş Şükrü ile İstan-bul Milletvekili Numan Usta da arabayla moloz taşıyacaktı.⁶⁶

Çökmek için daha o gün hırsla işe koyuldular.

HASTANEYE sevk edilmiş yirmi sekiz erin kolera olduğunu bil-diren yazı, Sultan Selim'in odasına yerleşmiş olan kibirli İngiliz Ko-mutanın önüne öğleden sonra geldi.

Panikleyen İngilizler hiç vakit geçirmeden Selimiye'yi boşalttı-lar.

Meydan Türklere kalmıştı.

Dağ telsizlerinin yerleştirildiği açılmamış sandıklar, hemen o gece bina dışına, talimhanenin duvarı dibine taşındı. Sabahleyin de Bursalı Osman Çavuş, telsiz kamyonlarının kapaklarını menteşe-le-rinden sökerek mühürleri bozmadan içlerini boşalttı. Becerikli çavuş bir yandan çalışıyor, bir yandan da Libya'da silah arkadaşlığı yaptığı İhsan'a takılıyordu:

"Teğmenim, maşallah hiç değişmemişsin. Hâlâ yakışıklı bir de-lisin."

Depolarda işe yarar ne varsa yıldırım hızıyla sandıklandı. Talim-hane duvarı dibinde 20 büyük, 75 küçük sandık birikmişti. İhsan Hay-darpaşa Hastanesi'nden bir sıhhiye arabası istedi. Hava kararır karar-maz erler, büyük sandıkları arabayla, küçük sandıkları sırtta iskeleye taşıdılar. Rastladıkları iki İngiliz nöbetçiyi susturup bağladılar.

Eski bir deniz subayı olan Korsan Murat Reis'in ışıkları söndü-rülmüş büyük motoru, iskeleye yanaşmış bekliyordu.⁶⁶Başına iş açılacağından korkarak direnmeye yeltenen gümrükçü Halil'i, silah-la ikna etmek gerekti. Sandıklar motora yüklendi. Yüzbaşı Hikmet,

78 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Üsteğmen Hakkı ve o sabah nikâhlandığı eşi Fahriye Hanım motora atladılar. Oynanan oyun birkaç gün içinde anlaşılacağı için artık İs-tanbul'da kalmaları mümkün değildi. Dr. Hasan da ilk fırsatta Anado-lu'ya geçmek için Selimiye'yi terk etmişti.

Hakkı'yla Fahriye Hanım'ın durumunu öğrenen deryadil Reis neşelendi:

"Biz de düşünüyü bu gece deniz üstünde yaparız. Kamaramı gelin-le güveye veririm."

Motor sessizce iskeleden ayrılarak burnunu Boğaz'a çevirdi. Dikkati çekmeden düşman zırhlılarının arasından geçip Karadeniz'e çıkmaya çalışacak, devriye gezen Yunan savaş gemilerine yakalan-mazsa, ertesi gün İnebolu'da olacaktı.⁶⁷

O SAATTE İzmir Pasaport iskelesine de bir Yunan savaş gemisi-nin motoru yanaşıyordu. Yunanistan'ın İzmir Yüksek Komiseri Ster-giadis, yardımcısı eski Drama Valisi Giritli Müslüman Naipzade Ali, Yunanlıları desteklediği için yerini koruyan İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, General Papulas ve

karargâh mensupları, İzmir'in ileri gelen Rumları ve işbirlikçi bazı Türkler, iskelede Yunan Başbaka-nı Gunaris'i bekliyorlardı.

Gunaris, ordu yöneticileri ile yüz yüze konuşmak için İzmir'e gelmeyi uygun bulmuştu. Beraberinde Savaş Bakanı Teotokis ile yeni Genelkurmay Başkanı Korgeneral Dusmanis ve hükümetin askeri danışmanı Tuğgeneral Stratigos vardı.

Karşılama töreni kısa sürdü. Gunaris ve beraberindekiler, si-villerden ayrılarak, hemen ordu karargâhına hareket ettiler. Konak meydanındaki eski 17. Türk Kolordusu'nun tarihi karargâh binasını, şimdi Yunanlılar ordu karargâhı olarak kullanıyorlardı.

Uzun masanın çevresinde herkes yerini alır almaz, Gunaris ko-nuya girdi:

"General Papulas, Türk ordusu daha da güçlenmeden taarruza geçilmesini isteyen raporunuzu Bakanlar Kurulu'nda uzun uzun gö-rüştüğ, önerinizi ilke olarak kabul ediyoruz. Fakat bu kez, çok esaslı bir hazırlık yapıldıktan sonra taarruza geçilmesini uygun bulmakta-yız."

Papulas'ın ve kurmaylarının yüzleri asıldı. Gunaris gülümsedi:

Kütahya - Eskişehir Savaşma Hazırlık 79

"Açıklamalarımın sonra, gecikmeden korkmayacağınızı sanı-yorum. Çünkü orduyu en mükemmel şekilde donatacağz."

Papulas'ın sağında Ordu Kurmay Başkanı Albay Konstantin Pal-lis, solunda da Kurmay Başkan Yardımcısı Albay Sariyanis oturuyor-du. İkisinin de gözleri açıldı.

"Emrinize 1.000 kamyon ve 250 ambulans daha vereceğiz. İz-mir depolarında bulunan 37 ağır Türk topunu da kullanabileceksiniz. İngilizlerle görüştüğ, toplan almanıza göz yumacaklar.68Son yedi kuşağı silah altına alarak genel seferberliğimizi tamamlıyoruz. Ayır-ca Anadolu'ya anavatandan iki tümen daha yollayacağız. Gerekirse Anadolu'daki soydaşlarımızdan da yararlanacağız. Küçük Asya Or-dusu'nun mevcudunu 225 bin kişiye çıkarmaya karar verdik. Yunan tarihinin en büyük ordusunu kurmak istiyoruz."69

Açıklamasını etkili bir cümle ile bitirdi:

"General! Millet bu fedakârlığa karşı sizden bir tek şey istiyor: Kesin zafer!"

Hepsinin kaygısı uçup gitmişti. Böyle bir savaş makinesinin ku-rulması için aylarca beklemeye değerci.

General Papulas heyecandan iyice boğuklaşmış bir sesle, "Sayın Başbakan.." dedi, "..ben de millete ve hükümete kesin zafer vaat edi-yorum."

AKDENİZ GÜNEŞİNDE yıkanan Sakız Adası'nın kuzeyindeki Kardamilla Köyü, sabahleyin telaşlı çan sesleriyle çalkalanıyordu.

Evinin taş duvarı dibine çömelmiş, kemiklerini ısıtan Dimitri Baba ırkildi. Vakitsiz çan çaldığına göre mutlaka biri ölmüş olma-lıydı. Doğrulamak istedi ama bacakları öyle tatlı uyuşmuştu ki caydı, "Ben iyi ki yaşıyorum" diye geçirdi içinden. Bu yıl toprak erken uyan-mış, ağaçlar çok çabuk donanmıştı. Ayaklarının dibinden yavru bir kertenkele aktı. Hava reyhan kokuyordu. Birinin geçtiğini görünce seslendi:

"Kim ölmüş?"

"Hiç kimse. Bütün gençleri askere alıyorlar."

Kuru ceviz kabuğu gibi buruşuk yüzünü uğuşturdu, "Doğru bil-mişim.." dedi kendi kendine, "..işin ucunda yine pis ölüm var."

Birçok genç gibi Dimitri Baba'nın torunu Panayot da asker ola-caktı.

80 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

İnebolu, çekçek yeri

İNEBOLU MEVKİ KOMUTANI Yarbay Nidai yerinden fırladı:

"Ne diyorsun?.."

Limanın sığılığı yüzünden İnebolu'nun açığında demirleyen Kemo adlı İtalyan gemisine çıkan denetim subaylarından biri, telaşla :;eri dönmüş, gemide Veliaht Abdülmecit'in oğlu, Vahidettin'in da-madı Şehzade Ömer Faruk'un bulunduğunu bildirmişti.

"Ankara'ya gidecekmiş."

"Ankara mı çağırmış?"

"Hayır!"

"Yalnız başına mı gelmiş?"

"Albay Kel Asım Bey'le birlikte."

Yarbay Nidai Ömer Faruk'u, göğsü dekoratif nişanlarla dolu fi-yakalı fotoğraflarından tanır ve can pazarından gelmiş bütün subay-lar gibi gülünç bulurdu. Her şey az çok yoluna girdikten sonra, bu de-likanlının çıkıp gelmesi midisini bulandırdı.70Bilmediği yeni bir du-rum olduğunu düşünerek, Şehzade'nin karaya inmesine izin verdi ve durumu Ankara'ya telledi.

Belediye Başkanı Hüseyin Kâşif Bey, Şehzade ile Albay Asım Gündüz'ü eve yemeğe davet etti. Subayların katılmadığı yemek so-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 81

ğuk geçti. Ankara'nın cevabını beklemek için yemekten sonra bahçe-ye indiler. Kahvelerini içtikleri sırada bir inzibat eri görüldü. Elinde bir telgraf vardı. Selam verip Ömer Faruk'a uzattı. Telgraf M. Kemal

Paşa'dan geliyordu ve şöyle bitiyordu:

"İstanbul'a dönmeniz ve hanedanın bütün üyelerinin hizmetle-rinden yararlanılacağı güne kadar orada kalmanız rica olunur."

Şehzade ve Albay Asım, akşam İnebolu'ya uğrayan bir gemiyle İstanbul'a yolcu edildiler.⁷¹ Şehzadenin geri gönderilmesine, İnebo-lu'da, birkaç yaşlı Hürriyet ve İtilaf Partiliden başka kimse aldırma-dı.⁷²

MALTA SÜRGÜNLERİ, geceli gündüzlü bir çalışmadan son-ra yapımı bitince, derme çatma tenis kortunun tantanalı bir törenle açılmasına karar vermişlerdi. Aralarında böyle gösterilerin ustası ve hasretlisi bir hayli nazır bulunuyordu. Ama Polvarista Komutanının verdiği haber, açılış hazırlığını baltaladı. 37 kişinin vizeleri gelmişti. Ertesi gün İtalya'ya hareket etmeleri gerekiyordu.

Son geceyi burada kalacak sürgünleri incitmemek için sessiz ge-çirdiler.

37 kişiden yalnız Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Medine Muhafı-zı Fahrettin Türkkan Paşa ve Fethi Okyar Ankara'ya geçecek, ötekiler yurtdışında ya da İstanbul'da kalacaklardı. ;

Öteki sürgünlerin de bir-iki gün sonra serbest bırakılması bek-leniyordu.

KAÇAK SUBAY ve silah denetimi yapan işgal subaylarının ti-tizliği yüzünden Triestino adlı İtalyan gemisi, İstanbul'dan iki saat gecikmeyle ayrıldı. Gün batmak üzereydi. Çoğu köylü olan yolcular, arka güvertenin küpeştesine dayanmış, sessizce, bu büyüğü saatte İs-tanbul'u seyrediyorlardı. Aralarında bir Fransız çift de vardı. Gemi Anadolu Hisarı hizasına geldiği zaman Madam Amiel, suluboya bir rüyadan uyanmış gibi mahmur, "Ama Jean.." dedi, "..Mösyö Konstan-tinidis haksız! Ne yana baksan, burası bir Türk şehri. Yunanlılıkla hiç ilgisi yok."

Jean Amiel, yolculuğun asıl sebebini bilmeyen karısına cevap vermedi. 35 yıl önce, birçok becerikli Rum gibi Marsilya'ya yerleş-

82 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

miş olan Trabzonlu zengin Konstantin Konstantinidis'in yanında ça-lışiyordu. Konstantinidis, Avrupa ve Amerika'da bulunan Karadeniz Rumlarını, 1918'de Marsilya'da düzenlediği Pontus Kongresi'nde bi-raraya getirmişti. 500 yıl önce tarihe karışmış olan Pontus devletini diriltmek istiyordu. İstanbul'un bir Yunan şehri olduğunu iddia edi-yor, Batum'a kadar Karadeniz kıyıların da, Rumların nüfusun'ancak yüzde onunu oluşturduğuna bakmaksızın, Pontus devletine verilme-sini istiyordu. Bütün servetini bu işe ayırmıştı. Venizelos da, Kara-deniz kıyılarındaki Rumların örgütlenmeleri için Albay Katenyotis'i görevlendirmiş,⁷³ Pontus çetelerinde dövüşen Rumların sayısı hızla 25.000'e yükselmişti.⁷⁴

Buna karşılık Karadeniz Türkleri de silahlanmışlardı. Ankara da merkezi Amasya'da olan bir ordu kurmuştu. Merkez Ordusu gibi gösterişli bir ad taşıyan bu kuruluşun toplam tüfek sayısı 6.700'dü. Kuzeyde Pontus çeteleriyle, güneyde de, bu tehlikeli dönemde Koçgi-ri'de isyan etmiş olan Kürt aşiretleriyle çatışiyordu.

Rumların Pontus rüyası bütün sıcaklığı ile sürmekteydi.

Jean Amiel'in görevi, Sumela Manastırı'nı incelemek bahanesiy-le Pontus hareketinin Anadolu'daki liderlerinden Trabzon Metropo-liti Hrisantos'la buluşmaktı. Konstantinidis'den talimat ve para götü-rüyordu. Eşiyle geldiği için kuşku çekmeyecek, Türklerle Fransızlar arasındaki yumuşamanın da yardımıyla Trabzon'a çıkması zor olma-yacaktı.

Yemek salonu da köylüler ve taşralı, kılıksız tüccarlarla doldu. Yolcular durgun, yemekler baştansavmaydı. Müzik de yoktu. Madam Amiel'in canı sıkıldı. Oysa Marsilya'dan İstanbul'a, savaştan sonra bütün Avrupa'yı sarmış olan o çılgınca hava içinde eğlenerek, türlü gösteriler seyrederek gelmişlerdi. Erkenden kamaralarına çekildiler. Sabah geç uyandılar. Kahvaltılarını yapıp güverteye çıkmaları öğle-yi buldu.

Sıralara, yerlere, tahta çantalara, küçük denklere oturmuş, kü-peşteye yaslanmış yolcular, hiç konuşmadan soluk kıyıyı seyrediyor-lardı. Madam Amiel, sağında duran buruşuk fesli, kirli gocuklar giymiş, gözleri uykusuzluktan kanlı adamlara bakarak yüzünü buruş-turdu, "Ne kadar çok köylü var bu gemide.." diye yakındı, Fransızca

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 83

anlamayacakları için de sesini alçaltmadan ekledi: "..ne kadar da çir-kin insanlar."

Dr. Hasan, "Madam bizi beğenmedi" diye homurdandı. Yüzba-şı Faruk güldü:

"Haklı. Hepimiz manda leşi gibiyiz."

Uğurlamaya gelen İhsan tanıştırmıştı ikisini. Az sayıdaki kama-ralar dolu olduğu için Faruk'la doktor, geceyi birçok son dakika yol-cusuyla birlikte, pireli ve küf kokan başaltının tahta döşemesi üzerin-de geçirmişler, sabaha kadar gözlerini kırpmamışlardı.

Madam Amiel başını öbür yana çevirdi, makine dairesinde ge-celedikleri için kömür tozuna ve yağa bulanmış delikanlıları gördü; utanacakları yerde bu hallerinden pek hoşlanmış gibiydiler, iğrene-rek döndü:

"Çok da pisler Jean. Güzelim İstanbul'u gerçekten bu ilkel insan-ların elinde bırakmamalı."

Yan güvertenin sonunda, Yakup Kadri, tel gözlüklü, eski elbiseli bir memur ve tek başına Ankara'ya gitmeyi göze almış, sıkıbaşlı, is-karpınli, adının Nesrin olduğunu öğrendiği bir genç kızla sohbet edi-yorlardı. Nesrin heyecanını belli etmemeye çalışarak, "Yunan savaş gemileri yolumuzu kesemez, değil mi?" diye sordu.

Tel gözlüklü memur kıızı yatıştırdı:

"İtalyan gemisi bu küçük hanım, cesaret edemezler."

Bir delikanlı heyecanla haykırdı:

"İnebolu!"

Kerempe Burnu'nu dönmüşlerdi. Ufukta İnebolu kıyısı bir çizgi halinde görünüyordu. Herkes canlandı. Kömürcü çırağına benzeyen-lerden biri, "Haydi toparlanalım. İnebolu'da inip biraz gezeriz" dedi. Gençler hiç itiraz etmeden kalkıp güverteden ayrıldılar.

Madam Amiel "Pisler gidiyor.." diye müjde verdi, sağına göz attı, "..Oo! Çirkin adamlar da gidiyor."

Dr. Hasan bir an önce kılığını değiştirmek için acele eden Fa-ruk'u durdurdu, Madam Amiel'e döndü, Fransızca, "Aziz Madam.." dedi, "..size ve eşinize iyi yolculuklar diliyoruz."

Yürüyüp gittiler.

84 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu •

Madam Amiel sersemlemişti, "İşittin mi.." diye feryadı bastı, "..çirkin köylü Fransızca konuştu. Aman Tanrım! Bunlar gerçekten acayip adamlar."

İtalyan kamarot ve tayfaların dostça davranışları Yakup Kadri'nin ilgisini çekmişti. Tel gözlüklü memur, "Ee.." dedi, "..bu hatta ka-çak silah, cephane ve subay taşıya taşıya, Türklerle içli dışlı olmuş-lar."

"Acaba bu gemide de kaçak silah var mıdır?"

"Az da olsa, mutlaka vardır."

"Ama bu defa subay yok galiba."

Memur gülümsedi:

"Olmaz olur mu?"

"O kadar dikkatle baktım ama ayırtedemedim."

"İşgal denetimi çok sıkılaştı. Biz de denetimden geçebilmek için geçici kimliğimize uygun şekilde giyinmek ve davranmak için günler-ce önce hazırlığa başlıyoruz."

Yakup Kadri ile kız şaşırdılar:

"Yoksa siz de mi subaysınız?"

"Evet efendim. Talimat uyarınca İnebolu'ya kadar kimseye ger-çeği açıklamamamız gerekiyordu. Askeri doktorum."

Yakup Kadri "Çok iyi." dedi sevinçle, "..tek doktor da şu sıra Anadolu için büyük kazançtır."

Doktor güldü:

"Biz 40 doktor, 10 eczacıyız."75

Yakup Kadri'nin ağzı açık kaldı.

İnebolu sularına girmişlerdi. Neşeli bir uğultu yükselmişti. O yana döndüler. Temizlenip üniformalarını ve başlıklarını giymiş kırk kadar genç, martı sürüsü gibi bembeyaz, güverteye çıkmışlardı.

"Bunlar kim?"

"Heybeli Deniz Okulu'nun kaçak öğrencileri. Onlar da damla damla oluşan deniz kuvvetlerimize katılmak için Samsun'a gidiyor-lar. Biz İnebolu'da ineceğiz. İzninizle."

Askerce selam verip ayrıldı.76

Madam Amiel bu sürprize bayılmıştı. Az sonra güvertelere, üni-formalarını giymiş subaylar, askeri doktor

ve eczacılar da çıkınca, kendini tutamadı, el çırpmaya başladı. Bugüne kadar hiç böyle çar-

KUtahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 85

pıcı bir gösteri görmemişti. Yakup Kadri de heyecan içindeydi. Genç kıza, "Bir romanda yaşıyor gibiyim" diye fısıldadı.

Birkaç heyecanlı delikanlı şarkıya başlamıştı:

Karadeniz, Karadeniz

Gelen düşman değil, biziz..

Şarkıya katılanlar gittikçe arttı. Şişman kaptanın her zaman-ki işareti üzerine tayfalardan biri, dostluk jesti olarak, isten karar-mış, buruşuk bir Türk bayrağını direğe çekmeye koyuldu. Yükseldik-çe bayrağın buruşukları düzeliyor, rengi açılıyordu. Nesrinin gözleri doldu.

İnebolu'nun Yarbaşı'na doğru set set yükselen beyaz evleri, de-nize açılmaya hazırlanan büyük kayıklar, yalıda toplanan halk görü-nüyordu artık. Gemideki bütün Türklerin katıldığı şarkı Anadolu'nun en hareketli deniz kapısı İnebolu'ya yansımaktaydı:

Onun sana selamı var,

Diyor ki düşmanın ne canı var?

Kovsun onu sularından

Orada Türk sancağı var!

ANKARA iyice ısınmış, Meclisin karşısındaki set üstünde bu-lunan Millet Bahçesi yine açılmıştı. Birkaç söğüt ve kavak ağacının gölgesine örtüsüz masalar, tahta iskemleler serpiştirilmişti. Bahçeye, şimdi yerinde geniş Bankalar Caddesi'nin bulunduğu toprak yoldan giriliyordu. Birçok milletvekili hava almak için bahçede toplanmıştı. Sohbet ediyorlardı.

İzmir Milletvekili Enver Bey, "Meclis açılalı, hükümet kurulalı, bakanlıklar çalışmaya başlayalı bir yılı geçti.." dedi, "..binlerce yeni in-san geldi Ankara'ya. Ama hâlâ iyi bir lokantası, temiz bir oteli, bir pas-tanesi, bir kitabevi yok. Kimsenin aklına uygarlığın gereği olan böyle yerler açmak gelmiyor. İlkelliği yazgı gibi benimsemişiz. İzmir'in de Müslüman mahalleleri tıpkı böyledir. Rum mahalleleriye tam tersi. Biz yaşamaktan korkuyoruz. Bu anlayış değişmedikçe."

Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, uzun süren Ba-kanlar Kurulu toplantısından çıkmıştı. Gümüş rengi saçları ve her za-manki özenli giyimiyle geldiğini görünce doğruldular. Zamir Bey ses-lendi:

86 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Böyle buyrun."

Hamdullah Suphi Bey eliyle yüzünü yelpazeleyerek oturdu ve merakla bakanlara haberi verdi:

"Bekir Sami Bey Dışişleri Bakanlığı'ndan istifa etti."

Yunus Nadi Abalıoğlu ile Mahmut Esat Bozkurt, Bekir Sami Bey kurulunun üyeleri olarak Londra'ya gitmişlerdi. Bekir Sami Bey tara-fından aldatılmış olmayı affetmiyorlardı. Milli Mücadele'nin ve Milli Ant'ın anlamını kavramadığını kanıtlamış olan Bekir Sami Bey'in hü-kümetten çekilmesine memnun oldular. Bir milletvekili sordu:

"Anlaşmalar?"

"İtalya ile imzalanan anlaşma da kabul edilmedi."

Ardahan Milletvekili Hilmi Bey'in huzuru kaçmıştı:

"İngiltere'yle yaptığı sürgün ve esir değişimi sözleşmesini red-detmezsiz değil mi?"

"Bu gece yeniden toplanıp görüşeceğiz. Eşitliğe aykırı olduğu için onun da kabul edileceğini sanmıyorum."

Bu sırada Bakanlar Kurulu toplantısından çıkan M. Kemal'in dolgu tekerlekli döküntü otomobili, bir toz bulutu içinde Meclis'in önünden geçiyordu. İki yanı bataklık, toprak yoldan Ankara istasyo-nuna doğru uzaklaştı. Hilmi Bey çenesiyle arabayı işaret etti:

"Yahu, şu zavallılığımızla koca İngiliz İmparatorluğu'na kafa tut-maya kalkışırsak, gülünç olmaz mıyız?"

MİLLETVEKİLLERİ Millet Bahçesi'nde tartışırken, Lord Curzon da, Dışişlerine çağırdığı İstanbul hükümetinin Londra Büyü-kelçisi Reşit Paşayı diplomatik bir dille azarlamaktaydı.

İmzaladığı sözleşmeyi hiçe sayarak Türkleri bir buçuk ay oyala-yan ve taahhüdüne rağmen sürgünlerin 24'ünü hâlâ Malta'da tutan İngiliz Hükümeti, İngiliz esirlerinin hemen serbest bırakılmasını is-temiş ama Ankara, sözleşmeye aykırı olan bu isteği reddetmişti.

Lord Curzon, Ankara'daki 'kardeşlerinin' İngiliz esirlerini hâlâ bırakmamalarından, İstanbul hükümetinin de sorumlu olabileceği-ni söyledi. İngiliz siyasetçilerinin en çok kullandıkları yöntem buy-du: Tehdit.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 87

H. Suphi Tanrıöver

Yunus Nadi Abalıoğlu Mahmut Esat Bozkurt

Osmanlılar, Batı karşısında, yüz elli yıldan beri hep azarlanma-ya, boynu bükük durmaya ve alttan almaya alışmışlardı. Reşit Paşa, durumu telaş içinde İstanbul'a şöyle bildirecektir:

"Ankara'nın tutumu, bize karşı iyi niyet gösteren İngilizler üze-rinde pek kötü etki yapıyor."77

TRİESTİNO'nun çevresini kayıklar almıştı. 'Temiz' kâğıdı olan-lar kayıklara binerken, buharlı vinçler de ambarlardaki yükleri, üç çif-te kürekli denk kayıklarına yüklüyorlardı. Yükler arasında yüz sandık top mermisi ile Yüzbaşı Faruk'un İngilizlere selamlata selamlata İs-tanbul sokaklarından geçirdiği iki ağır makineli tüfek de vardı.

Gelen malları teslim almak ve Ankara'ya ulaştırmakla görevli (Menzil Komutanı) Binbaşı Zafer Kemal, Yahya Paşa camisinin kay-yımına haber yollatarak, imece için halka çağrıda bulunmasını istedi. İkinci namaz başlamıştı. Namaz biter bitmez, kayyım seslendi:

"Ey cemaat! Cephane geldii! Haydi imeceyeee!"

Bu çağrılara alışmış olan cemaat çıkışa koştu. Yalıya indikleri za-man, gemiden dönen kayıklar da çekçek yeri denilen kumsala baştan-kara etmekteydiler. Cephane ve silah sandıkları hızla karaya alındı. Devriye gezen Yunan savaş gemileri gelmeden, sandıkları 200 basa-mak merdivenli yoldan Yarbaşı'na çıkarmak, sonra da daha içeriye, İkiçay vadisindeki güvenli cephaneliğe taşımak gerekiyordu. Ama ar-tık bu zor işin ustası olmuşlardı. İki kişinin zorlukla kaldırdığı sandı-

88 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ğın altına giren İnebolulu, dengesini ayarlar ayarlamaz, yola koyulu-yordu.

Yakup Kadri, Mevki Komutanı Yarbay Nidai ile taş merdivenin yakınında durmuş, kaynaşan kalabalığı izliyordu. İnebolu'ya iner in-mez herkes gibi o da fesi atıp kuzu derisi bir güzel kalpak almıştı.

"İnebolu her gün böyle mi?"

"Aşağı yukarı böyle. Her gemiden biraz yük çıkıyor. Bazen mo-torlar da geliyor. İstanbul'daki örgütlerimiz, haritadan küreğe, tüfek yağından el bombasına kadar, bir orduya ne gerekiyorsa, ambarlar-dan binbir oyunla çalıp çalıp yolluyorlar. Kendi malımızın hırsız ol-duk. Bütün askeri depolar, fabrikalar İstanbul'da toplanmış, bunun tehlikesi hiç hesaba katılmamış. Bu gibi kuruluşlar Anadolu'ya ser-pilmiş olsaydı şimdi bu acıları çekmezdik.."

"Osmanlı, Anadolu'nun anavatan olduğunu hiç düşünmemiş ki."

Nidai yere tükürdü:

"Düşünmüş olsa bu kepaze hali yaşamazdık. Neyse. Bazı işbilir-ler, işgalcilerin kiloyla sattığı hurdaya çıkmış, düğmeleri koparılmış üniformaları alıp getiriyorlar. Asker mintanla, şalvarla dövüşeceğine, bari bunları giysin diye biz de birkaç kuruş kâr verip satın alıyoruz. Ama on binlerce kişiyi giydirmek kolay mı? Bu yüzden ordu altı ka-val, üstü şişhane bir halde. Görünce sakın şaşırmayın."

Kendi üniforması da kurallara uygun değildi zaten.

"..Ne gelirse, kağnı ve araba kollarıyla Ankara'ya sevk ediyoruz. Ayda ancak bir sefer yapabiliyor, sefer başına 25 lira alıyor, yoksul evlerini geçindiriyorlar. Giderken göreceksiniz, İnebolu-Ankara yolu böyle karınca dizileri ile dolu."

İnebolular önlerinden sırtlarındaki sandıklarla koşar adım geçi-yor, basamakları soluk soluğa tırmanıyorlardı. İçlerinde ak sakallı er-kekler de vardı.

"Bu akşam misafirimizsiniz. Sizleri yarın sabah yolcu edeceğiz."

NESRİN, subay aileleriyle birlikte Şeref Otel'i'ne yerleşmişti. İne-bolu Tetkik Heyeti Amirliği'nden bir görevli vakit geçirmeden otelde ziyaretine geldi:

"Ankara'ya niçin ve kime gidiyorsunuz küçük hanım?"

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 89

"Merkez Komutan Yardımcısı Yüzbaşı Vedat dayımdır. O çağır-dı beni."

Görevli otelden çıkar çıkmaz Ankara'ya şifreli telgraf çekti. Yüz-başı, söylediğini doğrulamazsa kızı ilk gemiyle İstanbul'a geri gönde-recekti. Askeri Polis örgütünün yerine kurulan Tetkik Heyeti Amirliklerinin görevi, özellikle İngiliz ve Yunan ajanları ile bozguncuların Anadolu'ya girmelerini önlemek, etkinliklerini engellemekti. İstan-bul'da, saray ile İngiliz ve Yunanlıların desteklediği, çoğu din postu-na bürünmüş işbirlikçi dernek ve örgütler vardı. Bunların halkı isya-na, askerleri kaçmaya teşvik etmekle görevli adamları, türlü yollar-dan Anadolu'ya sızıyor ve zehirlerini bırakıyorlardı.78

Tetkik Heyeti Amirliklerinin çok uyanık olmaları gerekiyordu. Ama yetişmiş insan az, ödenek yetersizdi. Örgütün başarılı olduğu-nu söylemek zordu.

Bu yetersizlik felakete sebep olacaktı.

YÜZBAŞI VEDAT, şaşkınlık içindeydi. Nesrin, Büyükdere'deki o bahçeli, güzel evi, rahatı, zengin sözlüsünü ve canım İstanbul'u neden bırakıp da bu tozlu ve karanlık kasabaya geliyordu? Ankara'ya katıl-dığı için kendisiyle selamı sabahı kesmiş olan paşa eniştesi, Nesrin'in yalnız başına bu yolculuğa çıkmasına nasıl, neden izin vermişti?

Telgrafa hemen cevap verdi:

"Yeğenimdir. İlk katile ile yola çıkarmanızı rica ederim."

Karısı yeğeninin okul arkadaşıydı, onun aracılığıyla tanışıp ev-lenmişlerdi zaten. Akşam eve gelip de haberi verince Vedia, sevinç içinde, "Ah ne iyi.." diye çığlık attı, "..yalnızlıktan bunalmıştım!"

Hamamönü'nde, Tacettin camisine yakın, tek katlı bir Ankara evinin avluya açılan beş odasından birinde kalıyorlardı, öbür dört odada da subay aileleri oturmaktaydı. Hela ortaktı; su çeşmeden ta-şmıyor, yemek avluda pişiriliyordu. Emirgân'da doğup büyümüş, ol-dukça varlıklı bir ailenin kızı olan karısı, geldiğinden beri bu durum-dan bir kere bile yakınmamıştı. Bunaldığını ilk kez ağzından kaçırı-yordu.

"Ah, inşallah çikolata getiriyordur."

Çikolata, biraz da İstanbul demekti.

90 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

İNEBOLULULAR çarşı içindeki büyük aşevinde iftar sofrası ha-zırlatmış, Yakup Kadri ile doktor, eczacı ve subayları ağırılıyorlardı. Masalar birleştirilip muşamba örtüler örtülmüş, özenle teneke ta-bak ve sürahiler dizilmişti. Binbaşı Zafer Kemal meraklı misafirlere övünçle müftüyü gösterdi:

"Burada imeceyi Ahmet Hamdi Efendi başlattı."79

İftar duasını yaptığından beri hiç konuşmamış olan müftünün yüzü kızardı, koca binbaşısı çocuğuymuş gibi, "Sus." diye payladı, "..vatan sevgisi imandandır, vatana hizmet de ibadettir, ibadetlerin de en makbulüdür. Çünkü mutad ibadet, kendi kurtuluşumuz içindir, vatan hizmeti ise herkesin kurtuluşu içindir, bence daha makbuldür. Her ibadet gibi o da gösterişe, övünmeye, övülmeye gelmez. Bu ko-nuyu kapatalım."

İnebolu'ya ayak bastığından beri iyimserlik içinde yüzen Yakup Kadri, beyaz sarıklı, kır sakallı, küçük adama hayranlıkla baktı. Nidai, "100 sandık mermi nedir ki?" demese, iyimserliği sürüp gidecekti. Ni-dai gürlledi:

"Mermi sandıkları yalıya dağ gibi yığılmadı mı, bu iş zor yürür!"

Yakup Kadri yanında oturan Yüzbaşı Faruk'a kaygıyla, "Doğru mu?" diye sordu. Faruk, "Doğru ama merak etmeyin." dedi, "..arka-daşlar çalışıyorlar." Oysa kendi Yakup Kadri'den daha da kaygılıydı. Çünkü binlerce top mermisini, İngiliz denetimini ve Yunan ablukası-nı atlatıp da İnebolu'ya yağmanın bir hayal olduğunu biliyordu.

İçini çekti.

ERTESİ GÜN İngiliz Yüksek Komiseri Sir Rumbold, Müsteşarı Rattigan'a, az önce General Harington'un telefonla bildirdiği şaşırtıcı haberi verdi:

"Ankara hükümeti esir değişimi sözleşmesini de reddetmiş."

Rattigan sapsarı kesildi:

"Bir yanlışlık olmasın?"

"Haber Ankara'daki ajanımızdan geliyor."

"29 İngiliz karşı 64 Türkü serbest bırakıyoruz. Daha ne istiyor Ankara?"

Rumbold sükûnetle, "Malta'daki bütün Türkleri" dedi.

Rattigan ayaklandı:

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 91

"Bunu asla kabul edemeyiz! Geri kalanların çoğu Ermeni kıyı-mından sorumlu. Bunları yargılamak zorundayız."

Rumbold, "Heyecanınızı anlıyorum.." dedi bezgin bir sesle, "..çünkü bu konuda çok iddialı konuştuk. Ama gerçeği birbirimize itiraf edebiliriz, değil mi? İki yıldır bütün imkânlar elimizde. Buna rağmen Ermeni kıyımı hakkında bir tek ciddi kanıt bulamadık."80

Müsteşar terini silerek, "Yine de Mustafa Kemal'in iradesi önün-de geri çekilmemiz doğru olmaz!" dedi. Rumbold hak verdi. İngiliz İmparatorluğu'nun, askerlerine giydirecek üniforma bulamayan bir asi generalin inadına boyun eğmesi düşünülemezdi bile.

Haber Londra'ya tellendi.

BİNBAŞI ZAFER KEMAL, eşkıyaya karşı önlem olarak kafilere-ye iki de atlı jandarma katmıştı. Kafiler yirmi at arabası ile her biri an-cak iki mermi sandığı taşıyabilen elli kağından kuruluydu. Zayıf atları yormamak için her yokuşun başında erkekler ve genç kadınlar iniyor, arabalarda yalnız yaşlılar ve çocuklar kalıyordu.

Yeşilin türlüüne boğulmuş İlgaz Dağı'na tırmanmaktaydılar. Nesrin, öteki genç subay hanımları gibi, ökçeli ayakkabıları elinde, çorapla, Y. Kadri ve Yüzbaşı Faruk'la konuşa konuşa yürüyordu. Niye Ankara'ya gittiğini merak eden Y. Kadri'yi kısaca cevapladı:

"Bu vatan yalnız erkeklerin değil ki efendim. Mutlaka benim de payıma düşen bir görev vardır. Kağm süremem ama hastabakıcılık yapabilirim, asker için dikiş dikebilirim, kimsesiz çocuklara bakabilirim."

Y. Kadri heyecanlandı. Bu yepyeni bir sestti. Sessizce kağınları yeden kavruk köylülere, konuşa konuşa yürüyten doktorlara, eczacı-lara, subaylara, kocalarını yalnız bırakmamak için göç yoluna düş-müş şehirli kadınlara baktı, deniz okulu öğrencilerini, İneboluluları düşündü, içi dolup taşı:

"Bir romanda yaşadığımı düşünüyordum. Yanılmışım. Böyle ro-man olur mu? Bağımsızlığı ve özgürlüğü için mücadele eden bir hal-kin destanı bu."

LONDRA yakınlarındaki Churt'ta bulunan sayfiye evinin geniş bahçesinde, Lloyd George ile Lord Curzon da ağır yürüyerek ko-

92 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

nuşuyorlardı. Lloyd George bu vesileden yararlanarak sevgili köpeği Tasso'yu da gezdiriyordu.

Lord Curzon kalın bastonuna yaslanarak durdu:

"..Bunun üzerine Washington elçiliğimize talimat vererek, Ame-rikan hükümetinin elinde, Türklerin Ermeni kıyımı yaptığına dair belge olup olmadığını öğrenmesini istedim. Amerikalılar, ellerindeki bütün dosyaları incelememize açtılar."

"Güzel."

"Ama Büyükelçiden gelen cevap beni hayal kırıklığına uğrattı. 'Dosyalarda, Türkler aleyhinde kanıt olarak kullanılabilecek hiçbir belge olmadığını' bildiriyor."81

"Şu halde, Malta'da bulunan hiçbir Türkü yargılamamız müm-kün değil."

"Evet. Başsavcılık da bu kanıda."

"Öyleyse tümünü serbest bırakmamız gerekecek."

"Hukuk açısından, evet. Ama prestijimiz bakımından bunun doğru olmadığını düşünüyorum."

Lloyd George, bir şey söylemeden yürümeye başladı. Lord Curzon haklıydı. Bir çıkış yolu bulmak zorundaydılar. Birden durup Lord Curzon'u bekledi:

"Kanıt bulamadığımızı açıklamadan, bu olayı dünya kamuoyuna şöyle takdim edemez miyiz: Ankara, İngiliz esirlerini serbest bırak-madı, biz de haklı olarak, geri kalan Türklerin serbest bırakılmasını erteledik."

Ne dersiniz?"82

Kuşkuyla baktı. Curzon memnunlukla Başbakanı destekledi:

"O zaman olay, hukuki olmaktan çıkar, siyasi nitelik kazanır."

Lloyd George'un yüzü gevşedi:

"Böylece biz de oyunu, kendi alanımızda ve kendi kurallarımız-la oynarız."

Olayı sürüncemede bırakmayı kararlaştırdılar.

BU YAKLAŞIM, Ermeni kıyımından sorumlu tutulan 51 sür-günle birlikte, her an serbest bırakılmayı bekleyen 27 sürgünün de daha uzun süre Malta'da kalmasına yol açacak, İngiliz baskısına bo-yun eğmeyen Ankara da belli başlı İngiliz esirlerini elinde tutmayı sürdürecektir.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 93

Yola çıkmaya hazırlanan 27'ler, erteleme kararını öğrenince bir kez daha yıkıldılar:

"Ama bu zulüm!"

Bu karar sürgünleri ikiye böldü. Ankara'nın ilkeli davranarak 'ya hep ya hiç' demesini doğru bulanlar, "işte hükümet böyle olur!" diye Ankara'yı alkışlıyor, bir kısmı ise Malta'da kalacakları için İngiltere'yle birlikte Ankara'ya da ateş püskürüyordu. Bunlar için kişisel esenlik, bağımsızlıktan ve devlet onurundan daha önemliydi. Osmanlı Devle-ti'ni kemirip çürüten etkenlerden biri de bu anlayıştı.

Sürgünlerin tepkisi durmuyordu. Kışla Komutanı, her olasılığa karşı, sürgünlere şu mesajı yollamayı gerekli gördü:

"Kimse buradan kaçabileceğini hayal etmesin. Malta'dan kuş uç-maz!"82a

TRABZON'a zorluk çekmeden çıkan Jean Amiel, Metropolit Hrisantos'a Konstantin Konstantinidis'in yolladığı mühürlü zarf ile Fransız frankı ve Osmanlı altını dolu deri çantayı teslim etti. Hrisan-tos, 'Pontus davasına verdiği destekten dolayı' Jean Amiel'i kutsadı, 'haklı davalarının cömert öncüsü Mösyö Konstantinidis'i' dinsel bir saygıyla andı, kalın ve hoş sesiyle, "Bize güvenini sürdürsün.." dedi, "..Tanrı'nın izniyle davamızı kazanacağız. Karadeniz kıyısında şanlı Pontus devleti yeniden dirilecek!"

Fındık ihracatçısı zengin bir Rum aile Amielleri misafir etti. Trabzon'da gece kulübü, gazino, hatta kadınlarla gidilebilecek bir lo-kanta bile olmadığını öğrenen Madam Amiel suratını astı. Bu geziye doğu masalları yaşayacakları ümidiyle gelmişti. Yemeği evde yediler. Ev güzel ve büyük, sofra zengin ama neşesizdi. Ev sahibi Metropolit gibi iyimser değildi:

"Anadolu paylaşılyordu. Biz de, Pontus devletini kolayca hayata geçirebileceğimiz hevesine kapıldık. Çünkü Türklerin bittiğini, yeni bir savaşı göze alamayacağımı, büyük devletlere boyun eğeceğimi sanı-yorduk. Kilisenin öncülüğünde örgütlendik. Yunanistan'ın ve İngilte-re'nin yardımıyla silahlandık. Birçok çete kurduk.82bAma bu Türkler şaşırtıcı bir millet. O ağır yenilgiye rağmen canlandılar, onlar da çe-teler kurup silaha sarıldılar. Ankara da, o kadar sıkışık olduğu halde bize karşı asker ayırdı. Doğrusu şu, her gün biraz daha erimekteyiz.

94 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Kısacası Mösyö Amiel, amacımıza silahla ulaşabilmemiz çok zorlaş-tı. Davamızı siyasallaştırıp Avrupa'nın desteği ile masada kazanma-ya bakalım. Nasıl olsa Avrupa, Müslüman Türklere karşı Hristiyan Pontusluları tutacaktır. Mösyö Konstantinidis gerçek durumumuzu bilsin. Yoksa tarihe gömülmemiz çok sürmeyecek."

İÇ ANADOLU'ya yaklaştıkça, kurt hücumuna uğramış koyun-lar gibi birbirine sokulmuş kerpiç evlerden kurulu yoksul, neredeyse erkeksiz köylerden, kel dağların eteklerinden, kıraç topraklardan ge-çerek, karanlık, bakımsız kasaba ve şehirlerde konaklayarak ilerleyen kabile, altı gece ve yedi gün süren yorucu bir yolculuktan sonra akşa-ma doğru Ankara'ya ulaştı.

Altı yüzyıllık devletin anavatanı Anadolu, bütün imparatorluk-ların anavatanlarının tersine, utanılacak kadar yoksul ve bakımsızdı. Nesrin'in neşesi sönmüştü.

Onun hayal kırıklığını fark eden tel gözlüklü doktor Kâmil Bey, "Bak kızım.." demişti, "..bir tekerleme vardır, bilir misin: Çalıydı, çırpıydı ama evimdi. Anadolu da yoksuldur, çıplaktır, bakımsızdır ama vatanımızdır. Osmanlı Devleti Anadolu'yu sürgün idarecilerin, mül-tezimlerin, mütegalibelerin, ağaların, cahil hocaların, şeyhlerin in-saf ve iz'anına terk etmiş. Halk uyanamamış, hayatı zar-zor sürük-lemekle yetinmiş. Onun için şehirlerimiz, topraklarımız böyle. Hele şu vartayı atlatalım, el birliği ile Anadolu'yu şenlendirir, halkımızı da uyandırırız. Buraları 40 yıl sonra tanıyamazsın. Vatan artık padişahın mülkü değil ki, herkesin. Bunu anladığı gün halk sabana, kazmaya, çekice, kaleme, başka bir hevesle sarılacaktır."

Nesrin o kadar sevdiği İstanbul'u düşündü. O da Anadolu gibiy-di aslında. Halkta yaşama sevinci yoktu, galiba hiç olmamıştı. Halk nasıl canlandırılabilirdi acaba?

Şimdi Mevki Hastanesi'nin bulunduğu, Çankırı Kapısı denilen yerde, kimlik denetimi yapılan bir karakolun önünde durdular. Nes-rin, karşılayıcıların arasında dayısını görünce, arabadan atladı, deli gibi koşup sarıldı. Dr. Kâmil Bey'e, Y. Kadri'ye, Dr. Hasan'a, Yüzbaşı Faruk'a, öteki subay ve eşlerine tek tek veda etti.

Kağnı kolu da atlı jandarmalarla birlikte ilerleyip sağa saparak, Sarı Kışlaya yol aldı. Kışlada bekleyen subaylar, yüz sandık mermiyi,

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 95

Yola çıkmaya hazırlanan 27'ler, erteleme kararını öğrenince bir kez daha yıkıldılar:

"Ama bu zulüm!"

Bu karar sürgünleri ikiye böldü. Ankara'nın ilkeli davranarak 'ya hep ya hiç' demesini doğru bulanlar, "işte hükümet böyle olur!" diye Ankara'yı alkışlıyor, bir kısmı ise Malta'da kalacakları için İngiltere'yle birlikte Ankara'ya da ateş püskürüyordu. Bunlar için kişisel esenlik, bağımsızlıktan ve devlet onurundan daha önemliydi. Osmanlı Devle-ti'ni kemirip çürüten etkenlerden biri de bu anlayıştı.

Sürgünlerin tepkisi durmuyordu. Kışla Komutanı, her olasılığa karşı, sürgünlere şu mesajı yollamayı gerekli gördü:

"Kimse buradan kaçabileceğini hayal etmesin. Malta'dan kuş uç-maz!"⁸²³

TRABZON'a zorluk çekmeden çıkan Jean Amiel, Metropolit Hrisantos'a Konstantin Konstantinidis'in yolladığı mühürlü zarf ile Fransız frankı ve Osmanlı altını dolu deri çantayı teslim etti. Hrisan-tos, 'Pontus

davasına verdiği destekten dolayı' Jean Amiel'i kutsadı, 'haklı davalarının cömert öncüsü Mösyö KonstantinidisT dinsel bir saygıyla andı, kalın ve hoş sesiyle, "Bize güvenini sürdürsün." dedi, "..Tanrı'nın izniyle davamızı kazanacağız. Karadeniz kıyısında şanlı Pontus devleti yeniden dirilecek!"

Fındık ihracatçısı zengin bir Rum aile Amielleri misafir etti. Trabzon'da gece kulübü, gazino, hatta kadınlarla gidilebilecek bir lo-kanta bile olmadığını öğrenen Madam Amiel suratını astı. Bu geziye doğu masalları yaşayacakları ümidiyle gelmişti. Yemeği evde yediler. Ev güzel ve büyük, sofrası zengin ama neşesizdi. Ev sahibi Metropolit gibi iyimser değildi:

"Anadolu paylaşılyordu. Biz de, Pontus devletini kolayca hayata geçirebileceğimiz hevesine kapıldık. Çünkü Türklerin bittiğini, yeni bir savaşı göze alamayacağını, büyük devletlere boyun eğeceğini sanı-yorduk. Kilisenin öncülüğünde örgütlendik. Yunanistan'ın ve İngiltere'nin yardımıyla silahlandık. Birçok çete kurduk.82*3Ama bu Türkler şaşırtıcı bir millet. O ağır yenilgiye rağmen canlandılar, onlar da çe-teler kurup silaha sarıldılar. Ankara da, o kadar sıkışık olduğu halde bize karşı asker ayırdı. Doğrusu şu, her gün biraz daha erimekteyiz.

94 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Kısacası Mösyö Amiel, amacımıza silahla ulaşabilmemiz çok zorlaş-tı. Davamızı siyasallaştırıp Avrupa'nın desteği ile masada kazanma-ya bakalım. Nasıl olsa Avrupa, Müslüman Türklere karşı Hristiyan Pontusluları tutacaktır. Mösyö Konstantinidis gerçek durumumuzu bilsin. Yoksa tarihe gömülmemiz çok sürmeyecek."

İÇ ANADOLU'ya yaklaştıkça, kurt hücumuna uğramış koyun-lar gibi birbirine sokulmuş kerpiç evlerden kurulu yoksul, neredeyse erkeksiz köylerden, kel dağların eteklerinden, kırıç topraklardan ge-çerek, karanlık, bakımsız kasaba ve şehirlerde konaklayarak ilerleyen kabile, altı gece ve yedi gün süren yorucu bir yolculuktan sonra akşa-ma doğru Ankara'ya ulaştı.

Altı yüzyıllık devletin anavatanı Anadolu, bütün imparatorluk-ların anavatanlarının tersine, utanılacak kadar yoksul ve bakımsızdı. Nesrin'in neşesi sönmüştü.

Onun hayal kırıklığını fark eden tel gözlüklü doktor Kâmil Bey, "Bak kızım.." demişti, "..bir tekerleme vardır, bilir misin: Çalıydı, çırpıydı ama evimdi. Anadolu da yoksuldur, çıplaktır, bakımsızdır ama vatanımızdır. Osmanlı Devleti Anadolu'yu sürgün idarecilerin, mül-tezimlerin, mütegalibelerin, ağaların, cahil hocaların, şeyhlerin in-saf ve iz'anına terk etmiş. Halk uyanamamış, hayatı zar-zor sürük-lemekle yetinmiş. Onun için şehirlerimiz, topraklarımız böyle. Hele şu vartayı atlatalım, el birliği ile Anadolu'yu şenlendirir, halkımızı da uyandırırız. Buraları 40 yıl sonra tanıyamazsın. Vatan artık padişahın mülkü değil ki, herkesin. Bunu anladığı gün halk sabana, kazmaya, çekice, kaleme, başka bir hevesle sarılacaktır."

Nesrin o kadar sevdiği İstanbul'u düşündü. O da Anadolu gibiy-di aslında. Halkta yaşama sevinci yoktu, galiba hiç olmamıştı. Halk nasıl canlandırılabilirdi acaba?

Şimdi Mevki Hastanesi'nin bulunduğu, Çankırı Kapısı denilen yerde, kimlik denetimi yapılan bir karakolun önünde durdular. Nes-rin, karşılayıcıların arasında dayısını görünce, arabadan atladı, deli gibi koşup sarıldı. Dr. Kâmil Bey'e, Y. Kadri'ye, Dr. Hasan'a, Yüzbaşı Faruk'a, öteki subay ve eşlerine tek tek veda etti.

Kağnı kolu da atlı jandarmalarla birlikte ilerleyip sağa saparak, Sarı Kışla'ya yol aldı. Kışlada bekleyen subaylar, yüz sandık mermiyi,

iki ağır makineli tüfeği ve az da olsa öteki gereçleri görünce, bayram ettiler.

Ordu, bir tek fişeğe bile sevinecek kadar yoksuldu ve acımasız savaş adım adım yaklaşıyordu.

KISA bir eğitimden geçirilmiş Yunan gençlerini de, bu saatte ge-miye bindiriyorlardı. Ertesi sabah İzmir'de olacaktı. Oyuna gider gibi neşe içindeydiler. Hepsinin yepyeni üniformaları, İngiliz botla-rı, palaskaları, alüminyum mataraları, branda bezinden yapılmış sırt çantaları, ekmek torbaları vardı. Eğitimlerini Anadolu'daki birlikler-de tamamlayacaklardı.

Güverteye yayılan gençler, yarım yamalak Türkçe bilenlerin uy-durduğu oynak bir şarkıya başladılar:

Mustafa more Kemali

Bre inatçı ka/ali..82c

KIZILAY Genel Merkezi adına Y. Kadri'yi karşılayan şişman adam, faytonu, Hacı Bayram camisine çıkan dar yolda, camlı bir ka-pının önünde durdurdu.

"Geldik efendim."

Kapıyı açtı ve yazarı içeri buyur etti. Kızılay Genel Merkezi ci-lasız bir masa ile tahta bir dolaptan ve birkaç iskemleden başka eşya bulunmayan küçük bir dükkândı. Tek fiyakası, masanın üzerinde du-ran manyetolu telefonu.

Adam Dr. Adnan Adıvar'a telefon edip bilgi verdi. Az sonra, Meclis İkinci Başkanı Dr. Adnan Adıvar, Kızılay Başkanı İsmail Be-sim Paşa ve Ruşen Eşref Bey koşarak geldiler. Kucaklaştılar. Yandaki kahveden çaylar getirildi. Y. Kadri'yi, İstanbul ve yolculuk hakkında soru yağmuruna tuttular. Ancak bütün soruları yanıtladıktan sonra, Dr. Adnan'a, "Halide Hanım nasıl?" diye sorabildi. "Her zor işin gö-nüllüsü. Çok şevkli. Bu akşam göreceksin. Odan hazır, bizimle kalı-yorsun."

Y. Kadri nazikçe itiraz etti:

"Yoo, rahatsız etmeyeyim. Otelde kalırım."

Kahkahayı bastılar.

"Ne oldu?"

Yakup Kadri Karaosmanoğlu Ruşen EşrefÜnaydın

Dr. Adnan Adıvar

"Ankara'da otel ne gezer? Taşhan denilen pireli bir hanımız var. O da her zaman doludur. Bir tek lokanta bile yok."

"Ankara'ya birtakım önemli yabancıların gelip gittiğini okuyo-ruz, onları nerede misafir ediyorsunuz?"

"Ya istasyonda, kör hatta çekilmiş eski bir yataklı vagonda, ya da yine istasyonda bulunan küçük misafirhanede."

Y. Kadri, Ankara hakkında bir şeyler duymuştu ama artık dün-yaca ünlü bu şehrin bu kadar geri olduğunu tahmin etmiyordu.⁸³İr-kildi.

Ruşen Eşref Ankara'yı özetledi:

"Vilayet konağının odaları, Bakanlıklar arasında bölüşülmüş du-rumda. Her Bakanlığa bir veya iki oda düşüyor. Milli Savunma Ba-kanlığı, Taş Mektep diye anılan erkek lisesinin; Eğitim Bakanlığı ise, Basın Genel Müdürlüğü ile birlikte Öğretmen Okulu'nun binasına sığınmış durumda. Aynı binada, bazı milletvekillerinin kaldığı Mec-lis yatakhane-i ile yemekhanesi de var. Velhasıl burada yanaşık dü-zen yaşıyoruz."

Sözü Dr. Adnan Bey kaptı:

"Hiç kimsenin redingotu ya da ona benzer resmi bir elbisesi yok. Allahtan Hamdullah Suphi İstanbul'dan kaçarken, 'jaketatay'ımı yanı-na almış. Bir yabancı misafiri, elçiyi kabul ederken, hepimiz sırayla o tek protokol elbisesini giyerek, makamımızın vakarını koruyor ve dünyaya meydan okuyoruz."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 97

"Uzakça oturan Bakanların makam atı var. Fevzi Paşa'ya iltimas geçildi, ona tek atlı bir makam faytonu verildi."

Yine kahkahayı bastılar.

"M. Kemal Paşa nerede oturuyor?"

"İstasyonda bir binada. Ankaralılar, şehrin dışında, Çankaya de-nilen bir yerdeki büyükçe bir eski bağ köşkünü satın alıp Paşa'ya he-diye ettiler. Yakında oraya taşınacak."

"Kendisini ne zaman görebilirim acaba?"

"Yarın sabah Fevzi Paşa'yla birlikte Eskişehir'e gidecek. Oradan da Kütahya'ya geçecekler. Ne zaman dönerler, belli değil. Sanırım Re-fet Paşa görevden alınacak."

İsmail Besim Paşa meraklandı:

"Refet Paşa'ya ne görev verecekler? Malum ya, pek nazlıdır, her görevi beğenmez."

Dr. Adnan Y. Kadri'ye döndü:

"Ankara'da tek lüksümüz bu işte. M. Kemal Paşa'ya kapris yap-mak."

NESRİN ile Vedia evin avlusunda ılık ılıa kucaklaştılar. Komşular avluya döküldü. Nesrin'i ayak üstü sorguya çektiler. Me-raklı kadınların ellerinden zorlukla kurtulup odaya girebildikleri za-man hava karmaya yüz tutmuştu.

Vedat gaz lambasını yaktı. Vedia pompalı gaz ocağına acele çay suyu koydu. Börek de yapmıştı. "Beş çayımızı içelim.." diye güldü, "..odalardan biri boşalacak. Eskişehir'e tayin oldular. Birkaç gün için-de odana geçer, rahat edersin. şimdilik, kusura bakma, bu odada bi-zimle kalacaksın."

Vedat, ortamın yoksulluğundan utanmıştı. "Ev yok.." diye açıkla-ma yapma gereğini duydu, "..bulunabilenler de böyle. Gidebileceğiniz hiçbir yer yok. Kadınların çarşıya çıkması bile yadırganıyor. Porselen tabak, ince cam bardak bulmak büyük sorun."

Vedia örtülü bir hüznle gülümsedi:

"Ortaaa geldin sen."

Vedat bu fırsattan yararlanıp kaçınılmaz soruyu sordu:

"Anlat bakalım, niye geldin?"

Nesrin'in gözleri kısıldı:

98 şu ılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Babamın Hürriyet ve İtilafılarla düşüp kalkmasından, Ali Kemal'in yazılarını beğenmesinden, sözlümün ve ailesinin İngilizle-re yaltaklanmasından, çevremizdeki ailelerin onursuzluğundan sıkıl-dım, bunaldım, utandım, iğrendim. Sonunda buraya attım canımı."

"Baban nasıl izin verdi?"

"Vermedi ki."

"Eee?"

"Kaçtım."

"Anlamadım!"

"Aman dayı, anlamayacak ne var? Bir gün çok sıkıldım, bavulu-mu, takılarımı, biraz param vardı, paramı aldım ve evden çıktım. İki gün bir arkadaşım da kaldım. Sonra da gemiye bindim."

Vedat da, Vedia da bakakaldılar.

"..İnebolu'dan mektup attım. Artık nerde olduğumu biliyorlar."

Konuşmaktan rahatsız olduğu bu konuyu kapatmak için hızla yerinden kalkıp kocaman bavulunu açtı:

"Bakın, size ne ciciler getirdim."

Getirdiğı hediyeleri sedirin üstüne sıralamaya başladı. Neler ge-tirmemişti ki? Vedia Haylayftan alınmış

süslü çikolata kutusunu gö-rünce ağlamaya başladı.

DR. ADNAN ve Halide Edip, Kalaba'da Genelkurmay Başkanlı-ğ'na yakın bahçe içindeki bir evde oturuyorlardı. Evin çatı katında-ki odayı Y. Kadri'ye vermişlerdi. Y. Kadri bavulunu açıp yerleşti, traş olup biraz dinlendikten sonra, yemeğe indi.

Yemekte Ruşen Eşref Ünaydın ile eşi Saliha Hanım da vardı.

Ruşen Eşref, M. Kemal Paşayı Çanakkale Savaşı hakkındaki uzun röportajı yaparken tanımış, hayran olmuş, Paşa Anadolu'ya ge-çince, ardından gelip emrine girmişti. Yazgısını M. Kemal'e bağlamış ilk sivillerdendi.

Yemek neşe içinde başladı, savaşı mavaşı unutup edebiyatın gi-zemli dünyasına daldılar. Yemeğin sonuna doğru söz döndü dolaştı, Ankara yönetiminin aşmak zorunda olduğu zor ve karışık sorunlara dayandı.

Düze çıkmak için bir dizi mucize gerekiyordu.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 99

SABAH M. Kemal ile Fevzi Paşalar trenle yola çıktılar.

Vagon eski, sıralar tahtaydı. Odunla çalışan tren saatte 30 km. hız yapabiliyordu. Yolda odun biterse, görevliler trenden inip istas-yon bahçesindeki, yol kıyısındaki ağaçları kesip parçalıyor, onları ya-karak yola devam ediyorlardı.

Eskişehir'e akşam varacaklardı.

Demiryolunun yanındaki toprak yoldan bir kağıdı kolu geçiyor-du. Son kağıdının üstündeki kirli yüzü çocuk ayağa kalkıp trene as-kerce selam durdu.

M. Kemal Paşa güldü, elini Fevzi Paşa'nın elinin üstüne koydu:

"Paşam, İsmet Paşa eşini, annesini Malatya'ya aldırdı. Siz de ço-cukları İstanbul'dan Ankara'ya getirecektiniz. Ne oldu? Bir terslik mi çıktı?"

"Evet. Küçük kızım hastalanmış."

"Nedir?"

"Menenjit."832

Fevzi Paşa'nın, özel dertlerini hiç yansıtmayan esmer yüzüne şefkatle baktı:

"Şimdi nasıl?"

"Tehlikeyi atlattım."

"Sevindim. Kim ilgileniyor?"

"Doktor Tevfik Sağlam."

"İyi. Ben de onu tavsiye edecektim. Anneme de o bakıyor.."

M. Kemal'in sesindeki titreyiş de Fevzi Paşa'nın içine dokundu.

"..Hakkımdaki idam kararını annemden saklamayı becereme-mişler. Duyması sağlığını bozdu. Bir türlü toparlanamıyor. Yolculuk yapabilecek hale gelirse, ben de annemi Ankara'ya aldıracağım."

Susup düşünceye daldılar.

TALİME on beş dakika ara verilmişti. Sakız Adası'ndan Anado-lu'ya gelmiş olan Panayot, başını, büküğü dizlerine dayamış, düşü-nüyordu.

Kısa bir eğitimden sonra Anadolu'ya getirilip çeşitli birliklere dağıtılan neşeli gençlerden biri de oydu. Cephe gerisine ilişkin renkli serüvenler hayal etmiş, kısmetine Aydın'daki 18. Bağımsız Alay düş-müş, neşesi çok çabuk yok olmuştu.

100 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

İssız, karanlık, ölü bir şehirdi Aydın. Bir yıl önce Yunanlılarca ya-nsı yakılmıştı. 60.000'den fazla Türk işgal altında olmayan yerlere kaç-mıştı.8313Orada burada sürünüyor olmalıydılar. Kaçmamış olan yaşlı Türklerse pek az sokağa çıkıyorlardı. Aydın'ın güneyinde bulunan kü-çük ama atak Türk birlikleri zaman zaman Menderes ırmağını aşarak alaya baskın veriyorlardı. Yüreğine can korkusu düşmüştü. Sıcaklar bastırılmış, yeni silahlar gelmiş, talimler ağırlaşmış, subaylar sertleş-mişti. Teğmen, bu sabah talim başlamadan önce şöyle demişti:

"Bu seferki savaş, çok zorlu olacak."

Çok zorlu ha!

Bu söz aklına geldikçe ağzı kuruyordu.

::

M. KEMAL PAŞA ile Fevzi Paşa, gece Eskişehir'de kaldılar, sa-bah İsmet Paşa'yı da alarak, Kütahya'ya, Güney Cephesi karargâhına geldiler. Bütün gün mevzileri gezdiler. Akşam toplandılar.

M. Kemal kısa bir görüşmeden sonra, kararını açıkladı: Güney ve Batı Cepheleri birleştirilecek, İsmet Paşa Batı Cephesi komutanlı-ğını üstlenecekti. Açıkta kalan Refet Paşa'ya Milli Savunma Bakanlı-ğını önerdi. Paşa'nın askerliğine değil, kıvrak zekâsına ve pratikliğine güvenirdi. Ama Refet Paşa, Genelkurmay Başkanlığını istediğini sez-dirdi. Daha bir ay önce, sekiz tümeni birarada yönetmeyi becereme-miş olan Refet Paşa'nın bu isteği, M. Kemal Paşa'nın canını sıktı:

"Genelkurmay Başkanlığı, bizim teşkilatımıza göre, bugün fiilen Başkomutanlık makamıdır. Siz henüz Türk ordusuna Başkomutan olacak nitelikleri kazanmış değilsiniz. Bunu aklınızdan çıkarınız!"

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 101

Bunun üzerine Refet Paşa da Milli Savunma Bakanlığını kabul edemeyeceğini mırıldandı. M. Kemal, "O sizin bileceğiniz iş.." dedi, İsmet Paşa'ya döndü, "..Paşam, komutayı hemen devralın. Dönme-miz gerekiyor."84

"Başüstüne!"

Geç vakit Kütahya'dan ayrıldılar.

Vagonun loş ışığında konuşarak yemek yediler. Sofraları pek sa-deydi: Zeytin, peynir ve ekmek. M. Kemal'in hizmet çavuşu Ali Me-tin çayları getirip bıraktı. Sessizce çıktı.

Batı Cephesi, Söğüt'ten Söke'ye kadar genişlemişti. Cepheye bağlı bütün tümenleri artık bir elden idare etmek mümkün değildi. Kolordu düzenine geçmek ise zordu. Kalabalık bir karargâh örgütüne gerek vardı. Geçici bir zaman için, kalabalık bir karargâha gerek gös-termeyen 'grup' düzenine geçmek doğru olacaktı.

Bir süreden beri tartışılan bu konuyu bir sonuca bağlayarak, ilk adımda üçer tümenli dört grup kurulmasına karar verdiler. M. Ke-mal, "Grup komutanlıkları için kimleri düşünürsün?" diye sordu.

"Albay İzzettin, Kemalettin Sami, Halit ve Arif Beyler."85

M. Kemal ve Fevzi Paşalar başlarını sallayarak isimleri onayla-dılar.

"Asıl sorun asker ve silah sayımızın çok düşük olması. Buna kar-şılık Yunanlılar seferberlik ilan etti."

Ankara seferberlik ilan edemiyordu. Çünkü seferberliğin gerek-tirdiği ne para vardı, ne malzeme, ne de silah.86Fevzi Paşa homur-dandı:

"Dostluk Antlaşması imzalanalı hayli oldu. Rus yardımı hâlâ cid-di olarak başlamış değil."

M. Kemal sigara yaktı:

"Ne yapalım, biz de kendi kaynaklarımızı kazımaya devam ede-riz."

Sıkıntı içinde sustular.

Trenin gürültüsü sessizliği hışım gibi ezdi.

BİNLERCE KİLOMETRE kuzeyde, Meşenski caddesindeki Türk Büyükelçiliği'nin ikinci katındaki çalışma odasında, Ankara'nın Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Cebesoy Paşa ile Elçilik Başkâ-

102 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

tibi Aziz Meker, listeleri inceliyorlardı. Elçilik görevlileri, Moskova Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Anadolu'ya gönderilen bü-tün askeri malzemenin dökümünü çıkarmışlardı. Bugüne kadar Ana-dolu'ya pek az silah ve cephane yollandığı anlaşılıyordu. Yardım arta-cağına azalmış, son günlerde

ise bütünüyle durmuştu. Oysa imkân-sızlık içinde kıvranan ordu, hasta can bekler gibi silah ve cepbane beklemekteydi.

Ali Fuat Paşa patladı:

"Hemen şimdi Dışişleri Komiserliği ile temasa geç, Komiser Çi-çerin'le en kısa zamanda özel bir konuşma yapmak istiyorum."

"Peki efendim."

Çiçerin geç gelip sabaha kadar çalışırdı. Birçok görevli de onunla birlikte sabahlıyordu. Aziz Bey telefon ederken Ataşemiliter Binbaşı Saffet Arıkan içeri girdi. Yüzü allak bullaktı.

"Ne oldu?"

"Hayreti Bey'le konuştum. Enver Paşa'nın her faaliyetini gizlice bize bildirmeye razı oldu."

"Ee, daha ne istiyorsun? Bu ne surat?"

Ankara, son günlerdeki bazı faaliyetleri kuşku uyandırdığı için eski başkomutanın izlenmesini istemişti. Talat Paşa'nın yeğeni olan Hayreti Bey, Moskova'da Enver Paşa'nın kâtipliğini yapıyordu. Saffet koltuğa ilişti:

"O da kaygı içindeymiş. Bu yüzden kolay anlaştık. Paşa'nın bir-kaç mektubunun suretini verdi."

Mektup suretlerini Paşa'nın önüne bıraktı. Mektuplara göz atar atmaz Ali Fuat Paşa'nın da yüzü, Saffet'ininki gibi allak bullak oldu. En-ver Paşa'nın, Anadolu'daki arkadaşlarına silahlı bir parti kurulması için emir verdiği, ilkbaharda, Müslüman bir Bolşevik birliği ile doğu sınırından Anadolu'ya girmeyi tasarladığı anlaşılıyordu.⁸⁷

İlkbahar gelmişti.

Ali Fuat Paşa, boğuk bir sesle, "Bu adam yine silahlı macera pe-şinde.." dedi, "..halbuki daha geçen günkü görüşmemizde, memleket-te ikilik çıkarmayacağına söz vermişti."

"Doğu sınırımızı güven altına aldık, tam bütün gücümüzle batı-ya döneceğimiz sırada, bu ne büyük bir talihsizlik."

"Durumu hemen Ankara'ya bildirelim."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 103

Telgraf Moskova'dan Ankara'ya ancak on beş günde ulaşıyordu. Aziz Bey telefonu kapattı. Şaşırmış bir hali vardı. "Ne o? Yoldaş Çiçerin yine mi çok meşgulmüş?" "Hayır efendim. Sizi hemen bekliyor."

Y. KADRİ bu akşam da yemeğini aşağıda yemişti. Ne yemek ye-necek başka yer vardı zaten, ne de Halide Hanım'ın ısrarına karşı koy-mak mümkündü. Yemek bitmiş, kahve içiyorlardı. Dr. Adnan, Mec-lis'in durumunu soran Y. Kadri'ye bilgi vermektedir:

"Başlangıçta yakınımıza kadar yayılan isyanlar yüzünden çok güç günler geçirdik. Bir baskına karşı Halide bile silah kullanması-nı öğrenmek zorunda kalmıştı. Durumu anla. O günler geride kaldı çok şükür.

Meclis kurtuluş için kesin kararlı ve tam bir birlik halin-de. Ama tabii çeşitli eğilimler var. Başlıcaları, ilericiler, muhafazakâr-lar, solcular ve fanatik İttihatçılar. Tartışma eksik değil. Belki de dün-yanın en özgür meclisiyiz. Paşa, dağınıklığı gidermek ve muhalefete karşı dayanışma içinde olmak için ilericilerle bir grup kurmayı düşü-nüyor."878

Y. Kadri inanmakta zorluk çekti:

"Demek muhalefet zorlu."

Dr. Adnan gülerek, "Hatta bazı kez çok zorlu.." dedi, "..tutucular saltanatı kaldırıp cumhuriyete gideceğinden kuşkulanyor. Solcular Bolşevikliği benimsemediği için karşılar. İlericilerin içinde de bakan olamadığı için küskünler, kaprisliler var. İttihatçıların çoğu Paşa'nın yanında ama en sert muhalefeti fanatik İttihatçılar yapıyor."

"Dertleri ne?"

"Bunlar Enver Paşa'dan başka lider kabul etmiyorlar."8713

"Nerde Enver şimdi? Almanya'da mı?"

"Hayır. Moskova'da."

MOSKOVA'da çarlık zamanından kalma büyük binanın zengin döşeli, geniş odasının bir köşesinde, örtüsü halı desenli bir masanın başında çay içiyorlardı. Masanın üstünde fokurdayan, büyükçe bir Rus semaveri vardı. Ali Fuat Paşa konuşmasını sürdürdü:

"..İşgal kuvvetleri silahlarımızın büyük kısmını İstanbul'da top-ladılar. El koydukları toplarımızın sayısı iki bine yakındır.."88

104 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Çiğerin uzun bir 'oooo!' çekti.

"..Ayrıca birçok topumuzu da kamalarını alarak kullanılmaz hale getirdiler. Damat Ferit, İngilizlere yaranmak için 90 bin sandık cep-haneyi Marmara denizine döktürdü.."89

"Ne diyorsunuz?"

"Evet, örneğine az rastlanılır türden bir haindi. İngiltere Tür-kiye'ye silah satılmasını yasakladı. Elimizde yalnız Doğu ve İç Ana-dolu'daki depolar var. Mesafeler uzak, yol yok, taşıt az, silahlar eski. Buna rağmen Sayın Komiser, zoru başardık, bugüne kadar bu sınırlı kaynaklarımıza dayanarak savaştık. Ama ne zamana kadar böyle sür-dürebiliriz?"90

Çiğerin alıngan bir sesle, "Size hayli silah ve cephane yardımı yaptık" dedi.

"Teşekkür ederiz ama şunu söylememe izin veriniz: Biz emper-yalizmin donattığı bir ordu ile savaşıyoruz. Bugüne kadar yaptığınız yardımlar ise bir tümeni bile donatmaya yetmez."

"Yanlışınız var!"

"Sadece 8 top, 20 hafif makineli tüfek ve 4.076 piyade tüfeği."91

"Emin misiniz?"

"Kesinlikle. İşte liste.."

Listeyi Çiçerin'in önüne bırakarak, "..Ama sorun bu değil" dedi.

"Nedir?"

"İki ay kadar önce sizinle çıkarlarımızı dengeleyen bir antlaşma yaptık. Bu antlaşma ile siz, en hassas yeriniz olan güney sınırımızı güven altına aldınız. Boğazlar yeniden bizim olunca, Akdeniz yolu-nuz da açılmış olacak, dünya ile bağlantınızı sağlayacaksınız. Siz de buna karşılık bize silah ve para yardımıyla bulunmayı taahhüt et-miştiniz."

Dışışleri Komiseri sesini yükseltti:

"Biz taahhütlerimize sadığız."

"öyleyse Anadolu'ya silah sevkıyatını niye durdurduğunuzu so-rabilir miyim?"⁹²

Çiçerin hırçınca reddetti:

"Böyle bir olay yok!"

Ali Fuat Paşanın sesi de yükseldi:

"Var! Sorun da bu işte."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 105

"Yardım devam ediyor!"

"Hayır! Durdurdunuz Sayın Komiser.."

Çiçerin'in gözlerinin içine bakarak konuştu:

"..Çünkü bize yardım ederek İngilizleri kızdırmaktan çekiniyor-sunuz."^{92a}

Çiçerin sertleşti:

"Biz mi İngilizlerden çekiniyoruz?"

"Evet siz! Çünkü siz de bizim gibi abluka altındasınız. Batıda İn-giliz ve Fransız, doğuda Japon ablukası sürüyor. Nefes alamıyorsu-nuz.⁹³Bu çemberi kırabilmek için kısa bir süre önce İngilizlerle bir ticaret sözleşmesi imzaladınız.⁹⁴Ama daha bu sözleşmeyi çalışır hale getiremediniz. Gelin, açık konuşalım. Halden anlarız. Emperyaliz-min ne olduğunu sizden daha iyi biliyoruz. Çünkü onun kurbanıyız."

Ayağa kalktı.

"..Bunun içindir ki savaşı sürdürüyoruz. Bunun içindir ki Bekir Sami Bey'in yaptığı bütün anlaşmaları reddettik. Yoldaş Çiçerin! Eğer uzlaşamazsak emperyalizm ikimizi birden avlayacak.."

Sesini düşürdü:

"..istiyorsanız, silah sevkiyatını İngilizlerden gizli yapalım."95

Bu öneri Çiğerin'i derinden sarstı.

Abluka, isyanlar ve kıtlık içinde tutunup yaşayabilmek için çır-pınan yeni rejim, herkesten ve her şeyden kuşkulanmaktaydı. Bekir Sami'nin Lloyd George'a yaptığı öneriyi öğrenmişler, bundan çok ra-hatsız olmuşlardı. İngilizleri yumuşatmak için azaltılan silah sevkiya-tı, bunun üzerine gerçekten durdurulmuştu. Galiba durumu yeniden değerlendirmek doğru olacaktı. Başını kaldırdı, "Oturun dostum." dedi, "..çayımız ve vaktimiz var. Konuşalım."

İNGİLİZLERİN, özellikle Albay Ravvlinson'u Ankara'nın elin-den alamadıkları için İstanbul'da yeni bir milliyetçi avına çıkacakları duyulmuştu.96Ankara sürekli, sicili temiz subay, usta, silah, cepha-ne ve askeri gereç isterken, Muharip örgütünün bu söylentiyi dikkate alıp çalışmaları durdurması söz konusu olamazdı. Gizliliğe daha çok dikkat ederek çalışmayı sürdürdüler.

Haliç'teki depolardan birinin komutanı, deposunun sıkı dene-tim altında olmadığını söylemişti. Parça parça kaçakçılık yapıp tehli-

106 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ke olasılığını artıracaklarına, bu kez büyük kaçakçılık yapmaya karar verdiler. Bunun için İngilizleri uyandırmayacak bir yol bulmak ge-rekiyordu. Haberalma* kolu harekete geçti. Üç gün sonra akşamüs-tü Binbaşı Ekrem, Yüzbaşı Aziz Hüdai ve örgütün haberalma kolu-nun başı Kurmay Yüzbaşı Seyfi Akkoç, gereklikçe kullandıkları Ak-saray'daki güvenli evde biraraya geldiler. Örgütün bunun gibi birkaç güvenli evi daha vardı.

Yüzbaşı Seyfi gelir gelmez, daha oturmadan, "Galiba aradığımız gibi birini bulduk" dedi.

"Yaşayın!"

Perdeleri kapalı küçük odaya geçtiler.

"İngiliz Haberalma Teşkilatı'nın deniz bölümü Galata'da İstav-ropulos hanında çalışıyor. Şefi Yüzbaşı Gordon. Emrinde birçok ajan bulunuyor. Çoğu Ermeni ve Rum. Birkaç da Türk var."97

Aziz Hüdai sunturlu bir küfür savurdu. Ekrem yüzünü buruştu-rarak, "Yoksa bu satılık Türklerden birinin yardımını mı isteyeceğiz?" diye sordu.

"Hayır. Yüzbaşı Gordon'un çok güvendiği şeflerden birine çen-gel atacağız."

"Kim bu?"

"Babası, vaktiyle önemli devlet hizmetlerinde bulunmuş bir Os-manlı Ermenisi. Yüzbaşı Gordon'un en önemli adamı. Birçok habe-ralma ajanı bu adama bağlı. Bize yanaşabilirmiş. Çünkü İngilizlerden beklediğini bulamamış."

"Ne bekliyormuş İngilizlerden?"

"İnsanca, uygarca muamele."

Güldüler.

"Adı ne bu safdilini?"

"Pandikyan."98

PANDİKİYAN EFENDİ, geç saatte çalıştığı handan çıktı. Gala-ta'daki Cenyo lokantasına doğru yürümeye başladı. Üç günden beri kendisini izleyen gizli örgütün fessiz, pardösülü iki adamı da peşine takıldı. İşten çıkınca bu lokantaya uğrayıp yemek yediğini saptamış-lardı. Adamlar, Pandikyan Cenyo'ya yaklaşıırken, hızla iki yanına geç-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 107

tiler. Soldaki, pardösüsünün cebindeki tabancanın namlusunu Pan-dikyan'a dayadı. Yırtıcı bir sesle fısıldadı:

"Sakın bağırayım, kaçmaya yelteneyim deme. Kalbura dönersin. Ne söylenirse onu yap."

Böğrüne dayanan namlu Pandikyan için çok açıklayıcıydı.

"Peki."

"Sakin yürü."

Sağdaki ilk sokağa döndüler. Az ilerde bir otomobil bekliyordu. Sivil giyinmiş bir subay olan şoför kapıyı açtı. Bindiler. Şoför telaş et-meden, çevreye göz atarak yerine geçti. Araba hareket etti. Adamlar-dan biri siyah bir torba uzattı:

"Başına geçir Pandikyan Efendi."

Pandikyan söylenileni yaptı."

Otomobil örgütün Aksaray'daki gizli evinin önünde durdu. Hava iyice kararmıştı. Pandikyan ve iki adam indiler. Otomobil bekleme-den uzaklaştı. Evin kapısı çalınmadan açıldı. İçeri girdiler. Pandik-yan'ı kollarından tutarak biraz yürüttüler, bir iskemleye oturtular.

Aziz Hüdai, "Gözlerini açabilirsin" dedi.

Ter içindeki Ermeni torbayı başından çekip aldı. Küçük gaz lam-basının soluk ışığı altında, tam karşısındaki masasın başında üç üni-formalı subayın oturduğunu gördü. Gölge gibi görünüyorlardı. Orta-da oturan Aziz Hüdai, "Pandikyan Efendi.." dedi, "..Türk milli kuvvet-lerinin misafirisin."

Pandikyan titredi.

"..Sen de bizim gibi bu toprakta doğdun, büyüdün, okudun. Ne Ermenisin diye aşağılandın, ne Hristiyanısın diye eziyet gördün. Yüz-yıllarca birlikte çaldık, oynadık, yedik, içtik, ağladık, güldük. Çünkü yurt kardeşiydik. Sonra aramıza birtakım entrikacılar, dünyayı yalnız kendilerinin sanan güçler ve satılık, kiralık, hayalci adamlar girdi. Acı olaylar oldu. Bugüne geldik. Bu yurdun hepimizin üstünde hakkı var. Bu hak, bu yurdun insanlarına zerre kadar saygısı ve acıması olma-yanlara hizmet edilerek mi ödenir?

Vicdanımı yokla ve cevap ver!"

Pandikyan'ın gözleri nemlenmişti.

"Konuşabilir miyim?"

"Lütfen."

Pandikyan Efendi konuşmaya başladı.100

108 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

M. KEMAL PAŞA gece geç saate kadar Genelkurmay'da çalışmış, gece de orada kalmıştı. Görüşmek için çağırdığı Albay Kâzım Özalp'i bekliyor, karargâhın bir odasında kalan Dr. Refik Saydam'ın Kadife Hanım adlı güzel kedisiyle oynuyordu. Yaver Salih, Kâzım Özalp'in geldiğini bildirdi.

"Buyursun."

Kedinin gıdısını okşayıp yere bıraktı, ayağa kalkıp Kâzım Bey'i karşıladı. En güvendiği komutanlardan biriydi. Oturdular. Paşa he-men konuya girdi:

"Batı Cephesi birlikleri grup düzenine geçti. Yunan işgali altın-daki İzmit bölgesi çevresindeki dağınık kuvvetlerimizi de bir komuta altında toplamak istiyoruz. Orada zayıf bir tümen ile bir süvari tuga-yı, birkaç da milli müfreze yani disiplinli çete var. Bu birliği grup ola-rak değil, düşmanın güçlü sanması için Mürettep Kolordu diye ad-landıracağız.."

Baktı:

"..Komutanlığımı kabul etmenizi istiyorum."

Albay Kâzım doğuda-batıda birçok birlikte görev almış, ateşten geçmiş, iyi örgütçü, her an göreve hazır bir subaydı. Duraksamadan cevap verdi:

"Emredersiniz."100a

"Ne zaman hareket edebilirsiniz?"

"Ne zaman hareket etmeliyim?"

"Bir an önce."

"Öyleyse yarın sabah yola çıkabilirim."

SABAH Yüzbaşı Aziz Hüdayi Sirkeci'de, köprü yakınında, Reşa-diye caddesinin başındaki Türkiye Nakliyat Ambarı'nın kapısından içeri girdi. Sivil giyinmişti. Üst üste yığılmış sandıkların ve çuvalların arasından geçerek ilerledi. Depo bekçisi Mahmut Ağa önüne çıktı. Aziz Hüdayi Bey'i tanıyınca yol verdi:

"Hüsnü Bey yerinde."

Küçük odada, üstü dosyalarda dolu eski, tahta bir masanın ba-şında, uzun yüzlü, tel gözlüklü, badem bıyıklı, kollarına gömleği es-kimesin diye siyah kolluklar takmış, küçük memur havalı biri oturu-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 109

HüsniHimmetoğlu

İhsan Aksoley

yordu. Hüsni Himmetoğlu, terhis olduktan sonra serbest hayata atı-larak emanetçilik ve komisyonculuk yapmaya başlamış, Yavuz gru-bundan bir subayın önerisi üzerine Anadolu'ya küçük çapta silah ve malzeme kaçırmak için başarılı bir kaçakçılık teşkilatı kurmuştu. 101Kazancını ticari nakliyattan sağlıyor, kaçak askeri malzemenin Ana-dolu'ya gizlice ulaştırılması işinden ücret almıyordu. Çeşitli gruplar ve örgütler, hemen her gün ambara beş-on sandık kaçak askeri eşya getirirlerdi. Muharip örgütüyle de çok iş yapmıştı.

El sıkıştılar. Hüsni Bey kapıyı kapadı. Oturdular.

"Hemen konuya gireyim. Bu kez iş büyük."

"Ne kadar?"

"Yaklaşık 300 ton."

Hüsni Bey umutsuzca başını kaşıdı:

"Ooo! Yüzlerce sandık tutar. Bu kadar malı depodan nasıl çıkarı-rız? Gemiye nasıl taşıtırız? Gümrükten nasıl geçiririz? Askeri deneti-mi nasıl atlatırız? Çok zor, hatta imkânsız."

"Depodan çıkarma konusunu biz çözeriz. ötesini konuşalım. Pandikyan Efendi'yle görüşüp anlaştık."

Hüsni Bey'in gözleri açıldı:

"Nasıl anlaştınız? "

110 Şu Çılgın Türkler / Yunan BüyükTaarruzu

"Yine İngilizlerle çalışmaya devam edecek ama yaptıklarımızı görmezden, duymazdan gelecek. Yardımcı olacak. Bir aksilik olursa önceden haber verecek."

Hüsni Bey gevşedi:

"Bu çok iyi. Eğer Pandikyan bir açığımızı yakalamak için peşi-mizde dolaşan adamlarını bizden uzak tutarsa, gümrükten kolay ge-çeriz. İhracat Müdürü Pertev Bey ve gümrükçülerin çoğu Anado-lu'yu destekliyor. Gümrük Müfettişi Murat Davutyan da, Rıhtım Şir-keti Müdürü Yahudi Bohor Efendi de adamımdır. 101aEn zor kısım, askeri denetimi aşabilmek. Onu ne yapacağız?"

"Birlikte bir çare düşünelim."

"Peki. Hazırlık yapayım mı?"

"Evet."

Ayağa kalktılar. Elleri sımsıkı buluştu.

YÜZBAŞI AZİZ HÜDAİ Hüsnü Bey'in yanından ayrılırken, İs-tanbul'daki İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Harington da, Har-biye'deki karargâhında, bir büro subayına, Genelkurmay Başkanı Ma-reşal Wilson'a göndereceği raporun ana çizgilerini dikte ediyordu:

"Yunan ordusu iyi yönetilmiyor. Türk ordusu ise günden güne güçleniyor ve akıllıca yönetiliyor. Türklerin İzmit'in çevresinde bir kolordu kuracaklarını öğrendik. Yunanlılara devrettiğimiz İzmit102Türklerin eline geçerse, İngiliz ve Türk birlikleri, tarafsız bölgenin doğu sınırında, Gebze-Şile arasında karşı karşıya gelecekler. İstanbul'a yürümeleri halinde çok zor durumda kalırlar. Çünkü emrimdeki birlikler, Kemalist kuvvetlere karşı koyabilecek sayıda değil.."

Sıra, Majestelerinin hükümetini ayağa kaldıracak olan önerisi-ne gelmişti:

"..Yenilip ayrılmak zorunda kalmadan, İstanbul'dan ve Çanakka-le Boğazı'ndan kendimiz çekilmeliyiz. Hükümete bu önerimin gerek-çelerini ayrıntılı ve sözlü olarak da arz etmeye hazırım."103 1

Subay şaşkın bakıyordu.

"Kurmay Başkanına verin bu notu. Genişçe bir rapor olarak ya-zıp getirsin. Bugün Londra'ya yollamak istiyorum."

Ertesi günü kıyamet kopacak, Harington acele Londra'ya çağrı-lacaktı.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 111

LONDRA kaynarken, Hüsnü Bey, elinde çantası, Hovagim-yan işhanının dönerek yükselen mermer merdivenlerini tırmanıyor-du. İkinci katta, kapısında Fransız Denizcilik Şirketi yazan açık ka-pının önünde durdu. Şirketin direktörü Mösyö Şarl Kalçı'yi tanırdı. İngilizlerden nefret eden, şakacı, kültürlü, özgürlükçü, güvenilir bir insandı.103aOnunla birçok küçük iş yapmıştı. Ama bu seferki ötekile-re benzemiyordu. Besmele çekerek içeri girdi.

İçerisi denizciler, nakliyeciler, bir odadan öbür odaya koşuşan görevlilerle doluydu. Sivri sakallı Rum memur, gözü Anadolu'ya ara sıra silah kaçırdığını duyduğu Hüsnü Bey'e ilişince, huylandı. Kal-çı'nin sekreteri ise dostça güldü:

"Buyrun, bekliyor."

Hüsnü Bey, kapıyı kapadı, oturdu, alçak sesle, "Kaptanı ve tayfa-ları güvenilir bir gemi istiyorum" dedi.

"Sen işi iyice büyüttün ha! Gemiye ne yapacaksın?"

"Elimde birikmiş çok yük var."

"Nereye taşıyacak? Patagonya'ya mı?"

"İnebolu'ya."

Kalçi muzip muzip güldü:

"Anlaşıldı. Başka bir şey sormayacağım. Benim için hava hoş. Yakalanırsanız, sahtekâr Hüsnü beni kandırmış der, atlatırım. Yükü-nüz zıpzip midir, fişek midir, nedir, ben nereden bileceğim? Benim işim aracılık."

Ciddileşti:

"Çok dikkatli olun. Bugünlerde Pandikyan'ın adamları.."

Hüsnü Bey sözünü kesti:

"Pandikyan tamam."

"Ooo! İşte bu iyi. Ama çıkışta askeri denetim var."

Evet. Bu büyük sorundu. Hüsnü Bey uzun uzun kafa yormuş, bir çözüm bulmuştu. Utana utana, "Bana şu kıızı olan Rus kaptanın gemi-sini verebilir misin?" diye sordu.

Mösyö Kalçi'nin ağzı açık kaldı. Hüsnü Bey söze ve işe kadın ka-rıştırılmasından hiç hoşlanmayan katı bir adamdı. Dikkatle yüzüne baktı. Hüsnü Bey kıpkırmızı kesilerek, "Başka çare bulamadım" diye mırıldandı.

112 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Kalçi uzun bir kahkaha attı:

"Sonunda sen de yola geldin ha! Merak etme, gerekeni yapacağım. Şimdi ödeme nasıl olacak, ondan haber ver."

Fazla çekişmeden uyuştular.

Hüsnü Bey kapora olarak kendi cebinden 500 lira verdi. Çünkü Ankara, bu tarz toplu, büyük kaçakçılığı uygun görmüyordu. Başarı-labileceğine güvenmiyor, yakalanırlarsa, kaçırılan malzemenin imha edileceğini, bunun da bir felaket olacağını düşünüyordu. Az ve güven-li kaçakçılık yeğlenmekteydi. Bu yüzden para yollamamışlardı.104

"Gemiye ne zaman istiyorsun?"

"En çabuk zamanda."

BELÇİKA'nın İstanbul Elçisi De Well, Türk gazetelerinde çıkan ilginç yazıları çevirtir, ajans haberlerini

izler, diplomatik çevrelerden edindiği bilgileri birleştirip yorumlar, Brüksel'e düzenli olarak rapor ederdi. Başka yapacak ciddi bir işi yoktu.

Bugünkü raporunu yazıyordu:

"Kemalist hareket, Ankara'dan, Kafkasya, İran, Arabistan, Su-riye ve Mısır'a aksetmekle kalmadı, etki alanını Balkanlar, Rumeli ve Arnavutluk'a kadar genişletti..!104a

Büyük tehlikeydi bu. Sömürüye dayalı Avrupa ekonomisinin ve siyasetinin geleceği için Kemalistler'in yenilmeleri şarttı. Ama yeni-lecek gibi görünmüyorlardı.

Sıkıntı içinde bir puro yaktı.

ODESA adlı gemi, iki gün sonra, bakım bahanesi ile Halic'e girdi ve deponun yakınında demirledi. Rus soylularını ve Bolşevik karşıt-larını İstanbul'a kaçırp sonra Rusya'ya dönemeyen küçükçe gemiler-den biriydi. Kuşku çekmemek için gemi üç gün sessizce bekleyecekti. Bu arada Aziz Hüdaî ve Hüsnü Bey son hazırlıkları tamamlayacaklar-dı. Hüsnü Bey Mavnacılar Derneğinin Başkanı Mehmet Kahraman ve kalabalık bir hamal grubunun başı Kürt Abuzer Ağa ile bağlantı kurdu. Bunlar ağızları sıkı, yurtsever insanlardı.1041*

Çözülmesi gerekli ilk çetin sorun şuydu: Depodaki İngiliz nö-betçileri olay yaratmadan nasıl atlatacaklar ya da adamları ne yap-a-caklardı? Çünkü daha soyulacak pek çok depo vardı. İngilizlerin uya-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 113

nıp sıkı önlemler almasına yol açmamak gerekiyordu. Depo komuta-nı, "Biraz paramız var mı?" diye sordu.

Bir yıldır buradaydı. Nöbetçileri iyi tanıyordu. Düşündüğü çö-zümü anlattı. Yüzbaşı Seyfî, "Ohooo.." dedi neşeyle, "..o kadcıkcık pa-rayı, Yeni Cami önünde dilenir yine buluruz."

RUŞEN EŞREF, Y. Kadri'ye, "Yarın M. Kemal Paşa seni öğle ye-meğine bekliyor" dedi. Y. Kadri'nin kalbi ağzına geldi. İki yıldır tanı-mak için can attığı insanı sonunda görebilecekti.

Y. Kadri'yi Çankaya'ya faytonuyla Halide Hanım götürdü. M. Ke-mal Paşa Çankaya'daki eve yeni taşınmıştı. Bakımsız bir toprak yolu izleyerek bağlar ve bahçeler arasından geçip Çankaya'ya çıktılar. Yol-da Halide Hanım, "Fıkriye Hanım'ı görürsen, selamımı söyle" dedi.

"O kim?"

"Paşanın üvey babasının yeğeniymiş. Paşa'ya hayran olduğu an-laşılıyor. Kış başında İstanbul'dan çıkageldi. Böylece Paşa da zarif bir hanım elinin bakım ve özenine kavuştu."

Sesindeki kadınsı titreşimler Y. Kadri'nin dikkatinden kaçmadı.

"..Olağanüstü güzel gözleri olan bir genç hanım. Piyano çalma-sını da biliyormuş. Gelişi dedikodulara neden olmuştu ama zamanla alışıldı, konuşulmaz oldu. Bilgi düzeyi Paşa'yı tatmin eder mi, bile-mem. Malum, Paşa böyle şeylere çok önem veriyor."

Yerel giysileri içinde birkaç Giresunlunun beklediği bir nöbetçi noktasından geçerek iki katlı bir bağ köşkünün önünde durdular. Ha-lide Hanım geri dönerken Yaver Muzaffer Kılıç Y. Kadri'yi karşıladı,

misafir salonuna aldı. Bir dakika sonra M. Kemal Paşa geldi. Üzerin-de iyi dikilmiş lacivert bir elbise vardı.104c

Y. Kadri M. Kemal'i, İkdam gazetesinde yayımlanacak olan yazı-sında şöyle anlatacaktı:

"M. Kemal Paşa, sivil giyinmiş, ortadan biraz daha boylu, zayıf ve sarışın bir zattı. Gazetelerde gördüğümüz resimlerinden hiçbirine benzemiyordu. Kendisi bu resimlerin hepsinden daha sevimli, daha canlı, daha müstesna bir simaydı. Yüzü renk ve çizgi itibariyle bir tunç parçası üzerine oyulmuş bir eski madalyonu andırır. Elmacık kemikleri çıkık, ağız kemikleri kuvvetli ve alını sertti. Ve bu yüzün bü-tününde, çok zahmet görmüş, çok uğraşmış, çok düşünmüş kimsele-

114 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

rin çehresindeki ifade vardır, fakat hiçbir yorgunluk emaresi göster-memek şartıyla. Kısık ve sıcak bir sesle konuşuyor, mavi gözleri mu-ammalı nazarlarla bakıyor. Vücudunun kımlıdanışları genç bir par-sın kımlıdanışları gibi sevimli, munis bir tarzda haşın ve çevik. Elleri mütemediyen iri taneli bir kehribar tespihle oynuyor!"104<^

Yemeği giriş katındaki mermer döşeli, küçükhavuzlu sofada ye-diler. Yemeğe Hamdullah Suphi, Ruşen Eşref ve Ferit Tek de katıldı-lar. Hamdullah Suphi Bey, Paşa'yı 'fırtına kuşu' gibi benzetmelerle öv-meye kalkışınca M. Kemal Paşa hemen sözü değiştirdi. Bu sade ha-liyle, bir ihtilalin ve emperyalizme karşı verilen çok cepheli, büyük bir savaşın kararlı liderinden, mazlum milletleri etkileyen bir öncüden çok, nazik, sakın bir aydına benziyordu. Onca işi arasında, yeni çıkan kitapları okuduğu, İstanbul gazete ve dergilerini dikkatle izlediği an-laşılıyordu. Etkileyici bir üslubu vardı.

Çankaya'dan o da bir M. Kemal hayranı olarak ayrılacak, sonuna kadar öyle kalacaktı.

BAZI BAKANLAR, Mareşal Wilson ve General Harington, Baş-bakan Lloyd George'un başkanlığında, Başbakanlık'ta toplanmışlar-dı. Lloyd George, Lord Curzon ve Churchill çok gergindiler.

Kurul, önce General Harington'un ayrıntılı açıklamasını, sonra da Savaş Bakanı Sir L.W. Evans ve Mareşal Wilson'u dinlemişti.

Lord Curzon, "Anlaşılmaz bir şey.." dedi, "..Savaş Bakanlığı da, Genelkurmay Başkanlığı da, General Harington'un önerisini askeri gerekçelerle benimseyerek, İstanbul'un ve Çanakkale Boğazı'nın boşaltılmasını destekliyorlar. Bakanlığım bu önerinin kesinlikle karşı-sındadır. Geri çekilmemizin geniş ve felaketli yankıları olur. İngiltere'nin prestiji çok ağır bir darbe alır. Bize çok pahalıya mal olmuş zaferin bütün meyvelerini kaybederiz. Sevr Antlaşması'nı Ankara'ya kabul ettirene kadar Boğazları elimizde tutmak zorundayız. Askerle-rimizin, İstanbul'u ve Çanakkale'yi bırakmak için gerekçe aramak ye-rine, onları nasıl elimizde tutacağımızı düşünmeleri daha doğru olur-du."

Sömürgeler Bakanı Churchill elini kaldırdı.

"Evet Mister Churchill."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 115

Lloyd George

Winston Churchill

General Harington

Churchill uzun bir konuşma yaparak, Lord Curzon'un görüşü-ne katıldığını, İstanbul'u boşaltırlarsa, Irak'ta, Filistin'de, Mısır'da durumlarının çok ciddi şekilde sarsılacağını belirtti. Sözüünü şöyle bitir-di:

"Bu öneriyi şiddetle reddediyorum. Gerekirse İstanbul ve Çanakkale'deki birliklerimizi takviye eder ve dövüşüz."

Boğazlar onun duyarlı noktasıydı. Çanakkale Boğazı'nın 1915'te donanma ile zorlanması planını da, kara birliklerinin Gelibolu'ya çıkarak Boğaz'ın düşürülüp İstanbul'un ele geçirilmesi düşüncesini de, bütün gücüyle desteklemişti. Donanma yenilip geri çekilmiş, kara ordusu ise 7 ay süren bir savaştan sonra başarısızlığı kabul ederek Gelibolu'yu boşaltmıştı. Türklerin emsalsiz savunması Britanya'ya yüz binden fazla kayba mal olmuş, Rus Çarlığı'nın da yıkılmasına yol açmıştı. Şimdi iki Boğaz da ellerindeydi ve dövüşmekten kaçınan bir komutan buralardan yine çekilmeyi öneriyordu!

Bu asla kabul edilemezdi.

Hindistan İşleri Bakanı Mr. Montagu ikisinden farklı düşün-mekteydi:

"Bence İstanbul'dan çekilmek, Hindistan'daki durumumuz bakımından son derece yararlı olacaktır. Özellikle Hindistan Müslüman-ları üzerinde çok olumlu bir etki yapacağını düşünüyorum."

Sabırsız Lord Curzon, elini masaya vurarak, "Bu düşünceye katılmıyorum!" dedi. Churchill de büyük bir kararlılıkla Curzon'u onay-

116 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ladı. Başbakan Yardımcısı Chamberlain'ın da Curzon ve Churchill gibi düşündüğü belli oluyordu.

Lloyd George bıyıklarını çekiştirip durmaktaydı:

"Görüş farklılıkları çok keskin. Bir karara varmak zor. Toplantı-yı sürdürmekte bir yarar görmüyorum. Savaş Bakanlığı'nın, konuyu, yalnız askeji açıdan değil, genel siyasetimiz ve çıkarlarımız bakımından da, bir daha incelemesini istiyorum. Dışişleri Bakanlığı'nın da bir rapor hazırlamasını rica ederim. Yeniden görüşelim."105

Savaş Bakanı başını eğdi. Lord Curzon ile Churchill bakıştılar ve belli belirsiz gülümsediler. Mareşal

Wilson Harington'un kulağı-na eğildi:

"Şu siyasetçilere bak. öyle bir barış yapmışlar ki, uygulamak için de savaş gerekiyor."

YUNANLILAR dışında, savaşı göze alanlar yalnız bazı İngiliz si-yasetçileri ile diplomatlarıydı.

İkinci İnönü zaferi ve Yunan ordusunun Afyon'u boşaltıp güç-lükle Dumlupınar'a çekilmesi, İtalyanların cesaretini kırmıştı. Topar-lanıp 25 Mayıs'ta Marmaris'ten, 1 Haziran'da Antalya dolaylarından çekildiler. Çekilişleri sürüyordu. Ganimetten pay almak umuduyla İs-tanbul'da bekleyeceklerdi.

Güney cephesinde dövüşen Fransızlar da Çukurova'yı elde ede-meyeceklerini anlamışlardı. Çukurova ve çevresindeki Türkler dışı dış dövüşmekte, dirençleri gün geçtikçe artmaktaydı. 40 kişilik bir Türk çetesi, 400 kişilik bir Fransız birliğini Toros geçitlerinden birin-de, esir etmeyi başarmıştı. Antep gibi küçük bir şehri bile ancak on ayda düşürebilmişlerdi. Fransız birlikleri gittikçe eriyordu. Bakanlar Kurulu'nu ikna eden Başbakan Briand, İngiltere'yi çıldırtacak bir şey yaptı: Parlamento Dışışleri Komisyonu Başkanı Franklin Bouillon'u ve iyi Türkçe bilen Albay Sarou'yu Ankara'ya yolladı. Anlaşamazlarsa, Türkiye'yi örnek alan Suriye'de de tutunamayacaklarını kavramıştı.

F. Bouillon ve Sarou 2 Haziran günü İnebolu'ya indiler. Yusuf Kemal Bey misafirleri İnebolu'da bekliyordu.

İnebolulular sabahleyin iki güzel faytonla üçünü Kastamonu'ya uğurladılar.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 117

ALBAY KÂZİM ÖZALP, Mürettep Kolordu karargâhının bu-lunduğu Geyve'ye gelmiş, sade bir törenle karşılanmıştı. Küçük tören birliği yeni komutanı düşündürdü. Seçkin olması gereken bu birlik bile görünümü bakımından içler acısı bir haldeydi.

Yalnız kaldıkları zaman, adı şatafatlı, içyüzü acıklı birliğin Kur-may Başkanı Yarbay Hayrullah Fişek harita başında durumu açıkla-dı:

"Bütün Kocaeli yarımadası, Sakarya'nın batı kıyısından Gebze'ye kadar, 11. Yunan Tümeni'nin işgali altında. Bu da öteki Yunan tümen-leri gibi dolgun, 13.000 kişi. Çok gaddar ve pis bir tümen. Ayrıca bu kesimde çapulcu, yağmacı Rum, Ermeni, Çerkez ve Abaza çeteleri var. Onlar da 1.500 kişi kadar."105a

"Biz?"

"Milli müfrezelerle birlikte bütün mevcudumuz 3.200 kişi."105b

"Yani feci durumdayız."

"Evet."

"Çevreden asker toplamamız mümkün değil mi?"

Yarbay başını salladı:

"Mümkün fakat elimizde ne fazla subay var, ne de silah. Doğu Cephesinden bir tümen geldi, onu Batı Cephesine verdiler. Yeni bir tümen gelir de bize verirlerse.."

"Almak için çalışırım. Şimdi şöyle yapalım. Çevreye, gizli bilgiymiş gibi, burada bir kolordu kurulduğunu, emrinde önemli kuvvetlerin toplanmaya başladığını yayalım. Benim at üstünde çekilmiş fi-yakalı bir fotoğrafımı, yeni Kolordu Komutanı diye İstanbul basınna ulaştırarak.."

Nal sesleri yaklaştı. Keskin bir kadın sesi duyuldu:

"Dur!"

Albay Kâzım konuşmasına ara verdi:

"Kim bu?"

"Fatma Seher Hanım. Kara Fatma diye ünlü bir çete reisimiz. Kadınlardan kurulu çetesiyle son İnönü savaşına katıldı, hayli şehit deverdi."105c

Albay pencereden baktı. Çapraz silahlı kadın süvariler düzenli bir biçimde sıralanmışlardı. Kırk üç kişiydiler.

Yeni komutan ilk kez güldü:

118 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Bu güzel birliği selamlayalım." Dışarı çıktılar.

İKİ İNGİLİZ NÖBETÇİ, büyük ambarın yanındaki binada, depo komutanının odasında hazırlanmış olan zengince sofrada yiyip içiyordu. Komutan ziyafetin başında nöbetçilere, dostluk anısı olarak İstanbul işi telkari zarflı, yaldızlı altışar çay bardağı ile birer kutu da fındıklı lokum ve badem ezmesi hediye etmişti. Evlerinden uzak as-kerlerin mutlu olmadıklarını ve çok az para aldıklarını bilmekteydi. Orucunu yeni açmıştı. Allanın bağışlayacağını ümit ederek nöbetçi-lerle birlikte o da içki içiyor, Mısır'daki esir kampında öğrenebildiği çat pat İngilizcesiyle sohbet ediyordu.

Nöbetçiler, bu beklenilmez cömertliğin ve ilk kez tattıkları rakı-nın etkisiyle mest olmuşlardı.

Bu sırada Hüsnü Bey'in kalabalık adamları ambarı sessizce ve şaşırtıcı bir hızla boşaltıp irili ufaklı sandıkları deponun rıhtımına yı-ğıyor, bir başka ekip de yandaki hurda ambarından alınan içi boş san-dıkları, boşaldığı anlaşılmayacak biçimde depoya yerleştiriyorlardı. Depo komutanının bir adamı da, içleri doluymuş gibi, hepsini etiket-lemekteydi.

Üçüncü ekip ise, soluk bile almadan sandıkları, rıhtıma yanaştı-rılmış 60 tonluk mavnaya taşıyordu.

Hepsi çıplak ayak ve kan-ter içindeydi. Mermi ve fişeklerin pat-lamaması için çok dikkatli hareket ediyorlardı. Her ekibin başında, tabancasının emniyeti açık, sivil giyimli bir subay bulunmaktaydı.

İlk mavna dolar dolmaz, küçük bir römorkör tarafından çekile-rek ışıkları karartılmış gemiye yanaştırıldı. Yerini hızla, ikinci bir rö-morkun çektiği yeni mavna aldı.

Vinçleri çalıştırmak çok gürültü yapıp dikkati çekeceği için Hüs-nü Bey'in buluşu olarak, geminin kış tarafından denize, halat ve ka-laslardan yapılmış iskeleler sarkıtılmıştı. Mermi, fişek ve el bombası sandıkları, çuvalara sarılı silahlar, ayaklı topçu dürbünleri, fişek dol-durma aygıtları, silah yağları vb., gemideki dördüncü ekip tarafından, hiç konuşmadan, mavnadan alınıp iskelelerin yardımıyla güverteye taşınmaya başlandı. Mermi, fişek ve bomba sandıkları, tahtadan ya-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 119

pılmış oluklar yardımıyla yavaş yavaş ambarlara kaydırılıp denetimi zorlaştıracak biçimde yerleştirilecekti.

İşi bu gece bitirmek zorundaydılar. Aynı oyun iki kez oynana-mazdı.

Gün ağarırken beş mavna dolusu malzeme Odesa'ya taşınmıştı. Hüsnü Bey ve Aziz Hüdai, komutana, boşaltılan malzemenin cinsini, sayısını ve teslim alındığını gösterir bir belge imzalayıp verdiler. Sa-vaş sona erince Ankara tek fişegin bile hesabını sorardı.

Komutan, yeni nöbetçiler gelmeden, çoktan sızmış olan iki İngi-lizi uyandırdı. Çay ve taze simit ikram etti. Nöbetçiler teşekkür ede-rek ayrıldılar. Bu güzel geceyi hiç unutmayacaklardı. Heyecandan kaskatı kesilmiş komutan da unutmuyacaktı.

Gemi gündüz hareketsiz bekledi, gece yarısı Haliç'ten çıkıp Gala-ta açığında demirledi. Hüsnü Bey sabahleyin gümrük işlemlerini baş-lattı. Yük, manifatura, dikiş makinesi, hurda demir, sac levhalar, ta-rım, demirci ve marangoz araçları, hırdavat, ahşap eşya gibi sakıncasız şeyler olarak gösterilmişti. Gümrük ve liman işletmesindeki namuslu Türklerin yardımıyla işlemler bir terslik olmadan sonuçlandı. 106Pan-dikyan sözünü tutarak adamlarının yaklaşmasını engellemişti.

Köylü, memur, esnaf ve tüccar kılığındaki yüz kadar subay ile son 'imalat-ı harbiye' usta ve işçileri, yolcu olarak, öğleden sonra san-dallarla gemiye alındılar. Bazılarının eşleri ve çocukları da birlikteydi. Yolcular arasında Teğmen İhsan ile Bursalı Osman Çavuş da vardı. Yük sahibi olarak Hüsnü Bey de gemiye geldi. Mösyö Kalçı kulakları-nı bükmüştü, kaptan ve kızı Sonya, denetçileri ağırlamak için hazır-lıklydılar. Hüsnü Bey övgüsünü çok duyduğu kızı ilk kez gördü.

Sahiden çok güzel ve pek cana yakındı.

Akşama doğru denetçi subayları taşıyan motor, Hüsnü Bey'in ardarda okuduğu dualar arasında, gemiye yanaştı. İşin son ve en teh-likeli bölümü başlamıştı. Bu kadar çok cephane ve gercin yakalan-ması sahiden felaket olurdu.

Galata'daki bir meyhanenin üst katında, Ekrem, Aziz Hüdai ve Seyfi de, yürekleri ağızlarında, gözlerini gemiye dikmişler, ateş üs-tünde bekliyorlardı.

İngiliz, Fransız ve İtalyan subaylarından oluşan üç kişilik kurul, yolcu ve yük denetimi yapmak üzere ağır ağır gemiye çıktı. Kurulu,

120 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

merdivenin başında kaptan, Sonya, ikinci kaptan ve Hüsnü Bey karşı-ladı. İngiliz fena halde İngilizdi. Hüsnü Bey'in morali bozuldu.

Sonya tüm şuhluğu ve zarifliğiyle subayları bir kadeh içki içme-ye davet etti, su gibi akan bir Fransızcayla, "Yorgun olmalısınız.." diye şakıdı, "..biraz dinlenirsiniz. Haydi gelin!"

Cevap beklemeden, yol göstermek için önden yürüdü. Dar el-bisesinin içinde kalçaları kazaska oynuyordu. Zavallı Hüsnü Bey ba-kışlarını telaş içinde başka yere kaçırdı. Önce ip bıyıklı İtalyan subayı Sonya'nın rüzgârına kapıldı, sonra da Fransız. Ciddi İngiliz surat için-de meslektaşlarını izledi. Küçük içki salonuna girdiler.

Hüs-nü Bey yavaşça geride kaldı. Kapı kapandı. Küpeşteye yasla-nıp beklemeye koyuldu. Bir süre sonra dışarı kahkahalar yansımaya başladı. Sonra da kızın iç gıcıklayan sesi duyuldu. Balalayka çalarak Rusça bir şarkı söylüyordu.

Güneş Boğaziçi'ni yangına vererek ağır ağır battı.

İkinci Kaptan kapıyı aralayıp Hüs-nü Bey'i çağırdı. Hüs-nü Bey evrak çantasını alıp içeri girdi:

"Bismillah."

Sonya, kucağında balalayka, içki tezgâhının üstüne oturmuş, gülüyordu. Gülüşü de şarkı gibiydi. Subaylar öyle sarhoş ve o kadar mutluydular ki ambarları denetlemeden eşya belgelerini imzaladılar. Yolcuları görmeden yolcu listesini onayladılar.106a

Birer bardak votka daha içtikten sonra, yıkılarak dışarı çıktılar. Aynı dostlukla uğurlandılar. Motor hareket etti. Sonya'ya el sallayan İngiliz subayı motorun içine yuvarlanınca ip bıyıklı İtalyan yağlı bir kahkaha salıverdi.

Hüs-nü Bey sevinçten uçuyordu. Kendini tutamadı, bakmaya çe- • kindiği Sonya'yı kucaklayıp şapur şapur öptü. Geminin düdüğü üç kez öttü. Bu, işler yolunda demektir. Ekrem, Aziz Hü-dai ve Seyfi Bey-ler, ayağa fırlayıp birbirlerine sarıldılar.

MÖSYÖ KALÇI'nın memurlarından sivri sakallı Rum herkesin gitmesini bekliyordu. Son görevli de çıkınca, Ladil'le ilgili bütün bel-geleri toplayıp çantasına koydu, şapkasını kaptı ve Beyoğlu'ndaki Yu-nan Yüksek Komiserliği'ne koştu. Nöbetçi görevliye kuşkusunu an-lattı.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 121

Yunan Yüksek Komiserliği alarına geçti. Rus yardımını engel-lemek için bu sırada Batum açığında devriye gezmekte olan 13.000 tonluk Kılıkş zırhlısı, üç saat sonra İstanbul'daki donanma irtibat su-baylığından bir telsiz mesajı aldı. Mesajda, Fransız bandıralı bir ge-minin yarın sabah İnebolu'da olacağı, çok miktarda silah ve cephane taşıdığı bildiriliyor, silah ve cephanelerin teslim alınması veya imha edilmesi için gerekenin yapılması emrediliyordu.

Geminin rotası İnebolu'ya çevrildi. Kılıkş'la birlikte devriye ge-zen Panter torpidobotuna ışıldakla Kılıkş'ı izlemesi talimatı verildi.

Seyir subayı öbür gün sabah İnebolu'da olacaklarını hesap et-mişti.

ODESA sabah İnebolu'ya ulaştı. Durum bildirildiği için İnebo-lu hazırды.

Gemi uzun uzun düdük çalarak İnebolu'yu selamladı, yavaşladı, deniz sığ olduğu için açıkta durdu, gürültüyle demir attı. Yarbay Ni-dai, Binbaşy Kemal, Liman Başkanı Neyyir Bey ve yolcuları denetle-yecek subaylar bir kayıkla gelip gemiye çıktılar.

Üniformalarını giymiş kaçak subaylar, babacan kaptan, güzel Sonya ve deryadil gemicilerle vedalaşmış, bekliyorlardı. Yolcuları ta-şıyacak kayıklar gemiye yanaştılar. Örgüt hepsi hakkında temiz kâğı-dı verdiği için işlem uzun sürmedi, kayıklara binmeye başladılar.

Yarbay Nidai, yükün çabuk boşaltılması için sabırsızlanan Hüs-nü Bey'i yatıştırdı:

"Merak etmeyin. Kayıkçılarımız yamandır. Gemiye çabuk boşal-tırız. Akşama kalmaz, geri dönersiniz."

"Öyleyse malzemeyi yarın sabah Ankara'ya sevk etmeye başlar-sınız, değil mi?"

Nidai Hüsnü Bey'in sırtını okşadı.

"Nasıl sevk edelim? Telaştan unutmuş olacaksınız. Yarın Rama-zan bayramı."

"Aaah, sahi."

Birlikte ambarlara baktılar. İrili ufaklı pek çok sandığı gören Ni-dai, "Benim bayramım başladı bile.." dedi neşeyle, "..bu gece deliksiz bir uyku çekeceğim."

Kendi yaşındaki Hüsnü Bey'in elini kapıp öptü:

122 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Sağ olun."

Büyük kayıklar gemiyi sarmışlardı. Boşaltma işine yardım ede-cek taşıyıcılar gemiye çıktılar. Bu işin ustası olmuştu hepsi. İki vinç gürül gürül çalışmaya başladı.

Deniz öğleden sonra dalga yaptığı için boşaltma uzun sürdü. Son sandık da yalıya çıkarıldığı sırada, vakit gece yarısına yaklaşı-yordu. Ancak beşte biri Yarbaşı'na, çadır bezlerine ve çuvallara sarılı silahlar ve gereçler ise yakındaki İkmal Komutanlığı binasına taşın-mıştı. Kalan sandıklar, yalıyı doldurmuş, iç sokaklara taşmıştı. Halk-tan arife günü daha fazla çalışmalarını istemeye utanmışlardı. Herkes bayrama hazırlanıyordu. Zafer Kemal "Sabah ola hayır ola" dedi.

Bir kaza olmasın diye mermi ve fişek sandıklarının başına nö-betçiler bıraktılar. Hüsnü Bey'i ellerinden, yanaklarından öperek ge-miye uğurladılar.

Ertesi gün bayramı büyük bir mutluluk içinde kutlayacaklarını sanıyorlardı.

9 HAZİRAN 1921 Perşembe sabahı, Yarbay Nidai gün doğar-ken, uzun bir düdük sesiyle derin uykudan uyandı. Yataktan fırlayıp pencereye koştu. Odesa İnebolu'yu selamlıyordu. Tüm ışıklarını yak-mıştı. Az sonra İstanbul'a dönmek üzere sabah pusu içinde gözden kaybolacaktı. Esenlikle varmasını dileyerek tıraş oldu, eşi yıpranmış üniformasını gece silip ütölemişti. Namazdan sonra bayramlaşmak üzere giyinip evden çıktı. Önce yalıya inip duruma göz attı. Bir vuku-at yoktu. Deniz sakin, hava güzeldi. Bayram namazına katılmak için Yahyapaşa camisine yürüdü.

Cami az zamanda doldu.

YUNAN ve İngiliz savaş gemilerini izlemek amacıyla Karadeniz kıyısı boyunca gözetleme noktalan kurulmuştu. Biri ötekini gören te-pelerde bulunan noktalar, elde telefon ağı kuracak malzeme olmadı-ğından, renkli bayraklarla haberleşiyorlardı.107Böylece, limanı olan şehirler ve limandaki gemiler önceden uyarılıyordu. Yunan savaş ge-mileri daha önce Samsun, Sinop ve Ereğli'yi bombalamışlardı.107*1

İnebolu'nun 100 km. doğusundaki gözcü, sabah erkenden bir zırhlı ile bir torpidobotun batıya doğru seyrettiğini fark etmişti. İşa-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 123

ret bayrağını sallayarak bir sonraki gözcüye durumu bildirdi. Nok-tadan noktaya işaretleşilerek haber Abana ve İnebolu'ya iletildi. İne-bolu noktasındaki nöbetçi gözcü haberi alır almaz, tepeden aşağıya, şehre koşturmayı başlandı.

YAHYA PAŞA CAMİİNDE bayram namazının sonuna gelin-mişti. Gözcünün haykırışı duyuldu:

"Düşman gemileri geliyooooooooooo!"

Son selamı verip ayaklandılar. Müftü, "Ey cemaat.." dedi, "..tehli-ke savuşunca bayramlaşırız. Şimdi yalıya koşalım!"

Cemaat yalıya aktı.

Kayyım İnebolu sokaklarına daldı:

"Ey ahaliıııı, düşman gemisi bastırmadan yalı boşaltılacaaak! Al-lahımı, vatanımı seven imeceyeeeeü!"

Bayram unutuldu.

Pratik subaylar çabucak bir düzen kurdular. Birkaç yükleme yeri belirlendi. Taşıma başladı. Bütün İnebolu yalıya toplanmış, evlerde yalnız çok yaşlılar, hastalar, hamileler ve bebekler kalmıştı. Bayramlık giysilerini giymiş herkes sıraya girdi: Kaymakam, Belediye Başkanı, müftü, öğretmenler, memurlar, zanaatkarlar, esnaflar, kayıkçılar, su-baylar, erler, yaşlılar, kadınlar, gençler.. Bir gün önce İnebolu'ya inmiş olan subaylar, usta ve işçiler de koşup yardıma geldiler.

Yüzünden ter fişkıran bir subay, tek kişinin taşıyamayacağı ağır sandıkların kapaklarını zorlayıp açıyor, mermileri tek tek yeni yetme kızlarla oğlanlara uzatıyordu:

"Dikkatli olun, düşürmeyin ha!"

Hiç düşürürler miydi? Hepsi bir merminin ne kadar değerli ve tehlikeli olduğunu çoktan öğrenmişti. Yaşlı kadınlara makineli tüfek şeridi, tüfek gibi hafif şeyler veriliyordu. Onlar da bunları kolların-da, torunları gibi sakınarak taşımaktaydılar. Zafer Kemal, jandarma çavuşuna, "Köylere haber sal.." dedi, "Ne kadar araba, kağın varsa, Yarbaşı'na gelsin. Sandıklarla açık mermileri birikmeden İkiçay'a ata-lım!"

Az sonra üç atlı köylere uçacaktı.

124 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Genç erkeklerin bir kısmım da Yarbaşı'na gönderdi. Bunların görevi sandıkları taşıyanların sırtından dikkatle yere indirmek, sonra da arabayla İkiçay'daki cephaneliğe taşınmasını sağlamaktı.

Merdivenli yolun yarısından, sandık ve çıplak mermi taşıyanlar dikkatle tırmanıyor, öbür yarısından, yükünü bırakanlar koşar adım iniyordu. İnebolu soluk soluğaydı. Arada bir çığlığa benzer yakanlar duyuluyordu:

"Hızlı! Allah aşkına daha hızlı!"

Yakın köylerden arabalar gelmeye başlamıştı. Yarbaşı karınca yuvasına döndü.

Sonunda korkulan oldu. İki savaş gemisi, homurdanarak İnebo-lu önünde belirdi. Fazla yaklaşmadan, açıkta durdular. Yalı boyuna dağ gibi yığılmış mermi sandıklarını görebilecek uzaklıktaydılar.

Lanet olsun!

Kalkış'tan denize indirilen beyaz bayraklı üç çifte bir kayak yak-laşmaya başladı. İskeleye yanaşacağı anlaşılıyordu. Yarbay Nidai ve Kaymakam iskelenin ortasına kadar ilerlediler. Bir Yunan deniz suba-yı iskeleye çıktı. Birbirlerine doğru birkaç adım atıp durdular. Asker-ce selamlaştılar. Subay mermi sandıklarından yana bir göz attı, bir şey demeden bir zarf uzattı.

Döndü.

Kayık uzaklaştı.

Kaymakam, Belediye Başkanı, Nidai, Zafer Kemal, Askerlik Şu-besi Başkanı Binbaşı Hasan Fehmi Bey, Neyyir Bey, Müftü, Kayıkçılar Kâhyası İlyas Kaptan, bazı kaymakamlık ve belediye ileri gelenleri is-kelenin başında biraraya geldiler. Zarfın içinde Fransızca yazılmış kı-sacık bir ultimatom vardı. Kaymakam kaygıyla okudu ve açıkladı:

"Komutan bütün silah ve cephaneyi teslim etmemizi istiyor. İki saat mühlet vermiş. Cevabımızı almak için kayak yeniden gelecekmiş. Teslim etmezsek şehri bombalayacaklar."

Bir sessizlik oldu. Zafer Kemal öfkeden titreyerek, "Teslim ede-cek miyiz beyler?" diye sordu.

Hepsi birden silkinip isyan ettiler:

"Hayır!"

"Öyleyse ne duruyoruz? Yaşlıları, hastaları, çocukları hemen İkiçay'a yollayalım. Sandıkları taşımaya devam edelim."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 125

"Haydi!!!"

Ortalık karıştı, her şey dehşetli hızlandı. Evler boşaltıldı. Sessiz-liğin yerini emirler, haykırışlar, çocuk ağlamaları, beddualar aldı. Za-man insafsızca akmaya başladı.

İki saatin dolmasına az kalmıştı. Yalıda iki yüzden fazla san-dık vardı daha. Nidai, Zafer Kemal'e, "Ben tepeye çıkıyorum.." dedi, "..kalan sandıkları yukarı göndermeye zaman yetmezse, taş binalara, mahzenlere taşıt. Kadınları da artık uzaklaştı. Ateş açılmadan siz de yukarı gelin."

Yarbaşı'na çıktı, ilerdeki fundalıklı tepeye geldi. Burada eski mo-del toplardan kurulu bir batarya bulunuyordu.

"Topları atışa hazırlayın.." dedi, "..sahte toplan da çıkarıp yerleş-tirin. Belki gemilerin yaklaşmasını önleriz."

Sahte toplan çıkarıldı. Bunlar, ziftle boyanmış üç uzunca soba borusu ile yine zifte bulanmış uzun ve

yuvarlak bir çam gövdesiydi. Fundalıkların arasından, çapraz ayaklara yerleştirilerek top namlula-rı gibi uzatıldılar.

Süre dolmuş, kayık Kdkış'tan ayrılmış, yaklaşıyordu.

"Şunun önüne bir mermi savurun bakalım. Cevabımızı öğren-sin."

İlk mermi motorun hayli uzağına düştü. Ama ikinci mermi ge-liş yoluna rastladı. Havaya başı köpüklü bir su sütunu yükseldi. Kayık hızla geri döndü. Subay emekli topu okşadı:

"AferiS güzelim."

Nidai dürbünle baktı. Karadaki topların atış mesafesi dışında kalmaya dikkat eden Kıkış'ın ön direğine kırmızı bir flama çekili-yordu.

"Ateş flaması çektiler. Bombardmana başlayacaklar."

Geminin uzun menzilli iki topu gürledi. İlk mermiler denize düştü. Beşinci mermi yalıya isabet etti. Birkaç büyük sandal parça-landı.

Ateş giderek yoğunlaştı.108

İNGİLİZ HÜKÜMETİNİN, Çanakkale ve İstanbul'un Türklere karşı kesin olarak savunulmasını kararlaştırdığı haberi General Ha-

126 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

rington'u şaşırtmadı. Yüzünü buruşturarak, "Tahmin ediyordum" dedi.

Sir Rumbold'un bir de sürpriz haberi vardı:.

"Bunun için de İngiliz, Fransız ve İtalyan birliklerinin, bir ko-muta altında birleştirilmesi öngörülüyor. Lord Curzon, önümüzdeki hafta Paris'te yapılacak toplantıda, Müttefik Kuvvetlerin Başkomu-tanlığı için sizi önerecekmiş."109

Geleceğin başkomutanı yerinden fırladı:

"İşte bu olamaz! Çekilip gitmeyi öneren bir adama bu görev ve-rilir mi? İngiliz mizahı bu olsa gerek."

KILKIŞ bir süre sonra ateşi kesmişti.

Nidai terini silerek, "Şehirde ciddi bir hasar olduğunu sanmıyo-rum.." dedi, "..ama galiba çok kayık kaybettik."

Sahte toplardan birini tekmeleyerek devirdi:

"Allah kahretsin!"

Erlerden biri, "Gidiyorlar" dedi.

Gemiler batı yönünde uzaklaşmaktaydı.

"Cehenneme kadar yolları var."

Koşar adım Yarbaşı'na geldi. Erkeklerin bir kısmı burada kalmış-tı. Yüksek sesle, "Daha tehlike geçmedi.." dedi, "..şehri boşalttığınızı anladılar, şaşırtmaca veriyorlar. Her an geri gelebilirler. Akşama ka-dar hiçbiriniz şehre dönmeyin!"

Genç bir subayı Yarbaşı'na dikti:

"Ben izin vermedikçe kimseyi aşağıya salma!"

"Başüstüne."

Zafer Kemal'le koşarak yalıya indiler. İkisinin de gözleri yaşardı. Kayıkların yarıdan çoğu kullanılmaz hale gelmiş, iskele çökmüş, bir-kaç ev isabet almıştı. Zafer Kemal, "Yeni cephane gelse, çok zorda ka-lırız.." diye inledi, "..en uygun liman burasıydı."

Nidai, "İşgalci devletler, ilan ettikleri gibi sahiden tarafsız olsa-lardı.." dedi, "..Yunan donanmasının İstanbul'u üs olarak kullanması-na izin verirler miydi?n0 Bu insanlar kendilerine uygar, başkalarına vahşi."

"Hakkın var. Beyaz yamyam bunlar!"

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 127

Sağlam kayıkların bir kısmını içerilere, sokak aralarına çektir-diler. Sonra yürüyerek hayli içerdeki İkiçay'a geldiler. Halk İkiçay'ın kıvrımlarına sığınmıştı. Oyun oynayan çocukların sesleri çnlıyordu. Yakın köylerden kağnılar gelmiş beklemekteydi. Vakit kaybetmeden sandıkları kağnılara yüklediler. Bir kağnıyla ancak orta büyüklükte bir sandık ya da küçük iki sandık taşınabiliyordu. Taşıma gücü bu ka-dardı. Orduda çalışır durumda birkaç kamyon vardı ama hepsi cep-hedeydi.

"Haydi selametle anam, selametle bacılar!"

Kolbaşı yaşlıca, yanık yüzlü bir kadındı, "Haydi!" dedi. Kağnı kolu iki atlı jandarma eşliğinde yola çıktı.

Yarbaşı'nda bekleyenler, başlarında Müftü, ikinci namazını kıl-mak için şehre inmek istediler. Subay yollarını kesti.

"Biliyorsunuz, Komutan şehre girmeyi yasak etti."

Müftü, "Hele beni bir dinle oğul.." dedi, "..ev yıkılsa yapılır. Ama cephane elden çıksaydı ne yapardık? Bir mermi bile ziyan olmadı, hep-si kurtuldu. Şimdi izin ver de, Allah'a şükür borcumuzu ödeyelim."

Bakıştılar.

Genç subay saygıyla çekilip yol verdi.

Cemaat Yahya Paşa camiine girerken Kılış ve Panter birdenbire geri döndüler. Uyarı çığlıkları yükseldi. Subay cemaati geri çevirmek için koştu ama yetişemeden ilk mermi düştü. Şiddetli bir patlama du-yuldu. Camiye girdiği zaman namaz başlamıştı. Tekbir getirerek sec-deye kapanmaktaydılar. Bir an duraksadıktan sonra o da sessizce en arkadaki safa katıldı.

Ara vermeden, mermi ısıkları ve boğuk patlama sesleri içinde, cami titredikçe dökülen sıva parçaları altında, sükûnetle namaza de-vam ettiler.111

İNEBOLU bombalanırken, Yunan Başbakanı Gunaris, çevik ve geniş adımlarla parlamento kürsüsüne yürüyordu. Uğultu kesildi.

"Sayın milletvekilleri, önemli bir konuda bilgi sunmak için hu-zurunuzdayım."

Sesini vereceği habere ayarladı:

128 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"..Kral Hazretleri, Anadolu'daki ordumuzla birlikte olmaya karar vermiştir. Yarın, Bizans geleneğine uyularak, Atina Katedrali'nde bir ayin yapılacak, sonra da Kral Hazretleri ordumuzun yanına, İzmir'e hareket edecektir."

Herkes ayağa kalktı.

Alkışlara "Yaşasın Kral!" sesleri karıştı. Biri "Ankara'ya!" diye haykırınca, bütün parlamento coştı; hep birden avaz avaz bağırma-ya başladılar:

"Ankara'ya! Ankara'ya!! Ankara'ya!!!"112

ANKARA'da silahların ve cephanenin İnebolu'ya ulaştığı haberi büyük sevinçle karşılanmış, geminin ücreti hemen İstanbul'a havale edilmişti.

Ama sevinç uzun sürmedi. Öğleden sonra Moskova Büyükelçi-liği'nin şifresi Dışişlerine bomba gibi düştü. Ali Fuat Paşa, Enver Pa-şa'nın niyetini bildiriyordu. Türkiye'ye yolladığı mektupların metin-lerini de geçmişti.

Enver Paşa'nın yeniden tarih sahnesine dönmek istemesi Anka-ra'yı büyük kaygıya düşürdü. Anadolu'nun artık maceraya tahammü-lü yoktu. Genelkurmay, Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya durumu bildirdi ve şu emri verdi: "Anadolu'ya girmek isteme-si halinde Enver'i ve arkadaşlarını tutuklayınız!"u3

ALİ FUAT PAŞA ile Binbaşı Saffet neşe içinde kahve içmektey-diler. Az önce Binbaşı ateş topu gibi gelmiş, müjdeyi vermişti:

"Rus yardımı yeniden başladı. Batum'da bekleyen bir gemimi-ze, silah ve cephane yükleniyor. Birkaç gün içinde İnebolu'ya hareket edecek."

Paşa kahvesinden höpürdeterek kocaman bir yudum aldı:

"Çifte bayram yaşıyoruz."

OYSA İnebolu'da sadece sokak aralarına çekilmiş birkaç kayık sağlam kalmıştı.

Beş bin nüfuslu şehir boşaltılmış olduğu için ölü yoktu, birkaç yaralı vardı. Bazı taş ev ve dükkânlar yıkılmış, birkaç atölye, depo,

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 129

ahşap bina yanmış, kaymakamlık ve kayıkthane yara almış, Osman-lı Bankası'nın yarısı çökmüştü. Başta gümrük sokağındakiler olmak üzere pek çok evin camları kırılmış, bazılarının duvarları çatlamış, yollarda, bahçelerde mermi çukurları açılmıştı. Yarbaşı'na çıkan taş merdiven de hasar görmüştü. Halk İkiçay'dan geri dönerken şehrin üstüne kül ve moloz tozu yağmaya devam ediyordu.

Evleri yanmış, yıkılmış kadınların çığlıkları, akşama özgü o gör-kemli sakinliği parça parça etti.

İZMİR'de ise evlerden yollara kahkahalar ve şarkılar dökülmek-teydi. Kral'ın geleceğini öğrenen Rumlar sevinç içinde yüzüyorlardı. Balkonlar, pencereler defne dallarıyla, dükkânların vitrinleri Kral'ın fotoğraflarıyla süslenmişti. Kral'ı karşılayacak genç kızlar için beyaz giysiler dikilmiş, başlarına takmaları için çiçekten taçlar yapılmıştı. Karşıyaka'da bulunan yan yana iki güzel, beyaz ev, Kral ve maiyeti için düzenlenip döşenmişti. 114

İzmir coşku içinde Kral'ı bekliyordu.

Ali Fuat Cebesoy

Enver Paşa

Kâzım Karabekir Paşa

ÇALIŞKAN İNEBOLU sızlanmadı, yakınmadı, kimseden yar-dım da istemedi. Sabahleyin yaralarını sarmaya koyuldu. Evleri yı-kılmış, yanmış ailelere daha geceden komşular sahip çıkmışlardı.

Kastamonu Bölge Komutanı Muhittin Akyüz Paşa'nın sabah erkenden İnebolu'ya gelmesi halkı sevindirdi. Paşa, her iyi ve kötü günde aralarında olmuştu. Paşa'nın gelmesi azimlerini bileli. Yıkın-

130 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

tıları hızla kaldırmaya, kırık ve çatlakları onarmaya, çukurları dol-durmaya başladılar. En öncelikli sorun kayıklardı. Kayıkçılar, kalafat ustaları ve Menzil Komutanlığı erleri, denize ve kumsala yayılmış ka-yık parçalarını topluyorlardı.

Bu artıklardan belki acele birkaç kayık yapılabilirdi. Çünkü he-men her gün bir gemi uğruyor, karaya yolcu ya da eşya çıkarmak ge-rekiyordu.

Yeter sayıda sandal yapılmaya kadar büyük parti kaçak mal ve yardım malzemesi başka Karadeniz limanlarına indirilecek, bu da za-man kaybına sebep olacaktı.

KARABEKİR PAŞA, savaşın kimsesiz bıraktığı çocukları topla-mış, kolordusunun koruması altına

almıştı. Görevlendirdiği subaylar bu talihsiz çocukları izci-asker karışımı bir düzen içinde özenle eğitip yetiştiriyorlardı. 1148 Paşa da bu çocuklara ara sıra ders verirdi. Bugün de koro ya kendi yazıp bestelediği bir marşı öğretmeye çalışıyordu:

Türk yılmaz

Türk yılmaz

Cihan yıkılsa Türk yılmaz...

Koro yine iyi söyleyemeyince, Paşa kızmış gibi yaparak, "Olmadı cuklar.." dedi, "..baştan alacağız. Daha canlı. Haydi!"

Sevimli koro avaz avaz yeniden başladı:

Çelik gibi kollu

Tunçtan ayaklı

Türk hiç yılar mı

Türk hiç yılar mı

Türk yılmaz

Türk yılmaz...

Emir subayı korkarak yaklaşp "Paşam" diye fısıldadı. Çocuklar sustular. Karabekir Paşa bu kez sahiden kızdı:

"Bizi rahatsız etmeyin demiştim."

Emir Subayı "Özür dilerim.." dedi, "..Genelkurmay'dan 'gecikti-rilmesi idamı muciptir' kayıtlı bir şifre geldi efendim."

Karabekir çocukları bugünlük terhis edip odasına çıktı. Şifre En-ver Paşa hakkındaydı. Trabzon'daki Enverciler yüzünden zaten hu-zursuzdu. Enver Paşa'nın Bolşevik bir birlikle sınıra dayanması ola-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 131

sılığı huzursuzluğunu iyice artırdı. Emir Subayına çeşitli emirler yaz-dırdı.

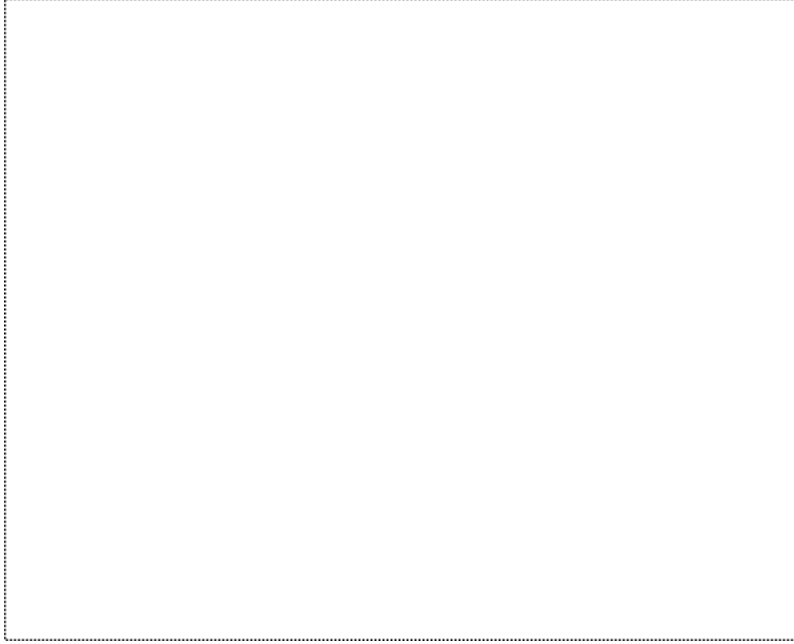
Genelkurmay Doğu Cephesinde bir tehlike kalmadığı için iki tü-menini Batı Cephesine yollamasını istemiş, o da bir tümenini yolla-mıştı. 11415 İlk önlem olarak, yola çıkmaya hazırlanan ikinci tümenin hareketini durdurdu.

Bu tümen Mürettep Kolordu'nun yana yakıla beklediği tümendi.

Kütahya-Eskişehir Savaşı'ndan sonra yeniden yola çıkarılacaktı ama Erzurum-Ankara arasında demiryolu olmadığı için yayan gele-cek, Sakarya Savaşı'na yetişemeyecekti.

BİR ZAFER kazanarak Venizelos efsanesini silmek isteyen Yu-nan Kralı Konstantin Atina'dan ayrılmadan önce bir bildiri yayımladı. Bildiri şöyle başlıyordu:

"Ordumun başına geçmek üzere yola çıkıyorum!"

İzmir Rumları kralı karşılıyor

132 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

İzmirli Kordon

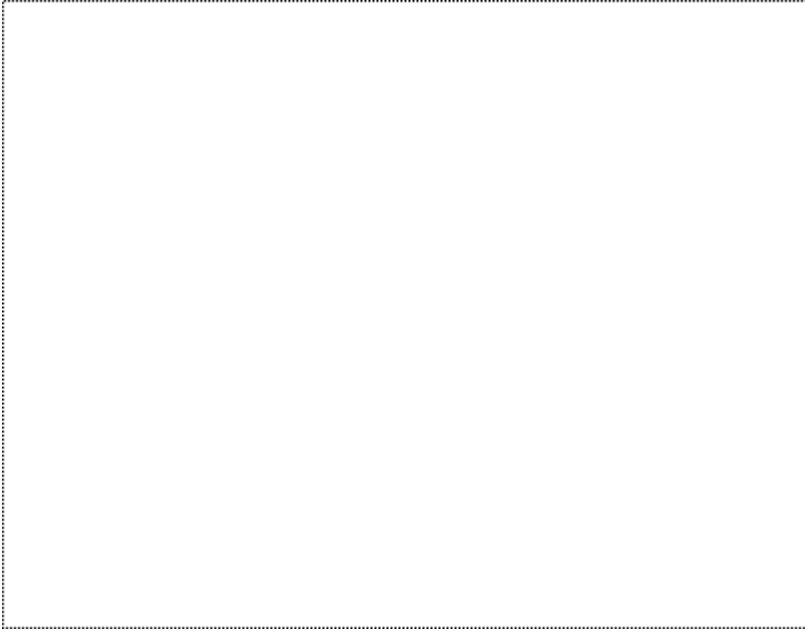
Oysa hükümet hevesli Kral'ın ordunun fiilen başına geçmesini doğru bulmamıştı. 115 Başbakan, hükümetin bu görüşünü söyleyebil-mek için uygun bir zaman kollamaktaydı.

12 Haziran 1921 Pazar günü Kral Konstantin, Limnos savaş gemisiyle, beraberinde oğulları, Başbakan Gunaris, Dışişleri Baka-nı Baltacis, Savaş Bakanı Teotokis, Denizcilik Bakanı Mavromihalis, Genelkurmay Başkanı General Dusmanis, yardımcısı General Strati-gos olduğu halde saat 16.15'te İzmir'e geldi. Üzerinde beyaz feldma-reşal üniforması vardı. Top atışları ve törenle karşılandı. Beyaz elbise-li güzel kızlar güvercinler uçurdular, çiçekler serptiler. Kral'ın ayakla-rına kapananlar oldu. On binlerce Rum Kordonboyu'nu doldurmuş, bütün Rum evleri bayraklarla donatılmıştı. Bando durmaksızın Yu-nan marşları çalıyordu.

Türkler evlerine çekilmişlerdi.

Kral ordu karargâhını ziyaret ettikten sonra, mızraklı süvarile-rin eşlik ettiği otomobil kafilesiyle Kordonboyu'ndan geçerek Karşıya-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 133

ka'ya yol aldı. Açık bir otomobile binmişti. Halk çılgınca alkışlıyor, bal-konlardan, pencerelerden çiçekler atılıyor, haykırışlar yükseliyordu.

Karşıyakalı Rumlar da Kral'ı aynı taşkınlıkla karşıladılar. Kafile Kral için hazırlanmış beyaz evin önünde durdu. Genel Vali Steryadis saygıyla yol gösterdi, önde Kral, arkada Başbakan ve öteki ileri gelenler, bahçe yolundan eve doğru yürüdüler. Geniş ve gösterişli kapı açıktı. Kapının önünde görevliler Kral'ı karşılamak için bekliyorlardı.

Evin mermer girişine büyük bir Türk bayrağı serilmişti.

Kral, Rumların gurur haykırışları içinde, bayrağı çiğneyerek eve girdi.116

YETMİŞ BEŞ kağınlık bir kağını kolu İnebolu-İkiçay'dan yola çıkmak üzereydi. Zafer Kemal "Uğurlar olsun anam!" diye seslendi.

Kolbaşı, "Sağ ol oğul" dedi, elindeki sopayla öküzünü dürttü. Kağınlar tekerleri inleyerek kımıldayıp yürüdüler. Kağıncıların hepsi kadındı. Yalnız üçüncü kağını 12 yaşında bir erkek çocuk yediyordu. Kadınlardan biri hamileydi. Yedinci kağınının yanında yürüyen sırmı gibi genç kadının ayakları çıplaktı. Bazı kadınlar bebeklerini torbala-yıp sırtlarına bağlamışlardı.

Genç subaylardan biri içi ürpererek, "Ne mübarek kadınlar bun-lar" dedi. öyleydiler. Yavrularına yiyecek taşıyan anaç kuşlar gibi or-duyu besliyorlardı.

Kağını kolu gacırdıya gacırdıya uzaklaşıp gitti.

FRANKLİN BOUILLON, Ankara'ya gelirken yol boyunca kağını kollarını görmüştü. Kağıncıların çoğunun kadın olmasının Fransız diplomatı çok etkilediği anlaşıyordu.117Yemekte sürekli bu konu-dan söz etti. Övgü ve heyecanı Türk tarafına ümit verdi.

Anlaşma sağlanırsa emperyalist cephe ikiye bölünecek, ayrıca güneyde de savaş sona ererse, Ankara oradaki İkinci Kolordu'yu Batı Cephesine kaydırabilecekti.

Yemekten sonra görüşmelere geçildi. Ankara'yı M. Kemal, Fev-zî Paşa ve Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal

Tengirşenk temsil ediyordu; Fransa'yı Franklin Bouillon ve Albay Sarou.

Görüşme neşeyle başladı. M. Bouillon'un Fransız askerlerinin Karadeniz Ereğlisi'nden çekileceklerini bildirmesi neşeyi artırdı. Fa-

134 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Bir kağnıcıkadın ve çocuğu

kat yeni anlaşma için Sevr Antlaşması ile Bekir Sami'nin imzaladı-ğı anlaşmanın temel alınmasını istemesi havayı gerginleştirecekti. M. Kemal Ankara'nın ilkelerini belirtti:

"Sevr Antlaşması'nı kafasından silmeyen hükümetlerle anlaşmamız mümkün değildir. Türkiye Büyük Millet Meclisi milli yemini-mize (Misak-ı Milli'ye) aykırı bir anlaşmayı kabul etmez."

M. Bouillon şaşırđı:

"Böyle bir yeminin varlığını ilk defa duyuyorum. Bekir Sami Bey bir milli yemininiz olduğundan hiç söz etmemişti."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 135

"Bu ihmali yüzünden de görevinden çekilmek zorunda kaldı. Görüşmeye başlamadan milli yeminin metnini incelemenizde yarar var. Yusuf Kemal Bey size yardımcı olur. İncelemeniz bitince yeniden biraraya geliriz."

Ayağa kalktı, ötekiler de.

"Mösyö Bouillon, milli yeminimizin özü tam bağımsızlıktır. Yani siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, kısacası her hususta bağımsızlık! Türk milleti kanını tam bağımsızlığı sağlamak için akıtıyor."118

Başıyla hafif bir selam verip Fevzi Paşa'yla birlikte çıktı. Odada M. Bouillon, Albay Sarou ve Yusuf Kemal Bey kalmışlardı. M. Bouil-lon merakla Yusuf Kemal Bey'e yaklaştı:

"Yoksa siz aklınızdan kapitülasyonları kaldırmayı mı geçiriyor-sunuz?"

Yusuf Kemal Bey, duraksamadan, "Evet Mösyö Bouillon." dedi, "..Milli Mücadele toprak için yapılmıyor. Osmanlı topraklarının dört-te üçünü oralardaki halkın iradesine bıraktık. Biz istiklal için müca-dele ediyoruz. Büyük Millet Meclisi kapitülasyonların kalktığını gör-meden kılıcım kınına koymaz."119

Fransız diplomat gülümsedi:

"Ah dostum, azminizi ve sabrınızı temsil eden kağrı kollarını büyük bir hayranlıkla izledim. Ama gerçekçi olun ve bizimle uzlaş-maya bakın. Çünkü kağrı, kamyonu yenemez!"120

Kamyon dediği emperyalizmdi.

NESRİN akşam dayısından, laf arasında, hayranı olduğu Halide Edip Hanım'ın Eskişehir hastanesine gönüllü hastabakıcı olarak gi-deceğini öğrenince, kararını vermiş, ertesi günü Sağlık Bakanhğı'na başvurmuştu.

İlgili müdür tel gözlüklü Dr. Kâmil Bey'di. Nesrin'i dinleyen Kâ-mil Bey şefkatle, "Bu savaş, bugüne kadar yaptığımız hiçbir savaşa benzemiyor.." dedi, "..milletçe savaşıyoruz ve uyanıyoruz. Kalemî, si-lahı, kağrı, yüreği ile hayata karışan kadını bir daha kimse eve hap-sedemez. Senin gibi öncüler sayesinde bambaşka, yepyeni bir Türki-ye kuruluyor. Ortaçağdan çıkıyoruz. Verdiğin karar için seni kutla-rım. Ama kızcağzım, hastabakıcılık çetin iş. Bu ayın sonunda burada

136 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Çocuk Esirgeme Kurumu faaliyete geçecek. Kimsesiz çocuklarımıza sahip çıkacağız. Hazırlıklar bitti. Senden orada yararlanalım."

Nesrin doktorun gözlerinin içine baktı:

"Beni lütfen Halide Hanımla birlikte Eskişehir'e yollayın efendim."

Kâmil Bey bu kararlı bakışa teslim oldu:

"Peki kızım."

KRALİN MESAJI, İkinci İnönü yenilgisinin ezikliğini üzerin-den atmış olan orduyu daha da canlandırdı. Mesajı askerlere, bütün birliklerde olduğu gibi Aydında da bir subay okudu:

"Askerler!

Vatanın sesi, beni yeniden sizin komutanınız olmaya çağırdı. Kralınızdan size yürekten selam!

Milletin kurtuluş savaşındaki azimli çarpışmalarınızdan gurur duyuyorum. Şampiyonluğunu yaptığınız asil

lkleri unutmuş değil-siniz. Bu kutsal toprak üzerinde, dünyanın hayran olageldiği eşsiz uy-garlığı işte tam bu noktada yaratmış olan Yunan lks için arpışı-yorsunuz. Sizin değeriniz savaşın başarısını sağlayacaktır. Sizin erde-miniz fedakrlığınızı garanti edecektir ve zaferleriniz yeniden yaratı-cılığına layık olduğunuz eşsiz uygarlığı ieklendirecektir. Çocukları-mıza miras olarak, atalarımıza ve bize layık bir görev bırakacağız.

Askerler!

Hepiniz bu görevle beraber, tek ve bölünmez Yunanistan aşkıyla dolu, büyük ve lmez lkye kendinizi adanmış oldunuz.

İleri!

Kralınız sizinle beraberdir. Sizi, vatanın emrettiği yere götür-mektedir.

Tanrı haklı savaşımızı kutsasın!"nı

Mesaj rkek Panayot'un da kanını kaynatmıştı. O da, birçok as-ker gibi ciğerlerinin tüm gücüyle, "Yaşasın Kral!" diye haykırdı.

Savaş canavarı olanca iştahı ile uyanmıştı.

PUNTA (ALSANCAK) limanına yanaşmış bir İngiliz şilebin-den, yeni alınan son kamyonlar ve ambulanslar, vinç gmbrtleri ve haykırışlar arasında, rıhtıma indirilmekteydi. Liman alanını yoldan

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 137

ayran tel örgülerin arkasında toplanmış olan meraklı Rumlar, Tillor ve Fiat marka gıcır gıcır araçları hayranlık ve gururla izliyorlardı.

Ordu yalnız büyümüyor, büyük bir hızla silah, taşıt ve gereç ba-kımından da çok güçleniyordu.

Bu sefer Türkleri ezeceklerdi.

BATI CEPHESİ Kurmay Başkanı Yarbay Naci Tmaz odaya girdi. İsmet Paşa, Binbaşı Tevfik, Muharrem ve Kemal Beylerle harita ba-şında çalışmaktaydı. Başını kaldırdı:

"Sen kötü bir haber vereceksin."

"Evet efendim."

"Söyle bakalım."

"Franklin Bouillon ile yapılan görüşmelere ara verilmiş. Bugün Ankara'dan ayrılıyormuş. İkinci Kolordu'yu batıya kaydıramayaca-gız.»

İsmet Paşanın yüzünden bir an için mor bir bulut akıp geçti. Binbaşı Kemal, "Düşman en azından iki katımız" diye yakındı. İsmet Paşa, duygularını saklayan demir maskeyi yeniden yüzüne geçirdi:

"Ne zaman kuvvete denk olabildik ki Kemal Bey.." dedi, "..kendi yağımızla kavrulacağız."

Oradan buradan Batı Cephesine küçük büyük birlikler ve bazı silahlar yollanmıştı. Ama bu çaba Yunan güçlenmesine oranla çok yetersizdi.

Orduda 12 cins tüfek, 8 cins ağır makineli tüfek, 4 cins hafif makineli tüfek, 24 cins top vardı. Silah ve cephane ikmal zaten büyük bir sorundu; bu kadar çeşitlilik ikmal sorununu bazı kez içinden çıkılmaz hale getiriyordu.121a

YUNANLILAR taarruz hazırlıklarını hızlandırmışlardı. İzmit'teki 11. Yunan Tümeni'ne 'birliklerini hızla İzmit'te toplamaya başlaması, toplanma biter bitmez deniz ve kara yoluyla Bursa doğu-suna çekilmesi' emredildi. Ordu bu uzak birliğini Bursa yakınma çekerek, yürüyüşe geçecek olan ordunun sol gerisini güven altına almak istiyordu.

Emir 11. Tümen Komutanı Albay Kladas'ı ürküttü. Karadeniz'e kadar yarımadaya yayılmış birliklerini toplamak kolay değildi. Kar-

138 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

şlarında yeni kurulmuş bir kolordu vardı. Türklerin yaydığı söylenti yüzünden bu kolordunun güçlü olduğunu sanıyordu.121bOnun taki-bi altında çekilebilmek büyük sorundu, ayrıca bu kesimdeki Rumlar ne olacaktı?

Kurmay Başkanı, "Artık burada kalabileceklerini hiç sanmıyorum" dedi.

Doğru söylüyordu. Tümene mensup askerler ile çevredeki çete-ler köylerde askerlik ve insanlık dışı birçok suç işlemiş, yerli Rumların bir kısmı da bu tümene güvenerek Türklere çok eziyet etmişti.1210

Çekilirken, köylerin, değirmenlerin, köprülerin yakılıp yıkılması kararlaştırıldı. Çekiliş Rumlara gizlice duyurulacaktı. Süratle bir çekiliş planı yapıldı. Türklerin elindeki bütün arabalar toplanacak, İzmit çevresindeki ve doğusundaki iki alay güçlü artçıların koruması altında İzmit'te toplanıp deniz yoluyla Bandırma'ya taşınacaktı. İzmit'in güneyinde bulunan alay ise Karamürsel-Yalova yoluyla Gemlik'e çekilmeye çalışacaktı.

ANKARA İSTASYONU kalabalık, katar harekete hazırды. Vagonların çoğu yük vagonuydu. Vagonlara mermi sandıkları, erzak çu-valları ve küfeleri yükleniyordu. Sundurmanın altında Halide Hanım ile onu geçirmeye gelen Dr. Adnan Bey, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yakup Kadri ile Nesrin, Vedia ve Yüzbaşı Vedat bir öbek oluşturmuş-lardı. Y. Kadri ile Nesrin'in samimi konuşması Halide Hanım'ın dik-katini çekti:

"Siz tanıyor muydunuz?"

"Tabii. Nesrin Hanım'la İstanbul'dan Ankara'ya birlikte gelmiş-tik. Silah arkadaşı sayılırız."

Gülüştüler. Bir görevli yaklaşp selam verdi:

"Hareket ediyoruz efendim."

Halide Hanım ile Nesrin, uğurlamaya gelenlerle vedalaştılar. Lo-komotif kazanının zonklaması artmıştı. Düdükler ötüyordu. Asker ve subay dolu üç yolcu vagonundan ilkinde bindiler. Askerlerin çoğu üniformasızdı. Üzerlerinde köylü giysisi vardı. Halide Hanım ile Nesrin kendileri için ayrılmış olan karşılıklı iki boş sıraya oturdular.

Tren istasyondan çıkar çıkmaz ağaçsız ve kirli sarı bozkır başla-dı. Halide Hanım, Ruşen Eşrefin eşinin de haftaya Eskişehir hastane-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 139

sine gönüllü hemşire olarak katılacağım söylerken, bir subay yaklaşp selam verdi, "Rahatsız edebilir miyim?" diye sordu, Halide Hanım'a kendini tanıttı:

"Yüzbaşı Faruk. İstiklal yolunu Nesrin Hanım'la birlikte yürü-müştük. Selamlamadan geçmek istemedim."

Nesrin'e eğildi:

"Nasılsınız?"

"Teşekkür ederim. Siz de mi Eskişehir'e gidiyorsunuz?"

"Hayır, ben daha ileriye, Kütahya'ya gidiyorum. 4. Tümen'e ta-yin edildim."

Halide Hanım, "Yarbay Nâzım'ın tümenine öyleyse.." dedi, "..çok talihlisiniz yüzbaşı. Oturmaz mısınız?"

Faruk çekinerek oturdu.

"Eşim ve ben Nâzım Bey'i çok severiz. Subaylarının ve asker-lerinin Nâzım Bey'e ne kadar bağlı olduklarını göreceksiniz. Gözü-nün içine bakarlar. Bu genç komutanda insanları kendine bağlayan bir büyü var. Meclisin açıldığı dönemdeki bunalım günlerini birlikte yaşadık. Ne acı, ne ümitsiz günlerdi o günler. Belki güleceksiniz ama o günleri düşündükçe şimdi bana, çok zenginmişiz gibi geliyor."

Faruk'un eliyle dizindeki yamayı örtmeye çalıştığını fark edince, "Lütfen örtmeyin.." dedi, "..utanmaym da. O yama bizim için İngiliz-lerin dizbağı nişanından çok daha değerli. Ordumuz heybetini yok-sulluğundan alıyor."

Geri kaçan telgraf direklerine ve akan bozkıra baktı:

"Hepimize bu mağrur üslubu M. Kemal Paşa kazandırdı."

ATİNA'daki İngiliz Ataşemiliteri Albay Nairne, Anadolu'ya ge-çerek Yunan ordusunun son durumunu incelemiş, bir rapor hazırla-mıştı. Raporunda Yunan ordusunu 'pek etkili bir savaş makinesi' ola-rak niteliyor, 'moral, disiplin ve eğitimin olağanüstü olduğunu' bil-diriyordu. Sadece uçaklardan çekilen fotoğraflar net olmuyordu, iyi okunamıyordu. General Harington raporu iyimser buldu.

Bir de General Marden'den rapor istedi. General Marden hızla tüm Yunan ordusunu denetledi.

Ziyaret ettikleri her birlikte İngiliz Milli Marşı ile karşılandı, İn-giltere ve Lloyd George için sevgi gösterileri yapıldı. 122

140 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

General Marden, İngiliz hayranı Yunan ordusunu iyi, subayla-rını yetersiz bulmuştu. Harington da böyle düşünüyordu. Genelkur-may Başkanı Mareşal Wilson, Yunan ordusunun ancak bazı mevzii başarılar elde edebileceğini ileri sürdü: "Türk ordusunun arkasında, çekilebileceği bin kilometrelik bir derinlik var. Yunan ordusu bu de-rinlikte kaybolur gider." 122a

Olumsuz değerlendirmeler, politikasını Yunan zaferine bağla-mış olan Lloyd George'u öfkелendirdi. Bakanlar Kurulu toplantısında kendini tutamayıp bağır-maya başladı:

"Yeter! Bizim generallerin Yunan ordusu hakkındaki kuş-kuları ana artık gülünç gelmeye başladı. Bu defa çok iyi hazırlandıkları-nı herkes biliyor. Türkleri yenerlerse, bu bizim için paha biçilmez bir kazanç olacak. Büyük ve güçlü bir Yunanistan, uzakdoğuya giden su yollarımızın Akdeniz'deki bekçiliğini yapabilir.123 Brakalım savaş-sınlar."

Savaş Bakanı gerilemedi:

"Genelkurmay olaya askerlik ölçüleriyle bakıyor ve Yunan ordu-sunun bir kazaya uğrayabileceği görüşünde ısrar ediyor."

Dışışleri Bakam Lord Curzon da yeni bir Yunan yenilgisinin, İngiltere'nin yakındoğ-u, hatta doğu politikasını çökertebileceğ-in-den kaygılanmaktaydı. Paris ile Ankara arasında görüşmeler yapıldı-ğı hakkındaki söylenti kaygısını daha da artırmıştı. Anlaşma olursa Türkler bütün güçleriyle batıya döneceklerdi.

"Ben bu kritik aşamada izlenecek en doğru yolun, Atina ve An-kara'ya barış için arabuluculuk önermek, böylece bu sonu belirsiz sa-vaş erteletmeye çalışmak olduğunu düşünüyorum."124

Lord Curzon'un, sanki bu savaşı yaratan ve uzamasına yol açan İngiltere değ-ilmiş gibi konuşması Savaş Bakanını içinden güldürdü. İngiliz politikasındaki mantıksızlık, kaypaklık ve bencillik, iktidarda ve muhalefette Türklere sempati duyanların, hiç olmazsa haksız dav-ramldığım düşünenlerin sayısını artırıyordu. Ama politikanın dizgini ve kamçısı Yunan bağımlısı Lloyd George'un elindeydi.

Uzun tartışmalardan sonra Lloyd George, arabuluculuk önerisi-nin Paris'te yapılacak müttefikler arası toplantıda görüşülmesine razı oldu.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 141

TREN gece yarısı Eskişehir'e ulaştı. Yüzbaşı Faruk hanımların bavullarını indirdi. Kızılay Hastanesi Başhekimi Dr. Şemsettin Bey'in ve cephe karargâhından bir subayın hanımları beklediğini görünce, içi rahat etti. Kimse beklemiyorsa kalacakları pansiyona kadar götü-recekti. Tren burada en az bir saat bekliyordu. Buna gerek kalmadığı için çabucak vedalaştılar. Halide Hanım faytona yürürken, Nesrin'e abla şefkatiyle, "İnşallah sağ salim döner ve yeniden karşılaşsınız" dedi. Gençleri birbirlerine yakıştırmıştı.

Madam Tadia'nın pansiyonuna yerleştiler.

İLERİ BİRLİKLERDEN Mürettep Kolordu karargâhına, düş-manda çekilme belirtileri görüldüğü bildirilmekteydi. Yunan ve Türk keşif kolları arasında sürekli küçük çatışmalar oluyordu.

önce götürebilecekleri eşyaları arabalara yükleyen Rumlar İz-mit'e doğru göç yoluna düştüler. Sonra da Yunan askerleri, bazı köp-rüleri atmaya, bırakılan köyleri yakmaya başladılar.

Çekiliş kesinleşmişti.

Gerekli emirler telgraf ve atlı habercilerle birliklere ulaştırıldı. İlk adımda Adapazarı'nı yakılmadan kurtarmak gerekiyordu. Bas-kın kolları gece yarısı harekete geçecek, 17. Tümen de sabah Sapanca Gölü'nün güneyinden taarruza kalkacaktı.125

Başarılı olurlarsa, Yunan tümenini, İzmit çevresinde iki ucun-dan kısıpaca alabilirlerdi.

İNGİLİZ, Fransız ve İtalyan yetkililer Paris'te toplandılar. Lord Curzon öncelikle, Ankara'ya karşı ortak hareket edilmesi gerektiği üzerinde durarak, müttefiklerden hiçbirinin Ankara ile tek başına, açık ya da gizli görüşmelerde bulunmamasını istedi, F. Bouillon'un Ankara ziyareti dolayısıyla Fransız Başbakanı Briand'ı sıkıştırdı. Bri-and, 'Mösyö Bouillon'un Ankara'ya gazeteci olarak gittiğini' söyleye-rek öfkeli lordu atlattı. 125a

Toplantıdan iki karar çıktı: Barış için önce Yunanistan'a arabu-luculuk önerilecek, Yunanistan kabul ederse aynı öneri Ankara'ya da yapılacaktı. General Harington da Çanakkale ve İstanbul'da bulunan müttefik birliklerinin Başkomutanlığına getirildi.

Barış için arabuluculuk önerisi gece Atina'ya bildirilecekti.

142 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ARABULUCULUK önerisi Atina'ya geçilirken, iyi hazırlanmış üç baskın kolu da, sallarla gizlice Sakarya'yı geçti, sessizce ilerledi ve 04.00'te Adapazarı'na rüzgâr gibi girdi. Arkadan gelen birlikler de ye-tiştı. Yunanlılar şehri yakmaya fırsat bulamadılar. Kısa bir çatışmadan sonra şehrin batısına çekilip mevzilendiler.

Adapazarlılar sevinçle sokaklara döküldüler.

17. Tümen de gün atarken Sapanca Gölü'nün güneyinden taar-ruza geçmişti. 07.30'da Sapanca'yı geri aldı, Yunan artçılarıyla vuru-şarak batıya doğru ilerlemeye başladı.

BARIŞ ÖNERİSİ Yunan hükümetini bocalatmıştı. İngilizleri gü-cendirmek istemiyorlardı. Ama Yunanistan böyle büyük bir ordu-nun yükünü uzun süre taşıyamazdı. Bir an önce taarruza geçmek, her imkânı kullanarak Türk ordusunu ezmek, halkı yıldırmaq ve Sevr Antlaşması'nı kabul ettirmek zorundaydılar. Bu amaçla Kürtleri ayak-landırmaq ve Kemalistler! arkadan vurmaları için Bedirhan ailesinin reisi Emin Ali ve oğlu Celalettin'le de ilişki kurmuşlardı. 125b

Notayı reddetmeden önce, düşüncelerini bir muhtıra ile patron-ları İngilizlere bildirmeyi yararlı buldular:

"Yunan hükümeti hayati Elen çıkarlarına ve Elenizm'in ta-rihi amaçlarına uygun bir politika izlemektedir... Elenizm'in, Ege Denizi'nin iki yakasına ve denizdeki adalara ihtiyacı vardır. Ancak o topraklara yerleştikten sonradır ki Elenizm kendine düşen görevi yeri-ne getirebilir. Bu görev Asya tehlikesine karşı Avrupa'yı korumak göre-vidir. Başka bir deyimle uygarlığın bekçiliği görevidir. Ege Denizi'nin Avrupa ve Asya yakası, affedilmez Türk yönetiminden kurtulmadık-ça, doğuda gerçek ve ömürlü bir barış yapılamaz. Bu toprakların kur-tarılmasından sonra yapılacak barış ise, İngiltere'nin bölgedeki çıkar-larına uygun olacaktır!"

Muhtıra Yunanistan'ın İstanbul hakkındaki emelini açıklayan şu diplomatik cümle ile bitiyordu: "Ayrıca Yunanistan, Boğazlardan ge-çiş serbestliğinin samimi bekçisi olabilir ve bu görevi yüklenmeye ha-zırdır." 126

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 143

İZMİT kaynıyordu. Uzaktan top sesleri yansımakta, Rum göç kolları ardarda gelip istasyona ve limana yığılmaktaydı. Şehirde çok gergin bir hava vardı. Askerler çok sinirli, Rumlar telaşlı, şaşkın ve öf-keliydi.

Bir Rum, birlikte götüremeyeceği malları dükkânından çıkartıp deli gibi sokağın ortasına yığıdı, ateşe verdi.

Saatçi Ali Efendi, ayak altında ezilmemek için geri döndü. Hris-to'nun atölyesine uğramayı göze alamadı. O sokakta kargaşalık vardı. Eve dönerken Hristoların kapısını çaldı ama açan olmadı. Eve geldi. Karısının gözleri ağlamaktan şişmişti.

"Ne oldu?"

"Hristolar burda. Seni bekliyorlar. Gidiyorlarmış."

Ali Efendi odaya daldı. Hristo'nun saçları daha beyazlaşmış gi-biydi.

"Selamunaleyküm."

"Kalimera."

Oturdular. Hristo, "Şehir karışık." dedi, "..eve döneceğini tah-min ettim. Sonra belki fırsat olmaz, ortalık daha da karışmadan veda etmek istedik. Şimdi de göç sırası bize geldi Ali Efendi."

Ali Efendi Hristo'nun dizini okşadı. Göçün ne olduğunu iyi bilir-di. O da uzun yıllar önce, göçe zorlanmış Rumelilerdendi. Göçmenli-ğin her türlü acısını tatmıştı.

"Ne zaman gidiyorsunuz?"

"Bu akşam."

"Nereye gideceksiniz?"

"Kimi trenle İstanbul'a gidiyor. Biz gemiyle Bandırma'ya gidece-ğiz. Sonrasını bilmiyorum."

"İşiniz zor. Göç eden acı yer, dert içer."

Hristo kuruyan dudaklarını sildi:

"Eee, rüzgâr ektikti, şimdi fırtına biçiyoruz."

İkisinin de gözleri doldu. Yirmi yıllık komşu ve dosttular. Dert-lerini ve sevinçlerini paylaşarak birlikte yaşanmış, Rumların ya da Türklerin aşırılarına karşı, birbirlerine sığınagelmışlerdi. Hristo, "Si-zin ordu dönene kadar sakın dışarı çıkma.." dedi, "..deli çok."

Sustular.

Top sesleri devam ediyordu.

144 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

SAĞDAKİ TAKIM, Sapanca batısında duraklamış, ilerlemiyor-du. Tabur komutanı öfkelenmişti. Sabredemedi, ateş hattına daldı, yata kalka ilerledi, takım komutanını buldu. Takım komutanı tabu-ra yeni katılmış deneysiz bir yedek teğmendi. "Niye hücum etmiyor-sun?" diye çıkıştı. Teğmen kekeledi:

"Askerin çoğunun süngüsü yok komutanım..."126a

Komutan parladı:

"Süngüsü yoksa, dipçığı, küreği, yumruğu, tekmesi, dişi, tırnağı yok mu? Çek silahını askerin önüne geç.."

Sesi yumuşadı, teğmeni belki de ölüme yolluyordu:

"..Haydi oğlum, Mehmet seni takip eder."

"Anladım komutanım."

Az sonra savaş sisi, top uğultuları ve makineli tüfek takırtıları içinde takım hücumu kalktı.

Çok geçmeden Yanıkköy'e girecekti.

İNGİLİZ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI notaya bir an önce ve kesin cevap verilmesi için diretince, Yunan hükümeti, Kral'ın da onayını alarak, bir karşı nota ile müttefiklerin arabuluculuğunu, dolayısıyla barışı reddetti:

"Yunanistan, Elenizm'in yüzyıllık emellerini ve Sevr Antlaşma-sı'nın kendisine tanıdığı hakları savunurken, aynı zamanda Doğu Ak-deniz havzasında ve Boğazlarda, uygar dünyanın çıkarlarını da sa-vunduğu kanısındadır. Bu çifte misyonun önemini kavrayarak, mad-di ve manevi güçlerini son haddine kadar toplamış ve Sevr Antlaşma-sı'nı Ankara'ya empoze edebilecek duruma gelmiştir. Bu görev anlayı-şı Yunanistan'ı, barış yapılcaya kadar, kendisinden istenen bütün fedakârlıklarda bulunmaya ve Sevr Antlaşması'nın uygulanmasın-dan kaçınmaya çalışan Türklere karşı, kendi yetenekleriyle yeni bir savaşı kabul ettirmeye itmiştir.

Bu zorlayıcı nedenlerle, Yunan Kraliyet Hükümeti, hararetle ar-zusuna rağmen büyük müttefiklerinin tavsiyelerine uyamamaktadır. Çünkü askeri harekâtın, ordu şeflerime saptanmış sürenin ötesine er-telenmesi, askeri durumu Yunanistan aleyhine tehlikeye sokacak ve hasım [düşman] tarafa, büyük devletlerin kesin emirlerine karşı yeni-den direnme cesareti verecektir?127

Kütahya - Eskişehir Savaşma Hazırlık 145

Yunanlılar savaş istiyorlardı.

KARŞIYAKA'daki köşkte, üzerine harita paftalarının serili oldu-ğu büyük ceviz masanın çevresinde savaş meclisi toplanmıştı. Kral'ın sağında Başbakan Gunaris, Savaş Bakanı Teotokis, Genelkurmay Başkanı General Dusmanis, yardımcısı General Stratigos, solunda General Papulas, Ordu Kurmay Başkanı Albay Pallis, Kurmay Başkan Yardımcısı Albay Sariyanis vardı.

Papulas ordunun durumu hakkında bilgi sundu: Yunanistan'da 58.000 kişi, Anadolu'da da 12.000 Rum askere alınıp eğitilmişti. Ana-vatandan iki de yeni tümen gelmişti. Ordu mevcudu 200.000 kişiyi geçmişti.127aTop, ağır ve hafif makineli tüfek ile uçak bakımından Türklere çok üstün bir durumdaydılar. Bazı birlikler Türklere ol-mayan otomatik tüfeklerle donatılmıştı. Yunanistan'dan lokomotif ve vagonlar getirilmiş, 1.500 kamyon ve 250 ambulans alınmış, Bursa-Kestel arasına demiryolu döşenmiş, Ege halkının elindeki develer ve at arabaları da toplanmıştı. İaşe ve sağlık teşkilatı mükemmeldi. İki hastane gemisi, bir hastane treni vardı. Yedek cephane boldu. Fran-sa'dan yeteri kadar mermi satın alınmıştı. Kâğıt üzerinde silah satışı-nı yasaklamış görünen İngiltere'den, istedikleri her şeyi, el altından, araçlar kanalıyla satın alabiliyorlardı.128

Heyecandan dolgun yüzü kızarmış, pos bıyıkları dikilmiş olan Papulas, "Kral Hazretleri.." dedi, "..Yunan tarihinin en büyük ve güç-lü ordusunu kuran hükümete, huzurunuzda teşekkürlerimi sunuyorum. Ordumuz savaşa hazır, zaferden emindir."

Taarruz planını Albay Pallis açıkladı. Planın ana amacı, Türk ordusunu savaşı kabule zorlayarak imha etmekte.

İnönü'deki ve Kütahya doğusundaki mevziler çok güçlüydü. Türk asıl kuvvetleri bu kesimde toplanmıştı. Bu nedenle cepheden taarruzdan sakınılması gerekiyordu. Bu görüşle hazırlanan plan şöy-le özetlenebilirdi: Türk ordusunun büyük kısmını cepheden yapılacak gösteriş taarruzlarıyla yerinde tutmak, yeterli kuvvetle ve Türklerin kuvvet kaydırmasına vakit bırakmadan, Seyitgazi doğrultusunda ta-arruz ederek, güney kanadını kuşatıp orduyu yok etmek.128a

Bunun için güneyde Afyon'a ilerlenerek Afyon düşürülecekti. Sonra da bu güçlü kol, Türk güney (sol) kanadına taarruz etmek ve

146 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

gerisine dolanarak kuşatmak amacıyla, Seyitgazi'ye ve sonra da Eski-şehir'e yönelecekti.

Bu geniş kuşatma hareketi sonunda, ya Türk ordusu yok olacak ya da teslim olup barış şartlarını kabul edecekti.

General Dusmanis, Papulas'ı küçümser, ordu kurmaylarına güvenmezdi. Yunan ordusunun iki kez yenilmesine neden olmuşlardı. Plan sonuç vericiymiş gibi görünüyordu ama yine güvenmedi. Kaba bir sesle, "Ayrıntılı hareket planını incelemek istiyorum." dedi, "..düşüncelerimi Kral Hazretlerine arz edeceğim. Planı, Kral Hazretleri onayladıktan sonra, birliklere tebliğ edersiniz."

Albay Sariyanis sakin sakin, "Plan birliklere tebliğ edildi generalim" dedi.129

Dusmanis şaşırđı:

"Kral Hazretleri onaylamadan mı?"

Gunaris Kral'a eğildi, "Özel konuşalım efendim" diye fısıldadı. Kral donuk bir yüzle doğruldu, herkes ayağa kalktı. Kral Sariyanis'e öfkeyle baktı. İki nefret dolu gözle karşılaştı.

Yandaki odaya geçtiler.

Gerçeği açıklamanın zamanı gelmişti. Gunaris, "Efendimiz.." dedi, "..hükümetiniz fiilen ordunun başına geçmenizi doğru bulmu-yor."

Kral'ın yüz kasları kabardı:

"Neden?"

"Bu kıyasıya savaşın sizi yoracağından korkuyoruz. Ayrıca sizin-le ordu arasında anlaşmazlık çıkmasından da kaygı duyuyoruz. Or-duda Venizelos taraftarı gizli ve geniş bir örgüt var."

"Hâlâ mı temizlenemedi bunlar?"

"Pek azı ayrılıp İstanbul'a gitmiş. Bir bölümünü anavatana aldık. Kalanlar orduda ve önemli yerlerdeler. Çoğu da ordunun en başarılı komutan ve subayları. En parlakları da Albay Sariyanis. Orduda ef-sanevi bir ünü var. Bu savaşın planını o hazırlamış. Papulas yerinden almaya cesaret edemedi. 130Bunlarla ister istemez iyi geçinmeye ça-lışıyor. Venizeloscular, Tanrı korusun, bir başarısızlık halinde, bütün sorumluluğu üzerinize yıkarlar. Bu da rejimin, dolayısıyla hepimizin sonu olur.."

Yutkundu:

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 147

"..Orduyu serbest bırakalım efendim."

Kral'ın yüzü daha da donuklaştı. Daha 53 yaşındaydı ama sağlığı iyi gitmiyordu. Mücadele edebilecek kadar güçlü değildi artık. Hükü-metin kararına boyun eğecek, zaferin şerefini Venizelosculara kaptır-mamak için de ordunun peşinden ayrılmayacaktı.

MÜRETTEP KOLORDU ağır yaralıları ilk bakımlarını yapıp bulabildiği her taşıtla Eskişehir'e yolluyordu.

Hastane kan ve yara kokmaktaydı.

Koridor yeni gelen yaralıların yattığı sedyelerle dolmuştu. Gen-cecik bir er "anacığım" diye inliyordu. Halide Hanım, "Savaş denilen kanlı ziyafetin mutfağındayız.." dedi, "..nasıl? Dayanabilecek misin?"

Nesrin içi çekilerek, "Çalışacağım efendim" dedi.

Ameliyattan yeni çıkmış hastaların yattığı koğuşa girdiler.

MÜRETTEP KOLORDUNUN GÜCÜ, 11. Tümen'i durdurma-ya yetmemiş, iki Yunan alayı, kuvvetli artçıların koruması altında, pek az kayıp vererek İzmit'e çekilmişti. İki savaş gemisi İzmit'e soku-lan Türk birliklerini sürekli ateş altında tutarak yaklaşmalarını engel-liyordu. Kolordu birlikleri şehri yarım daire içine almışlardı ama bü-tün çabalarına rağmen artçıları ve ateş çemberini aşamıyorlardı.

Güneydeki Üçüncü Yunan Alayı ise çatışa çatışa Karamürsel'e doğru çekilmekteydi.

Üç kişilik bir atlı keşif kolu, hava kararınca, İzmit'in kuzeyindeki uzakça tepelerden birine sokuldu. Atları ere bırakıp teğmenle onbaşı usulca tepeye tırmandılar. Teğmen dürbününe sarıldı. Projektörlerin keskin ışığı altında askerlerin telaşla gemiye bindikleri zor da olsa gö-rülebiliyordu. Liman alanı asker, eşya ve kaynaşan sivillerle doluydu. Açıkta iki gemi daha bekliyordu. Teğmen dişlerini gıcırdatarak, "Ka-çıyor katiller.." diye sızlandı, "..göz göre göre. Ah be, bir tek topumuz olsaydı şurada!"

Onbaşı, "Emret, kuş gibi uçar haber veririm.." dedi, "..topları ye-tiştirip analarını bellerler. Uçayım mı?"

Teğmenin sesi üzüntüden çatladı:

148 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Hangi topları şaşkın? Koca kolorduda beş tane top var, onlar da bir günlük yolda."131

Onbaşı inledi:

"Vah anam! Bu kadar kanadı kırık olduğumuzu valla bilmiyor-dum."

Yumruğunu Yunanlılara doğru uzattı, kısık sesle bağırdı:

"Ülen fırsatçılar! Topumuz, tüfeğimiz varken neredeydiniz? Ağalarınız kanadımızı kırdıktan sonra ortaya çıkmak marifet mi? Ordu orduyken gelmeliydiniz ki ben sizi göreyim. Ey 11. Tümen! Seni unutmayacağız. Bir gün elbet elimize düşersin."

Teğmen göreceğini görmüştü, "Haydi, gidiyoruz!" dedi. Dört nala geri döndüler. Keşif kolunun raporu telgrafla Kolordu karargâhına ulaştırıldı. Karargâhta heyecana yol açtı. 11. Tümen İzmit'i de bırakmak üzereydi! Birliklere yeni emirler yollandı.

28 HAZİRAN 1921 günü, öğleye doğru, Eskişehir'deki cephe karargâhında İsmet Paşa kurmay kuruluşla toplantı halindeydi.

Düşmanın ağırlıklı olarak Uşak bölgesinde toplandığı tahmin edilmekteydi. Uçakların arızalanması ya da kısıtlı benzin yüzünden sağlıklı ve sürekli hava keşfi yapılamıyordu. Cephenin elinde sade-ce 300 litre uçak benzinini kalmıştı. Benzin kullanımını azaltmak için uçakların Kütahya'da toplanarak cepheye yaklaştırılması kararlaştırıldı. Komutanlığına usta pilot Yüzbaşı Fazıl getirildi.

Türk ordusunun savaş planı, taarruz edecek güce kavuşana ka-dar yine stratejik savunmada kalmaktı. Cephe, eldeki kuvvete göre çok uzundu ama ihtiyat ve takviyeler, cephe gerisindeki Eskişehir-Kütahya-Afyon demiryoluyla gereken kesime kaydırılabilirdi. Yunan ordusunun yaklaşma ve taarruz olasılıkları uzun uzun irdelenmiş, bu olasılıklar ve arazinin özellikleri dikkate alınarak, yer yer iyi tah-kim edilmiş savunma mevzileri hazırlanmıştı. Her mevzi üç hattan oluşuyordu: Birinci hat güvenlik hattı, ikinci hat asıl savunma hattı, üçüncü hat ihtiyat hattıydı. Bazı yerlerde tel örgü engelleri ve mayın-lı alanlar vardı.

Ne var ki çok güçlendiği öğrenilen Yunan ordusuna karşı, Batı Cephesi'nde sadece 160 top ve 55.000 savaşçı (silahlı) asker bulunu-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 149

yordu. Geri kalanlar yardımcı sınıfların ve geri hizmet birimlerinin askerleriydi.

Binbaşı Kemal "En azından 20.000 savaşçıya ve daha çok topa ihtiyacımız vardı" dedi. Sesi karamsardı. Savaş öncesinde bu karam-sarlığı tehlikeli bulan İsmet Paşa azarladı:

"Memleketin imkânı bu kadar. Sabırlı ve iyimser olmak zorun-dayız. Bizim bir tek gerçek müttefikimiz var: Zaman! Zaman kazan-maya bakacağız. Zamanla askerce ve silahça güçleniriz, zamanla hal-kın desteği daha da artar. O zaman gelince de vatanımızı düşmandan temizleriz. Şimdi bize düşen, ümitsizliğe kapılmadan, var olanla ye-tinmek, dağlarımıza, ovalarımıza tırnaklarımızı geçirip o güzel za-man gelene kadar direnmektir."

Bir subay sessizce içeri girip Yarbay Naci Tınaz'ın önüne bir not bıraktı. Yarbayın gözleri parladı:

"Paşam! Sabah İzmit'i geri almışız."

İsmet Paşa neşeyle, "Haydi kahve içelim" dedi.

Yüzbaşı Cevdet Kerim İncedayı boynunu büktü:

"Affedersiniz paşam, kahvemiz bitti. Çay da daha gelmedi."

İsmet Paşa güldü:

"Bu güzel haberin şerefine bir şey içmeden olmaz. Haydi, birer sigara içelim."

İlk sigarayı kendi yaktı.

GÜN ATARKEN, İzmit'e önce bir süvari birliği girdi. Onu ku-zeydeki tepelerden inen milli müfrezeler ve doğudan gelen bir piya-de birliği izledi.

Halk sevinci ve acıyı birarada yaşadı.

Askerlerin ve sivil Rumların gemilere bindirilmesi bütün gece sürmüştü, son gemi de sabaha karşı İzmit'ten ayrılmıştı. Gitmeden önce, İngilizlerin engel olması üzerine ancak 200 ev ve dükkânı yak-makla kalmışlar ama 300 kadar İzmitliyi öldürmeden de rahat ede-memişlerdi.¹³²

Evde duramayan Ali Efendi sokağa fırladı, ana yola çıktı. Ardar-da birlikler geliyordu. Askerleri seyretmeye doyamadı. Yorgun, sefil ve büyüktüler. Kadınlar askerlerin üzerine kolonya serpiyor, mendil-

150 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ler atıyorlardı. Atlarının kuyrukları ve kızlarının başörtüleri uçuşan Kara Fatma çetesini görünce artık gözyaşlarını tutmayı beceremedi. Kaldırma çöküp sarsıla sarsıla ağlamaya başladı.

İNEBOLU mermi ve fişek sandıklarını, silah ve gereçleri, yakın uzak bütün çevreden sağlanan kağınılarla, at arabalarıyla, ağır yükleri de demir dingilli öküz ve manda arabalarıyla ardarda Ankara'ya yol-luyordu. Bu sabah da elli arabadan oluşan bir kolu yolcu ettikten son-ra Zafer Kemal ve menzil subayları kayıkçılar kahvesinin yolunu tut-tular. Toplantı vardı. Geniş kahve az sonra tıklım tıklım doldu. Yöne-ticiler, subaylar, öğretmenler, İnebolu'nun ileri gelenleri, Kâhya İlyas Kaptan ve kayıkçılar yerlerini aldılar.

Kahvenin baş duvarında M. Kemal Paşa'nın bir büyük resmi ası-lıydı.

Yarbay Nidai ayağa kalktı, katılanları selamladıktan sonra kayık-çılara seslenerek, "Yaz-kış demeden ordu malını karaya taşıdınız.." dedi, "..bugüne kadar bu hizmetinize karşılık bir kuruş bile almadı-nız. Ama bombardıman sırasında kayıklarınız tahrip oldu. Pek azı kurtuldu. Bunu öğrenen Ankara son taşıma hizmetinizin bedeli ola-rak biraz para yolladı.."

Bir subaya baktı. Subay içi kâğıt ve madeni para dolu küçük bir torbayı Nidai'ye uzattı.

"..Bugüne kadarki hizmetleriniz için yürekten teşekkür ederek, 1.680 lirayı kâhyanız İlyas Kaptan'a teslim ediyorum."

Torbayı Kaptan'ın önündeki masaya bıraktı. Kayıkçılar bozuldu-lar. İlyas Kaptan hayal kırıklığı içinde ayağa kalktı. Nidai telaşla, "Ya-ranızı sarmaya yetmeyeceğini biliyorum" diye durumu idare etmeye çalışınca, İlyas Kaptan, "Dur beyim.." diye terslendi, "..yanlış anladın. Bizim itirazımız miktarına değil,

parayadır. Para istemeyiz. Yeni ka-yıklar yapıyor. Evellallah hizmeti aksatmayız. M. Kemal Paşa'nın el-lerinden öperiz. Bizi sevindirmek istiyorsa, şu alçak düşmanı tepele-sin."

Eliyle torbayı Nidai'ye doğru itti.133

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 151

İZMİT'in batısına geçen bazı birlikler, güneyde Gebze'ye, ku-zeyde Karadeniz kıyısında Şile'ye kadar ilerlediler. İngiliz birlikleri ile yüz yüze geldiler. İngilizler alarma geçti. Türkler sakindi. Aldıkları emir gereği, telaş etmeden yayılıp yerleştiler.

Bir İngiliz subayı Gebze karşısındaki Türk birliğinin komutanın-dan hemen mülakat istedi. Aradaki şeritte buluştular. General Ha-rington 'Türklerin tarafsız bölgeye ilerleyip ilerlemeyeceklerini' öğ-renmek istiyordu.133aBu kesimde müttefiklerin saptadıkları tarafsız bölge sınırı Gebze'den başlamakta-ydı.

Türk subayları oyunbaz İngilizlere gülerek baktılar: Tarafsız böl-ge mi? Bu bölge tarafsız olsa Yunan donanması İstanbul'da üslene-mez, ihtiyaçlarını İstanbul'dan sağlayamaz, İstanbul'da Yunan aske-ri bulunamaz, Yunan savaş gemileri İstanbul'dan Karadeniz'e açılıp Türk şehir ve kasabalarını bombardıman edemezdi!

Harington'un sorusuna Kâzım Özalp'tan şu cevap geldi: "Anka-ra'dan alacağımız emre göre hareket edeceğiz."

KUVVETLERİNİN Türk birlikleriyle karşı karşıya gelmesi, Ge-neral Harington'u çok tedirgin etmişti. Albay Kâzım Özalp'in lastikli cevabı iyice huylandırdı.

Ama bir gelişme, generalin ümide düşmesine yol açacaktı.

Emekli Binbaşı Henry'yi bilgi toplaması için bir süre önce Ana-dolu'ya göndermişti. Henry madencilikle ilgileniyor görünecekti. İne-bolu'ya inmiş, dinlenmek için İnebolu yakınındaki Ecevit'te bulunan Refet Paşa ile tanışmış, uzunca bir görüşme yapmışlardı. Bu görüşme Binbaşı Henry'de, M. Kemal'in General Harington'la görüşmeye is-tekli olduğu izlenimini uyandırmıştı.

Henry, bu kritik günde İstanbul'a döndü ve edindiği izlenimi General Harington'a bildirdi.

Harington, Henry'nin getirdiği olağanüstü habere dört elle sarıl-dı. M. Kemal'le buluşabilirse, hava yumuşayabilir, Türkler İstanbul'a yürümez, şehirde çatışma çıkmaz, belki de bir anlaşma için ilk adımlar atılabilirdi.

İzin ve talimat verilmeM için durumu acele Londra'ya bildirdi. Konu kabinede tartışıldı ve şartlı izin çıktı: Harington, buluşmayı is-

152 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

teyen M. Kemal'i sadece dinlemekle yetinecek, görüş bildirmeyecek-ti. Yüksek Komiserlik Müsteşarı Rattigan, İngiltere'nin bu asi generali ciddiye almasına karşıydı. Hükümetin uygun görmesi üzerine, hiç ol-mazsa M. Kemal'in Harington'un bulunacağı savaş gemisine, açıkçası generalin ayağına gelmesi gerektiğinde ısrar etti.

Harington hükümetin talimatını ve Rattigan'ın tavsiyesini dik-kate alarak nazik bir mektup yazıp M. Kemal'e, İnebolu açıklarına gelecek Ajax zırhlısında kendisini dinlemeye hazır olduğunu bildir-di.134

Mektubu yollamasını yeni Hariciye Nazırı A. İzzet Paşa'dan rica ettiler. Paşa duraksadı. Çünkü Ankara'dan bir daha görev almayacağı sözünü vererek ayrılmış ama sözünü tutmayarak, Hariciye Nazır-lığını kabul etmişti. M. Kemal'in göstereceği tepkiyi kestirebiliyordu. Bunun için Ankara'nın İstanbul'daki resmi olmayan temsilcisi, Kızı-lay İkinci Başkanı Hamit Hasancan'ı tavsiye etti.

Kızılay yöneticilerinin büyük çoğunluğunun Milli Mücadele'yi desteklediği herkesçe bilinmekteydi. Osmanlı hükümeti, kızılaiy-ğın bir düzey ve nitelik işi olduğunu bildiğinden, bu kuruma ve yöne-ticilerine dokunmamak akıllılığını göstermekteydi.

Rattigan Hamit Bey'le görüşürken, Ankara'yı aşırı isteklerde bu-lunmak ve İngiltere'nin hayati çıkarlarını kabul etmemekle suçladı, gözdağı vermeyi de ihmal etmedi:

"Kemalistler İngiltere halkının savaştan usandığını sanmakla hata ediyorlar. Böyle giderse bir gün karşılarında, kendilerini ezmek azmiyle birleşmiş Büyük Britanya'yı bulacaklar."135

Hamit Bey, 'zaten karşımızda, işgalci olarak başkentimizde, her entrikanın ve kötülüğün de arkasındasınız' diyecekti, kendini tuttu. Yeni başlamış bir süreci olumsuz etkilemekten çekindi. Gizli telgraf merkezi aracılığıyla mektubun metnini o gece M. Kemal Paşa'ya ilettiler.

MİHALIÇÇIK ile Porsuk ırmağı arasındaki küçük Çınarlı köyü-nün köy odasında muhtar, yaşlı başlı köylüler, esirlikten üç gün önce dönmüş olan Gazi Çavuş'u dinliyorlardı. İki gün hiç uyanmadan ölü gibi uyumuş, ilk bu akşam insan içine çıkmıştı. Yaşadığı çetinlikler derin yüz çizgilerinden okunmaktaydı.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 153

Balkan Savaş'ında, Çanakkale ve Irak'ta dövüşmüş, Musul'a doğ-ru geri çekilirken esir düşünce, Hindistan'daki esir kampına götürül-müştü. O müthiş günleri sakın sakın anlatıyordu:

"Bazı subaylarımızın dediğine göre, İngilizler, kıpırdanan Hint Müslümanları yenildiğimizi iyice anlasınlar da uslu dursunlar diye bizi oraya götürmüşler. Esir olmak da savaşın cilvesidir diye birbiri-mizi teselli etmekteydik. Ama bir İngiliz astsubayı bir subayımızı to-katlayınca kahrolduk. İngiliz gemilerinin güle oynaya Çanakkale'den geçtiklerini, Fransızların Çukurova'ya girdiklerini, Ermenilerin Kars'ı aldıklarını, Yunanlıların İzmir'e çıktıklarını duyunca, üzüntüden ağ-laştık. M. Kemal Paşa Anadolu'nun başına geçip de yedi düvele mey-dan okuyunca da sevinçten ağ-laştık. Oradan Mısır'daki kampa getir-diler. Üç arkadaş kaçtık. Bilmediğimiz yollara düştük. Çölde kaybol-duk. Yakalandık. Hapis yattık. Altı ay önce pis bir yük gemisiyle İs-tanbul'a getirip bıraktılar.

Bir daha vurulduk. Çünkü İstanbul hükümetinin esirlikten dö-nenlerle ilgilendiği yok. Çoğumuz hasta, yaralı, sakat, bakıma muh-taç. Devlet yüzümüze bakmıyor. Sanki İngilizler dost, bizler düşma-nız. Allah Allah! Biz hangi devlet için savaşmıştık? O kadar sayagel-diğimiz Padişahımızın devleti, böyle bize yabancı bir devlet olmuş. Rumlarla Ermeniler, sakat, yalnız gazileri tenhada sıkıştırıp dövüyor-lar.135aNeyse ki ben dilenmeden ve dövülmeden bir iş buldum. Ku-ruş kuruş yol parası biriktirdim. Param tamam olunca yola çıktım. Sonunda Allahma bin şükür, köyüme döndüm, evime kavuştum."

Bakışlarını dolaştırdı, "Bir şey sormak istiyorum.." dedi, "..asker-lik çağına gelmiş çocukların çoğu köyde. Öğrendim ki çocukları el-birliği ile saklayıp askere göndermemişsiniz. Benim oğlumu da köyde tutmuşunuz."

Uzun bir sessizlikten sonra muhtar, "Evet, doğrudur" diye mı-rıldandı.

"Niye böyle ettiniz ki?"

Yaşlı muhtar dikildi:

"Bak Gazi Çavuş, yaşlılarından köye bir sen geri döndün, öteki-lerden hiç haber yoktur. Ocaklarınız sönmessin diye oğullarınızı ko-ruduk. Yanlış mı ettik?"

154 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Gazi Çavuş ayağa kalktı:

"Yanlış etmişiniz Muhtar Ağa. İşgal ne, düşman nedir bilseydi-niz böyle yapmazdınız herhalde. Savaş daha bitmedi. Biz tükeninceye kadar dövüştüktü. Sıra oğullarımızdaydı. Çocukları analarının etek-leri altında saklamaya devam ederseniz, bu sefer bütün milletin ocağı sönecek, her gün ağlayacağız. Ben yarın oğlum Ali'yi askere götüre-ceğim. Haydi Allah rahatlık versin."

Sekerek odadan çıkıyordu, Muhtar Emmi, "Acele etme." diye seslendi, "..yarın bir daha konuşalım."

GECE M. KEMAL PAŞA, Fevzi Paşa, Yusuf Kemal Tengirşenk, İstanbul'dan Ankara'ya geçen ve Dışişleri Müsteşarlığına atanan Suat Davaz ve Hikmet Bayur, istasyondaki binada toplanmışlardı. Haring-ton'un mektubunu inceliyorlardı. Değerlendirme uzun sürmedi. Kısa ve nazık bir cevap hazırlandı. Üç nokta vurgulanıyordu: Görüşme is-teğinin M. Kemal'den geldiği doğru değildi; tam istiklal ilkesinin ka-bul edilmesi şartıyla görüşme mümkün olabilirdi; görüşme gemide değil, karada, İnebolu'da yapılabilirdi.136

Fevzi Paşa tok sesiyle, "Yani kendi toprağımızda" dedi.

Bu hava ve üslup Suat Davaz için çok yeni şeylerdi. Osmanlı Ha-riciyesi kaç zamandır yüksek sesle ve kesin konuşmayı unutmuştu. Cevap metni, Hamit Hasancan eliyle İngilizlere ulaştırılmak üzere gece yarısı İstanbul'a tellendi.

HAMİT HASANCAN, cevap metnini, sabahleyin Hariciye Na-zırı A. İzzet Paşa'nın süslü odasında Rattigan'a verdi. Meraklı Ratti-gan hemen cevaba göz attı. Okudukça yüzünün rengi değişiyordu. Birden patladı:

"M. Kemal, General Harington'la görüşmek için İngiltere'nin tam istiklal ilkesini kabul etmesini ön şart olarak ileri sürmüş. Tam istiklal ne demek?"

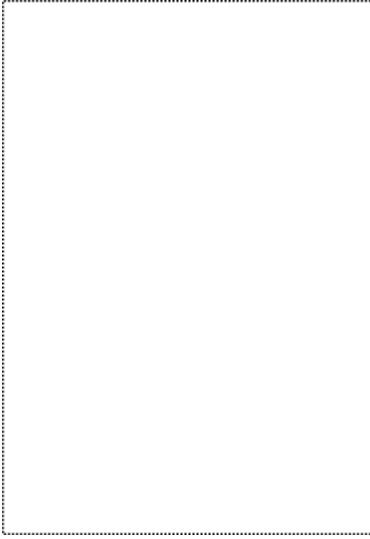
Hamit Bey gülümsedi:

"Siz tam istiklalden ne anlıyorsanız işte o demek."

Rattigan başını A. İzzet Paşa'ya çevirerek, "Kemalistler akıllarını kaçırmış görünüyorlar.." dedi, "..böyle bir şart asla kabul edilemez!"137

Kalktı, pencereye gitti.

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 155

A. İzzet Paşa şaşırılmıştı, Ha-mit Bey'e eğildi, "Bu çocukça bir çılgınlık.." diye fısıldadı, "..İngilte-re gibi bir büyük devlete ön şart ileri sürülür mü? İngiltere gibi bü-yük bir devlet ön şart kabul eder mi?"¹³⁸

Hamit Hasancan, Ordu Ko-mutanlığı, Harbiye Nazırlığı, Sad-razamlık yapmış olan bir zaman-ların bu ünlü ve saygın askeri A. İzzet Paşa'ya hü-zünle baktı. Milli Mücadele'nin anlamını hiç kavra-mamış, kapitülasyonları ve işgali yazgı diye kabullenmiş, emperya-lizmin yenileceğini aklının ucun-dan bile geçirmeyen, Sevr Antlaş-ması'nı alınyazısı gibi gören, çürü-müş düzenin ürünü, tipik bir Os-manlıydı.

Sesini düşürmeye gerek görmeden, "Paşam.." dedi, "..hiçbir dev-let şerefimizden ve ümidimizden daha büyük değildir."

Rattigan, pencereden, Temmuz güneşi altında gümüş gibi par-layan İstanbul'a bakıyor ve şöyle düşünüyordu: "Lord Curzon haklı. İstanbul'u Türklerden almak, Avrupa'nın beş yüz yıldır beklediği bir fırsattı. Ne acı ki bu fırsatı kaçırmış görünüyoruz. Tarafsızlığı açık-ça terk etmeli ve küstah Ankara'ya karşı bütün gücümüzle Yunanis-tan'ı desteklemeliyiz.¹³⁹Müslüman Türklerin Avrupa toprağında ne işi var?"

İngiliz Dışişleri Bakanlığı M. Kemal'in Harington'a yolladığı me-saja cevap vermeye gerek olmadığına karar verecek, Malta'daki sür-gün Türkler gibi Anadolu'daki esir İngilizler de yaklaşan savaşın so-nunu bekleyeceklerdi.¹³⁹⁵¹

Ahmet izzet Paşa

156 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Harbiye de ingiliz işgali altında

MİLLETVEKİLLERİ soluk almak için Millet Bahçesi'nde otu-ruyorlardı. Hava çok sıcaktı. Aralarında Malta'dan ayrıldıktan sonra oyalanmadan Ankara'ya gelmiş olan Ziya Gökalp de vardı.

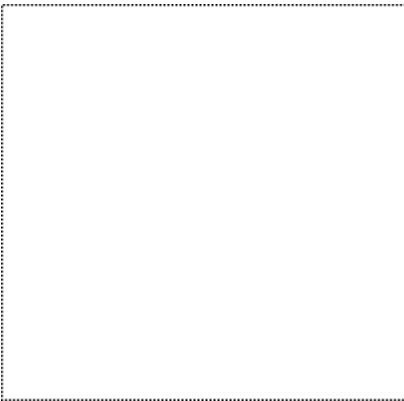
Konu Avrupa'ydı.

Gökalp söze karışmadan dinliyor, Ankara ortamındaki düşünce-leri dinlemeye önem veriyordu. Yunus Nadi Bey düşüncesini sorun-ca susamadı, ellerini her zamanki gibi göbeğinin üzerinde birleştire-rek, "Avrupa konusu önemli.." dedi, "bu konuda bir-iki şey söylemek istiyorum.

Büyük savaşın bitmesinden beri ne kadar çok olay yaşadık. Memleketimiz bugüne kadar hiç bu kadar uyandırıcı olaylar karşısın-da kalmamıştı. Büyük musibetlerin uyandırıcı bir etkisi vardır. En bü-yük musibet, emperyalistlerin niyetini bütün çıplaklığı ile açıklayan Sevr Antlaşması'dır. Bu antlaşmayla Türkiye'yi parçalamak, küçülen Türkiye'yi bile sürekli denetimleri altında tutmak istiyorlar. Ankara bu feci antlaşmayı reddetti, İstanbul ise kabul etti. Emperyalizmin ni-yetini ve Sevr'i kabul eden teslimiyetçi zihniyeti asla unutmamalıyız. Bunlar Türkiye için iki büyük tehlikedir.

Avrupalı siyasetçilerin bencil ve acımasız oldukları doğru. Her soruna kendi çıkarları açısından ve kendi ölçüleriyle bakıyorlar. Ger-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 157

Ziya Gökalp

çeği araştırmak zahmetine de girmiyorlar. Ama Avrupa uy-garlığını bu siyasetçiler değil, Avrupa'nın sanatı, bilimi, dü-şünce hayatı ve tekniği tem-sil eder. Avrupa siyasetçileriyle Avrupa uygarlığını birbirine

kariştırmamalıyız. Papaza kı-zıp oruç bozulmaz. Türklerin yüzü Orta Asya'dan beri batıya dönüktür.."

Y. Kadri edebiyat yapma-dan duramadı:

"Hep güneşi kovalamışız."

"Evet, güneşi kovalayarak, yurt, devlet, hanedan, din, alfabe de-ğıştiren de-ğıştiren, Orta Asya'dan Küçük Asya'ya, Anadolu'ya gelmişiz, ancak burada sükûn bulabilmişiz. Biz Batı Türkleriyiz. Müttefiklerin oburluğu, niyetleri, Sevr Antlaşması, Yunanlıların vahşeti, bazı arka-daşlarımızın duygusal doğuculuğu, dar görüşlü din çevrelerinin tutu-mu, tarihin bu iki bin yıllık akışını tersine çevirmeye yetmez. Çevir-meye çalışanlar başlarını tarihe çarparlar. Bu gerçeği de asla unutmamalıyız. Üçüncü büyük tehlike de bunu unutmaktır."

ZİYA GÖKALP'in iki ay kadar önce aralarında bulunduğu Mal-ta sürgünleri sıkıntılarını okuyarak, yazarak, konuşarak, dil öğren-meye çalışarak unutmaya çalışıyorlardı. Serbest bırakılmaları son da-kika durdurulan 27'ler Vardela adlı kışlaya alınmışlardı. Burası tel ör-gülerin dışındaydı, Polvarista adlı zindandan daha rahattı.

Tüm sürgünlere haftada iki gün dört saat de şehre inme izni ve-rildi.

Valetta tam bir liman şehriydi. Daha ilk gün, Malta'dan kaçma-yı hayal edenlerin kaçma heveslerini iyice canlandırdı. Çeşitli gruplar İngilizlere ve sürgünler arasında bulunması olası boşboğazlara belli etmeden planlar yapmaya koyuldular.

158 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

En kararlılar İttihatçıların İaşe Nazırı Kara Kemal ile Ermeni kı-yımına karıştıkları iddiasıyla buraya getirilmiş olan valiler grubuydu. İngilizler bunları yargılamadan bırakmayacaklarını açıklamışlardı.

Kaçış için çok becerikli, işbilir ve ağız sıkı birinin dış hazırlığı üzerine alması gerekiyordu. Bu kişiyi Kara Kemal Bey buldu: Emekli Süvari Yarbayı, İttihatçı Basri Bey.

Sansürden kaçırılan bir mektup ve hesabına yeterli para gönde-rilen Basri Bey vakit kaybetmeden İtalya'ya geçecekti.139b

ALBAY KÂZİM, 17. Tümen Komutanı Albay Nurettin özsu ile İzmit Bölgesi Komutanlığına atanmış olan Yarbay Emin Yazgan'ı, Mürettep Kolordu karargâhına çağır-mıştı. Durumu değerlendirdiler. Yunan taarruzu yakın görünüyor, cephe gerisini gecikmeden güven altına almak gerekiyordu:

"Emin Bey, Gebze-Şile arasındaki o sözde tarafsız bölgenin sını-rını bütünüyle denetim altına alın, bu kesimdeki Rum ve Ermeni çe-telerinin İstanbul ile bağlantılarını kesin. Sapanca Gölü'nün kuzeyini bu çetelerden siz temizleyeceksiniz. Bunun için emrinizdeki küçük milli müfrezeleri kullanın. Çetenin dilinden çete anlar."

Gülüştüler.

Nurettin Bey'e de, "Siz de Gemlik'e doğru çekilen Yunan alayını takip etmeyi hızlandırın.." diye emretti, "..Körfez köylerinin bir kısmı-nı olsun yakılmadan kurtarmaya çalışalım. Sapanca'nın güneyindeki bölgeyi de siz temizleyeceksiniz. Geride bir tek çapulcu, eşkıya, hay-dut kalmayacak. Halk nihayet bir oh desin. Çok çekti zavallılar. Tes-lim olan haydutları sağ isterim."

Albay Nurettin, "Çeteler tamam.." dedi, "..ama bu namussuz alay geçtiği yeri yakarak çekiliyor. Engellemek için çırpıyorsak da pek başa çıktığımız söylenemez. Savaşın da bir ahlakı vardır. Bunlarda sa-vaş ahlakının zerresi yok."

Hınç dolu bir sessizlik sindi odaya.

Kurmay Başkanı Hayrullah Fişek, "Karamürsel'de, İstanbul'dan kaçırılmış iki yeni topumuz vardı.." diye sessizliği bozdu, "..Yunanlılar işgal edince orada kalmıştı. 140Eğer ellerine geçtiyse çok yanarım."

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 159

11. TÜMEN'in Gemlik'e çekilen alayı, Karamürsel'i de bütünüyle yakmıştı. 141Hâlâ tütüyordu.

İnebolu gibi Karamürsel de Anadolu'nun bir kapısıydı. İstanbul'dan buraya da kaçak silah ve cephane getirilir, gelen silah ve cep-haneyi halk, kadın erkek, çoluk çocuk ellerinde, sırtlarında taşıyarak arabalara yüklerlerdi.

Müfreze dumanlar içinden geçerek ortada bir yerde durdu. Ür-pertici bir sessizlik vardı. Yalnız için için devam eden yangının çıtır-tıları duyuluyordu. Sağda solda vurulmuş, yanmış hayvan leşleri yat-maktaydı. Müfreze komutanı üsteğmen, "Kimse yok mu?" diye bağırdı. Bir yıkıntının içinden çok yaşlı, kamburca bir kadın çıktı. Baktı. Yüzünde gülümsemeye benzer bir gölge belirdi. Acıdan kısılmış bir sesle, "Sahile gidin oğul" dedi.

Atları sahile sürdüler. Birden bir kadının attığı sevinç çığlığı işi-tildi:

"Kemal'in askerleriiiiii!"

Ağaçların arkasından, çukurlardan, çatısı yanmış kayıkhaneden, tepeciklerin ardından yüzleri isten ve korkudan kararmış, gözleri se-vinçten büyümüş yaşlı kadınlar bağırsarak çıktılar. Bir anda atların arasına karışıp üsteğmenin ve askerlerin üzengilerine sarılıp ağlaşa-rak ayaklarını öptüler:

"Elhamdülillah!"

Üsteğmenin içi parçalandı:

"Başka kimse yok mu? Bu kadar mı kaldınız anacığım?"

Kadın ağlayarak güldü, "Yok oğulcan.." dedi, "..düşmanın gele-ceğini duyunca kaçıştık. Biz koşamadıktı, buraya saklandık. Ötekiler dağa gittiler. Geldiğinizi anlayınca aşağı inerler. İki top gizlemiştik. Onları da getirirler.."

Canıyla baktı:

"..Oh yavrum, domuzlar daha uzaklaşmamıştır. Yetişip çevirin topları üstlerine, verin mermiyi, verin mermiyi.."

"Toplar nerde?"

Yaşlı kadın, "Dur, bekle" dedi, kayıkhaneye yürüdü, az sonra 12-13 yaşında, pembe yüzlü güzel bir kızla döndü:

"Torunumdur, sahildeydi, bu da kaçamadı. Kayıkhanenin mah-zenine sakladık, kapağının üstüne ağları yığdık, domuzlar bulamadı-

160 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

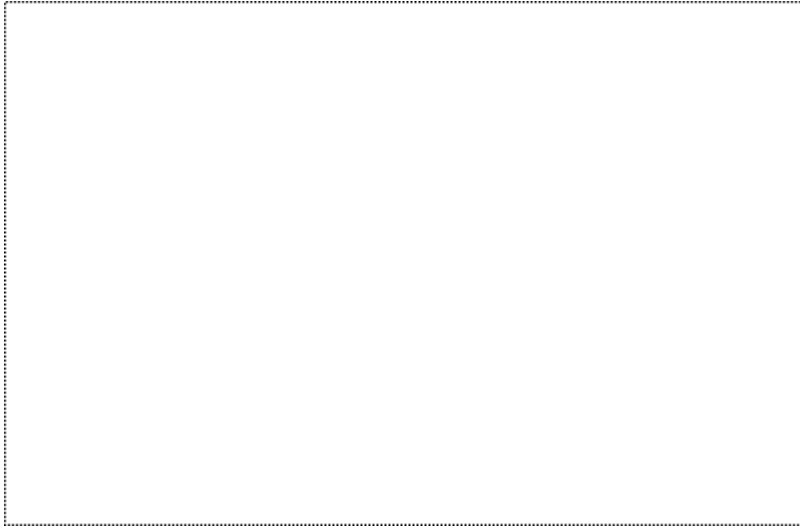
lar. Şükür kızlarımızı saklamaya gerek kalmadı artık. Bu seni bizimki-lerin olduğu yere götürür. Topların yerini gösterirler. Haydi kızım!"

Kız üsteğmene el etti:

"Beni takip et ağabey."

Birkaç adım yürüdü. Sonra dayanamadı, heyecanla koşmaya başladı. Yangın yerinden çıkıp yolu geçtiler, dağa vurdular. Küçük kız üsteğmenin atının yanında, atın tayı gibi koşuyordu.

Kestirmeden dağa tırmandılar.

İpsiz Recepçetesi

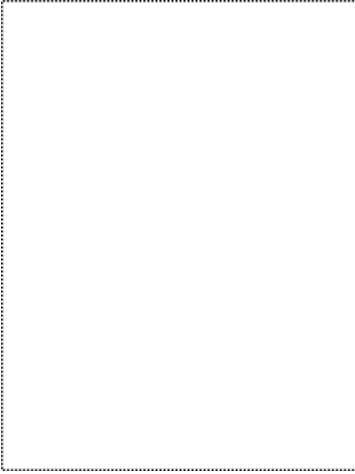
YARBAY EMİN BEY İzmit'e dönmüştü. Emrindeki milli müfre-ze reislerini çağırttı. Reisler geldiler. Aralarında Fatma Seher Hanım da vardı. Görevlerini anlattı. Eski eşkıya İpsiz Recep, "Askerce mi dö-vüşeceğiz?" diye sordu.

"Evet. Teslim olana dokunmayacaksınız. Cezasını devlet verir."

Kandırılı Molla Halit itiraz etti:

"Onlar öyle mi yaptı? Ne asker dinlediler, ne sivil, ne ihtiyar, ne kız, ne kadın, ne çocuk.."

Kütahya - Eskişehir Savaşma Hazırlık 161

m

Fatma Seher Hanım

Gözlerinden kin akıyordu. Emin Bey "Bana bakın.." dedi, "..biz cellat değiliz, askeriz."

"Kumandanım bunların hepsi eli kanlı haydut!"

Emin Bey ayağa kalktı. Re-isler de kalkıp askerce durdular.

"Öfkenizi gemleyin. Emri-min dışına kim çıkarsa, canını yakarım. Kurmay Başkanına uğ-rayıp görev bölgelerinizi öğre-nin. Haydi!"

Bir ağızdan "Başüstüne!" dediler, selam çakıp çıktılar.

KARŞILARINDA birden süvarileri gören dağa kaçmış kadın-er-kek Karamürselliler çığlık çığlığa atılıp süvarileri ve atlarını sevgiye boğdular. Topları dik bir yamacın en üstüne, ağaçlar arasına sakla-mışlardı. Hep birlikte oraya çıkıldı. Üzerlerini yapraklı dallar ve ot-larla örterek, topları ormana katmışlardı.

Üsteğmen şaşkınlık içinde, "Bu koca topları buraya nasıl çıkar-dınız?" diye sordu. Bilge görünümlü bir ihtiyar, gülümseyerek, "Deği-şik bir milletiz.." dedi, "..işler düzgünse ertesi günü bile düşünmeyiz, birbirimizi yeriz. İşler karışıkça ağır ağır uyanmaya başlarız. İyice karışınca da, kenetlenip olmayacak işleri başlarız. Bunları da buraya böyle çıkardık. Çıkarmadık uçurduk."

Müfrezenin çavuşu becerikliydi. Topları aşağıya indirmek için askerleri ve köyün erkeklerini işe koştı. Kadınlar, kızlar, çocuklar bir köşede toplanıp seyre durdular. İhtiyarla üsteğmen de bağdaş kurup oturdu. İhtiyar bir sigara sarıp uzattı:

"Buyur."

"Sağ ol."

"Daha işin başında, baltayı, kazmayı, tırpanı kapıp Kemal Pa-şa'nın bayrağı altına koşmak varmış. Ve lakin işgal nedir bilmediği-

162 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

miz için geç ayıldık oğul. Kafamızı karıştıranlar da oldu. Tepenin ar-dını göremedik. Çok acı günler yaşadık. Neyse, hepsi bitti gitti."

"Karamüsel'de sağlam bir tek ev bile kalmamış. Ne yapacaksınız?"

"Hava sıcak, açıkta yatarız. Biz o evleri parayla pulla değil, sabır-la yapmıştık. Yine yaparız. Bizde sabır çok. Yeter ki kendi bayrağımı-zın altında olalım. Bunun değerini bilmeyen, dünyada hiçbir şey bil-miyor demektir."

Kadınlar alkışlayıp bağırışınca baktılar. Erkekler, ilk topu kımıl-datmış, yürütüyorlardı.

İhtiyar, "Şunlar gibi yüzlerce topun gürlediğini de bir görebil-sek.." diye göğüs geçirdi, gözlerini üsteğmene çevirdi, "..Ne dersin, görür müyüz? Ne zaman görürüz?"

Üsteğmen 17. Tümen'dendi. Tümenin durumunu biliyordu. Önüne baktı.

KIYICILIĞI ile ünlü çeteci Hrisantos ve adamları, Şile'nin he-men doğusunda, Kabakoz yakınındaki sık ağaçlıkta mola vermişler-di. Kötü haberler almışlardı bugün. Bir çete Kandıra yakınında, bir başka çete de Akçaova'da kısırılıp yakalanmıştı. Ah Panaya mu! Yu-nan tümeninin çekilmesinden sonra Türkler bölgeyi temizliyor ol-malıydılar. Bunun üzerine taşıyamadıkları ağır yağma mallarını bı-rakıp yola düşmüşlerdi. Hepsinin cebi, kuşağı, heybesi para ve takı doluydu. Bu gece Şile'nin güneyinden tarafsız bölgeye geçerek orada birbirlerinden ayrılıp İstanbul'a dağılacaklardı.

Akşam karası çökmüştü. Büyükçe bir ateş üstünde iki kazan kaynıyordu. Çoğu tıraş olmuş, derli toplu bir kılığa girmişti. Çetenin birkaç ileri geleni şarap içerek Hrisantos'u dinliyordu:

"..Üzülmeyin vre. Bizimkiler Türk ordusunu tepeleyince yine buraya döneriz. Sakarya'nın ötesine bile geçeriz. O zaman buralar çok şenlikli olacak. Bir düşünün. Ta Akçakoca'ya kadar yüzlerce yeni köy."

Bir çeteci, silahına sarılıp ayağa zıpladı. Hrisantos kızdı:

"Ne oluyor?"

"Bir ses duydum."

Kütahya- EskişehirSavaşına Hazırlık 163

"Otur yerine pezevengi! Ne telaş ediyorsun? Dört yanda nöbet-çi var."

Çeteci isteksizce yerine oturdu ama kulağı tetikte bekledi. Ağaç-lar hışırıyordu. İçi rahatlamıştı ki orta yere el bombası gibi bir ses düştü:

"Davranmayın, sarıldınız!"

Hrisantos ve onun gibi hızlı iki çeteci silahlarını çekip ayağa fı-r-ladıkları anda tüfekler patladı. Ânında devrildiler. Üçü de başından vurulmuştu. Dört yandan Kara Fatma ve kızları belirdi. Tüfekleri çe-tecilere dönük, parmakları tetikteydi. Biri kımıldasa silahlarını boşal-tacakları belli oluyordu. Kara Fatma emretti:

"Silahlarınızı bırakıp ayağa kalkın!"

Hrisantos'un parçalanmış suratı gözlerinin önünde duruyordu. Hiç duraksamadan kalktılar.

"Tabancası, bıçağı olan yere atsn."

Attılar.

Üzerlerindeki, heybelerindeki mücevher ve paraları, hiç itiraz etmeden, ortaya serilen battaniyenin üzerine yığıldılar.

"İşte böyle palikaryalar. Balta döner, sap döner, gün gelir hesap döner. İki yıllık zulmün, yağmanın, kundaçılığın, hainliğin, hayvan-lığın hesabını verme gününüz geldi. Sizi divan-ı harbe teslim edece-ğiz. Akıbetinizi o belirleyecek."

Akıbetlerinin ne olacağını kestiriyorlardı. Titrediler. Ela gözlü bir genç kadın usulca Kara Fatma'nın yanına sokuldu, alçak bir ses-le, "Aradığım iti sonunda buldum abla" dedi. Kara Fatma da fısıltıyla sordu:

"Hangisi?"

"Ateşin yanında duran."

Ateşin yanında esmer, kıvrıkcık saçlı, dolgun dudaklı bir çeteci duruyordu. Kara Fatma'nın bakışından huylanıp başını önüne eğerek suratını saklamaya çalıştı.

"Komutan diri isterim dediydi."

"öldürmeyeceğim."

"Peki öyleyse."

Ela gözlü kadın ilerledi, tüfeğinin namlusuyla Rum çetecinin çe-nesinin altına dokundu:

164 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Kaldır başını!"

Erkek başını doğrulttu.

"Bana bak!"

Erkek baktı.

"Tanıdın mı beni?"

Erkek gözlerini kapadı, zor duyulur bir sesle "Affet" dedi.

Kadın bir adım geri çekildi. Olacağı sezen kadınlar ve çeteciler nefeslerini tuttular. Erkeğin apış arasına ardarda iki el ateş etti. Erkek yakıcı bir çığlık atarak parçalanın kasıklarını tuttu, sarsıla sarsıla dizlerinin üstüne çöktü, başı önünde, ulur gibi bağırınaya başladı. Ela gözlü kadın Kara Fatma'ya minnetle baktı:

"Sağ ol abla. Belki artık rahat uyuyabilirim."

"Tamam kızım."

Sesini yükseltti:

"Bağlayın bu rezilleri birbirlerine. Ağırdan alanı, karşı geleni, kaçmaya yelteneni ânında vurun!"

Çeteciler yıldırım gibi sıraya girdiler.

İZMİR Basmane istasyonu hıncahınç doluydu.

General Papulas, ordu karargâhında hükümet temsilcisi olarak bulunacak olan General Stratikos ve kurmay kurulu, özel trenle, sa-vaşı yönetecekleri Uşak'a hareket etmek üzereydiler.

Her yan Yunan bayraklarıyla süslenmişti. Genel Vali Stergiadis, Yardımcısı, Belediye Başkanı, Metropolit Hrisostomos, şehrin ile-ri gelenleri, İzmir karargâhında kalan subaylar, gazeteciler ve taşkın halk, ordu komutanını yolca etmeye gelmişlerdi. Bando durmadan zafer marşını çalıyor, fotoğrafçıların magnezyum ışıkları çakıp sönu-yor, Rumlar "Ankara'ya!" diye bağırıyordu.

Tren alkışlar arasında hareket etti. Hrisostomos göğsündeki haçı başı hizasına kaldırarak trenin son vagonu da önünden geçene kadar öyle durdu, hepsini kutsadı.

General Stratigos'a verilen görev Pallis ve Sariyannis'le birlik-te Papulas'ı da rahatsız etmişti. Papulas, siyaseti askerlikten çok se-ven bu geveze generalin, ordu karargâhında zorlukla sağladığı uyumu bozacağından ürküyordu. Tren istasyondan uzaklaşınca üçünü kom-partımanına davet etti. Oturur oturmaz General Stratigos'a, "Gene-

Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık 165

rai Dusmanis'in Kral Hazretlerine verdiği muhtırayı gördünüz mü?" diye sordu. Sesi hiç de dostça değildi. Kurmaylar da Dusmanis'in yar-dımcısı Stratigos'a kuşkuyla bakıyorlardı.

Stratigos, "Evet, okudum.." dedi, "..hareket planını beğenmemiş. Karmaşık buluyor."142

"Sizin düşünceniz?"

"Ben aynı düşüncede değilim. Planı dikkatle inceledim ve çok beğendim. Durumu çok iyi değerlendirmişsiniz. Anadolu'nun derin-liklerinde, Yunan ordusuna şeref katacak bir zafer görüyorum."143

Papulas rahatladı, "Böyle düşündüğünüze sevindik General.." dedi, "..10 Temmuz günü ordumuz, işte o zafere doğru yürüyecek."

Yunan büyük taarruzu başlıyordu.

166 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

İkinci Bölüm

Kütahya-Eskişehir Savaşı

10 Temmuz 1921 - 24 Temmuz 1921

10 TEMMUZ 1921 Pazar günü saat 04.00'te Yunan ordusu, cep-he gerisinde güvenliği sağlamak için yeterli kuvvet bıraktıktan sonra, Söğüt-Afyon arasındaki 170 km. uzunluğundaki Türk cephesine doğ-ru beş kol halinde harekete geçti.

1921 yılının üçüncü savaşı yola çıkmıştı.

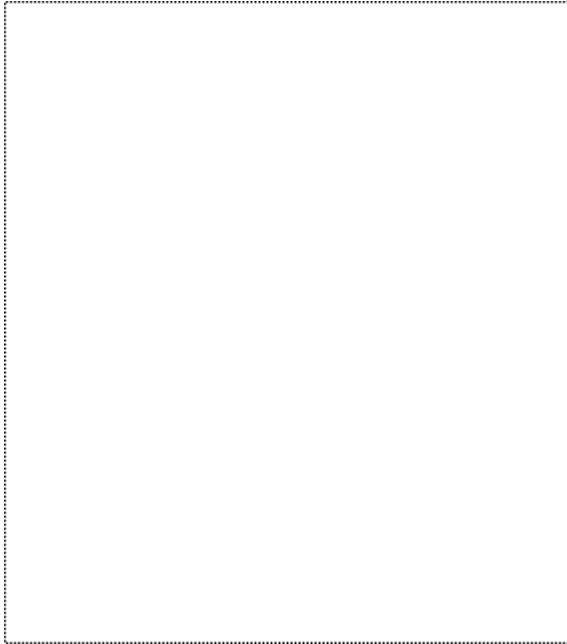
Yunanlılar Türklere, yeniden kurdukları orduyu güçlendirebile-cekleri genişçe zamanı hiç vermemişlerdi. En fazla iki ay ara verip ye-niden saldırıyorlardı.

General Trikupis komutasındaki Kuzey Tümenler Grubu (iki tümen) İnönü mevzilerine;**General Polimenakos** komutasındaki Üçüncü Kolordu (iki tümen) Kütahya kuzeyine ilerleyecekti. Bunla-rın görevi buradaki Türk birliklerini oyalayarak yerlerinde tutmaktı.

Albay Çiroyaniskomutasındaki 9. Tümen'in hedefi de Kütahya idi. Bu tümenin görevi kuzey ve güneydeki kuvvetler arasında güven-liği ve haberleşmeyi sağlamak, Türklerde Kütahya'ya taarruz edilece-ği izlenimini uyandırmaktı.

Yunan ordusunun ağırlık merkezi güneydeydi:

Kütahya - Eskişehir Savaşı 167

Katarlar Anadolu'yu

ele geçirme

hevesindeki Rum ve

Yunanlılarıcepheye

taşıyordu

Uşak-Dumlupınar çevresinde toplanmış olan**General Kondu-** lis komutasındaki Birinci Kolordu (iki tümen) ile**General Vlahapu-los** komutasındaki İkinci Kolordu (iki tümen) doğuya doğru hızla

yü-rüyecekler, Türk sol kanadına taarruz edeceklerdi.

Güney Tümenler Grubu, iki tümen ve süvari tugayı ile, bu iki kolordunun güneyinden Afyon'a yürüyordu. Afyon'u düşürdükten sonra, 12. Tümeni ile Süvari Tugayı, Türk güney kanadının arkasına dolanıp kuşatmak için kuzeye ve kuzeydoğuya yönelecekti.1

12. Tümen'e Kral'ın kardeşi **Prens-General Andreas** komuta etmekteydi.la

YUNAN TÜMENLERİNİN öncü ve yancı birlikleri, yollardan, derelerden, ormanlardan, vadilerden, tarlalardan geçerek, otları, ekinleri, kır çiçeklerini eze eze, karınca yuvalarını çiğneye çiğneye, postal, nal, boru, tekerlek ve motor seslerinden oluşan ürkütücü bir

168 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

uğultu ve homurtu içinde ilerlediler. Kuşlar çığlık çığığa havalanı-yordu.

Atlı ve yaya öncüleri, kalabalık ve uzun alaylar, otomobiller, tel-siz kamyonları, bataryalar, istihkâmcılar, muhabereciler, sıhhiyeciler, bandocular, seyyar hastane ve mutfaklar, su tankları, kasap müfreze-leri, ağır ve hafif cephane ve erzak kamyonları, ambulanslar, at araba-ları, deve kolları, kesimlik sürüler izliyordu.

Yunan öncüler ile mevziler ilerisindeki Türk süvari birlikleri ara-sında yer yer çatışmalar başladı.

Yunan uçakları Türk mevzilerinin üzerinde durmadan dolan-maktaydı. Bir Yunan uçağı Kütahya'yı bombaladı. Hızları ve yüksel-me yetenekleri düşük, kolayca arızalanan eski Türk uçakları Yunan uçaklarını zorlukla engellemeye çalışıyorlardı.

Karanlık basana kadar, sayı ve ateş gücü bakımından üstün Yu-nan birlikleri, ağırlaşarak da olsa ilerlemeyi sürdürecektir, zayıf ileri bir-likler de düşmanı yıpratıp yavaşlatmaya çalışarak, adım adım asıl sa-vunma mevzilerine doğru geri çekileceklerdir.

Kütahya - Eskişehir Savaşı 169

Albay İzzettin Çalışlar

Albay Kemalettin Sami Gökçen

Albay (Deli) Halit Karsıalan

SAVAŞIN BAŞLADIĞINI öğleden sonra öğrenen Y. Kadri Ge-nelkurmay'a koştu. Karargâh çok hareketliydi. Telgraf merkezi dur-madan çalışıyor, subaylar koşuşuyor, şifreler çözülüyor, durum ha-rekât haritasına işlenip değerlendiriliyor, ikinci kattaki M. Kemal ve Fevzi Paşalara sürekli bilgi veriliyordu. Kimsenin Y. Kadri ile ilgilene-cek zamanı yoktu. Bu sevimli yazarı bir yere oturtular ve kendisini unuttular. Gece ortalık yatışınca, Yarbay Salih Omurtak, meraktan ölen Y. Kadri'yi haritanın başına çağırdı. Çayına ekmek batırıp yiye-rek bilgi verdi:

"Bakınız, Batı Cephemiz Söğüt'ten Afyon'a, oradan da batıya dönüp Menderes Irmağı boyunca Ege'ye kadar uzanıyor. Asıl cephe Söğüt-Afyon arası. Bu cepheyi, güçleri farklı dört ayrı grupta savun-maktayız.

Önce küçük bir bilgi: Savaşın gelişimine göre, bir yerden baş-ka bir yere birlik kaydırmak gerekebilir. Üç bin, beş bin kişilik bir tü-menin, bir yerden çekilip alayları, toplan, kadana ve katırları, atları, mühimmatı, yem ve yiyecekleri, hastanesi, bütün araç ve gereçleriyle yola çıkıp bir başka yerdeki mevziye yerleşmesi, savaş kadar yorucu bir iştir. 'Falan tümen şuradan alınıp şuraya gönderildi' gibi bir cümle duyarsanız, bu cümlenin çok büyük bir uğraş demek olduğunu unut-mayın."

Y. Kadri bütün ciddiliğiyle "Unutmam" dedi.

170 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Bir Yunan tümeni 11.000 ile 13.000 askerden oluşuyor. Bizim-kiler en çok 5.000. Kuvvet bakımından iki-üç Türk tümeni, bir Yunan tümeni ediyor. Bizimkiler kalabalık olmadıkları için onlardan daha kolay ve hızlı hareket edebiliyorlar.

Cephe gerimizde Adana-Konya-Afyon-Kütahya-Eskişehir-An-kara demiryolu var ki nakil ve ikmal işlerinde çok büyük kolaylık sağ-lıyor. Bu bizim için büyük talih. Ama bu konuda da ciddi sorunları-mız bulunuyor.

Lokomotif sayısı yetersiz, elimizde çalışan sadece 18 lokomotif var. 23 lokomotif daha lazım ama elde etme şansımız yok tabii. Bozu-lanların onarımı, yedek parça olmadığı için çok uzun sürüyor. Kömür yok, odun kullanıyoruz. Odun bulmak marifet. Vagonlar eski. Maki-nistlerin, hareket memurlarının çoğu Rum ya da Ermeni. Bunlar an-cak silah zoruyla veya bol para karşılığı çalışıyorlar. Bir gün bu gafil-liğin neye mal olabileceğini hiç düşünmeden, demiryollarımızı gözü kapalı yabancılara emanet etmişiz, onlar da tek Türk bile yetiştirme-mişler. Bunlar hiç unutulmaması gereken hayati dersler! Şimdi De-miryolları Genel

Müdürü Albay Behiç Bey'in açtığı kursta acele Türk makinistler ve görevliler yetiştirilmeye çalışılıyor. Uzun sözün kısası, demiryoluyla birlik nakledilmesi de sorunlu bir iş.lb

Şimdi gelelim birliklerimize. Sıkıldınızsa haber verin."

Y. Kadri Bey isyan etti:

"Hiç sıkılır mıyım? Bilmezsem savaşı nasıl izleyebilirim?"

Salih Bey birer kahve söyleyip devam etti:

"Pekâlâ. En kuzeyde, İnönü mevzilerinde 1. Grup var. Komutanı Albay İzzettin Çalışlar. İzzettin Bey Çanakkale'de M. Kemal Paşa'nın kurmaybaşkanıydı. Birinci ve İkinci İnönü Savaşlarına katılmış, çok güvenilir bir komutandır.

Bu grubun solunda, Kütahya'nın batısında, 3. Grup yer alıyor. Komutanı Albay Arif Bey. Orduda Ayıcı Arif diye bilinir. Arif Bey de Birinci ve İkinci İnönü Savaşlarına katılmıştır. M. Kemal Paşa'nın sı-nıf arkadaşı. Laf aramızda, komutanlar zincirinin zayıf halkası.

Kütahya'nın güneyinde, Albay Kemalettin Sami Gökçen komu-tasındaki 4. Grup bulunuyor. Bu komutanımız bugüne kadar 16 kez yaralanmıştır. Sağ eli bu yüzden sakat.."

Y. Kadri şaşır-mıştı, güldü.

Kütahya - Eskişehir Savaşı 171

"..İkinci İnönü Savaşı'na katıldı ve 17'nci kez yaralandı. Ama ata iki kolu da sağlamış gibi biner. Kararlı, yürekli, bilgili bir komutan-dır.

Bu üç grubumuz mevzilerini kesin olarak savunacak.

4. Grubun güneyinde, Afyon önünde 12. Grup bulunuyor. Ko-mutanı Albay Halit Karsıdan. Deli Halit diye anılır. İkinci İnönü Sa-vaşı'na katıldı, o da yaralanmıştı. Gayet sert, korkusuzca cephe hat-tında dolaşır, inatçı, değişik bir komutan.

Bu grubun iki tümeni, bir süvari tugayı var. Bunlar Afyon'un ba-tısında ve kuzeyinde bekliyorlar.

Yunan taarruzu başlayınca, bir tümeni ve süvari tugayıyla düş-manı biraz oyalayıp füzeye çekilecek, 4. Grubun sol kanadına yana-şacaklar. Çekilecekleri mevziler önceden hazırlanmıştır. Bunlar Se-yitgazi yönünü kapayacak, kuşatılma olasılığına karşı, ordunun sol kanadını koruyacaklar.

İkinci Tümen, Mürettep Tümen adını taşıyor, Afyon'un batısın-da. Bu tümen gücü yettiğince Afyon'u savunmaya çalışacak. Bu bir-liğin üstün kuvvetlerle kesin savaşa girerek hırpalanmasını ve elden çıkmasını uygun görmüyoruz. Gerektiği zaman ezilmeden Afyon'un doğusuna ve güneyine çekilip Konya yönünü örtecek.2

İşte böyle. Durumumuz iyidir. Yunan ordusunun yayılışı, planı henüz anlaşılmış değil. İki gün içinde belli olur."

11 TEMMUZ PAZARTESİ, yine küçük ve sınırlı çatışmalarla başladı. Askeri birlikler ile kadınlar ve askerlik yaşı dışında kalan er-keklerden kurulu işçi taburları, mevzileri daha da geliştirmek ve

pe-kiştirmek için boğucu sıcakta durmaksızın çalışmaktaydılar.28

Her tümenin bir subay komutasında, 30 askerden kurulu bir-kaç akıncı kolu vardı. Bunlar numaraları ile anılıyorlardı. Bu serden-geçti kollar, Yunan birliklerinin gerilerine sarkıyor, aralarına sızıyor, telefon ve telgraf hatlarını kesmek, ikmal kollarını vurmak için can-larını cömertçe tehlikeye atıyorlardı. Akıncılar, Cephe Komutanlığı'nın emri gereğince, orduya katılmayıp düşman cephesinin gerisinde, dağlarda kalacak, binbir tehlike içinde düşmanla çarpışmayı sürdür-receklerdir.215

172 Şu Çüğün Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Yunan işgaline uğrayacaklarını anlayan köyler ve kasabalar hal-kından imkânı ve dermanı olanlar göç yoluna düştüler. Gecikenler Yunan birliklerinin ortasında kalacaklardı.

Yunan ordusu yine Türk köylerini yakmaya başlamıştı.

TBMM Başkan Vekili Dr. Adnan Bey, "Efendim.." dedi, "..günde-mimizde Bakanlar Kurulu Başkanımızın düşman mezalimi hakkında açıklaması var. Buyrun Paşa Hazretleri."

TBMM'nin küçük toplantı salonundaki boyasız ve cilasız sıralar milletvekilleriyle, iki yandaki balkonlar dinleyiciler ve gazetecilerle doluydu. Savaşın başlamış olması dolayısıyla hava elektrikliydi. Fevzi Paşa kürsüye çıktı. Mırıltılar sürüyordu.

"önce, başlayan düşman taarruzu hakkında bilgi vermek istiyo-rum."

Mırıltılar kesildi. Fevzi Paşa cephe durumunu açıkladı, savaşın birkaç gün sonra kesin safhaya gireceğini belirtti, sözü Yunan zulüm-lerine getirdi:

"Geçen gün Meclisimizde düşman mezalimi hakkında uzun tar-tışmalar yapıldı. Gerekirse, bizim de onun gibi davranmamızı teklif edenler oldu. Bu konuyu Bakanlar Kurulunda görüştük. Düşman or-dusu, gerçekten, her yenilginin acısını, gerideki masum ve silahsız in-sanlardan çıkarmayı, köyleri yakıp yıkmayı şiar edinmiştir. Ama efen-diler, bizim askerimiz, yüzyıllardan beri intikamını savaş meydanın-da almayı öğrenmiş bir askerdir. Onun için yüce heyetinizden istir-ham ediyoruz, düşmanın seviyesine inmeyelim..."

Alkışlar ve bravo sesleri yükseldi.3

Öfkeli bir milletvekili yanındakine, "Müttefikler Anadolu'da iş-lenen cinayetleri bilmiyorlar mı?.." dedi, "..Biliyorlar. İzmir'e çıktığın-da Yunan tümeni ve İzmirli Rumlar öyle şeyler yaptılar ki bir kurula inceletmek zorunda kaldılar. İzmit ve Gemlik arasındaki Yunan me-zalimini incelemesi için de bir Kızılhaç Kurulu yolladılar. Kurullar bu iki yerde yapılan insanlık dışı hareketleri saptadı ve rapor etti.3aİnsan sanır ki Avrupalılar kıyameti koparacaklar. Tersine örtbas ettiler. Her şeyi sessizliğe gömdüler. Aynı görünmeyen yüzü gibi, Batının da gö-rünen parlak yüzünün arka yanı kapkara."

Kütahya - Eskişehir Savaşı 173

Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi ile Mazhar Müfit Beyler ses-sizce dışarı çıktılar. Meclis Başkanlığı odasının kapısı önünde Salih Bozok'la Yarbay Salih Omurtak alçak sesle konuşuyorlardı. Hamdul-lah Suphi Bey, "Reis Paşa'yı görebilir miyiz?" diye sordu. Salih Bozok, "Çalışıyordu ama sizi bekletmek istemez.." dedi, "..buyrun."

Kapıyı vurup açtı, yol verdi.

M. Kemal Paşa, masanın üzerine serilmiş bir harita başındaydı. Oldukça düşünceli bir hali vardı. Girdiklerini fark etmedi. Hamdul-lah Suphi Bey seslenmek zorunda kaldı:

"Paşam?"

Başını kaldırdı. Görünce, gülümseyerek ayağa kalktı, ellerini sıktı:

"Buyrun."

Oturmadılar. Hamdullah Suphi Bey, "Vaktinizi almayacağız." dedi, "..Mazhar Müfit Bey'in başkanı olduğu Öğretmenler Derneği, birkaç gün sonra Ankara'da toplanacak. İki yüzden fazla öğretmen katılıyor. Fakat Fevzi Paşa'yı dinleyince tereddüte düştük. Savaşın yo-ğunlaşacağı anlaşılan bir sırada böyle geniş bir toplantı size ayak bağı olabilir. Uygun görürseniz erteleyelim."

M. Kemal Paşa, "Hayır, hayır, ertelemeyin." dedi, "..cahillikle, il-kellikle savaş, düşmanla savaştan daha az önemli değildir. Toplantıya katılacağım ve konuşacağım."4

12 TEMMUZDA Yunan ordusunun stratejik yayılması anlaşıl-mıştı. Cephe Komutanlığı, ihtiyatındaki tümenleri Albay Fahrettin Altay komutasında 5. Grup olarak örgütledi. Bu yeni grubu hızla, 1. ve 3. Gruplar arasındaki kesime, Kütahya kuzeyine sürdü. 4. Gruba da demiryoluyla bir tümen yolladı.

12. Grubun Afyon kuzeyindeki tümeni ile süvari tugayı, plan ge-reğince bir gerideki hatta çekildiler.

Güney Tümenler Grubu da Afyon önündeki Mürettep Tümen'e çullanmıştı. Direnen tümeni çekilmeye zorladı ve karanlığın basma-sına rağmen takip etti. Mürettep Tümen, Cephe emrine uyararak, Af-yon doğusuna ve güneyine çekildi.

13 Temmuz sabaha karşı, 12. Yunan Tümeni'nden bir alay Af-yon'a girdi.

174 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

HER SAAT biraz daha yaklaşan top ve makineli tüfek sesleri yü-zünden gece Afyonluların gözüne uyku girmemiş, bazı Türk birlikle-rinin şehrin doğusuna doğru çekildiklerini görmek Türkleri kahret-mişti. Başlarına gelecekleri üç ay önceki işgalden biliyorlardı.

Yunan alayının silah ve boru sesleriyle Afyon'a girmesi Rumla-rı ayağa kaldırdı. İlahiler, marşlar ve şarkılar söyleyerek, Yunan bay-raklarını sallayarak hükümet alanına doldular. Coşku sarhoşu bir su-bay ilk gelen kafilenin önündeki Rumun taşıdığı bayrağı kapıp hava-ya kaldırdı:

"İşte bayrağımız üç ay sonra yine Afyon'da! Yakında Kütahya'da, Eskişehir'de, Ankara'da ve İstanbul'da da dalgalanacak!

Yaşasın büyük Yunanistan!

Yaşasın yeni Bizans İmparatorluğu!

Yaşasın Kralımız 12. Konstantin!.."5

Kalabalık çılgık çılgıya kendinden geçti.

DURUM 4. ve 12. Gruplar kesiminde kritikleşmişti. Çeşitli ön-lemler alındı. Ayrıca 3. Gruptan, Yarbay

Nâzım'ın 4. Tümenini çok acele 4. Gruba yollaması istendi. Ama 3. Grup Komutanı Albay Arif, bu emri 12 saat bekletecek, üstelik tümenin üçüncü alayını da bir gün sonra yollayacaktır.6

Bu sebepsiz savsaklama felakete yol açacaktır.

Yunanlılar kuzeyde oyalama savaşı yapıyordu. Asıl sonuç yeri Türk cephesinin güney kanadıydı.

Birinci ve İkinci Yunan Kolorduları kuzeye yöneldiler ve taarru-za geçtiler.

Taarruzları gece de sürdü.

Andreas'ın 12. Tümeni ile Süvari Tugayı da, Türk sol kanadının yanına taarruz etmek ve arkasına dolanmak için yönlerini kuzeye çe-virmişlerdi.

Böylece ertesi gün bu kesimde, Yunanlılar, 180 top ve 40.000 kişi toplamış olacaktı. Türklerse bu kesime 113 top, parçalarca 30.000 asker yetiştirebilecekti.7

Savaş kesin safhaya girmişti.

Kütahya - Eskişehir Savaşı 175

14 TEMMUZ günü çok hızlı başladı. Subaylar takviye birlikle-rini, güney kesimine yetiştirmek için istasyonlarda çırpınıyorlardı. Bindirme ve indirme istasyonları mahşeri andırıyor, katarlar ardarda ve tıklım tıklım hareket ediyorlardı.

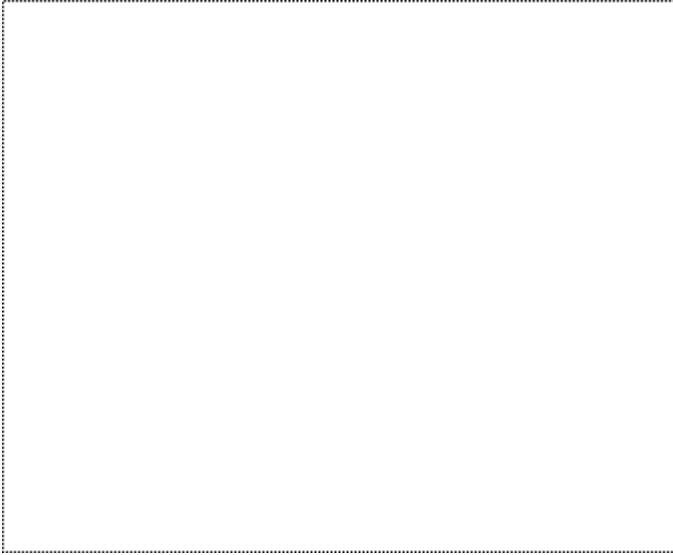
Türk ordusu zamanla yarış ediyordu.

Savaş, güneyde, 4. ve 12. Grup cephelerinde taarruz ve karşı ta-arruzlar halinde ve çok kanlı sürdü. Karşılıklı süngü hücumları yapı-lıyor, tepeler bir alınıp bir veriliyordu. Bir tepe, bir saat içinde on bir kez el değiştirdi.8

Bugün 12. Grup, mevzilerini korumak için bütün ihtiyatlarını cepheye sürmek zorunda kalacak, iki alay komutanı şehit olacaktı.

Albay Arif Bey'in hareketini geciktirdiği 4. Tümen, iki alayıyla Çekürler istasyonuna ancak öğleden sonra gelebilmişti. Tümen yü-rüyüşe geçti. Daha da güneye kaydırılmış olan bir tümenin bıraktığı mevzilere yerleşip Yumruçal-Nasuhçal hattını savunacaktı. Yumru-çal ve Nasuhçal tepeleri, 1800 metre yüksekliğinde, bir tepeler zinciri-rinin iki ucuydu.

176 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Bırakılmış siperler, makineli tüfek yuvaları, top mevzileri, sığı-naklar, yollar inceleniyor, birliklerin görevleri belirleniyor, toplar ve makineli tüfekler yerleştiriliyor, mesafe ayarları yapılıyor, keşif bir-likleri çıkarılıyor, telefon ve telgraf hatları çekiliyordu. Tümen aç gel-mişti. Akşam yemeği için kazanlar ateşe kondu.

Gece yarısı yaklaşırken, 4. Grup Komutanı Albay Kemalettin Sami Bey telefon etti:

"Nâzım Bey, yerleşebildiniz mi?"

"Yerleştik sayılır. 58. Alayım mevziye girdi. 40. Alayım da Yum-ruçal'da mevziye girecek. Ama bu alay tümenime yeni verildi. Eğitim düzeyi düşük. Komutanına da güvenemiyorum.9Sabah erkenden o kesime gidip duruma bakacağım."

"Düşman iyice yakınınızda. Yarın senin mevzilerine taarruz edebilir. Göreyim seni Nâzım, düşmana adım attırma."

Yarbay Nâzım, "Keşke 3. Alayım da burada olsaydı.." dedi, "..ama merak etmeyin, tümenim gerekirse kendini feda etmeye hazırdır."

"Allah yardımcınız olsun."

Nâzım Bey Emir Subayı Nimet'e sabahla ilgili gerekli emirleri verdi. Sonra karargâh emrinde tuttuğu Yüzbaşı Faruk'a, "Savaşmak istiyordun." dedi, "..işte beklediğin gün geldi. Yarın senin komutan-lığında bir müfreze düzenleyip şu 40. Alay'ı takviye etmeni isteyece-ğim. Sabah sen de bizimle gel. Çevreyi bir gör."

15 TEMMUZ Cuma sabahı gün doğarken Yarbay Nâzım, Kur-may Başkanı Binbaşı Şerafettin, Yüzbaşı Faruk, Emir Subayı Nimet, bazı karargâh subayları atlandılar, tümen süvari takımıyla birlikte Yumruçal kesimine hareket ettiler.

Orman yollarından geçerek Yumruçal mevzilerinin önüne gel-diler. Az ilerde bir tepe vardı. Tepede kimse yoktu. Oysa mevziin gü-venliği için bu tepenin mutlaka tutulmuş olması gerekirdi. Alay ko-mutanının bu zorunlu önlemi aldırmadığı, tembellik edip bugüne er-telediği anlaşıyordu. Atlardan indiler. Süvari takımı geride bekle-mekteydi.

"Olacak iş değil. Düşman bu tepeyi ele geçirirse mevzi nasıl savunulur? Yarım gün daha erken gelebilseydik, bu eksikleri vaktinde görüp düzeltirebilirdik."

Kütahya - Eskişehir Savaşı 177

Uzaktan top sesleri geliyordu. Süvari takımı komutanına, "Takımınla hemen tepeyi tut.." diye emir verdi, "..düşman taarruza geçerse, alaydan birlik gelene kadar burayı ne pahasına olursa olsun savuna-caksın. Şimdi alaya gidip o tembel..."

Cümlesini tamamlayamadı.

Bir Yunan müfrezesi sabaha karşı bu kesime sızmış, gelenleri görünce yakındaki ağaçlığa sinmişti. Bir makineli tüfek birdenbire ölüm yağdırmaya başladı. Kuşlar korku içinde uçtular.

Vurulan biçilmiş başak gibi düşüyordu.

Her şey bir dakika içinde olup bitti.10

Geride bekleyen süvari takımı öfke çığlıkları atarak ormana hü-cum etti. Nâzım Bey'in Emir Çavuşu Eyüp atıldı, komutanını kucağı-na alıp atına bindi, deli gibi sürdü. Yarbey Nâzım'ın kara gözlü beyaz atı da peşlerine takıldı. Genç komutan göğsünden ve elinden yaralan-mıştı. Göğsünün sol yanındaki kan lekesi gittikçe büyüyordu. Eyüp Çavuş, bir yandan atı uçuruyor, bir yandan da, sesi şefkat ve ümitle titreyerek, "Ne olur dayan." diye yalvarıyordu, "..Allah aşkına dayan. Sakın ölme kumandanım. Ellerinden öperim ölme. Kurban olayım dayan."

Ağaçların arasından sızan ışık oklarını biçerek, tepeleri rüzgâr gibi aşarak, peşinde beyaz at, tümen karargâhına geldi. Tümen dok-toru ilk tedaviyi yaptı. Durumu ağırdı. Nâzım Bey'i Eskişehir hasta-nesine yetiştirmek için atlı bir cankurtaran arabasıyla Çekürler istas-yonuna indirdiler.

Yarbey Nâzım'ın gözleri hafifçe aralandı. Eyüp Çavuş sevinç içinde, "Yaşıyor" dedi. Ama Nâzım Bey son anlarını yaşıyordu. Dur-mayan kan, göğsünü saran sargıya yayılmaktaydı. Fısıltıyla, "Tepeyi tuttular değil mi?" diye sordu. Bir subay, "Evet efendim.." dedi gözleri yaşarak, "..müsterih olun."

"Arkadaşlar iyi mi?"

"Hepsi iyi. Çok iyi."

Başında diz çökmüş olan Eyüp Çavuş'a baktı. Belki okşamak için sağ elini oynatmaya çalıştı, ancak kıpırdatabildi, canının son kırın-tısını harcayarak, "Asıl siz dayanım çocuğum" diyebildi. Başı yavaş-ça sağna yaslandı ve öylece kaldı. Eyüp Çavuş ciğerleri parçalanarak haykırdı:

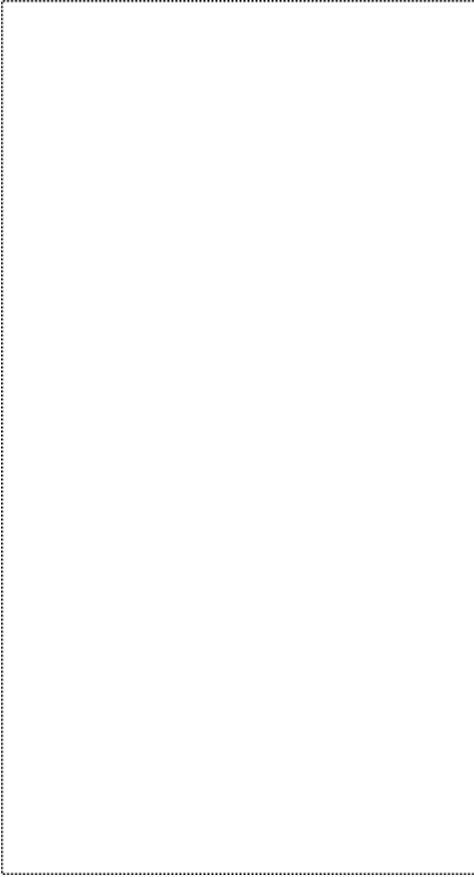
178 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Haymmmmrrr!"

Süvarilerin, hücumla kalkan Yunanlıların elinden mucize halin-de kurtarıp kaçırabildikleri bazı ağır yaralı karargâh subayları da is-tasyona getirilmişti. Acele hazırlanan bir trenle Eskişehir'e sevk edil-diler.

Nâzım'ın beyaz atı da trenin yanında koşmaya başladı. Arazi, trenin yanında koşmasını engelleyince, at bir süre trenden uzağa dü-şüyor, yol elverince yeniden Nâzım'ın bulunduğu vagonun yanında belirliyordu.

Şehit Albay Nâzım Bey

Kütahya - Eskişehir Savaşı 179

HABER Cephe karargâhını kedere boğdu. İsmet Paşa Kurmay Başkanına, "Bu kuşak.." dedi, "..vatanından başka sevgili bilmemiştir."

Gözlerini sildi:

"Ankara'ya bildirin."

M. Kemal Paşa, Çankaya'daki çalışma odasında, ertesi gün Kong-rede yapacağı konuşmayı hazırlıyordu. Manevi çocuğu Abdurrahim de bir koltuğa yan oturmuş, resimli bir dergiye bakıyordu. On bir ya-şındaydı. M. Kemal Paşa bu Vanlı, şirin, akıllı Kürt çocuğunu beş yıl önce, doğuda 16. Kolordu Komutanıyken görmüş, kimsesiz olduğu-nu anlayınca evlat edinmiş, İstanbul'a geldiğinde annesine emanet etmişti. Okul tatil olunca da bu yaz başında Ankara'ya, yanına aldır-mıştı.¹⁰⁴Fikriye sessizce içeri girdi, bekledi.

"Bir şey mi var Fikriye?"

Fikriye'nin yüzünden bütün kanı çekilmiş gibiydi:

"Evet Paşam, kötü bir haber var. Salih Bey üzülsünüz diye söy-lemeye cesaret edemiyor."

"Nerde o?"

"Kapıda."

M. Kemal Paşa, "Salih, gel!" diye seslendi. Salih Bozok içeri gir-di. Durdu.

"Ne var? Ne oldu?"

"Şimdi Fevzi Paşa telefon etti. 4. Tümen karargâh kadrosu fela-kete uğramış."

"Ne demek o?"

"Kurmaya Başkanı Binbaşı Şerafettin Bey yaralı olarak düşman eline esir düşmüş. Çoğu şehit olmuş efendim. Askerler ancak birkaç yaralı subayı kurtarabilmişler."

M. Kemal korkarak sordu:

"Nâzım?"

Salih ağlamaya başladı.

M. Kemal Paşa donup kaldı, sonra zorlukla, "Gel biraz yürüye-lim" dedi, bahçeye çıktılar. Büyük ağaçların altında yürüdüler.

Uzun bir sessizlikten sonra M. Kemal Paşa, "Yarınki Kongreye birkaç kadın öğretmen de katılacak." dedi, "..bunu duyan bazı mil-letvekilleri karşı çıktılar. 11 Şu zavallı kafaya bak! Bu çağ dışı, dünya-ya kapalı, alaturka, ilkel kafalar yüzünden bugün bu haldeyiz. Başka

180 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

yolu yok, kendimizi yenilemek, ilerlemek, günümüz uygarlığına ayak uydurmak, onlarla eşit duruma gelmek, bunu sağlamak için de bu donmuş, durmuş, uyuşmuş kafaları değiştirmek zorundayız. Yoksa bugün kurtulsak bile, yarın yine ayak altında kalırız, kurbanlık koça döneriz, yem oluruz, yine rahat rahat sömürürler, bugün yaptırma-dıklarını ilerde yine yaptırmaya çalışırlar, yine bir sürü işbirlikçi bu-lurlar. Uğrunda birçok çocuğumuz gibi Nâzım'ın da canını verdiği bu büyük mücadele, boşa gitmiş bir gayret olur."

Mustafa Kemal Paşa ve manevi oğlu Abdurrahim

Fikriye Hanım

KOMUTANI ve komuta kurulu savaş dışı kalmış olan 4. Tümen sarsılıyordu. 40. Alay saat 11.00'de Yumruçal'ı boşalttı, dağınık bir şekilde geriye çekilmeye başladı. Taarruz eden Yunan tümeni 4. Gru-bun savunma mevzilerinin bu bölümünü eline geçirdi.

Bir başka Yunan tümeni de Nasuhçal'a taarruza geçmişti. Ama 4. Tümen'in 58. Alayı, her türlü özveriyi göstererek, mevziini kararlılıkla savunmaktaydı.

4. Grup Komutanı Kemalettin Sami Bey, bu kesimdeki tehlikeli gelişmeyi durdurmak için elindeki son küçük birlikleri de takviye için yolladı. Yunan taarruzları büyük fedakârlıklarla kırıldı.

12. Grup da, ordu sol kanadım kuşatmaya çalışan Yunan birlik-lerine karşı biraz dağınıkça ama kanını esirgmeden direniyordu. Sa-vaşın yaman koşulları içinde 4!. Grup ile 12. Grup arasında tehlikeli bir boşluk oluşmakta, Andreas'ın tümeni bu boşluğa sokulmaktaydı.

Bütün cephede, Yumruçal'ın bir bölümü dışında, şimdilik esas savunma hatları ayakta.

Kütahya - Eskişehir Savaşı 18İ

Yunan birliklerinin dağılımı ve hareketleri, amacı açıkça bel-li ediyordu: Cepheyi yarıp Türk ordusunun arkasına düşerek bütün yolların toplandığı Eskişehir'e ulaşmak.

Bu durum, çekiliş yolu kesilecek olan Türk ordusunun sonu de-mekti.

Sağ kanattan bir tümen daha alındı. Tümen birkaç saatlik bir dinlenmeden sonra hızla Seyitgazi'ye yürüyecekti.

12. Grup çekildiği hattı kesin olarak savunacaktı.

GEC2 BOYUNCA özellikle 4. Grup cephesinde çatışmalar za-man zaman sürmüş, yer yer boğuşmaya dönmüştü.

Çok yoğun bir topçu ateşinden sonra, savaşçı sayısı ve ateş gücü üstün iki Yunan kolordusu 16 Temmuz sabahı şiddetle taarruza kalk-tılar. 4. Grubun güney kesimi cehenneme döndü. Prens Andreas'ın 12. Tümeni, 4. ve 12. Gruplar arasında oluşan boşluktan sızarak sa-vunma hattının sol yanına yaklaştı, Kırmızı Tepe'yi ele geçirdi. Bura-dan Yumruçal-Nasuhçal mevzilerinin gerileri toparla rahatça dövu-lebilirdi.

Saat 11.00'e doğru Nasuhçal'ın çevresindeki Türk cephesi dalga-lanmaya başladı.

NÂZIM BEY ile birlikte, ağır yaralı olan iki kurmay subay, Yüz-başı Faruk, Emir Subayı Nimet ve Süvari Takımı Komutanı da, Eski-şehir hastanesine getirilmişlerdi. Halide Edip'in Nâzım Bey'i o halde görmesini istemeyen başhekim, ancak bir saat sonra vedalaşmasına izin verdi.

Koridora yatırılmış yaralılar ırmağı içinden geçtiler. Koridorun sonuna doğru yürüdüler. Son kapının yanında, Nâzım'ı getirmiş bir-kaç bitik asker vardı. Çömelip sırtlarını duvara dayamış bekliyorlardı. Biri de Eyüp Çavuş'tu. Halide Edip'i tanırdı. Gözlerinden ip gibi yaş inerek ayağa kalkıp selam durdu. Başhekim odanın kapısını açtı, Ha-lide Edip'e yol verdi.

Oda loş ve serindi.

Nâzım Bey'i ayaklı bir sedyeye yatırmış, üzerine büyük bir Türk bayrağı sermişlerdi. Halide Edip yavaşça bayrağı kaldırdı. Şehit Nâ-zım Bey, kalpağı ve göğsü kapalı üniformasıyla yatıyor, elleri göğsün-

182 Şu Çüğn Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

de, huzur içinde uyuyordu. Nâzım'ın elini 'kardeş kardeşe veda eder gibi okşadıktan sonra' bayrağı

usulca örttü. Dışarı çıktı.lla

Beyaz at, karşıdaki boş alanda, gözlerini ümitle hastaneye dik-miş, bekliyordu. Ne yem yiyor, ne kimseyi yanına yaklaştırıyordu.

Ameliyatı sona eren Yüzbaşı Faruk'u koğuşa taşıdılar. Yarı bay-gındı. Nesrin büyükçe bir ilaç kutusundan yaptığı bir yelpazeyi sallayarak onu serinletmeye çalışıyordu. Yunan uçakları, istasyonu bom-balamaya başladılar. Biri alçalarak hastaneye bir bomba bıraktı. Bom-ba ısıkları çalarak düştü, büyük bir gürültüyle avluda patladı. Koğuşun camları parçalanınca Nesrin korumak için Faruk'un üstüne kapandı.

Hava kararırken uçaklar çekildiler.

Nâzım Bey'in cenazesi akşam treniyle Ankara'ya yolcu edilecek, güzel beyaz atı bir daha gören olmayacaktı.

ÖĞRETMENLER KONGRESİ öğretmen Okulunun salonunda toplanmıştı. Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in kısa açış konuşmasından sonra, M. Kemal Paşa kürsüye geldi.

ön sırada milletvekilleri ve bakanlık yöneticileri oturuyorlardı. Bütün arka sıralar kalpaklı erkek öğretmenlerle doluydu. Üçüncü ve dördüncü sıranın sol yanında, sıkma başlı, on kadar kadın öğretmen yer almış, arkalarındaki, önlerindeki ve yanlarındaki koltuklar boş bırakılmış, böylece kadınlarla erkekler birbirlerinden ayrılmıştı. Bu il-kele görünüm M. Kemal Paşa'yı rahatsız etti. Bu yüzden konuşmaya durgun bir sesle başladı:

"Muhterem hanımlar, efendiler!

Bizi yaşatmamak isteyenlere karşı, yaşamak hakkımızı savun-mak üzere toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, burada, Ankara'da açıldı. Bugün Ankara, milli Türkiye'nin milli eğitimini kuracak olan Öğretmenler Kongresi'ne de sahne olmakla iftihar duymaktadır.

Derin bir idari ihmalin devlet varlığında açtığı yaraları sarmak için en büyük çalışmayı hiç şüphesiz eğitim için yapmamız gereki-yor.

Şimdi maddi ve manevi bütün güç kaynaklarımızı düşmanlara karşı kullanıyoruz. Ancak bu savaş günlerinde bile dikkat ve özen-le işlenip çizilmiş bir milli eğitim programı yapmaya emek sarf et-meliyiz.

Kütahya - Eskişehir Savaşı 183

Milli eğitim programı derken, hurafelerden, yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün tesirlerden uzak, tarihi ve milli seciyemize uygun bir kültürü kastediyorum..."

Salih Bozok salonun kapısının karşısındaki sıra başında oturu-yordu. Kapı aralandı, boşlukta Yarbay Salih Omurtak görüldü, 'dışarı gel' diye işaret etti. önemli bir şey olmalıydı. Salih Bozok dışarı süzüldü:

"Hayrola?" . :

"4. Grup cephesi, Yumruçal-Nasuhçal arasında yarıldı. Düşman ordu içine sızıyor. Paşa hemen Genelkurmay'a gelse çok iyi olacak."

"İçeri gel."

İçeri girip konuşmanın bitmesini beklediler.

"...Milletimizi yetiştirmek gibi kutsal bir görev yüklenmiş olan, gelecekteki kurtuluşumuzun yüce öncüleri, kadın ve erkek öğretmen-lerimiz hakkındaki saygı duygularımı bir kere daha belirtmek istiyo-rum. Büyük tehlikeler önünde uyanan milletlerin ne kadar sebatkâr oldukları tarihten de bilinir. Silahıyla olduğu gibi kafasıyla da müca-dele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde.gösterdiği kud- reti, ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Her türlü güç-lüğü göze alarak bu yolda sarsılmadan yürüyeceğinize inanıyorum. Göreviniz çok önemli ve hayatidir. Bunda muvaffak olmanızı Cenab-ı Hak'tan temenni ederim."

Herkes alkışlayarak ayağa kalktı.

Paşa kürsüden ayrılırken Salih Omurtak hızla yaklaştı, selam verdi, alkış şakırtıları içinde haberi fısıldadı. Milletvekilleri ve bakan-lık ileri gelenleri M. Kemalın çevresinde toplanmaya başlamışlardı.

"Anladım ama önce yapmam gereken önemli bir iş var. Sonra birlikte gideriz."

Aranarak, "Mazhar Müfit Bey?" diye seslendi. Mazhar Müfit Bey yaklaştı:

"Buyrun efendim."

M. Kemal Paşa sesini herkesin duyacağı kadar yükseltti:

"Kongreye hanım öğretmenlerimizi çağırdığınız için sizi kutla-rım. Ama hanımefendileri niye böyle ayrı oturtunuz? Sizin kendini-ze mi güveniniz yok, yoksa Türk hanımlarının faziletine mi? Bir daha böyle bir ilkellik görmeyeceğimi ümit ederim."12

184 Şu Çüğın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Cevap beklemeden yürüdü. Erkeklerden uzakta ve ayakta bekle-yen kadın öğretmenleri başını eğerek selamladı. Kenara itilmiş kadın öğretmenlerin gözleri minnetle parlıyordu. Onlar da M. Kemal Pa-şa'yı saygı ve geleceğe güvenle selamladılar.

Zavalıların gelecekte beklediği şey, erkeklerle eşitlik gibi im-kânsız şeyler değil, biraz saygıydı.

YUMRUÇAL-NASUĞAL hattındaki birlikler, cephenin yarıl-ması üzerine geri çekilmeye başlamıştı.

Yunan Birinci Kolordusu yarığı genişleterek, çekilen birliklerin yollarını kesmek üzere Türkmen Dağı'na ilerliyordu.

Cephe ve Grup komutanlıkları, birliklerini, savaşın dişleri ara-sından çekip biraz geride toplamak için gün boyu didindiler. İlk iş olarak Kütahya havaalanındaki uçaklar Eskişehir'e kaçırıldı. Cephe karargâhının savaş kademesi, cepheye yaklaşarak Eskişehir güneyin-deki Karacahisar'a geldi.

İsmet Paşa, 12. Grup Komutanı Halit Bey'i, '4. Grubun sol yanın-da boşluk bırakarak orduyu tehlikeye soktuğu için' azarladı. 13.30'da verdiği emirle de bulunduğu hattı kesinlikle savunmasını emretti. Bu azar Halit Bey'i çok sarsacaktı. Birliklerini zaten sertlikle yönetiyor-du. Sertliğini daha da artırdı. Birliklere kesin savunma yapılacağı-nı bildiren emirler yağdırdı. 2. Süvari Tümeni Komutanına yolladığı emri şöyle bitirecekti: "Tümeniniz bu görevi yapmadığı takdirde sizi şahsen sorumlu tutacağım ve her türlü örfi işlemi yapacağım."

Bu, asker dilinde 'kurşuna dizdiririm' demektir.

Cephe Komutanlığı, gelen son bilgileri de değerlendirdi: Yarma derinleşmişti. Ordu tehlikedeydi. Saat 21.30'da, bütün ordunun, düş-manla teması keserek, bir basamak geriye, Karacahisar-Seyitgazi hat-tına çekilmesini emretti. Ordu bu yeni hatta toplanıp toparlanarak savaşa devam edecekti.

Kütahya bırakılıyordu.

Yunan ordusunun yararlanmaması için birlikler kesimlerindeki demiryollarını bozup köprüleri atarak çekilmeye başladılar.

Asker arasına karışmış paralı ya da gönüllü bozguncular, Padi-şah'tan izinsiz savaşmanın dine aykırı, milliyetçilerin dinsiz olduğu-nu fısıldaya fısıldaya, cahil erleri zehirleyip durmuşlardı. Bu etkinin

Kütahya - Eskişehir Savaşı 185

çürüttüğü erler çekilişi fırsat bilerek, yavaş yavaş sıvışıp gecenin ka-ranlığına karıştılar. Bunlara ordunun dağıldığını, savaşın bittiğini sa-nan zayıf ruhlular da katılacaktı. 12a

Cephe Komutanlığı, üç süvari tümenini, Albay Fahrettin Al-tay'ın komutası altında Süvari Grubu olarak örgütledi. Süvari Gru-bu'nun görevi, çekilen orduyu korumaktır.

Bu grup geleceğin ünlü Süvari Kolordusu'nu oluşturacaktır.

ŞEHİT NÂZİM BEY, M. Kemal Paşa'nın, bakanların, milletve-killerinin, sivil ve asker bütün yöneticilerin ve Ankara halkının ka-tıldığı büyük bir törenle sonsuzluğa yolcu edilmiş, Meclis, rütbesini albaylığa yükseltmişti. Bundan böyle Şehit Albay Nâzım diye anıla-caktı. 1213

M. Kemal Paşa bir gün içinde zayıflamış gibiydi. Günün acısı-nı, cepheden gelen olumsuz haberler daha da derinleştirmişti. Direk-siyon binasında, Yarbay Salih Omurtak'ın verdiği son bilgileri dinli-yor, durumu haritadan izliyordu. Salih Bey'in açıklaması bitince ba-şını göğsüne eğerek içine çekildi. Bir ikmal trenine cephane, erzak ve sağlık malzemesi yükleyenlerin telaşlı sesleri duyulmaktaydı. M. Ke-mal kimbilir kaç olasılığı tarttıktan sonra başını kaldırdı, "Salih Bey.." dedi, "..şimdi tek amaç, orduyu dağılmadan elde tutmak olmalı. Bunu sağlamak için daha geriye, hatta çok geriye bile çekebiliriz. Ama böy-le ağır bir kararın sorumluluğunu tek başına İsmet Paşa'ya yüklemek doğru olmaz."

Durdu, "İsmet Paşa'ya bir telgraf göndermek istiyorum, yazar mısınız?" dedi, bir an düşünüp telgrafi yazdırdı:

"Hareket etmek üzere olan bir trenden yararlanarak sizinle gelip görüşmek istiyorum. Sıkıntı verir miyim? Cevabınızı bekliyorum."

BATI CEPHESİ karargâhının savaş kademesi Karacahisar'a yer-leşmeye çalışıyordu. Bu unutulmuş, sessiz köy birdenbire çadırlar, at-lar, arabalar, kamyonlar, koşuşan ve bağırان insanlarla dolmuştu. Os-manlı hanedanının atası Osman Bey'in 600 yıl önce beyliğini ilan et-tiği tarihi yeri burası. Karacahisar'da doğan o küçük beylik üç kı-taya yayılarak görkemli bir imparatorluk olmuştu. Ama değişen ve gelişen hayata ayak uyduramadığı, kendini yenileyemediği, aydınlan-

186 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

J

mayı yaşayamadığı için giderek koflaşmış, büzülmüş, sonunda da bit-mişti. Son Türkler, bu yıkıntıdan yeni bir devlet çıkarmak için çırpın-maktaydılar. Bu çırpınış bugün bir dönüm noktasına gelip dayanmış-tı. Yeni bir devlet kurmak ülküsü ya burada sönecek, ya da yeniden canlanıp sürecekti.

Komuta kuruluna gelen ilk bilgilere göre kuzeydeki İzzettin Ça-lışlar'ın 1. Grubu, düzenini koruyarak çekiliyordu. Süvari Grubu ört-me görevini yapıyor, 3. Grup da az-çok düzenle çekiliyordu. Ama cephesi beklenmedik zamanda ve yerden yarıldığı için 4. Grup tü-menlerinin çekilişinin düzensiz, hatta karmakarışık olduğu anlaşılmaktaydı. Beş tümenli bu Gruptan dünden beri hiç haber yoktu.

Kurmayların hepsi mutsuz, çoğu karamsardı. 13 Binbaşı Kemal, "Cepheyi yaran düşman 4. Grubun gerisine, Türkmen Dağı'na akıyor.." diye inledi, "..Grup düşman içinde kaldı."14

Grup belki de dağılmıştı.

Binbaşı Cemil Taner, "Sabah erkenden bir hava keşfi yaptırarak durumu anlarız" dedi.

Naci Tınaz umutsuzca başını salladı:

"Anlayamayız. Uçaklar Eskişehir'e gelebildi ama bakım yapacak ustalar ve malzemeler daha yolda."

Çekilen birliklerin ağırlıklarını taşıyan at ve öküz arabaları yolları tıkamıştı. Ancak bir gün sonra gelebileceklerdi.

Emir subayı, İsmet Paşa'nın önüne şifresi çözülmüş bir telgraf notu bıraktı. Okur okumaz yüzü rahatladı: "Çok iyi.." dedi, "..teşrifle-rine cidden müteşekkireceğimi hemen bildir."

Kurmaylar meraklanmışlardı. Açıkladı:

"M. Kemal Paşa sabah Eskişehir'de olacak. Böyle güzel bir sürp-rize galiba hepimizin ihtiyacı vardı. Haydi şimdi yarın için alınacak önlemleri konuşalım."

YUNAN ORDU KARARGÂHI, ilerleyen orduyu izleyerek, Af-yon kuzeyindeki Belcemeşe istasyonuna gelmişti. Komuta kurulu, ka-rargâh vagonunda, harita başındaydı. Yunan birliklerini küçük haçlar, Türk birliklerini küçük yıldızlar temsil ediyordu. Haçlar çoğalmış ve doğuya doğru yayılmıştı.

Herkes haklı olarak neşeliydi.

Kütahya - Eskişehir Savaşı 187

Cephesi yarılan Türk ordusu çekilmeye çalışıyordu.

Güneydeki birlikleri hızlandırmaya karar verdiler. Böylece Se-yitgazi ve sonra da Eskişehir doğudan kuşatılarak, Türk ordusu çem-ber içine alınabilecekti.

General Stratigos heyecanlanarak, "Emir verin.." diye bağırdı, "..hemen harekete geçsinler! Hemen! Hemen! Bu müthiş fırsatı kaçırmayalım. Düşman çekilirse, havaya kılıç sallamış oluruz."15

Sariyanis'in yüzüne geniş bir gülümseme yayıldı:

"Elimizden kaçamayacaklar."

17 TEMMUZ 1921 günü sabah beşte Eskişehir'e gelen M. Kemal Paşa'yı İsmet Paşa karşıladı. Otomobille Karacahisar'a hareket ettiler. Bu saatte son Türk birliği de azap içinde Kütahya'yı terk etmekteydi.

"Hızır gibi yetiştin. Cephe yarılınca, hepimiz çok sarsıldık."

"Üzülme. Bir gün Meclis'te de söyledimdi, yarılmayacak cephe yoktur."

M. Kemal Paşa'nın elini tuttu:

"Sağ ol."

Gelen son bilgileri açıkladı. Şoförün ve emir subayının yanında daha fazla konuşmadılar.

Kurmaylar ve karargâh subayları, paşaları dört gözle bekliyor-lardı. Uykusuz ve huzursuzdular. M. Kemal Paşa hepsinin elini sıktı, hatırlarını sordu, kısa bir konuşma yaptı:

"Kütahya çarpışmasını kaybettik. Çünkü düşman bütün kaynak-larını seferber etmişti. Şu anda insan, silah ve araç bakımından biz-den çok üstün. Ama beyler, Yunanistan'ın toplayabileceği azami kuv-vet, sarf edebileceği azami gayret, işte bundan ibaret. Hepsi bu! Şu halde bu kuvveti ve bu gayreti boşa çıkarırsak, iş değişir. O andan iti-baren de zaman bizim lehimize işlemeye başlar. İçiniz rahat olsun, bu gayreti boşa çıkarırız."

Sakinliği ve olayı ele alışı, subayları yatıştırmıştı. M. Kemal Paşa, odadan son çıkan Tevfik Bıyıklıoğlu'nun omzuna dokundu, yavaş sesle, "Kendini bırakma, tıraş ol Tevfik!" dedi.

Üç gündür tıraş olmayan Binbaşı Tevfik utandı:

"Başüstüne efendim."

188 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

M. Kemal ve İsmet Paşa harita serili portatif masanın başına ge-çip oturdular. M. Kemal Paşa son durumun işlendiği haritayı incele-dikten sonra sordu:

"Durum tatsız. Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Düşman, savaşı bizim için hezimete çevirmek üzere her taraf-tan bastırıyor. Bizim için en tehlikeli olasılık, düşmanın güney kolu-nun, sol kanadımızı yenerek ya da açığndan dolaşarak, ordumuzun gerisine geçmesi. Bunu önlemek için 12. Gruba ne pahasına olursa olsun direnmesi emrini verdim. Süvari Grubu'nu da sol kanadımıza yolluyorum. Yine durduramazsak, yapılacak en doğru iş, tabii, ordu-yu hırpalatmadan basamak basamak geriye çekmek olacak.."

Duraksadı:

"..Ama savaşmadan şehir ve toprak bırakmanın, askeri bir zo-runluk olduğunu halka nasıl anlatırız?"

"O benim sorunum. Sen tereddüt etmeden, askerliğin gereği neyse onu yap."

"Bazı hazırlıklarım var. Uygun görürsen, önce onları denemek istiyorum. Eğer sonuç alamazsam çekilirim."

"Çekilmeye karar verince düşmanla arayı iyice açmalısın. Ordu-yu yeniden toparlamak için zaman kazanalım.."

M. Kemal elini haritanın üzerinde dolaştırdı. Anadolu'yu okşu-yor gibiydi:

"..Bence Sakarya nehrinin gerisine kadar çekil."

İsmet Paşa içi burkularak baktı:

"Bu kadar geniş çekilme seni Meclis'te çok zor durumda bırak-maz mı?"

"Zararı yok. Göğüs geririm. Yeter ki ordu elde kalsın."16

Bakışları buluştu. Anlaştılar. İsmet Paşa M. Kemal'e dayanarak askerliğin gereğini yerine getirecek, M. Kemal Paşa da İsmet Paşa'ya güvenerek Meclis'in ve kamuoyunun tepkisini göğüsleyecekti.

Karargâhın havası değişmiş, karamsarlığın yerini ümit ve azim almıştı. Öğle üzeri 4. Grubun düşman içinden sıyrılarak Avdan Kö-yü'ne ulaştığı haberi gelince, İsmet Paşa kaç gündür ilk kez güldü:

"Nihayet iyi bir haber!"

Kütahya - Eskişehir Savaşı 189

4. GRUP KOMUTANI Kemalettin Sami Bey ve Kurmay Başka-nı, bir kütüğün üzerine çökmüş dinleniyorlardı. Az ilerdeki yoldan, karışık bir halde, ağır makineli tüfek yüklü katırlar, bitkin, ayağı vu-ruk, kimi yaralı askerler, erzak ve cephane arabaları, dik durmaya ça-lışan subaylar geçiyordu.

Zorlukla ölüm çemberinden çıkmışlardı.

Kemalettin Sami Bey, "İsmet Paşa kurtulduğumuzu duyunca se-vinecektir" dedi. Kurmay Başkanı yüzünü buruşturdu:

"Ama binlerce askerin silahıyla birlikte kaçtığını öğrenince de sevinci kursağında kalacaktır."

Kemalettin Sami Bey, elinin tersiyle terini sildi:

"Bu acı olayın sebeplerini tekrar tekrar konuşmalıyız. Gençle-ri çok iyi eğitmek gerekiyor. İstanbul hükümeti de emperyalistler de karşılarında bilinçli bir millet görmek istemiyor, millileşmeyi sulan-dırmak için hemen faaliyete geçiyor namussuzlar. Neyse. Şimdi ye-mek işini halletmeye bakalım. Asker iki günden beri aç."

Yoğun savaş yüzünden evvelsi akşam askere yemek ve ekmek verilememiş, asker torbasındaki birkaç peksimetle açlığını bastırmış-tı. Sonra da yollara dökülüp gerektikçe çarpışarak, dağılıp buluşarak, esir vermeden geri çekilmişlerdi.17

Elini alınna vurdu:

"Yahu biz de açız!"

GENERAL PAPULAS, Türk ordusunun tamamını kuşatıp çem-ber içine almak için tümenlerini son takatlerine kadar zorluyor, tü-menler de ellerinden gelen gayreti gösteriyorlardı. Türk ordusu imha edilmeden geri çekilirse, savaş çok uzayabilirdi.

Türk Komutanlığı, orduyu ilk aşamada Karacahisar-Seyitgazi hattına çekip bu gayretleri boşa çıkarmıştı. Şimdi ordunun bu hatta direnmesi, yeni gayretleri de boşa çıkarması gerekiyordu. Ordunun güvenliği özellikle sol kanadı oluşturan 12. Grubun direncine bağ-lydı.

M. Kemal Paşa sabah Karacahisar'dan Halit Bey'e bir telgraf göndererek, 'cepheye geldiğini, sevgiyle gözlerinden öptüğünü' bil-dirmişti. Yürekten bağlı olduğu M. Kemal Paşa'nın bu kısacık telgrafi, Albay Halit Bey'in kararlılığını iyice pekiştirip heyecanını katladı. İle-

190 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ri hatlara gitti, subayları ve askerleri ölesiye savunmaya hazırladı. Ne yorgunluk tanıyordu, ne uykusuzluk. Diyordu ki: "12. Grup, ordunun esenliğini sağlamak, vatana borçlu olduğu hizmeti yapmak için düş-man hücumunu ne olursa olsun kırmak... siperini kapıran kıta, her ne pahasına olursa olsun geri almak zorundadır."

12. Grubun bir birliği, bu bilenmişlikle, Prens Andreas'ın 12. Tü-menini Başören Geçidi'ni geçerken yakaladı. Tümen, öncüsü savaş-mak için yayılınca, geçitte sıkışıp kalacak, bütün gece Türk ateşi yi-yecekti.¹⁸

İNGİLTERE'nin Atina Elçisi Lord Granville, gece Dışişleri Ba-kanlığı'na günün son raporunu yazdı:

"..Afyon'dan sonra Kütahya'nın da bugün zaptedildiği haberi Atina'ya akşam geç saatlerde ulaştı ve Medis'te Başbakan tarafından açıklandı. Papulas Eskişehir'e yürüdüklerini bildirmiş. Elli bin kadar esir alındığı hakkında hikâyeler anlatılıyor. Kiliselerin çanları çalıyor, halk silah atarak sokaklarda dolaşıyor. Yarın 101 pare top atışı yapı-larak zafer resmen kutlanacak ve katedralde şükran ayini yapılacak"

Haber Lord Graville'i de bir Yunanlı kadar sevindirmişti.

M. KEMAL PAŞA Karacahisar'da geceledi. Onun ve İsmet Pa-şa'nın cephenin bu kadar yakınında olduğunu bilmek yaralı ordunun moralini yükseltmiş, sarp arazi de Yunanlıların hızını kesmişti.

18 Temmuz sabaha karşı saat 03.00'te, 12. Gruba bağlı birlik-ler, Seyitgazi'nin kuzeybatısında, Üçsaray yakınında konmaya geçmiş dolgun bir Yunan alayını yakaladılar ve duman ettiler. Kaçan askerle-rini alay sancağını açarak durdurmaya çalışan komutanın çabası işe yaramadı, alay dağıldı. Alayı korumak isteyen Yunan süvari tugayı da tutunamadı, o da kayıp vererek geri çekildi.¹⁹

Ama bu sınırlı başarılar durumu kurtarmaya yetmiyordu. Ge-nel bir başarı kazanmaya imkân kalmamıştı. Çünkü kaçaklar durma-dan artmakta, ordu erimekteydi. Kimileri işgal altında kalan köyle-rine kaçıyor, kimileri dağlara dağılıyordu. Bazı azgın kaçak grupları ise, cepheye yollanan küçük takviye birliklerini geri çeviriyor, komu-tanları "Niye din kardeşlerimizi kırdırıyorsunuz?" diye tehdit ediyor,

Kütahya - Eskişehir Savaşı J 91

silah zoruyla erleri serbest bıraktıyorlardı. Bir kısmı da çapulculuğa soyunmuştu; köyleri ve ikmal

kollarını yağmalamaktaydılar.20

Yunan tümenlerinin batıdan Eskişehir'e yaklaşması üzerine İs-met Paşa resmi dairelerin Eskişehir'den ayrılıp Mihaliççik'a taşınma-sını emretti. Subay aileleri Mihaliççik ve Sivrihisar'a, hastane, uçak bölüğü ve silah tamirhanesi Ankara'ya çekilecekti.

Son tren de geçtikten sonra Eskişehir doğusundaki demiryolu köprüsü uçurulacak, demiryolu da geri çekildikçe bozulacaktı.

ESKİŞEHİR'de panik başladı.

Başhekim Şemsettin Bey, doktor, hemşire ve hastabakıcıları ace-le topladı. Hiç dinlenmeden çalışmışlardı. Ayakta zor duruyorlardı. Başhekim, "Haber kötü.." dedi, "..Eskişehir boşaltılıyor. Ankara'ya gi-diyoruz. Kımldatılmayacak kadar ağır olanları yazık ki burada bira-kacağız. Geri kalanlar istasyona taşınacak."

Genç bir doktor öne çıktı:

"Efendim, yola çıkamayacak ağır yaralılarımızla birlikte ben de burada kalmak istiyorum. Hiçbirini düşmanın şefkatine bırakamayız."

Başhekimin gözleri yaşardı:

"Sağ ol kardeşim."

Güçlkle kendini topladı:

"Gecikiyoruz. Hazırlığa başlayalım."21

Eskişehir Havaalanı Komutanı da herkesi toplayıp şu emri ver-mişti:

"Uçaklar, bütün malzeme ve herkes Polatlı'ya gidecek! Haydi beyler, işbaşına!"

Polatlı'da yedek bir havaalanı vardı.

Silah tamirhanesine gelen bir binbaşı da perişan bir yüzle, su-baylara ve ustalara, "Savaş talihi böyle tecelli etti.." dedi, "..tamirhane Ankara'ya taşınacak. Her şeyi toplayın. Geride bir tek vida bile bira-kılmayacak."

"Ne zaman toplanmaya başlayalım?"

"Hemen! Şimdi! Derhal!"

Silah tamirhanesi adı verilen ve tophane, silahlane, dökümha-ne, demirhane gibi bölümleri bulunan bu kuruluştta imalat-ı harbiye subay ve ustalarıyla onların yetiştirdikleri işçiler çalışıyordu. 1920'den

192 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

başlayarak Anadolu'ya geçmişlerdi. Kamaları alınmış toplara, çelik va-gon dingillerinden kama yaparak, tüfekleri onararak, eksik parçaları-nı bulup buluşturup tamamlayarak orduyu ferahlatmışlardı.213 Mızıl-danmadan çare bulur, yokluğa yenilmez, iş bitirmeye bayılırlardı.

Makineleri, aletleri, kullanılabılır her şeyi toplamaya başladılar.

Büyük demiryolu atölyesi de toplanıyordu. Onarım için atölye-de bulunan arızalı lotomotif ve vagonlar tahrip edilecekti.

Şehrin terk edileceğini öğrenir öğrenmez, halk da göç hazırlığı-na koyuldu. Düşmanın kıyıcılığını duymuşlardı. Çok geçmeden çoluk çocuk yayalar, köpekler, eşya yüklü eşekler, atlar, at ve öküz arabaları, Ankara yoluna düştüler. Arabası olmayanların ellerinde, kollarında sepetler, torbalar, omuzlarında heybeler, bazılarının sırtlarında denk-ler vardı. Bir kız çocuğu geride bırakmaya kıyamadığı kuşunu da al-mıştı yanına. Saka kuşu, küçük kafesinin içinde zıplıyor, sevinç için-de şakıyordu.

Göç kabileleri, gözyaşı gibi ağır ağır akarak, birbiri ardınca uzak-laştılar.

1	*	f
		I
V	.	Sik
		1

Bir hastane

Kütahya - Eskişehir Sayısı 193

ARKASINA havaalanının, uçak bölüğünün, hastanelerin ve ta-mirhanelerin araç ve gereçleriyle dolu yük vagonları eklenmiş iki lokomotifli katar istim üstündeydi. Gece serinliği basmıştı. İslî gaz lambalarından perona hüznün dökülüyordu.

Hemşire ve hastabakıcıların gözetiminde, ağır yaralılar taşın-maktaydı. Zorlukla yürüyen bir yaralıya Nesrin yardımcı oldu. Son yaralı da bindirilince, doktorlar da binmek için trene yürüdüler. Ha-lide Edip Hanım istasyon binasının önünde duran M. Kemal Paşaya baktı. Yenilginin bütün acısı sanki onda toplanmıştı. Yüzü sapsarıydı. Yanında Hâkimiyet-i Milliye gazetesine savaş izlenimlerini yazmak için cepheye gelmiş olan Ruşen Eşref Ünaydın ile Salih Omurtak ve Salih Bozok vardı. Şehri en son terk edecek olan istihkâm subayları-la konuşuyordu:

"..Üzülmeyin çocuklar. Ordu yaşıyor. Önemli olan bu. Demir-yollarını onarılamayacak gibi tahrip etmeyin. Sonra uğraşmayalım. Çünkü nasıl olsa düşmanı mahvedip bu yoldan geri geleceğiz."

Son cümleyi o kadar inançla söylemişti ki ezgin subayların du-ruşları bile değişti.22

Uzun katar, gece yarısı hareket etti.

İstihkâmcılar son trene selam durdular.

Bu sırada sol kanatta Seyitgazi batısında ise kanlı boğuşmalar sürüyor, kuşatılmayı önlemek için 12. Grup ölesiye direniyordu. Sü-vari Grubu da bu kanada yetişip savaş düzenine girmişti.

Salih Omurtak

Salih Bozok

Muzaffer Kılıç

194 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ESKİŞEHİR'in boşaltıldığı çabucak Ankara'da duyulacak, millet-vekilleri sabah, öfke ve kaygı içinde Meclis'e koşacaklardı. Asker kö-kenli milletvekilleri çekilmenin de bir savaş türü olduğunu açıklama-ya çalışıyorlardı ama kimse dinleyecek halde değildi. O kadar güven-dikleri ordu bir bir şehirleri düşmana bırakarak çekilmekteydi. Her kafadan bir ses çıkıyordu. İttihatçı Hafız Mehmet'in sesi gürültüyü bastırdı:

"İşte apaçık söylüyorum. Enver Paşa gelip de ordunun başına geçmedikçe kurtulamayız!"

Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars'ın tepesi attı:

"Bırak Allah aşkına. Enver'in maceracı ve tecrübesiz bir asker olduğunu sen de bilirsin ama İttihatçılık gayretiyle böyle konuşuyor-sun. Yenilince kaçtı. Meclisi açtık, orduyu yeniden kurduk. Şimdi ha-zıra konmak için mi gelecek?"

Hafız Mehmet dilini tutamadı:

"Ordu yeniliyor be. Enver Paşa dost bir kuvvetle geri dönse, du-rumu düzeltse, kötü mü olur?"

Enver Paşa'nın toplama bir Bolşevik kuvvetle Anadolu'ya gir-mek istediği hakkında bir söylenti vardı ama karanlık günlere özgü söylenti furyası içinde kimse önemsememişti. Bunu Enverci bir İtti-hatçının ağzından duymak pek çoğunu ürküttü. Ahmet Muhtar Mol-laoğlu, "Bana bak.." dedi, "aklınızı başınıza toplayın. Taşıma kanla is-tiklal savaşı verilmez. Sonra kan yardımının faturasını insanın gözü-ne dayarlar."

Süreyya Yiğit, Hafız Mehmet'in koluna yapıştı:

"İrakililer ve Suriyeliler İngilizlerle Fransızları kurtarıcı olarak karşılamışlardı. Şimdi bu kurtarıcılardan kurtulmak için çırpıyor-lar. Bunu sakın unutma!"

Ankara Milletvekili Atıf Taşpınar Hoca araya girdi:

"Beyler! Ankara göçmen ve yaralı dolu. Zavallı Eskişehirli de buraya gelecektir. O kadar kişiyi nereye yerleştireceğiz? Kavga edece-ğimize bunları konuşalım."

Kütahya - Eskişehir Savaşı 195

ENVER PAŞA Dr. Nâzım'ı çağırttı.

Sovyet yönetimi, Enver Paşa'ya seçkin misafirlerin ağırlandığı, eski Başvekillerden Prens Gorçakov'un sarayının bir dairesini ayır-mıştı. Dairenin bir odasında da yurtdışına kaçmış önde gelen İtti-hatçılardan Dr. Nâzım kalıyordu. Dr. Nâzım mükellef salona girince, "Doktor gel.." dedi, "..otur. önemli bir haberim var.."

Dr. Nâzım oturdu. Enver Paşa'nın yüzünde üzüntü ve ümit karı-şımı bir gerginlik vardı:

"Dışişleri Komiserliğinde telsiz-telgraf haberlerini gösterdiler. Yunan ordusu Eskişehir'e de girmiş."

Dr. Nâzım heyecanlandı:

"Şu halde Ankara'nın sonu geldi."

"Evet."

"Öyleyse bize de yol göründü."

"Evet."

"Ruslar emrinize kuvvet vermeyi kabul ettiler mi?"

"Bolşevik Müslümanlardan kurulu bir kuvvet için dayatıyorum. Daha bir sonuca varamadık."23

Dr. Nâzım ayağa kalktı, iktidar tutkusu tınlayan bir sesle, "Ol-maz Paşam.." dedi, "..görüşmeleri bir an önce sonuçlandırmak gerek. Hemen harekete geçemezsek, fırsatı kaçırabiliriz. Görüşme uzaya-caksa, Anadolu'daki arkadaşlarımızla yetinelim, kuvvet istemekten vazgeçelim. İktidar kadın gibidir, bekletmeye gelmez."

İNGİLTERE için bu sıralarda iki şehir çok önemliydi: Ankara ve Moskova.

İngiliz Haberalma Servisi, Ankara'da örgütlenmeyi henüz başa-ramamıştı. Sürekli ve doğru bilgi edinilemiyordu. Türk dostu bir Hin-distanlı kimliği ile M. Kemal Paşa'yı öldürmesi için yollanan Mustafa Sagır'ın İngiliz ajanı olduğu Ankara'da çok çabuk anlaşılmış ve yargı-lanarak 24 Mayıs'ta idam edilmişti.24Bu sebeple Ankara'da çok dik-katli olarak örgütlenmeye çalışıyordu. Kurulması için çalışılan mer-keze 'Black Jumbo' kod adı verilmişti. Hazırlıklar sürüyordu.

Moskova'da ise çok iyi örgütlenmişti. Sürekli bilgi akıyordu ora-dan. Edinilen bilgiye göre, Moskova, Enver Paşa'yla birlikte Anado-lu'ya sevk etmek üzere 130.000 kişilik bir kuvvet toplamaktaydı. En-

196 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ver Paşa'yı, Bolşevikliği benimsemeyen M. Kemal'e karşı bugüne ka-dar bir koz olarak elinde tutan Moskova, yenilgi üzerine, bu kozu ileri sürmeye karar vermiş görünüyordu.

Rattigan'a Moskova'dan alınan bu raporu özetlemeyi bitiren Ge-neral Harington, "M. Kemal iki ateş arasında.." dedi, "..batıdan Yunan ordusu yürüyor, doğuda Sovyet birlikleri yürümeye hazırlanıyor."

Rattigan huzursuzca kımıldadı:

"M. Kemal sorunu bitecek, bu sefer de Enver sorunu başlayacak. Sovyet birlikleri Ankara'ya kaç günde ulaşabilirler?"

"Kurmaylarımın hesabına göre 68 günde."25

Rattigan'ın içi rahatladı:

"Yunanlılar onlardan çok önce Ankara'ya varırlar."

Harington, "Evet.." dedi, "..kanımca Türk ordusu artık direne-mez."25a

"Desenize Türk sorunu bitiyor."

YUNAN 10. Tümeni Eskişehir'i işgal ettikten sonra şehrin do-ğusuna güvenlik birlikleri sürerek durmuş, Türk ordusu Eskişehir do-ğusu-Seyitgazi hattına çekilmişti.

İsmet Paşa, Yunan ordusundaki bu durgunluktan yararlanarak, son bir hamle ile Eskişehir ve çevresindeki Yunan birliklerine karşı, toplayabildiği 9 tümenle taarruz etmeye karar verdi.

21 Temmuz sabahı Eskişehir savaşı başladı.

1. Grubun Eskişehir'in kuzeyinden yapmış olduğu taarruz, böyle bir hareket beklemeyen Yunanlılarda telaş uyandırdı. 3. Grup karşı-sındaki Yunan birliklerinde Je kaçma, dağılma belirtileri gözleniyor-du.26Beklenmedik taarruz Yunan komuta kurulunu panikletti. Türk taarruzunun başarıya ulaşması ve Eskişehir'in elden çıkması Yunan ordusunun güvenliğini alt üst edebilirdi. Komutanlık ne yapacağını şaşırmıştı.26aAma tehlikeyi kavrayan birlikler, Ordu Komutanlığın-dan emir almadan, direnişe geçtiler, iyi direndiler.

Türk cephesinin merkezindeki zayıf bir tümenin bir karşı taar-ruz önünde gerilemesi cephe hattını dalgalandırdı, kanatları açık ka-lan komşu birlikler aynı hizaya gelmek için geri çekilmek zorunda kaldılar.

Türk taarruzu yavaşladı, sonra da durakladı.

Kütahya - Eskişehir Savaşı 197

İSMET PAŞA, kırık bir sesle, "Taarruz çok ümit verici başla-mıştı, iyi geliyordu" diye söylendi. Yarbay Naci, "Haklısınız paşam.." dedi, "..ama geliştirmeye artık asker ve silah sayımız yetmiyor. Sila-hıyla birlikte kaçanların sayısı, yirmi bini geçmiş durumda."

"Ne diyorsun?"

Bu, ordunun üçte biriydi. Kaçaklar daha da artacak gibi görü-nüyordu. Ordu Yunanlılara değil, asker deyimiyle 'General Kaçkaç'a yenilmekteydi.

"Büyük savaşlar görmüş eski askerlerimizi silah altına alabilsey-dik, iyi olacaktı. Yazık ki hükümet çekingenlik gösterip bu teklifimizi çok geç kabul etti. Çağrını duyuramadan savaş başladı. Orduya katı-lamadılar.27Tecrübeleriyle genç askerlere çok yararlı olacaklardır."

"Umarım hepsi katılır efendim. Tam da harman zamanı ama.."

"Katılırlar. Çünkü bu çağrıyı alan gerçek asker bıçağın ordunun kemiğine dayandığını anlar."

TÜRK ORDUSU bir basamak daha geri çekilmeyi başarır, Yu-nan ordusu havaya kılıç sallamış olacaktı. Bunun farkında olan Yu-nan Komutanlığı, sağ kanadındaki birlikleri, Türk cephesini Seyitga-zi doğrultusunda yararak ordunun çekiliş yolunu kesmek için olanca güçleriyle saldırtmaktaydı.

Albay Halit, gözleri delice parlayarak, küçük odada dolaşa dola-şa, Kurmay Başkanı Binbaşı Ziya Ekinciye emrini yazdırıyordu:

"Yaz! Bulduğumuz mevzileri re paasına olursa olsun savu-nacağz. Her rütbedeki komutandan, I kliğine hâkim olmasını istiyo-rum. Korkaklık gösterenleri affetmeyecek ve idam edeceksiniz. Yaz! Emrimi yerine getirmeyenlere karşı, ben de, makamı ve rütbesi ne olursa olsun silahımı kullanmak zorundayım."28

Binbaşı Ziya'nın duraksadığını görünce parladı:

"Ne diyorsam yaz! Vatan elden giderken, merhamet ihanettir. Emri hemen tümenlere ilet. Ben ileri mevzilere gidiyorum."

Binbaşı Ziya komutanı tanımıştı: Ateş hattına kadar sokularak askerin savaş direncini artırmaya çalışacak, biri korkup da geri çeki-lirse vuracaktı.29

198 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

GECE Genelkurmay'da M. Kemal ve Fevzi Paşa ile birlikte Dr. Adnan, Y. Kadri, Urfa Milletvekili Ali Saip Ursavaş ve Salih Bozok, cepheden gelecek haberi bekliyorlardı. Yan odada Halide Hanım İn-giliz gazetelerinde çıkan ilginç haber ve yazıları çevirmekteydi. İşini bitirince, o da katıldı.

Genişçe odanın havası sigara dumanı ve gerginlik doluydu. Za-man geçmek bilmiyordu.

Kapı vuruldu ve sessizce aralandı. Salih Bozok şifre subayının uzattığı telgrafı kapıp koşar adım M. Kemal Paşa'ya verdi. Paşa telg-rafa göz attı, sonra Fevzi Paşa'nın önüne kaydırıldı:

"Eskişehir savaşını kazanamadık. İsmet Paşa Sakarya'nın doğu-suna çekilmek için izin istiyor."

Yüzler soldu.

Dr. Adnan, "Bunu duyan Meclis ayaklanacaktır" dedi.

Ali Saip Bey, "Başta Enverciler" diye ekledi. Ötekiler de tabloyu tamamladılar:

"Tavizciler..."

"Düzenli ordu karşıtları..."

"Saltanatçılar..."

"Tutucular..."

Dr. Adnan noktayı koydu:

"Muhelif, muvafik, herkes. Kıyamet kopacak."

Neler olabileceğini hayal eden Ali Saip Bey kaygıyla doğruldu:

"Paşam, bana öyle geliyor ki bu zor dönemi bu Meclis'le atlata-mayız."

M. Kemal Paşa, "Yanılyorsun.." dedi, "..bence bu zor dönemi an-cak bu Meclis'le, onun sayesinde atlatabiliriz. Öfkesine, isyanına, her tepkisine katlanacağız."30

Çünkü bu Meclis kavgacıydı, sabırsızdı, gevezeydi, genel olarak tutucuydu ama hiç kuşku yok, yurtsever bir Meclis'ti.

TÜRK ORDUSUNUN savaşı bütünüyle keserek geri çekilmeye başladığı haberleri, Kütahya'ya gelmiş olan Yunan Ordu Karargâhına gece yarısından sonra ulaştı. Türk sol kanadındaki birlikler son günü de öylesine şiddetle direnmişlerdi ki, Yunan ordusu Türk birliklerinin çekiliş yolunu kesmeyi başaramamıştı. Türk ordusu bir tek birlik bile

Kütahya - Eskişehir Savaşı 199

kaptırmadan, bütün geri teşkilleri, erzak ambarları, cephanelikleri, seyyar hastaneleri ile bir basamak daha geri çekilerek yine tehlike-den sıyrılmıştı. Yunanlıların da soluğu kesilmiş, ikmal işleri aksamaya başlamıştı. Türkleri takip etmek ihtiyatlı Papulas'ı ürküttü.

Savaş durdu.

Yunan Büyük Taarruzunun 12 gün süren birinci evresi, kesin bir sonuç vermeden sona ermiş, Yunan ordusu havaya kılıç sallamıştı.30a

Ama kesin zafer bekleyen hükümeti ve Yunan kamuoyunu do-yurmak gerekti. General Papulas, öğleden sonra bir basın toplantısı yaptı. Salona çok sayıdaki muhabirlerin alkışları arasında girdi. Sa-ğına General Stratigos'u, soluna Kurmay Başkanı Albay Pallis'i ala-rak oturdu. Arkalarında ordu karargâhının önde gelen kurmayları yer aldı. Magnezyumlar çakıp sönüyordu.

Alkışlar, kutlamalar ve fotoğraf çekimleri sona erince, "Teşekkür ederiz.." diye söze başladı, "..Afyon ve Kütahya'dan sonra Eskişehir'i de düşürdük. Biraz soluk almayı hak ettik sanıyorum. Bu zafer uzun ve yoğun bir hazırlığın sonucudur. Kral Hazretlerinin İzmir'e gelmesi ve muzaffer ordumuzu izlemesi de, gücümüze güç kattı. Türk ordu-sunu hezimete uğrattık. Yunanlılar için Elenizm'in beşiği olan Küçük Asya yollar yabancı değildir. Biz Anadolu'yu istila etmiyoruz, uygar-lığa açıyoruz. Yunanistan artık bütün Anadolu'ya yerleşmeye ve Bo-ğazların bekçisi olmaya hak kazanmıştır. Yunan ordusu bu hak üye-rinde ısrar etmeye kararlıdır, hakkını kabul ettirecek kadar da güçlüdür."

Katimerini gazetesinin yazarı Hristos Nicolopulos, "Bir soru so-rabilir miyim?" dedi.

"Elbette."

"Düşman ordusunun son durumu ne? Nerede? Ne yapıyor?"

Bu soruyu General Stratigos cevapladı:

"Beyler, Kemalist ordudan geriye bir enkaz kalmıştır. Bu enkaz Ankara'ya doğru kaçıyor. Onun yok olması da gecikmeyecektir. Kısa-cası Türk ordusu artık askeri bir değer taşımıyor."31

Neşeli sesler yükseldi.

200 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

GENELKURMAY BAŞKANI General Dusmanis ise, Türk ordu-sunu elinden kaçıran Eapulas'a ve kibirli kurmaylarına ateş püskür-mekteydi:

"Kesin sonuçlu bir galibiyet kazanamadığımız için siyasi sorun yine çözülmemiş olarak kaldı. Bunun sebebi ordu komutanı ile yar-dımcılarının yetersizlikleri ve yeteneksizlikleridir. Ordumuz bunların elinde kaldığı sürece her girişim başarısızlıkla sonuçlanacak!"³¹

Bu zafer gününde, huysuz, kaba generalin sürekli yakınması ve ordu yöneticilerini durmaksızın aşağılaması yakın çevresini bile rahat-sız ediyordu. Oysa her aşamada General Dusmanis haklı çıkacaktı.

LLOYD GEORGE ise çok neşeliydi. Savaş Bakanı L.W. Ewans'a, "Sayın Bakan.." dedi, "..Atina'dan, İstanbul'dan ya da buradan birini gönderin de şu ilginç savaşı incelesin. Çünkü doğunun geleceğini bu mücadele belirleyecek.."

Hıncırca baktı:

"..Kurmaylarınız birkaç hafta önce titreşmekteydiler. M. Ke-mal'in yenilmez ordusuyla İstanbul'a yürüyeceğini iddia ediyorlardı. İnsan danışmanlara inanmamak gerektiğini, ancak hayat deneyleriyle öğreniyor. Yunanlılar haklı çıktı. Çılgın Kemalistler tarihe karıştı.."

Lord Curzon'a döndü:

"..Yunanlılar artık Sevr Antlaşması'yla yetinemezler. Daha geniş çapta tatmin edilmeleri gerekir. Bu konuda ne yapabileceğimizi düşünmeye başlayalım."³²

FRANKLİN BOUILLON Beyrut'ta kalarak savaşın bitmesini beklemişti. Sonuç, Türk-Fransız çatışmalarının sona ermesini isteyen Beyrut'taki Fransız diplomat ve askerlerinde hayal kırıklığı yarattı.

Ah inatçı Türkler ah!

Uysallık gösterip anlaşmaya yanaşsalar, güneydeki çatışma-lar bitecekti. Bundan yararlanarak güneyden batıya kuvvet kaydırıp belki de Yunanlıları yenmeleri mümkün olabilirdi. Yenilginin rüzgârı bugünkü Ankara yönetimini devirirse, görüşmelere kimbilir kimlerle sıfırdan başlamak zorunda kalacaklardı.

Bouillon, "Kendilerine de söylemiştim.." diye homurdandı, "..de-lice bir kahramanlıkları var. Ama böyle bir mücadele, hiç ödün veril-

Kttahya - Eskişehir Savaşı 201

meden, hele büyük devletlerle çekişilerek, tam bağımsızlık diye inat edilerek, yalnız kahramanlıkla kazanılabilir mi? Kazanamadılar işte! Yeniden savaşabileceklerini de sanmam. Şaşılacak kadar yoksullar."

ABD ATAŞEMİLİTERİ acele Eskişehir'e gelip Yunan komutan-larıyla görüşti. Yüksek Komiserliğine çektiği telgrafın özeti şuydu: "*Türkler bitmiştir?*"^{32*}

YUNAN başarısı İstanbul Rumlarını sevince boğmuştu. Bo-ğaz'da Yunan bayraklarıyla süslenmiş motorlar tur atıyor; otomo-bil dizileri, Beyoğlu, Şişli ve Galata caddelerinden, klaksonlarını çala çala geçiyordu.

Sait Molla, zaferi kutlayan bir otomobil dizisinin arasından zor-lukla geçerek, Cercle d'Orient adlı kulübe girdi. İstanbul seçkinleri-nin kulübüydü burası. Hanedan damatları, emekli Osmanlı paşaları, yüksek bürokratlar, nazırlar, bazı lövantenler ve gazeteciler ile havayı koklamak isteyen yabancılar burada yemek yer, içer, bolca çene çalar, gazete okur, yan masalara kulak verirlerdi.

Bir masada acele acele yazısını bitirmeye çalışan Ali Kemal'i gö-rünce sevindi. Hemen yanına oturdu. Ali Kemal, yazmaya ara verip, "Gördün mü Molla Bey.." dedi, "..korkmaya gerek yokmuş. Bizim düz-me kahramanlar, on günde perişan oldular."

"Evet. Çok şükür."

"Ankara'ya doğru kaçıyorlarmış. Yunan Yüksek Komiseriyle ko-nuştum, Yunan ordusu, yorulduğundan değil, artık takibe degecek bir kuvvet kalmadığı için duraklamış. Ordu, biraz dinlendikten son-ra hareket edip bizim kabakçıların yuvası Ankara'ya yürüyecekmiş. O zaman her biri bir yere kaçır, M. Kemal saklanır, yine biz bize ka-lırız."

Kahkaha attı. Ertesi sabah yayımlanacak olan yazısını çabucak tamamlayıp çağırıldığı Rum şef garsona verdi:

"Bunu hemen gazeteye yolla. Bize de kahve ve Yunan konyağı getirsinler."

Metaxa nefis bir konyaktı.

202 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

CEPHE KARARGÂHI geri çekilerek Sarıköy'e gelmişti. Binbaşı Tevfik ve Yüzbaşı Cevdet Kerim, kerpiç bir evin duvarına yaslanmış, geçip giden yorgun ve sefil askerleri seyrediyorlardı.

Yenilgi Tevfik Bey'i iyice yıpratıp kötümser yapmıştı, "Bu iş bitti Cevdet Kerim" dedi.³³

"Sen üzüntüden ve yorgunluktan böyle konuşuyorsun. Biraz uyusaydın."

"Ah bir uyuyabilsem. Uyuyamıyorum ki. Naci Bey benden de beter. O üç gündür uyumuyor. Yemek de yemiyor. Bu yenilgiyi nasıl içimize sindireceğiz?"

Yaşaran gözlerini saklamak için arkasını döndü.

YakupŞevki Paşa

CevatÇobanlıPaşa

Ali İhsan Sabis

YENİLGİ HABERİ Malta'dakileri de perişan etti. Paşaları sıkıştırdılar: Askeri açıdan bir ümit var mıydı? M. Kemal Paşa bir çıkış yolu bulabilir miydi?

Y. Şevki Paşa, Cevat Paşa, Mersinli Cemal Paşa, Ali İhsan Paşa yenilgi sefilliğini ve acısını yaşamış, gerçekçi askerlerdi. Gönülleri bir mucize istiyordu ama ümit veremediler. Dağılmış bir orduyu toparlayıp geride yeniden bir cephe kurmak, orduyu hızla takviye etmek, donatmak, yedirmek, silahlandırmak gücü, çok güçlü, dürüstçesi imkânsızdı.

Kütahya - Eskişehir Savaşı 203

Anadolu'nun ne kadar kararlı olduğunu bilen Rauf Bey e bile ka-ramsarlık çökmüştü.

En ümitsiz kişi, oynak mizaçlı şair Süleyman Nazıftı. "Bunca düşmana, felakete, musibete, talihsizliğe, yoksulluğa karşı bir M. Ke-mal ne yapabilir?" diye sızlanıyor, cevabını da kendi veriyordu:

"..Hiçbir şey."

Bu duyguyla Milli Mücadele aleyhinde yazılar yazıp Ali Kemal'in Peyam-ı Sabah gazetesine göndermeye başlayacak, bu yüzden bütün sürgünler tarafından boykot edilecek, sürgünlük boyunca bir başına kalacaktı.^{33a}

YUNANİSTAN baştan başa zafer sarhoşuydu. Meydanlar, cad-deler taşkın kalabalıklarla dolup taşıyordu.

Yunan propaganda makinesi harekete geçmiş, dünyaya, 'otuz bin Türkün esir alındığı; 'Türk ordusunun bütün toplarını bırakıp kaçtığı! 'cephede bulunan M. Kemal'in karargâhının bombalandığı, karargâh subaylarından dördünün öldüğü, yirmisinin yaralandığı' gibi hayal ürünü haberler yayıyor ve birçok kişiyi inandırıyordu. M. Kemal'in esir edildiği haberi bile uçurulmuş, İzmirli Rumlar, bu haberi gerçek sanarak coşkuna kutlamışlardı.^{33b}

Ordu kurmaylarının Ankara'ya yürüme hevesi, bazı üst komu-tanların uykusunu kaçırıyordu. General Vlahapulos'un yerine İkinci Kolordu Komutanlığına atanan General Andreas bunlardan biriydi.

Birinci Kolordu Komutanı Kondulis'in de kendisi gibi düşündü-ğünü öğrenince General Papulas'ı ziyaret etti, atanması dolayısıyla teşekkür ettikten sonra, "Günlerdir Türkler bozguna uğradı diye za-fer törenleri yapıyoruz.." dedi, "..amacımız Türk ordusunu yok etmek-ti. Ama yok olmadı, mütareke istemedi, pes etmedi. Hiçbir birliğini kaptırmadan geri çekilmeyi başardı. Ne ciddi esir alabildik, ne de id-dia edildiği gibi ganimet. Şimdi kendi seçtiği yerde savaşmak için bizi bekliyor. Yürürsek ikmal merkezlerimizden çok uzaklaşacağız. Bu-nun birçok tehlikesi var. Buna rağmen Ankara'ya yürüyeceğimiz söy-leniyor."^{33c}

Papulas bryığını sıvazladı:

"Size güvenirim, onun için açık konuşacağım. Evet, Ankara'ya yürüme konusu tartışılıyor. Merak etmeyin, ordunun bir macera-

204 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ya sürüklenmesine izin vermem. Hükümet ısrar ederse, çekileceğim."33d

Andreas emrine verilen Süvari Tugayındaki atların yaşlılığından yakınacaktı ama komutan çok yorgun görünüyordu. Bu konuyu aç-maktan caydı.

Papulas gerçekten yorgundu. Bu seferin yapılmasını isteyenlerin çokluğu generali uyutmuyordu. Kimi askerlik bakımından gereklilik olduğuna inanarak, kimi kabaran hırsına kapılarak, gücünü yitirmiş Türk ordusunu bütünüyle bitirmek istiyordu. Hükümet de İngilizle-rin dolaylı teşvikiyle Ankara seferine yatkın görünmekteydi.

Yunanlılar durmak ile yürümek arasında bocalıyordu.

TÜRKLER de bocalıyordu. Morali bozulanlar, ordunun yeni-den toparlanabileceğine inanamayanlar, yılgınlar, soluğu kesilenler de vardı, Kuva-yı Milliyeciler gibi azmini ve iyimserliğini hiç kaybet-meyenler de.

Akşam gazetesinin kapkara manşeti yurtseverleri titretmişti:

"Git vatan Kabe'de siyaha hürün"

Saraya gazeteler ise bayram ediyorlardı.

Bu karışık ortam, gafilleri ve hainleri harekete geçirdi:

Yunan askerleri köyleri yakıp Türk kadınlarının ırzına geçerken, Kütahya Belediye Başkanı Hüseyin Hüsnü, General Papulas'ı ziyaret ederek başarısını kutladı, 'Kütahya'yı milliyetçilerden kurtardığı için' teşekkür etti.34

Gerici Konya isyanının elebaşlarından Delibaş Mehmet İz-mir'de ortaya çıktı, sık sık Yunan Ordu Karargâhını ziyaret etmeye başladı. Yeni bir pisliğe daha bulaşacağı anlaşıyordu,35

Milli ordunun yenilmesine sevinen saraya bağlı din adamları ve siyasetçiler, Yunanlılarla elbirliği yaparak Milli Mücadele'yi bütünüyle söndürmeyi amaçlayan Anadolu Cemiyeti adlı gizli bir örgüt kur-mak için hazırlığa giriştiler. Başlarında Vahidettin'in beş kez Şeyhülislamlığa getirdiği İngiliz işbirlikçisi Mustafa Sabri Efendi vardı.36

Bu yenilgi Hariciye Nazırı A. İzzet Paşa'yı da ümitlendirdi. İşgal-ci diplomatlara, 'Kemalist ordunun ve Millet Meclisi'nin yüzde altmış beşinin desteğini garanti edebileceğini' bildirdi.37Yani milli ordunun ve Meclis çoğunluğunun M. Kemal'e karşı ayaklanmaya ve İngiliz uy-

Kütahya - Eskişehir Savaşı 205

duşu İstanbul hükümetinin yanında yer almaya hazır olduğunu müj-deliyordu.

Ankara gerçekten tarih sahnesinden silinmek üzere miydi, yok-sa Türkler bir yeniden doğuşun eşiğinde miydiler?

Zaman gösterecekti.

206Şu Çüğm Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Üçüncü Bölüm Sakarya Savaşı'na Hazırlık

25 Temmuz 1921 - 13 Ağustos 1921

PORSUK IRMAĞI'nın kuzey kıyısındaki patikada kırk kadar as-kerden oluşan bir birlik, düzensiz bir şekilde yürümektedir. Hepsi dökülüyordu. Birkaçı çıplak ayakta. Bazıları ayaklarına çuval, çaput sarmıştı. Yaralılar yardımıyla yürüyorlardı.

Cephe yarılınca o kızılca kargaşalık içinde taburlarından ayrı düşmüş, ormanda kaybolmuş, dövüşmüş, alayı aramak için vakit kaybetmiş, ordunun gerisinde kalmışlardı. Belki daha güvenlidir diye Porsuk'un kuzeyine geçerek, orduya yetişmeye çalışıyorlardı.

Asker kaçaklarını arayan bir süvari müfrezesi birdenbire tepe-den aşağı inerek çevrelerini sardı. Müfrenin komutanı, yüzü yaralı bir yüzbaşiydi. Ömer Çavuş öne çıkıp selam verdi. Yüzbaşı eli taban-casında, çavuşa ve birliğe göz attı. Kaçağa ve bozguncuya benzemi-yordu bunlar:

"Hangi birliktensiniz?"

"4. Tümen, 55. Alay, 3. Tabur, 1. Bölükteniz komutanım!"

"Bölüğün geri kalanı nerede?"

"Bölükten geri kalan budur."

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 207

"Nereye gidiyorsunuz?"

"Duyduk ki ordu Sakarya ötesine çekiliyormuş. Biz de oraya gi-diyoruz. Alayımızı orada arar buluruz."

Yüzbaşı sevindi. Bunlar silahlarının şerefini sonuna kadar koru-maya kararlı sahici askerlerdi. Sesi yumuşadı:

"Şu tepenin ardında, suyu bol bir küçük köy var. Orada dinlenin. Sonra durmadan doğuya yürüyüp Sakarya'yı aşın. Ama birliğini köye bu haliyle sokma. Halkı üzmeyin. Anladın mı?"

Çavuş anlamıştı:

"Evet komutanım! Köye sanki belimiz kırılmamış gibi gireceğiz. Başüstüne!"

Yüzbaşı hüznle gülümseyerek atının başını çevirdi. Kaçak ve bozguncu avlamak için dört nala uzaklaştılar. Müfreme uzaklaşana kadar selam duran çavuş, elini indirip birliğe döndü:

"Duydunuz. Halka teftiş vereceğiz. Ona göre. Sıraya gir! Çabuk, çabuk, çabuk! Hazır ol! Arş!"

Ayaklarını sürüyerek yürümeye başladılar.

"Bu ne biçim yürüyüş len? Başınızı kaldırın. Canlı yürüyün. Haydi hep beraber."

Kalan son gücüyle marşa başladı:

Annem beni yetiştirdi

Bu ellere yolladı

Al sancağı teslim etti

Allaha ısmarladı...

Marşa önce Hamza Onbaşı'yla birkaç er mırıldanarak katılmış-tı. Çavuş azarlayınca katılanlar arttı, giderek hepsi katıldı. Marş ilaç gibi geldi. Yürüyüş canlandı, düzene girdi, başlar dikildi, sesler yük-seldi. Çnarlı Köyü'ne, sefil görünüşlerine hiç uymayan bir çalım için-de girdiler.

Bütün kapılar kapalı, pencerelerin tahta kepenkleri örtülüydü. Görünürde kimse yoktu. Elinde domuz fişegi sürülmüş av tüfeği, köy odasının aralık kapısından gelenleri gözleyen Gazi Çavuş, hluhtar ile iki yaşlıca köylüye, "Korkmaym." dedi, "..bunlar çapulcu da değil, ka-çak da."

"Emin misin?"

"Bunlar Ezrail'le güreş tutmuş babayiğitler."

Tüfeği bırakıp dışarı koştu:

208 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

\

\

\

\

"Hoş geldiniz kardeşler! Gazanız mübarek olsun. Hey millet! Su getirin! Sofra açın! Kemal'in askerleri bunlar!"

Kadınlar, kızlar, çocuklar, ellerinde testiler, bakraçlar, çanaklarla evlerden çıktılar. Sofralar açıldı. Karpuzlar kesildi. Asker iki gündür uyumamıştı. Karnı doyanlar ağaçların altına, duvar diplerine uzanıp uyudular.

Ömer Çavuş, Hamza Onbaşı, Gazi Çavuş, muhtar ve yaşlı er-kekler biraraya gelip diz üstü çöktüler. Sigaralar sarıldı. Ömer Ça-vuş savaşı hikâye etti, "Düşman da iyi dövüştü.." dedi, "..o da yorul-du. Dinlenince yine yürüyüp peşimizden gelecektir. Çünkü bizi biti-remedi."

Muhtarın sakalı titredi:

"öyleyse bizi de ezip geçecektir."

"Elbette. Söylemesi benden. Köyleri önce soyuyor, sonra yakıyorlar."

Gazi Çavuş muhtarın gözünün içine baktı:

"Herkes oğullarını ırmak gibi cepheye akıtsaydı, bu duruma düşmezdik."

Muhtar kızdı, "O lafın sırası geçti." dedi, "..şimdi ne edeceğiz, onu söyle sen!"

"Ne edeceğiz, siz gelinleri, kızları, taze anaları, çocukları, gitmek isteyen erkekleri göç yoluna vuracaksınız. Ben de delikanlıları götü-rüp usulünce askere yazdıracağım. Savaş bitince kavuşuruz."

Muhtarın başı önüne düştü. Bu toprak kaç yüzyıl yıldır işgal görmemişti. İşgal üstüne masal bile dinlememişlerdi. Ama neler ola-bileceğini kestirebiliyordu. Bir zamanlar Rus savaşına katılmış, sava-şın çirkin yüzünü tanımıştı. Başını zorlukla kaldırdı:

"Pekâlâ Gazi Çavuş, öyle edelim."

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ, hükümetin isteği üzerine gizli otu-ruma geçmişti. Tutanak kâtipleri ve dinleyiciler salonu boşalttılar. Kâtiplerin yerini hızlı yazan milletvekilleri aldı. Fevzi Paşa kürsüye geldi. Tıraşı uzamış, uykusuz ve yorgundu. Bozguncuların ortaya çık-ması olasılığının belirdiğini söyleyerek, Konya ve Kastamonu bölge-lerinde iki İstiklal Mahkemesinin kurulup ordunun sağ ve sol kanat-larının güven altına alınmasına gerek gördüklerini belirttikten sonra asıl konuya girdi:

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 209

Durak Sakarya

Diyap Ağa Mustafa Kemal Paşa ile birlikte

"Düşmanı Ankara batısında, Sakarya mevzilerinde karşılamaya hazırlanıyoruz. Fakat biz Ankara'da kaldıkça, ordu, daima Ankara'yı korumak zorunluğunu duyacak ve serbestçe savaşamayacaktır. Ba-kanlar Kurulu, orduyu manevralarında serbest bırakmak için hükü-met merkezimizin Kayseri'ye naklini uygun görmektedir."

Bir şaşkınlık sessizliğinden sonra Meclis patladı:

"Hayırr! Aslaaa! Olmaz öyle şey!!!"

Çoğu ayağa kalkmıştı. Bazıları sıraları yumrukluyordu. Fevzi Paşa konuşmasını gürültüler arasında sürdürerek sözünü zorlukla ta-mamlayabildi:

"Bu iki hususun görüşülerek karara bağlanmasını rica ediyorum."

Kürsüden indi. Erzurum Milletvekili Durak Bey (Sakarya) kür-süye yürürken bağırdı:

"Söz istiyorum!"

Oturumu yöneten Dr. Adnan Bey'in cevabını beklemeden kür-süye çıktı:

"Efendiler! Biz bu davaya başladığımız gün, elimizde ne böyle bir ordu vardı, ne bu kadar silah. Bugün eskiye nispetle çok kuvvetli-yiz. Bu sebeple Bakanlar Kurulu'nun önerisini reddediyorum."

Alkışlar yükseldi.

"..Halk gidebilir. Ailelerimiz gidebilir. Memurlar gidebilir. Her-kes gidebilir.."

Cebinden silahını çıkarıp kürsünün üstüne koydu:

210 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyütk Taarruzu

"..Ama biz, elimizde silah, burada öleceğiz. Hiçbirimiz şehitleri-mizden daha büyük değiliz."

Meclis ayağa fırlayıp Durak Bey'i alkışlamaya başladı. Bakan-lar Kurulu'nun önerisini her reddeden yoğun alkışla destekleniyordu. Ama birkaç milletvekilinin telaşa kapıldığı da gözleniyordu. Son ola-rak beklenilmez bir şey oldu, o güne kadar hiç söz alıp konuşmamış olan Tunceli Milletvekili Diyar Ağa'nın elini kaldırdığı görüldü. Dr. Adnan Bey inanmadı, sordu:

"Söz mü istiyorsunuz Diyar Ağa?"

"Heya."

"Buyrun."

Meclis sustu. Sakalı göğsüne inen Diyar Ağa ağır ağır kürsü-ye geldi. Gözlerini kısarak Meclis'i süzdü, "Lafım kısadır.." dedi, "..biz buraya kaçmaya mı geldik, yoksa kavga ederek ölmeye mi?"

Kürsüden indi.

Meclis alkıştan yıkılacaktı. /

Milletvekillerinin isteği üzerine Samsun Mahkemesi de eklene-rek, üç yeni İstiklal Mahkemesinin kurulması oybirliği ile kararlaştırıldı. Bu mahkemelere ilerde Yozgat İstiklal Mahkemesi de katılacak-tır. Hükümet arşivlerinin Kayseri'ye taşınması kabul edildi.

Seçilecek bir kurul Sakarya doğusuna çekilen orduya Meclis'in selamını götürmek için cepheye gidecekti.

SAKARYA'NIN BATISINDA, ordunun çekilişini korumak ve Yunan ordusunu gözlemek için kuzeyde, Mihaliççık çevresinde iki tümeni olan 1. Grup; güneyde, Emirdağ'da Süvari Grubu, ikisi ara-sında birkaç

verde de süvari ve piyade alayları bırakılmıştı. Mürettep Kolordu Kocaeli'nde, Mürettep Tümen Afyon'un doğusundaydı.

Batı Cephesi birlikleri, silah ve ağırlıklarıyla birlikte, Beylik Köp-rü ve Kavuncu Köprüsü'nden Sakarya'nın doğusuna geçmeye başla-dılar.

Bitkin subaylar ve erler, başlan önlerinde yürüyor, ağır topla-ra koşulmuş kadanaların boyunlarından kan sızıyor, demir cephane arabalarını çeken katırların ağızından kızıl köpükler dökülüyordu. Aç akbabalar, kan ve çürük et kokan yaralı kabilelerinin üzerinde dönüp durmaktaydı.

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 211

Yunan işgal bölgesi ve Türk ordusunun Sakarya batısında bıraktığı artçı birlikler.

Beylikahır, Sarıkoy ve Sivrihisar'da birer alay, Mihaliççık'tai. Grup, Emirdağ çevresinde Süvari Grubu vardır.

Sakarya kıyısında kısa bir mola verildi. Asker o mübarek suda elini yüzünü yıkayıp serinleyince, tümenler kendilerine ayrılmış yer-lere gidip yerleşmek için yeniden yürüyüşe geçtiler.

Askerleri sefil göçmenler izledi.

Sivrihisar'ın neredeyse tümü Ankara'ya göçecekti.

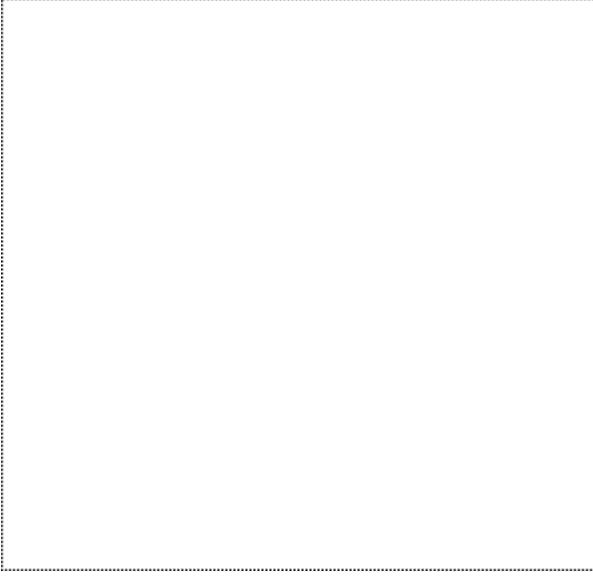
RUMLARIN kalabalık ve cıvık sevinç gösterileri İstanbullu Türkleri kahretmekteydi.

Ankara, bütün gizli örgütlere ve gruplara tepki göstermemeleri-ni, üyelerinin olay çıkarmamalarını sağlamalarını, gizlilik içinde asıl görevlerini sürdürmelerini emretmişti. Bu yüzden millici subaylar bu sahneleri, öfkelerini içlerine akıtarak görmemeye çalışıyorlardı. Bir gün nasıl olsa bütün bu rezillikler bitecekti. Buna inanıyor, inanma-yanlara da düşman oluyorlardı.

Esnaflar da iş yerlerine zarar verecekleri korkusuyla sessiz kal-dılar. Bu taşkın kalabalık kimi kez çok densiz oluyordu. Bazı gençler tepki gösterdiler ama gösterileri durdurmayı başaramadılar.

Sayıları yetersiz, kavga deneyleri azdı.

212 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ÇİÇERİN, Ali Fuat Paşa'yı dikkatte süzerek, "Ordunuz savaşı kaybetmiş görünüyor" dedi.

"Haber alamadığım için kesin bir şey söyleyemem. Ama strate-jimizi biliyorum. Ordu gerideki yeni bir hatta çekilerek savaşı mutla-ka sürdürecektir."

"Bir Sovyet birliğinin fiili yardımında bulunmasını düşünmez mi-siniz?"

Ali Fuat Paşa bu konunun açılmasını bekliyordu, görüşmeyi bu-nun için istemişti. Bu soruyu kuşkuya yer vermeyen bir kesinlik ve açıklıkla cevapladı:

"Hayır Sayın Komiser. Çünkü bu bizim öz mücadelemiz. Yalnız emperyalizmle değil, hain İstanbul yönetimi ve onun uzantılarıyla da mücadele ediyoruz."

Bakıştılar. Çiçerin, "Peki.." dedi, "..hiç olmazsa Enver Paşa'nın, Müslüman bir kuvvetle Anadolu'nun yardımına koşması, bu sıkışık döneminizde yararlı olmaz mı?"

"Tersine, olağanüstü zararlı olur. Bölünürüz. Anadolu'da M. Ke-mal Paşa, büyük bir çabayla, milli bir cephe kurdu. Bu cephe parça-lanırsa, bizi lokma lokma yutarlar. Enver Paşa birlik toplamak isteye-bilir ama Moskova'nın buna izin vermeyeceğini kuvvetle tahmin edi-yorum. Çünkü bu Moskova-Ankara arasındaki dostluk antlaşmasına kesinlikle aykırı düşecektir."

Çiçerin diretti:

"Ama aldığımız haberlere göre Yunanlılar, Boğazların bekçiliği-ne talip olmuşlar. Bu ucuz bekçiliği İngilizler destekleyebilir. Böylece bizi de boğmuş olurlar. Yunanlılar Ankara'ya yürür ve kesin bir başa-rı kazanırlarsa.."

Ali Fuat Paşa itiraz etti:

"Kazanamazlar!"

Çiçerin, nazik olmak için kendini zorlayarak, "Ama gelen haber-ler hiç de ümit verici değil" dedi.

"Güvenimin basit ama güçlü dayanaklarını açıklamama izin ve-riniz. Ankara-İstanbul arasındaki gizli telgraf haberleşmesini sağla-yan telgrafçıların parolası, 'zafer'dir. Askeri gereçler, İstanbul'dan

İne-bolu'daki askeri birime, gizlice ticari eşya gibi sevk edilir. Bu gereç-

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 213

lerin teslim edileceği kapalı adres şöyledir: Zafer Ticarethanesi-İne-bolu. Kağnıcı kadınlar yolda doğum yaparlarsa, çocuğa 'Zafer' adı-nı koyarlar. Zafere böylesine inanmış ve bağlanmış bir halkı yenmek mümkün müdür?"2

OYSA Albay Sariyanis'e göre, Türkleri yenmek yalnız mümkün değil, kolaydı da. Ama böyle düşünmeyenler de vardı. Bunların ba-şında General Papulas geliyordu.

Ankara seferinin planını yine Albay Sariyanis hazırlamıştı. Pla-nına güveuiyordu. General Papulas'ı ikna etmek için sabah toplanan komuta kurulunda söz istedi. Konuşmasına, "İki yıldır Ankara'yı ele geçirmenin şartlarını, mesafe ve yolları inceliyorum. Türkleri ezme-dikçe ya da Kızılırmak'ın ötesine atmadıkça, ne Batı Anadolu'yu ko-ruyabiliriz, ne İstanbul'u alabiliriz" diye başladı, plan hakkında ayrıntılı bilgi sundu ve açıklamasını şöyle bitirdi:

"Bu akın, askeri bir gezinti olacak. Ankara'yı kolayca ele geçire-ceğimize eminim."2a

Papulas basit ama deneyli bir askerdi. Orduyu bekleyen tehlike-yi seziyordu. Ümitle ordunun İkmal Şubesi Müdürü Yarbay Yorgos Spridonos'a baktı. Bu yarbayın çalışkanlığına ve dürüstlüğüne güve-nirdi. Spridonos, beklediği gibi konuştu:

"Ben emin değilim."

Sariyanis'ten önce Kurmay Başkanı Albay Pallis sinirlendi:

"Neden?"

"Çünkü Türkler çekilirken, yararlanabileceğimiz bütün demir-yollarını bozdular. İkmal merkezimizi Eskişehir'e almak, ikmal sis-temimizi tersine çevirmek zorundayız. Bunun için de her çeşit mal-zeme, bundan böyle, deniz yoluyla İzmir'den Bandırma'ya, dar de-miryoluyla Bandırma'dan Bursa'ya, karayoluyla Bursa'dan Karaköy istasyonuna, demiryoluyla Karaköy'den Eskişehir'e taşınacak, Eski-şehir'den de her gün ordunun ihtiyacı olan tonlarca malzeme kara yoluyla Sakarya bölgesine ulaştırılacak.21" Bu kadar karışık ve zor bir ikmal sistemi düzenli işleyebilir mi? Bir yerde mutlaka tıkanır. Bu yol-ların güvenliğini sağlamak için de pek çok askere gerek var. Açık söy-lüyorum, bu sistemle ve bu şartlar içinde büyük bir sefer ordusunun

214 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

ihtiyaçlarını düzenli, yeterli ve güvenli şekilde karşılamak mümkün değildir. Ben karşılayamam."

Sariyanis öfkeyle baktı:

"Karşılarsın. Emrinde binden fazla kamyon, binlerce araba ve deve var."

"Sen mesafeleri ve yolları iki yıldır incelediğini söyledin. Ben yeni inceledim ve şu kaniya vardım: Eğer bu yürüyüş gerçekleşirse, ordumuzun yenilmesi kaçınılmazdır."3

Ankara seferini candan destekleyen General Stratigos bu uğur-suz yargıya çok içlerlemişti, Papulas'ı, "Böyle konuşmaya izin verme-yin!" diye uyardı.

Spridonos ayağa kalktı:

"Komutanım! Anlaşıyor ki ikmal merkezimizden 200-250 km. uzaklaşacak olan ordunun ulaşım ve ikmal işinin başarılabilceği dü-şünüyor. Yerimi, bunu başaracak olan arkadaş'a terk etmeye hazır-ım, orduda vereceğiniz her göreve razıyım."4

Papulas, "Otur Yorgo" dedi, kurula döndü:

"Ben de en az bu arkadaşım kadar kaygılıyım ve sonuçtan kuş-ku duyuyorum."

General Stratigos, "Neden ama." diye bağırdı, "..Türk ordusunun kısa zamanda yeniden toparlanmasına imkân yok. Haberalma Şube-sinin elinde buna aykırı bir bilgi mi var?"

Ordu Haberalma Şubesi Müdürü Yüzbaşı Karassos, "Hayır efen-dim." dedi, "..aldığım son bilgilere göre, Türkler Ankara'dan kaçmaya başlamışlar. Parlamentoyu da daha doğudaki bir şehre taşıyorlarmış."

Stratigos, ağzı gizli bir gülüşle kıvrılarak yüzüne bakınca Papu-las, "Ama güneydeki kolorduyu da Akşehir'e taşımaya başladılar!" diye bağırdı.

Kurmay Başkanı Albay Pallis, Papulas'ı yatıştırmak için araya girmek zorunluğunu duydu:

"Komutanım, izin verirsiniz, Yarbay Spridonos ile görüşerek durumu yeniden değerlendirelim. Sonucu arz ederiz."

"Tamam. Toplantı bitmiştir."

Öfkeyle odadan çıktı.

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 215

General Stratigos, kurmay kurulundaki anlaşmazlığı hemen Başbakan Gunaris'e yetiştirecek, Gunaris Kütahya'ya gelip ilgililerle yüz yüze konuşmak için o gün İzmir'e hareket edecekti.

POLATLI'ya çekilen cephe karargâhı, istasyon ile çevresindeki tek katlı birkaç Tatar evine, karanlık bir hana ve çadırlara yerleşmişti. Orduyu doyurmak, bakıma almak, yeniden düzenlemek için hiç dur-madan çalışmak gerekiyordu.

M. Kemal Paşa İsmet Paşa ile konuşmak için Polatlı'ya geldi. İs-met Paşa'nın küçük odasında durumu gözden geçirdiler.

Sonuç belli olmuştu. Ordu, 1.643 şehit, 4.981 yaralı ve 374 esir vermiş, 18 top, 47 ağır, 34 hafif makineli tüfek kaybetmişti.5Elde yal-nız 28.825 tüfek kalmıştı.53

Gerçek buydu.

"Kaçak sayısı?"

"Tam sayı belli oldu. Şaşırmaya hazır ol: 30.809."

"Neee?"

"Üstelik bunların 30.122'si de tüfeği ile kaçmış. O yüzden eli-mizde az tüfek kaldı."6

"Ordunun yarısı bu!"7

"Ne yazık ki evet."

M. Kemal isyanla ayağa kalktı:

"Anadolu'yu yüzlerce yıl, yalnız canına ve malına ihtiyacın oldu-ğu zaman hatırlarsan, bunun dışında kaderine terk ve cehalete teslim edersen, sonuç tabii böyle olur. İnsanlarımızı okutmamış, bilinçlen-dirmemiş, kafalarını ve yüreklerini milli bir terbiyeden geçirmemiş ki. Cami okullarında ve medreselerde, ne tarih, coğrafya dersi verilir, ne de vatan, millet nedir öğretilir. Bu yüzden iki yıldan beri düşman kadar, cahil, gafil ve hainlerle de uğraşıyoruz. Komutanlar bu sefer çok dikkatli olsunlar, bozgunculara fırsat verilmesin."

"Başüstüne."

Savaşın sonra, bu talihsiz millet için yapılması gereken çok iş vardı. Milleti yüzlerce yıllık uykudan uyandırmak gerekiyordu.

Bir süre susarak istasyonu seyrettiler. Askerler yük vagonlarını boşaltıyorlardı. Ayakları çıplak, üstleri perişandı. İstasyonun bir kö-şesinde de, genç kızlar, kadınlar, çocuklar ve yaşlı erkeklerden oluşan

216 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

bir kalabalık beklemekteydi. Elllerinde kazma-kürek, yiyecek çıkınla-rı ve su testileri, sırtlarında yorganlar vardı. Bir onbaşı bu rengârenk kalabalığı harekete geçirdi. Sakarya yönüne doğru yürümeye başla-dılar.

İsmet Paşa, "Mevzileri bir an önce hazırlamak için çevre halkın-dan yardım istedik.." diye bilgi verdi, "..kazmasını, küreğini ve çocu-ğunu alan geldi. İşçi taburları kurduk. Tarlada çalışır gibi canla baş-la siper kazıyor, yol açıyor, yorgun orduya yardım ediyorlar. Gördü-ğün gibi çoğu da kadın. Kadınlarımızın hakkını nasıl ödeyeceğiz, bil-mem."

M. Kemal Paşa, yüreğinden gelen bir sesle, "ödeyeceğiz İsmet." dedi, "..ödemek zorundayız."

MİHALIÇÇIK'a çekilen resmi birimler ile asker aileleri, belirle-nen bir sırayla yola çıkıp Sakarya doğusuna geçerek Kızılcahamam'a gitmekteydiler. Mihaliççik Askerlik Şubesi de toplanıyordu. Gazi Çavuş, torbalarını sırtlamış dokuz delikanlı ile çıkageldi. Oğlu Ali de delikanlıların arasındaydı. Şube Başkanı Çolak Yüzbaşı eşya toplan-masını durdurdu. Filistin'de dirseğinden yaralandığı için geri hizmete alınmıştı. Sırasında dokuz erin ne kadar işe yaradığını iyi bilirdi. Bek-letmeden gerekli işlemleri başlattı. Sonra da önünde birikmiş evrak yığınına eğildi. Eldeki işleri bitirmesi gerekti. Çünkü birkaç gün sonra da şube yola çıkacaktı. Gazi Çavuş esas duruşta, "Yüzbaşım bir şey sorabilir miyim?" dedi.

"Sor."

"Duydum ki Kemal Paşa eski askerleri de silah altına çağırmış. Doğru mudur?"

"Evet, doğru."

"Paşa'yı Çanakkale'den bilirim. Zorda olmasa çağırmazdı. Biz sı-ramızı savmıştık. On yıl dövuştüm.

Çavuş oldum. Üç kere yaralan-dım. Esir düştüm. Geri gelebildim. Demek ki koca Allah beni ordu-nun bu zor günü için esirgemiş. Orduya katılmak için ne yapmalı-yım?"

Yüzbaşı saygıyla başını kaldırdı. Baktı. Zaferin tadını, yenilginin acısını tatmış gerçek bir askerdi bu.

"Otur. Bir çay içelim hele."

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 217

Çavuş oturdu:

"Sağ ol."

"Kaç yaşındasın?"

"Otuz iki."

"Yanında bir belge var mı?"

"Kafa kâğıdım bile o kıyamette kaybolup gitti yüzbaşım. Bir ca-nımı kurtarabildim."

Yüzbaşı anlayışla gülümsedi:

"Zarar yok. Evinle helalleştin mi?"

"Evet."

"Tamam. Seni ve çocukları, 1. Gruba yollayacağım. Grup karar-gâhı burada. Bir piyade, bir de süvari tümeni var. Sizi 1. Piyade Tü-meni'ne verirler. Komutanı Abdurrahman Nafiz Bey. Çok disiplinli bir tümendir. Top, tüfek sesi duymamış yeni askerlere senin gibi tec-rübeli çavuşların çok yararı olur."

Posta eri kurutulmuş otlardan yapılma uyduruk çayı getirdi.

FEVZİ PAŞA da, Ankara'da kurmaylarla durumu değerlendiri-yordu. Ordu, düşmanla arayı 200 km. açarak, yeni bir savaşa hazır-lanmak için gereken zamanı kazanmıştı.

Yunan ordusu da yıprandığı için çekilen orduyu izleyemeyip durmuştu. Yürüyüşe geçebilmek için ciddi hazırlık yapması gerekti. Bu süre yirmi gün olarak hesaplanıyordu.

Bu zamanı çok iyi değerlendirmek, vurgun yemiş ordunun silah ve savaşçı asker sayısını çoğaltmak, ikmal örgütünü yeniden düzen-lemek gerekti.

Sakarya doğusuna çekilen orduda ancak 30.000 savaşçı (tüfek-li er) kalmıştı. Gerisi, istihkâm, muhabere, ulaştırma, sağlık, bando, ekmekçi takımı gibi sınıfların ve destek hizmet birimlerinin çoğu si-lahsız erleriydi.

Merkez Ordusu'ndan bir tümen oluşturması ve yollaması isten-mişti. Eğitim merkezlerinde de beş bin kadar asker vardı.

"Kalan açığı yeni askerlerle dolduracağız."

Yüzbaşı Nuri Berköz, "Evet ama Paşam.." dedi, "..bitkin halk ye-nilmiş bir orduya yeniden destek verir mi? Üstelik zaman çok dar, ancak yakın illerden asker toplayabiliriz. Bu kesimin askerlik yaşına

218 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

girmiş nüfusu, ihtiyacı karşılar mı? Yeter sayıda asker geldi diyelim, acemileri 10-15 günde eğitip savaşa hazırlamak mümkün müdür? Bu kadar kısa süre içinde acemi bir asker ne öğrenebilir ki?"

Sorun bu kadar değildi elbette.

Mesela bütün telsizler kurtarılmıştı ama çekiliş sırasında çoğu arızalanmıştı. Elde yedek parça yoktu. Mesela tüm süvarilerin elinde sadece yüz on sekiz kılıç vardı.7aBu yüzden süvariler genellikle pi-yade savaşı yapıyor, erler atlı hücumu mızrak diye uçları sivriltilmiş uzun sopalarla kalkıyorlardı. Mesela 75 mm.lik mermi çok azalmış-tı. Oysa topların çoğu bu çaptaydı. Cephe çok acele bu mermilerden istiyordu. Ama yakın depolarda bu çapta mermi yoktu. Karayoluyla doğudaki depolardan getirtmek ise aylar alırdı.

Yüzbaşı Şahap Gürler içi yanarak sordu:

"Topsuz mu savaşıcağız?"

Top olmadan ya da az topla savaş kazanmak imkânsızdı. Bir sa-vaşta sonucu kesin olarak top belirliyordu.

Bu çapraşık sorunlar on beş-yirmi gün içinde nasıl çözülecekti?

ERKENCİ MİLLETVEKİLLERİ sabah simidi yiyip çay içmek ve dertleşmek için Merkez Kiraathanesi'ne gelirlerdi. Bugün de cam önündeki masada birkaç milletvekili vardı. Çaylarını içmeyi unut-muş, üzüntü içinde, önlerinden geçip Taşhan'a doğru ilerleyen uzun göç kafilesini izliyorlardı. Meclis görüşmelerinin dışarı sızması üze-rine, özellikle Ankara'ya sonradan yerleşmiş aileler Çankırı, Kırşehir, Kayseri gibi illere gitmeye başlamışlardı. Bu kimbilir kaçınıcı kfiley-di. Yaylılar kadın ve çocuk, yük arabaları eşya doluydu. Erkekler ses-sizce arabaların yanında yürüyorlardı.

Samsun Milletvekili Emin Gevecioğlu, "Bu gidişle geldiğimiz yollardan yine Asya'ya döneceğiz galiba" dedi. Bir zaman sustular.

Afyon Milletvekili Mehmet Şükrü Koç homurdandı: "Bu yenilginin hesabını sorumlularından sormayacak mıyız?" Aydın'ın Kuva-yı Milliyeci Milletvekili Esat İleri kızdı: "Yahu vatan ayağımızın altından kayıyor, şimdi kavga etmenin sırası mı? Böyle anlarda kavgaya ara verilir. Arkadaşlar yarın cepheye

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 219

gidecekler. Dönüşlerini bekleyelim. Ordu ne durumda, niye yenilmiş, bir öğrenelim. Sonra ne yapacağımıza karar verimiz."

GUNARİS, Kütahya'ya, yanma Savaş Bakanı Teotokis'i de alarak gelmişti. General Stratigos'un tavsiyesine uyarak, önce, hiç sevmedi-ği Albay Sariyanis'le gizli bir görüşme yaptı:

"Albay, ayrı görüşlerin insaniyız. Ama bana size güvenilebilece-ği söylendi. Hükümeti aydınlatmanızı istiyorum. Gerçek durum ne? Ne yapmalıyız?"

"Gerçek şu ki Türk ordusu yenilmemiş, geriye atılmıştır. Şimdi ulaştığımız noktada kalır ve beklersek,

Türklere yeniden güçlenme-leri için fırsat vermiş oluruz. Savaş katlanamayacağımız kadar çok uzar. Bu kadar geniş bir bölgeyi uzun süre güven altında tutmamız çok zor. Bu sebeple Türk ordusunu pes ettirmek ya da iyice doğuya sürmek, Ankara'daki tesis ve depoları yok etmek, yararlanabileceği bütün kaynakları kurutmak, Ankara-Eskişehir demiryolunu bir daha kullanılamayacak biçimde bozmak zorundayız. Bunu yaptığımız za-man Türk tehlikesi sona erer."

Teotokis, "Başarabilir miyiz?" diye sordu.

Sariyanis her zamanki edasıyla, "Tabii.." dedi, "..çünkü bu kadar kısa zamanda yeniden toparlanamaz. Türk ordusu daha doğuya çeki-lirse, doğudaki Ermeniler, kuzeydeki Pontüs çeteleri, güneydeki Kürt aşiretleri arasında kalacak. Batıda da biz varız.7bAyrıca Delibaş Meh-met'in yardımıyla Konya'da, Kemalistler'e karşı büyük bir ayaklanma da hazırlıyoruz. Nereye kaçacak? Böyle bir ateş çemberinin içinden hiç kimse sıynlamaz."8

"Peki, askerlerimizin büyük bölümünü ne zaman terhis edebi-liriz?"

Hükümeti sıkıştıran en büyük sorun buydu.

"Bu kesin zaferden hemen sonra. Çünkü karşımızda çekinece-ğimiz ciddi bir kuvvet kalmayacak. Türk ordusundan geriye en fazla, dağlara kaçmış bir avuç subay ve asker kalır."

Gunaris, her şeyin tasarladığı gibi gideceğine güvenen bu kur-maya inandı:

"Savaş Konseyine sunulacak raporu bu anlayışla hazırlamanızı rica ediyorum."

220 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Albay Pallis'le birlikte rapor taslağını hazırladık bile. Ama imza-laması için General Papulas'ı ikna etmek gerek."

"Onu ben ikna ederim. Ordunun neye ihtiyacı var?"

"Biraz daha kamyonu ve giyeceğe."9

İkisi de ayağa kalkıp el sıkıştılar. En fanatik Venizeloscu ile en sa-dık Kralcı, Türk ordusunu yok etmek için anlaştılar.

Batı Anadolu'yu, Trakya'yı ve İstanbul'u Yunanistan'a katarak, Ege denizine bütünüyle egemen olmak, böylece büyük ülküyü (me-gali idea) gerçekleştirmek için Türk ordusunu yok etmekten başka çare yoktu.

M. KEMAL PAŞA Polatlı'dan ayrılmadan önce, Ankara-Kayseri yolu üzerindeki Keskin ilçesinden bir telgraf almıştı. Keskin halkının temsilcileri diyorlardı ki:

"..Bazı milletvekilleri heyecan ve telaş içinde buradan geçerek geriye kaçtılar. Bizler canca ve malca her fedakârlığı yapmaya hazır bulunuyoruz. Bu milletvekillerinin telaşını haklı gösterecek bir tehli-ke varsa, yediden yetmişe cepheye gitmemize izin veriniz."10

İşte güvendiği halk konuşmaya başlamıştı.

Ankara'ya daha iyimser döndü.

Gafiller ile zayıf ruhlulardan arınmış, küçük ama kararlı bir ordu kalmıştı elde. Şimdi bu çekirdek ordunun mayalayacağı güçlü bir ordu oluşturmak gerekiyordu.

Bütün gün ara vermeden çalıştı.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Derneği'nin bütün şube-lerine telgraf çekti, bucak ve köylere dağılarak halka durumu anlat-malarını istedi.

Tabansız yedi milletvekili gerçekten Ankara'dan kaçmıştı. Mec-lis Başkâtibi Recep Peker'e, "Bunlar sonra yüzümüze nasıl bakacaklar acaba?" dedi. Recep Peker güldü:

"Hiç utanmadan bakacaklardır Paşam, utanma duyguları olsa kaçmazlardı."

Fevzi Paşa ile buluştu. Fransızlarla Güney Cephesi'nde bir yarı-mütareke durumu oluşmuş, Güney Cephesi'ndeki İkinci Kolordu'nun bir tümeni (9. Tümen), Yunan ordusunun bir saldırısına karşı Konya yönünü örtmesi için Akşehir'e getirilmişti. Kolordu karargâhı ile ikin-

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 221

ci tümeninin de (5. Tümen) Akşehir'e taşınmasını kararlaştırdılar. Bu kolordu, 2. Grup adıyla Batı Cephesi Komutanlığı emrine verildi.

İstanbul'daki gizli örgütlerden, çok acele kaydıyla sicili temiz su-bay, mühimmat, özellikle ve ivedi olarak da 75 mirdik mermi istendi.

Karadeniz limanlarına indirilen Rus yardımı silah ve mermilerin Ankara'ya yollanmasının hızlandırılması emredildi.

Artırabilecek her birlik, bir manga bile olsa, Sakarya'ya yollana-caktı. Akşam Dışişleri Bakanıyla birlikte yeni Sovyet Elçisi Natsare-nus'u kabul ederek, Enver Paşa konusunda Ankara'nın hassasiyetini belirtti.

BAŞBAKAN GUNARİS'in, Bakan Teotokis ve General Strati-gos'la birlikte apansız ziyaretine gelmesi Papulas'ı şaşırtmıştı. Başba-kan'ın çok haşın bir hali vardı. Vakit kaybetmedi:

"Hükümet savaş emrini düşmana boyun eğdirin diye vermişti. Bunu sağlamanız için hiçbir şeyi esirgemedik. Peki, ne oldu General, Türkler boyun eğdi mi?"

Papulas'ın alnından ter fişkırdı, hırıldar gibi, "Hayır" dedi.

"Türkleri elinizden kaçırdınız. Şu halde savaş bitmedi. Yeni hak-lar elde etmek bir yana, Sevr Antlaşması'yla sağlanmış olan çıkarları-mız bile askıda kaldı."

Papulas, "Sayın Başbakan." dedi, "..Anadolu'nun en zengin ve verimli bölgesi elimizde. Bu kadar başarıyla yetinemez miyiz?"n

Gunaris sertleşti:

"Hayır! Çünkü bu geçici bir durum. Sevr Antlaşması'nın yürür-lüğe girmesini sağlamak, böylece durumumuzu yasallaştırmak ve sü-rekli kılmak gerek. Bunun için de Ankara'ya yürütmek ve düşmana Sevr'i kabul ettirmek zorundayız."

Papulas kıvranıyordu:

"Ordu görevini fazlasıyla yaptı. Çok yoruldu. Bizim de çok kay-bımız var."

"Zarar yok. Trakya'dan Anadolu'ya yeni bir tümen daha geçiri-yoruz."12

"Orta Anadolu bozkırını geçmek zorunda kalacağız. İkmal çok güçleşecek. Ankara çok uzak.."

"Yeni kamyonlar geliyor."13

222 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

"Düşman da hazırlanıyor. Kendi seçtiği yerde savunma yapacak. Çok kayıp verebiliriz."

Stratigos Papulas'ın onuruna seslendi:

"Korkmayın General!"13a

Papulas erimekteydi. Gunaris son vuruşu yaptı:

"Haydi Papulas! Karar ver! Yoksa yarın sabah Kral Hazretlerinin ve tarihin huzurunda, Yunanistan için çok hayatı olan bu savaşa karşı çıkan tek insan olarak kalacaksın!"14

Papulas'ın başı önüne düştü. Uzun bir sessizlikten sonra, "Peki." dedi, "..Tanrı beni utandırmasın."

MUHARİP adlı örgüt emri alır almaz işe koyuldu. İlişki kurduk-ları Topçu Dairesi Başkanı Erzurumlu Yarbay Salih Bey dedi ki:

"Depolardan ne isterseniz alın. İsterlerse beni deponun kapısı-na assınlar!"15

Ama bazı başka gizli örgütlerin ya da kaçırdıkları silah ve mü-himmatı Ankara'ya satarak para kazanmak isteyen fırsatçıların ace-mice girişimleri yüzünden İngilizler huylanmış, güvenlik önlemlerini çok sıkılaştırmışlardı. Yakalananları, Kroker Oteli'nin bodrum katına tıkıyor, konuşturmak için adamlara ağır işkence yapıyorlardı.16

Rüşvet ve aldatma yoluyla ancak küçük kaçakçılıklar yapılabil-mekteydi. Büyük kaçakçılık iyice zorlaşmıştı.

Bugünkü Ataköy'ün olduğu yerde bulunan Bakırköy Barut Fab-rikası'nın depolarında 75 mm.lik bol mermi ve daha birçok savaş malzemesi olduğu öğrenildi. Buraya hiç el atılmamıştı.

Ümitlendiler.

Çünkü Bakırköy Fransız işgal bölgesindeydi. Fransızlarla arada zoraki bir dostluk oluşmuştu. Fransızların Yunanlıları sevmedikleri de kesindi. Belki bu depoların boşaltılmasına göz yumabilirlerdi.

Bakırköy Barut Fabrikası'nı soyma işini Muharip örgütünden Yarbay Eyüp Durukan üstlendi. Son durumu öğrenmesi için bir yüz-başyı görevlendirdi. Yüzbaşı sivil giyinip fabrikada görevli Sanayi Teğmeni Tahir Tuğhan'ı ziyaret etti. Teğmen örgütün güvendiği bir subaydı.

Tahir Tuğhan, "İngilizler mermi sandıklarını ilk günlerin telaşı içinde gelişigüzel yığdıkları.." dedi,

"..sandıkların üstündeki açıkla-

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 723

malar silinmiş. Kayıtlar da dağınık. Aralarına farklı çapta mermi sandıkları karışmış olabilir. Haberiniz olsun."

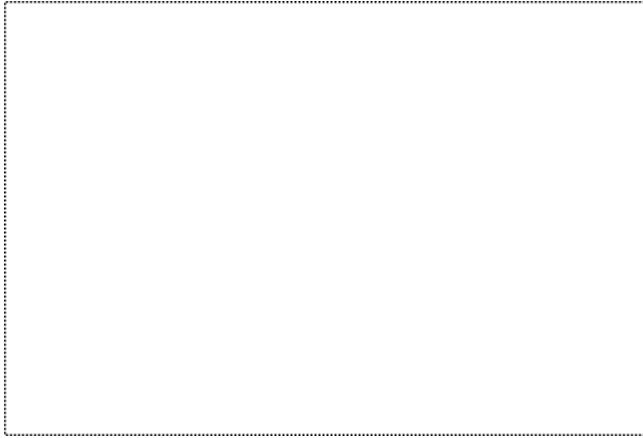
"Zarar yok. Mermi mermidir."

Mütareke olunca üretimi durdurulan fabrika Bakırköy'le Yeşil-köy arasındaki gözlerden uzak koyun kıyısında, geniş bir alana yayılmıştı. Depolar fabrikanın uzun iskelesine yakındı. Mermilerin ve öteki gereçlerin kolayca taşınabileceği anlaşılıyordu.

Şimdi sıra Fransızları razı etmeye gelmişti. Muharip yöneticileri Anadolu'ya el altından silah ve mühimmat satmak isteyen bankacı Mösyö Marcel Savoie'yı iyi tanırlardı. Fransız yetkililerinin güvendiği bir adamdı. Birçok kez görüşülmüş, fakat Ankara'nın yeterli parası olmadığı için onunla bugüne kadar bir iş yapılamamıştı. Yarbay Eyüp Bey o akşam Mösyö Savoie'yı buldu, ne istediklerini anlattı. Tabii, daha büyük ve kârlı işler için bunun bir deneme ve başlangıç olduğunu sezdirmeyi ihmal etmedi. Fransız para kokusunu bir kilometre uzaktan alırdı. Gözleri parladı:

"Anladım. Bana birkaç gün izin verin."

Durumu, desteklemesi için Fransızlarla sağlam bağlantılar kurmuş olan Hamit Hasancan'a da duyurdular.

Kral,

Genekurmay

Başkanı

General

Dusmanisve

kurmaylarıyla

birlikte

224 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

SAVAŞ KONSEYİ, sabah Kral'ın başkanlığında toplandı. Top-lanrıya Veliaht Prens Yorgi, Gunaris, Teotokis, Dusmanis, Papulas, Stratigos, Pallis ve Sariyanis katılıyordu. Ordunun raporu Gunaris'in istediği doğrultuda hazırlanmıştı. Pallis, Ankara'ya yürüyüşünün ge-rekçesini açıklayarak hareketin amacını özetledi:

"Türk ordusunu pes ettirmek, çekilirse dağıtıncaya kadar takip etmek, Ankara'daki bütün tesis ve depoları yıkmak, malzemeyi imha etmek, Ankara-Eskişehir demiryolunu bir daha kullanılmayacak şe-kilde bozarak bugünkü hatlarımıza geri dönmek."17

Kral yine hasta görünüyordu. Ölgün bir sesle, "Hazırlık için kaç güne ihtiyaç var?" diye sordu.

Papulas susuyordu. Pallis cevap verdi:

"En fazla yirmi güne."

Kral kuşkuya düşmüştü:

"Düşman bu süre içinde toparlanamaz mı?"

Pallis, "Mümkün değil efendim.." dedi, "..kaçaklar yüzünden çok zayıflamış durumda. Kaynakları yeni bir ordu kurmaya elverişli de-ğil. Askerlerine üniforma bile veremeyecek kadar yoksullar. Bu kısa zaman içinde ne top sayısını artırabilir, ne mühimmat sağlayabilirler. Yeniden askere alacakları gençleri eğitecek kadar zamanlan da olma-yacak. Türk ordusu şu anda bizim bakımımızdan en uygun durumda bulunuyor."

Kral Başbakan'a baktı:

"Hükümetin görüşü?"

"Hükümetim, ordunun bu haklı ve cesur kararını destekliyor, zamanlamayı uygun buluyor, siyasi sorumluluğunu üstleniyor."

"Genelkurmay?"

General Dusmanis, "Biz de harekete karşı değiliz.." dedi, "..ama bu kez M. Kemal'i elimizden kaçırmayalım."

Kral gülümsedi:

"Bir yerde durmalı ki yakalayabilelim."

Yüzler neşeyle aydınlandı. Kral bakışlarını dolaştırarak sordu:

"Karşı görüşte olan var mı?"

Papulas önüne baktı. İstifa etme zamanını kaçırmıştı. Artık or-duyu Ankara'ya götürmek ve zaferle dönmek zorundaydı. Evet, boz-

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 225

kın geçmek ve ikmal zincirini kurmak zor olacaktı ama hangi savaş kolaydı ki? İçi yavaş yavaş yeni savaşa ısınıyordu. Ankara fatihi olarak geri dönmenin çekiciliği, kaygılarını bastırmaya başlamıştı.

Kimseden ses çıkmayınca, Kral toplantıyı kapadı:

"Savaş Konseyi ordunun önerisini oybirliği ile kabul etmiştir. Tanrı kararımızı kutsasın ve yardımcımız olsun."18

Hepsi haç çıkardı.

Ertesi gün Eskişehir'e hareket edeceklerdi.

ON BEŞ KİŞİDEN oluşan Meclis Kurulu Polatlı'ya gelmişti. Cephe Komutanı ile kısaca görüşükten sonra Grupları ziyaret etme-ye başladılar. Başarısız sonuçtan dolayı komutanlara kırgın gibiydiler. Aralarında Yunan kaynaklı söylentilerin etkisinde kalanlar da vardı. Ama daha ilk adımda ordunun yoksulluğu, çıplaklığı hepsi-ni ayılttı. Bugüne kadar nasıl dayanabildiğine şaşılar. Mahmut Esat Bozkurt derin bir şefkat ve saygıyla, "Ordumuz meğerse.." dedi, "..hiç şikâyet etmeden, kefenine sarınmış da öyle dövmüş."

Karavana yediler, kalabilecekleri yer olmadığı için gece battani-yeye sarılarak asker yatağında yattılar, yani toprakta.

Sabah kalan birlikleri de görmek için yola düşeceklerdi.

MÖSYÖ MARCEL SAVOIE'nın yüzü gülüyordu. Çetin tartış-malardan ve yorucu pazarlıklardan sonra, Fransızlar mermilerin ka-çırılmasına göz yummaya razı olmuşlardı. Ama İngilizler fark edip olaya el koyarlarsa, izin verdiklerini reddedecek, Türkleri koruma-yacaklardı. Örgüt bu koşulları kabul etti. Pazarlığa geçtiler. Mösyö Savoie sandık başına bir lira istiyordu. Muharip örgütü fiyata itiraz edince, çok şaşırdı:

"İşi üst düzeyde dostça bağlayabildim ama alt katlarda durum değişti. Bazılarına ödeme yapmam gerekiyor. Bana belki birkaç ku-ruş kalacak."18a

Durum Ankara'ya bildirildi.

KURUL bütün gün dolaştı, son olarak da 12. Grup Komutanı Al-bay Halit Bey'i ziyaret etti. Kızgın güneş, susuz ve gölgesiz arazi millet-vekillerini iyice yormuş, ordunun yoksulluğu sınırlarını bozmuştu.

226 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Halit Bey de, o saate kadar, grubunun savunacağı bölgede hazır-lanan savunma mevzileriyle ilgilenmişti. Elde ne dikenli tel vardı, ne kum torbası, ne çimento, ne demir, ne de siperler için kütük. Sadece arazinin doğal imkânları ile taş ve topraktan yararlanılabiliyordu. Ha-lit Bey de yokluğa isyan halindeydi.

Neşesiz bir buluşma oldu.

Konya Milletvekili Vehbi Çelik Hoca, Halit Bey'in babacan gö-rünüşüne kapılarak soru sormaya heveslendi:

"Halit Bey oğlum, bu ne hal? Biz sizi İzmir yollarında görmek is-terken, neden buralara geldiniz? Niye yenildiniz?"

Moraran Halit Bey hışımla yerinden fırladı, "Bana bak Hoca!" diye infilak etti, "..siz buraya halimizi görmeye, bizi teselli etmeye, derdimize çare bulmaya mı geldiniz, yoksa gevezelik edip yaramıza tuz basmaya mı?"

Çıktı gitti.18b

Bu tepkiyi olgunca sineye çektiler. Çünkü bir şeyi çok iyi anla-mışlardı. Subaylar yenilginin lafına bile katlanamıyorlardı. Daha fazla oyalanmaya gerek yoktu. Ertesi sabah Ankara'ya dönerek genel duru-mu Meclis'e arz etmeye karar verdiler.

ANKARA'dan onay gelince, sabaha karşı, bir Fransız gemisi Ba-ruthane'nin uzun iskelesine sessizce yanaştı. Taşıma, yükleme ve sevk işlerini, yine Hüsnü Bey ve teşkilatı üstlenmişti. Üç bine yakın mermi sandığı hızla taşınıp gemiye yüklendi.

Uzaktan bir motor sesi gelse, İngilizlerin devriye motoru sanıp yürekleri ağzlarına geliyordu. Yakalanma korkusuyla işi kısa kestiler. Gerekli malzemeyi almışlardı. Yüklemeyi durdurdular. Ama birçok malzemede gözleri kalmıştı. Hele bazıları ne harikaydı: Pilli el fener-leri, lambalar, küçük gaz ocakları, aydınlatma ve işaret fişekleri, bun-ların tabancaları, ışıldaklar, portatif kürekler, alüminyum mataralar, çelik miğferler, deri eldivenler, harita çantaları vb. Bu güzel oyuncak-lar Alman birliklerinden kalmış olmalıydı.

Yoksul orduyu sevindirmek için bunları ilk fırsatta Marmara yo-luyla İzmit'e yollamaya karar verdiler. Böyle yapmakla denetimden kurtulmuş oluyorlardı. Ne var ki Marmara'da İngiliz devriye motor-larına, Yunan torpidobotlarına yakalanmamak için çok dikkatli hare-

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 227

ket etmek gerekmekteydi. Yakalananları konuşturup örgüt yönetici-lerini öğrenmek için ağır işkenceden geçiriyorlardı.

Depolar harıl harıl soyulurken, Fransız nöbetçiler, tabii sus payı karşılığı, Baruthane'nin girişindeki ahşap barakada toplanmış, iskam-bil oynamışlardı. Fabrikanın korkak müdürü de evine yollanmıştı.

Depo kapıları yeniden kilitlendi. Gemi sabah ayrılıp işlemler için Galata açığında demirleyecek, denetim atlatılırsa İnebolu'ya ha-reket edecekti.

Denetimi aşamamak korkusu örgüt yöneticilerinin içini titreti-yordu.

YARBAY SPRIDONOS, yeni bir zafer hevesine kapılan General Papulas'ın baskısı yüzünden görevden kaçamamıştı. Orduya gerek-li her çeşit malı hızla Eskişehir'e yığıp depoluyordu ama kaygıları da artarak sürüyordu.

Türkler vatanlarının derinliğine çekilmiş, Yunan ordusunun ce-hennem yolculuğuna çıkmasını bekliyorlardı. Ordunun, Sakarya do-ğusuna çekilen Türkler hakkında hiçbir ciddi bilgisi yoktu. Kötü ola-sılıkları hiç dikkate almayan hayalci kurmaylar tehlikeyi görmek is-temiyorlardı. Durumu, tahmin ve varsayımlarla değerlendiriyor, biri itiraz edince de kızıyorlardı.

Ne var ki hükümet sözünü tutmuştu. Savaş sırasında hurdaya çıkmış ya da parçalanmış kamyonların yerine yeni ve güçlü kamyon-lar yollamaktaydı. Mudanya'ya son olarak 800 kamyon gelmişti. Eğer Mühendis Binbaşı Vlangalis ve adamları, Eskişehir ile Ankara arasın-daki demiryolu ve köprüleri kısa zamanda onarmayı başarırlarsa ik-mal sorunu belki biraz hafiflerdi.

Sinir içinde sağı sola emir yağdırmayı sürdürdü.18c

GEMİ, Fransız denetçinin ve Türklerin istiklal mücadelesine saygı duyan Fransız gemi komiserinin yardımı ile denetimden geçip yola çıktı.

İnebolu'ya üç bin sandık mermi yollandığı bildirildi.

Yöneticiler yükün Yarbaşı'na taşınması için halkı uyardılar. Ne kadar kağı ve araba varsa İkiçay'a getirilmesi için de dört bir yana haber saldılar.

İşin ivediliğini biliyorlardı.

228 Şu Çılgın Türkler \nananBüyük Taarruzu

SABAH Fransız gemisinin İnebolu'ya yanaştığı saatte Fevzi Paşa yeni kurulan Silah Tamirhanesini denetlemeye geldi.

İmalat-ı Harbiye Müdürlüğü Fevzi Paşa'nın emriyle 1920'de ku-rulmuş, iş genişleyince 1921 yılı başında Genel Müdürlük yapılmıştı. Ankara ve çevresindeki küçük baruthaneler, fişek doldurma atölyele-ri, iş ocakları, saraçhaneler, marangozhaneler, silah tamirhaneleri bu Genel Müdürlükçe kurulup yönetiliyordu.

Silah Tamirhanesi

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 229

Eskişehir'den gelen imalat-ı harbiyecilere yer olarak istasyon ya-kınında, bugünkü MKE Genel Müdürlüğü'nün bulunduğu yerdeki eski süvari tavlasi gösterilmişti. Tavla, büyük, yüksek tavanlı, uzun zamandır kullanılmadığı için harap ve pisti. Koca binayı hızla temiz-leyip onarmış, çeşitli iş makinelerini, aletleri, jeneratörleri taşıyıp yerleştirmiş, tamirhaneyi faaliyete geçirmişlerdi.

Sakatlanmış topları, topçu dürbünlerini, nişangâhları, makineli tüfekleri, tüfekleri, tabancaları harıl harıl onarmaya başlamışlardı bile.

Fevzi Paşa, az konuşup çok iş yapan yöneticilere, subaylara ve ustalara teşekkür edip ayrıldı.19

Oradan, yakındaki Ankara Havaalanı'na geçti. Alan, bugünkü Fen Fakültesi'nin bulunduğu yerde, sıkıştırılmış bir toprak pist ile bir baraka ve uçak tamirhanesi olarak kullanılan büyükçe iki hangardan oluşmaktaydı. Tamirhane araç ve gereçleri Ağustos başında, Polat-lı'dan Ankara'ya alınmıştı.

Havacılarımız

Başmakiniist Abdullah Usta ve adamları, uçabileceğini sandıkla-rı dört uçağa can vermek için çalışmaktaydılar. Bunlar da tıpkı ima-lat-ı harbiyeciler gibi cephe gerisi kahramanlarıydı. Farklı model üç uçağı birleştirerek bir avcı uçağı kurgulamayı bile başarmışlardı. Ye-dek parça olmadığı için hurda uçaklardan aldıkları parçaları motorla-ra uydurmaya çalışıyor ya da kullanım süresi çoktan dolmuş parçaları elden geçirip geçirip yeniden kullanıyorlardı.20

230 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Fevzi Paşa, Hava Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Fazıl'a "Gecikme-den Malıköy'de havaalanı hazırlat." dedi, "..uçakları bir an önce oraya taşıyın. Çok yakında hava keşfi gerekeceğini sanıyorum."

Havaalanından ayrılıp istasyona geldi. Kurulduğunu duyduğu Lütüfiye Mahallesini görmek istiyordu. İstasyon görevlileri, öne düşüp yol gösterdiler. Kör hatlara çekilmiş vagonların aralarından geçerek neşeli çocuk seslerine doğru yürüdüler.

Fevzi Paşa ağzı açık bakakaldı.

İstasyonun bu bölgesi bir panayır gibiydi. Kör hatlara çekilmiş yük vagonlarının içi çarşafarla evcilere bölünmüş, şilteler serilmiş, vagonların arasına ipler gerilip çamaşırlar asılmıştı. Maltızlarda ye-mekler pişiyor, çocuklar vagonların altında, arasında, üstünde oynu-yorlardı. Bazı kadınlar, kilim serdikleri kara vagonların sahanlıklarına oturmuş, dertleşmekteydiler.

Ankara'ya kaçırılan yüzlerce vagonu gören Bayındırlık Baka-nı Ömer Lütfi Yasan, bunların göçmenlere

ayrılmasını isteyince, bu öneri ânında kabul edilmiş, göçmenler de Lütfi Bey'in bu can kurtarı-cı buluşuna saygı olarak buraya Lütfiye Mahallesi adını vermişti.20a

Evlerinden savrulmuş bu insancıklara içi yandı. İngiltere'ye ve onun kiralık katili Yunan ordusuna lanet okudu!

Kurul bugün cepheden dönecek ve Meclis'te ordunun durumu görüşülecekti. Yemeği ayak üstü istasyonda yiyip Meclis'e yollandı.

Eleştirileceği aklından bile geçmiyordu.

BİR GÖREVLİ, açık oturuma ara verildiği için koridora çıkmış olan milletvekillerini uyarıyordu:

"Gizli oturum başlıyor efendim. Lütfen salona buyrun. Kapılar kapatılacak. Lütfen!"

Cepheden dönen milletvekilleri açık oturumda orduyu övmekle yetinmiş, eleştirilerini gizli oturuma saklamışlardı. Son milletvekil-leri de salona girdiler. Mehmet Şükrü Koç, yanındaki arkadaşına, el-lerini ovuşturarak, "Hesap sorma saati geldi" dedi. Kapılar kapandı. Meclis Başkanı M. Kemal Paşa, zile vurdu:

"Oturumu açıyorum."

Gizli oturum başladı. Tarih 2 Ağustos 1921'i gösteriyordu. Dr. Rıza Nur elini kaldırdı.

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 231

"Buyrun."

Rıza Nur kürsüye geldi:

"Efendim! Açık oturumda konuşan arkadaşların arz ettikleri gibi cephede bütün birlikleri gezdik. Subay ve erlerle görüştük. Ordu sa-yıca yetersizdir ama elde kalan çekirdek hakikaten mükemmeldir. Sa-vaşa hazırdır. Fakat birçok noksanlık ve aksaklık var. Şimdi onları arz edeceğim. Söylenmeyen derdin devası olmaz.."

Meclis derin bir sessizlik içinde izliyordu. Rıza Nur ordunun yoksulluğunu anlatmaya başladı:

"..Askerin çarığı yok. Çoğunun ayağı çıplak. Süvarinin kılıcı yok. Çadır yok, asker güneş altında yanıyor. Birçok askerin matarası yok. Birliklerde su fiçisi, kırba yok. Asker geri çekilirken çamurlu Porsuk suyundan içmek zorunda kalmış. Askerin yüzde yirmisinin süngü-sü yok. Geri hizmetlerin iyi yapılmadığı anlaşılıyor. Bunlar Milli Sa-vunma Bakanlığı'nın görevleri. Fevzi Paşa Hazretleri'ni yakından ta-nırım. Çok saygım vardır. Cidden yurtsever, çalışkan ve doğru bir in-sandır. Ama kanaatimce bugüne kadar uyumuş, görevini hakkıyla yapmamıştır.."

Fevzi Paşa'nın yüzü soldu.

"..Şu anda üç görevi var. Bakanlar Kurulu'na başkanlık ediyor, Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa cephede olduğu için ona vekâlet ediyor ve Milli Savunma Bakanı! Bu üç önemli görev neden bir kişide toplanmış? Bu ne hrs?"

Fevzi Paşa yanında oturan Adalet Bakanı Refik Şevket İnce'ye, "Bu görevleri ben mi istedim." diye

yakındı, "..Meclis verdi."

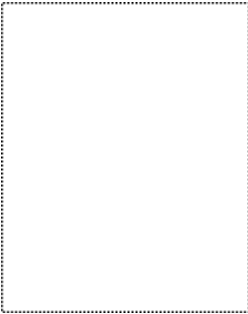
Rıza Nur Bey'in sesi sertleşiyordu:

"..Bakanlar Kurulu da çok ağır davranmıştır. O da bu konuda idaresizlik göstermiştir.."

Yer yer alkışlar duyuluyordu.

"..Taşıt araçları, gereçler yetersiz. On-on beş gün içinde orduyu Sakarya'da tutunacak hale getiremezsek, felakete sebep oluruz. Dün-yamızı da ahretimizi de kaybederiz. Şimdi düşündüğüm hal tarzını açıklayacağım. İsmet Paşa Hazretleri'ni çok seven ve sayan bir insa-nım. Meziyet ve faziletleri de çok yüksektir. Fakat olağanüstü haller-de olağanüstü önlemler gerekir. Ordunun başına."

232 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Dr. Rıza Nur

Selahattin Köseoğlu

M.ŞükrüKoç

Hafız Mehmet Bey

Ardahan Milletvekili Hilmi Bey

Ziya Hurşit Bey

Mersin Milletvekili Emekli Albay Selahattin Köseoğlu acele etti, oturduğu yerden, "M. Kemal Paşa geçsin" diye bağırdı.

Meclis dalgalandı. Köseoğlu başlangıçta M. Kemal'in çevresin-de toplanan komutanlar arasında yer almıştı. Ama bir takım adamı değildi. Seçime katılarak siyaseti seçmiş, Meclis'teki tutuculara ka-tılmıştı.

Beklenilmeyen bir öneriydi bu. Orduyu zaten savaşa hazırla-makla uğraşan M. Kemal Paşa dikkat kesildi.

Rıza Nur Bey, eliyle M. Kemal Paşa'yı gösterdi:

"..Evet, bizim reisimiz tam bu işin adamıdır. Onun gibi iyi bir komutanımız yok. Bence bu millet, ancak onun verebileceği ümitle silkinebilir."

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 233

Özellikle birkaç muhalif bu sözleri şiddetle alkışladı. Polatlı'ya giden kurul üyelerinden Trabzon Milletvekili Hüsrev Gere de kuşku-landı. Bir gariplik vardı. Kurul olarak böyle bir çözüm önermeyi hiç konuşmamışlardı. Üstelik bu öneriyi muhaliflerin candan destekle-meleri kuşkusunu artırdı.

Neydi bunların amacı?

Fevzi Paşa, konuşmasını bitirip de kürsüden inen Rıza Nur Bey'e, "Sana yazıklar olsun.. " diye bağırdı, sinirden bırıktan dikilmiş-ti, "..ben makam hırsı olan biri miyim? Cepheye gider, bir er gibi sa-vaşmasını da bilirim!"

Dr. Rıza Nur karşılık vermeden yerine geçip oturdu.

"Söz Vehbi Bey'in. Buyrun."

Kürsüye Balıkesir Milletvekili Vehbi Bolak geldi:

"Ben de yanlışlık ve noksanlardan söz edeceğim.."

"Bravooo!"

"..Birincisi aylık sorunu. Cephe'deki subay ve erler, dört aydan beri aylık ve harçlıklarını alamamışlar."

Birinin, "Bunun sebebi ne, sorumlusu kim?" diye sorması Fevzi Paşa'yı çok sinirlendirdi. Sesin geldiği yana bağırdı:

"Hazine'de para olmadığını sanki bilmiyor musun?"

Meclis daha da dalgalanıp gerildi. Başkan zile vurdu:

"Devam edin Vehbi Bey!"

"Ediyorum efendim. Cephedeki askerin tütünü yok. Kuru ot toplayıp içiyorlar. Askerin yüzde sekseninin üniforması yok. Palaska-sı yok. Çorabı, çamaşırı yok. Bazı tümen karargâhlarında, gece harita okumak için, gaz lambası, fener bir yana, mum yok, mum! Evet bey-ler, ordumuz bu durumda."

Uğultu ve tepkiler gittikçe çoğalıyordu. Ankara Milletvekili Şemsettin Bayramoğlu Efendi'nin gözleri dolmuştu. "Aman yarabbi.." diye sızlandı, "..ordu ne haldeymiş."

"..Ama biz inanıyoruz ki Reisimiz M. Kemal Paşa Hazretleri baş-komutanlığı kabul ederse, ordu canlanır, bir ay içinde düşmanı terbi-ye ederiz."21

M. Kemal Paşa dinliyor ve susuyordu.

234 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

TARTIŞMALAR Meclis'te geç saatte bitmişti. Yatakhane sü-rüyordu.

Olayların kaçınılmaz bir şekilde cumhuriyete doğru aktığını gö-ren saltanatçılar M. Kemal'in etkisini azaltmak için çareler aramak-taydılar. Başkomutan olarak Ankara'dan uzaklaşmasının, bu gidişin hızını keseceğini, belki de durmasını sağlayacağını düşünerek öneriyi destekliyorlardı. K. Karabekir Paşa bile devreye girerek M. Kemal Pa-şa'yı cumhuriyete gitmekten sakınmaya davet etmekteydi.22 Fanatik İttihatçıların da, M. Kemal'in yenilmezliğini tehlikeye atarak Enver Paşa'ya yol açmak istedikleri anlaşılıyordu.

Tunalı Hilmi Bey, yatağının kenarına oturmuş çay içen Hafız Mehmet Bey'e, "Sizin amacınız Paşayı başkomutan yapıp Ankara'dan uzaklaştırmak" dedi.

Hafız Mehmet Bey güldü:

"İyi bildin. Biz onu zaten yıldızı parlak, cesur bir komutan oldu-ğu için başımıza getirmiştik. Siyaset yapsın diye değil. Siyaseti siya-setçilere bıraksın, işini yapsın."23

Tunalı Hilmi Bey çok kızdı:

"Hesabınıza göre nasıl olsa ordu yenilecek, M. Kemal Paşa da orduyla birlikte silinip gidecek, siz de başınızda Enver Paşa, bu yan-gın yerinde at koşturacaksınız, ha? Cahilce siyasetinizle koca devleti parçaladınız. Şimdi de aynı kafayla Anadolu'nun parçalanmasına se-bep olacaksınız. Vatan pahasına siyaset olur mu? Lanet olsun!"

Hafız Mehmet yerinden fırladı. Araya girdiler:

"Meclis'te tartışmak yetmedi mi? Bir de burada mı kavga ede-ceğiz?"

"Sabah ola, hayrola."

Gaz lambaları iyice kısıldı. Ama yataktan yatağa fısır fısır tartış-ma, dertleşme, sızlanma sürüp gidecekti.

ALİ FUAT PAŞA da daha yatmamıştı. Çalışma odasında, önün-de bir kadeh votka, düşünüyordu. Bu çalkantı, Ankara'da küçük hırs-ları ve hesapları su üstüne çıkarmış, görüş farklarını keskinleştirmiş olmalıydı. 1920 Haziranında, üstün Yunan kuvvetleri karşısında Bur-sa terk edildiği zaman Meclis üzüntüden çıldırmış, bir kurban ara-mış, o öfkeyle Albay Bekir Sami Bey gibi gerçek bir kahramanın ba-

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 235

şını istemiş ve almıştı.24 Şimdi daha da öfkeliydi herhalde. Bu kez ki-min başını istiyorlardı acaba? Bu seferki hedefin M. Kemal Paşa ola-bileceği aklına bile gelmiyordu.

Kapı vuruldu.

"Gel!"

Binbaşı Saffet içeri girdi.

"Hayrola Saffet Bey?"

"Bu saatte rahatsız ettiğim için özür dilerim. Uyanık olduğumu-zu öğrenince, elde ettiğim bilgiyi sabaha bırakmayı doğru bulmadım. Enver Paşa Çiçerin'le gizli bir görüşme yaptıktan sonra, bugün Mos-kova'dan ayrılmış."25

Ali Fuat Paşa'nın göğsü sancıdı:

"Nereye gidecekmiş?"

"Öğrenemedim. Gideceği yeri Hayreti Bey'den de saklamış. Şimdi Hayreti Bey'den geliyorum. Dr. Nâzım da ortadan kaybolmuş. Birlikte ayrıldılar anlaşılan. Hayreti Bey 'Galiba Batum'a gidecekler' dedi. Akla yakın bir tahmin bu."

Gerçekten akla yakındı. Batum Trabzon'a kapı komşu, hâlâ bir-çok Türkün yaşadığı bir limandı. Kuşku uyandıran hareketleri yüzün-den Anadolu'dan uzaklaştırılan eski ordu komutanı, Enver'in amcası Halil Paşa da oradaydı. Trabzon'a geçmek çok kolay, Trabzon'un fiili hâkimi ise Kayıkçılar Kâhyası İttihatçı Yahya'ydı. Olabilecekleri kes-tiren Ali Fuat Paşa, acıyla söylendi:

"İşe bak. Millet can derdinde, Enver ve yoldaşları iktidar."

MECLİS, ordunun hızla güçlendirilmesi gerektiğini anlamıştı. Ama nasıl güçlendirilecekti? Kaynaklar sınırlı, bütçe yetersizdi. Ordu nasıl doyurulacak, donatılacaktı? Bu yüzden 3 Ağustos günü, görüş-meler genellikle mali sorunlara kaydı. Saatler çözüm içermeyen ko-nuşmalar ve bakanların ayrıntılı açıklamalarıyla geçti.

Zaman azaldıkça, M. Kemal'in başkomutanlığı üstlenmesini is-teyenlerin sayısı artıyordu. M. Kemal Paşa'nın milletin son kozu ola-rak kalması, saygınlığının tehlikeye atılmaması gerektiğini düşünen-ler de, kurtuluşun M. Kemal Paşanın dehasıyla sağlanabileceğini dü-şünmeye ve görüşlerini heyecanla açıklamaya başladılar.

M. Kemal Paşa dinlemeyi sürdürüyordu.

236 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

MECLİS'in iki gündür içine kapanması, Ankara esnaf ve zana-atkarlarını huzursuz etmişti. Seğmen havalı bir esnaf, ertesi sabah, Merkez Kırathanesi'ne girdi. Her zamanki masalarda yine bazı mil-letvekilleri vardı. "Beyler.." dedi, "..iki gündür kendi aranızda konuşı-yorsunuz. Bir de milletle konuşanz."

Milletvekilleri bakıştılar. Sahi, Meclise kapanıp milleti unut-muşlardı.

"Arkadaşlarla toplandık, sizi bekliyoruz. Buyrun, birlikte gide-lim."

Çıkıkçılar yokuşundan Samanpazarı'na yürüdüler, oradan kale önüne çıkan daracık yola saptılar. Yokuşun iki yanında küçük, göste-rişsiz nalbur, hırdavat, urgan dükkânları vardı. Kale önüne çıkınca, seçmen, milletvekillerine yol göstererek bir zahireciye girdi. Tavanı atkılı, bölmeleri zahire dolu geniş dükkânda yirmiden fazla Ankaralı esnaf ve köylü toplanmıştı. Komşu esnaflar da koşup geldi. Yuvarlak yüzlü, gür bıyıklı bir Ankaralı öne çıktı:

"Hoş geldiniz."

"Hoş bulduk."

"Kulağımıza gelenlere göre, Meclis, M. Kemal Paşa'nın başko-mutan olmasını istiyormuş ama Paşa kabul etmiyormuş. Demek ki ümit yok."

Süleyman Sırrı Bey irkildi:

"Hayır. Paşa daha konuşmadı. Bizleri dinliyor."

"Öyleyse Paşa'ya söyleyin, millet malıyla, canıyla arkasındadır. Başkomutanlığı kabul etsin. Bu dükkân benimdir. Ne varsa hepsini orduya helal ediyorum."

Biri, "Ben de!" dedi.

Öteki esnaflar da katıldılar:

"Bizimkiler de helal olsun."

Bıyıkları sigaradan sararmış bir köylü, "Biz yakın köylerdeniz.." dedi, "..hepimiz adına söylüyorum, neyimiz varsa ordunun ayağına sermeye hazırız.. Yeter ki şu gelen kara belayı durdursun."26

Heyecandan milletvekillerinin ağızları kurumuştı. Süleyman Sırrı Bey güçlkle, "Sağ olunuz!" diyebildi. Vakit geçirmeden Meclis'e

Sakarya Savaş'na Hazırlık 237

döndü, Ankaralıların söylediklerini ilgililere duyurdu. Vekili olduğu millete yakışmak için farklı bir şey yapmak gereğini duyuyordu. Baş-kanlığa bir yazıyla başvurarak, savaş süresince orduda er olarak hiz-met etmek istediğini bildirip izin istedi.

İsteği uygun görülecek, 1. Süvari Tümeni karargâhında er olarak hizmet edecekti.26a

İSMET PAŞA askerin son durumunu öğrenmek için Grup Ko-mutanlarını öğle yemeğine çağırmıştı.

Komutanlar gelişmeden memnundular. Sakarya doğusuna ge-çildiğinden beri, kazanlar kaynıyor, askere sıcak yemek veriliyordu. Ankara, Polatlı ve ordunun sahra fırınları, 24 saat çalıştırılmakta, cepheye ekmek akıtılmaktaydı.

Ordugâhlarda tek tük de olsa şakalar, gülüşmeler duyulmaya, subaylar tıraş olmaya başlamıştı.

Bekleyen mektuplar dağıtılmış, Ankara'dan biraz çadır, çorap, çarık, postal ve çamaşır, pek az da olsa er üniforması gelmişti. Milli Savunma Bakanlığı'nın Ankara'da kurduğu küçük dikimevinde, dikiş-çi kadınlar beyaz Amerikan bezini ceviz yaprakları ile kaynatıp ren-gini biraz koyultuyor, bu boyalı bezden üniforma dikiyorlardı. Renk biraz dalgalı oluyordu ama hiç yoktan iyiydi.

Asker sayısı her gün azar azar artıyordu.

4 AĞUSTOS PERŞEMBE günü Meclis, gizli oturumda duru-mu görüşmeye devam etti. Başkanlık kürsüsünde bugün Dr. Adnan Bey vardı. Hava dolgun, yüzler gergindi. Akşama doğru konuşmalar başkomutanlıkta odaklandı. Artık bütün gruplar M. Kemal'in başko-mutan olmasını istiyorlardı. Kürsünün karşısına gelen ilk sıranın sağ ucundaki değişmez yerinde, görüşmeleri izlemekte olan M. Kemal Paşa, son milletvekili konuşmasını bitirince, elini kaldırıp söz istedi. Üç gündür susan Paşa sonunda konuşacaktı.

Keskin bir sessizlik oldu.

Ne karar verdiğini kimse bilmiyordu. Akşamları sevdiği ya da saydığı kimselerle birlikte olmaktan, konuşup tartışmaktan hoşlanır-dı. Ama iki gündür kimseyi çağırmamış, Çankaya'ya yalnız çıkmıştı.

238 Şu Çılgın Türkler / Yunan Büyük Taarruzu

Dr. Adnan heyecanla "Buyrun" dedi. Bu ânın milletin yüzlerce yıldır yaşadığı en önemli anlardan biri olduğunun farkındaydı. Ana-dolu Timur istilasından sonra bir kez daha ölüm-kalım açmazına düşmüştü. M. Kemal Paşa telaş etmeden yürüyüp kürsüye çıktı. Mil-letvekillerine baktı:

"Efendiler!

Başkomutanlık sorunu dolayısıyla hakkımda gösterilen güven ve teveccühe teşekkür ederim.

Başkomutanlığı kabul ediyorum.."

Küçük salona sıkışmış iki yüze yakın milletvekilinin derin bir nefes aldığı duyuldu.

"..Ama bundan beklenen yararları hızla elde edebilmek, ordu-nun maddi, manevi kuvvetini artırmak ve eksiklerini tamamlamak, sevk ve idaresini bir kat daha güçlendirebilmek için Meclis'in orduya ilişkin yetkilerini, üç ay süreyle kullanmak istiyorum."

Yetkileri konusunda çok titiz ve kıskanç olan Meclis donakal-mıştı.

Rıza Nur, "Olmaz böyle şey!" diye bağırды.

"Heyecanlanmanıza gerek yok beyefendi. Bu görevi ben isteme-dim, siz önerdiniz. 'Olağanüstü zamanların önlemleri de olağanüstü olur' diyen de sizdiniz. O halde sorunu sükûnetle tartışalım.

Başkomutanlığa tayinimden beklenen yarar, bugünkü çalışma usulleri ile sağlanamaz. Çünkü ben zaten reisiniz olarak orduyla il-gilenmekteyim. Bu çalışma tarzını yeterli görmeyen, yüksek heyeti-nizdir. Öyleyse alınacak önlem, ihtiyaca uygun olmalı. Büyük bir hız-la karar vermek, uygulamak ve sonuç almak gerekiyor. Durum bu iş-ler için uzun görüşme ve tartışmalara vakit ayıramayacağımız kadar acildir. İtiraf edeyim ki istediğim yetki, sınırlı da olsa büyük bir yet-kidir. Bu nedenle üç ay dedim. Süre sona erince, ya yetkiyi geri alır-sınız veya yeniden uzatırsınız. Hele reisinize güveniniz yoksa, böyle bir yetki vermeniz doğru olmaz. Önerim gerçekten düşünmeye de-ğer, çok düşününüz ve öyle karar veriniz!"27

İnip yerine oturdu.

Bu açıklamadan sonra birçok milletvekili konuştu. Kimi destek-liyor, kimi Meclis'in sınırlı bile olsa yetkilerinin bir kişiye devredil-mesine karşı çıkıyordu. İttihat ve Terakki döneminin acı anıları dola-

Sakarya Savaşı'na Hazırlık 239

yısıyla bu yetkinin kötüye kullanılmasından çekinenler de az değildi. Bu kargaşalıkta Selahattin Köseoğlu, 'Başkomutan' değil, Enver Paşa gibi 'Başkomutan Vekili' denilmesi için çabalayıp duruyordu. Saatler çabuk ilerledi, görüşmelerin devamı ertesi güne kaldı.

M. Kemal bazı arkadaşlarıyla birlikte Çankaya'ya çıktı.

